

СЪЧИНЕНИЯ В ТРИ ТОМА • ТОМ ВТОРИ

Зидомир



БЪЛГАРСКИ
ПИСАТЕЛ

Чудомир

Съчинения в три
тома

Том втори: Разкази и
фейлетони

Превод:

chitanka.info

Аламинут

Чудни работи стават по света, баджанааак, големи работи!
Какви изобретения, какви изкусности и каква бързина!

Едно време наканим се, да речем, на панаир да идем.
Застягаме колите, натрупаме сено, настелем черги, напълним торбите с хлябове, накачим се фамилиарно, па: „Ха бре! Де бре! Дий!... Ъъс! Гя-гя-гя...“ Веднъж спреш да напоиш воловете, други път да ги нахраниш, трети път, че се мръкнало, за да пренощуващ; че ден, че два, че за три дни в Заара, дето има една приказка.

А сега: аламинут! Всичко е аламинут. Метне се, да речем, някой на аероплана, за два дни обиколи всичките земни кълбета и си кацне пак у дома. Нищо и никакъв човечец се качи други път и дорде го чуеш да рече „пррр...“ над главата ти, изгуби се и още не ти изсъхнала плюнката, ходил в Ерусалим и си иде хаджия.

Учен свят! Дяволски свят! И по звездите почнаха като кози да се катерят, и на морското дъно слизат чак раци да ловят — да се чудиш и маеш просто!

И не само големите, а и малките се специализираха и се отракаха тъй, че не можеш и приказките им да разбереш вече. Ей на, на наша Пена, сестрата, хлапето да вземем. Свърши не довърши шести клас, прибраха го в киното при машината. Стоя, колкото стоя там, направиха го помощник-оператор и сега върти оня ми ти чекрък и ги дъни едни думи — чудесия.

— Вуйчо — вика, — аз — вика — мога да разглобя цяла *опература* бурма по бурма и пак да я направя аламинут. И адактора — вика, — и фор... фор-фер... щеркера, и всичко!

— Какво е това фър-фър-щъркел? — питам го.

А то:

— Не е — вика — фър-фър-щъркел, а фор-фер-щеркер, *форферщеркер!*

Виж каква дума само, можеш ли я каза наведнъж, а? Аз от три месеца си я повтарям като молитва и пак не мога да я докарам. Германска дума била, пуста да остане! Голям напредък, голямо нещооо! Разглови му едно радио, един грамофон, да речем, електрически звънец, ютия, армоника и каквито щеш още главни машини тури им частите в една торба, раздрусай я, разбъркай ги, колкото щеш, щом му ги дадеш —

ще ги сглоби, ще ги направи наново всичките. Амии! Ще ги направи аламинут! Такъв един келеш се е извъдил, да му се не надяваш.

Майстория, баджанак, майстория, техника и бързина! В наше време, дорде достигнеш по-голяма служба, побелеят ти и веждите от старост, а сега срещнеш някое голобрадо офицерче:

— Какъв сте, ваша милост?

— Майор! Подполковник!

— На каква служба сте, моля?

— Началник на отделение! Областен доктор! Инспектор по залесовките!

Още не си залесило територията под носа, и инспектор! Ди-рек-тор!...

Ами тъй ли правехме ние с младите момичета някога, а? Тъй ли се любехме? Хванеш се на хорото най-напред срещу нея, че я поглеждаш и стрелкаш с очи, че пъшкаш и най-после се редиш да ѝ намигнеш и тя я те видяла, я не. Чак след това ще се пресрамиш да се хванеш до нея, тя ще ти подаде кутрето си, ще извие глава на обратна страна, ще се зачервите и двамата, ще ви засъхнат езиците и нито ти ще можеш да речеш думица, нито тя. Сега Аламинут! Едно поклонение, значи, една хватка през кръста, залепнат един в друг, сякаш им правят опаковка, и ето ти тебе румба!

Бързат сегашните млади, бързат. И всичко се е хукнало, сякаш никой го гони. И призовките бързат, и изпълнителните листове, и сроковете на полиците, че даже и ражданията изпревариха закона за насърчението им.

Този петък не, а миналия отишло на Антона Куйката момчето с годеницата си да си вадят вула за сватба. Наместникът им рекъл по-напред да си извадят медицински свидетелства, че са честни, почтени и здрави. Отишли те, прегледал ги докторът и двамата на бърза ръка, написал им свидетелствата, върнали се и получили вулата. Това било в петък, значи. В съботата се стягали, приготвявали, насамнатам и в неделя — сватба! Проточила се една церемония — със зурлите му, с тъпаните му, с играчите му, а булката — света водица ненапита — мъдри ли се, мъдри. Влезли в черковата, застанали отвътре до вратата и чакат попа. По едно време, както си стояла тя, изведнъж прежълтяла, охнала и се хванала с две ръце през корема. Загърчила се оная ми ти

невяста, засвивала се, заохкала, запъшкала и дорде се пригответи по път за венчания — тя се окотила в черквата. Окотила се като нищо за срамотите! Е, станалото — станало, то срам се със сапун не опира, но не ми е там думата.

Техника, баджанак, техника и бързина! Това искам да ти кажа. На, пресметни сам: кога я прегледа тоя доктор, значи, кога ѝ издаде свидетелство, че е честна и за пред хора, кога туй-онуй и кога свари да роди две кила и триста грама копелдаш!

Аламинут просто! Аламинут и — толкоз!

Панаир

От сряда още започват да пристигат каруци, брички, волски кола с ритли, коне, магарета, натоварени със стока. Широката улица на житния пазар и площадът около джамията се нарязват на парцели. Мерят агентите от „сергийното право“, карат се, препират се търговците и най-после почват бързо да строят. Закопават дупки, наиздигат греди, препречват летви, мятат отгоре им участвували и в двете войни брезенти, пребледнели парцалени черги, дрипави платнища и панаирската чаршия се очертае като грамаден лагер на катунари. В четвъртък следобед започват да разтварят сандъци, бохчи, денкове и в петък всичко вече е готово. Градската поливачка поръси, пометат, пристигнат пъстрите групи от селяни, натрупат се учащи, празноскитеаещи, цигани и когато тесният отвор между двата реда бараки се задръсти с народ, панаирът е вече открит.

— Левче-марка!... Левче-марка — даре се избръснат циганин, колелото пред него се върти и тънкият косъм колебливо сочи към дългия като волски език локум. И когато малкият хлапак плесне с ръце от възторг и поеме случайно падналия му се, увит в тънка книга вече къс и хукне из тълпата, с видимо неудоволствие и с още по-висок глас циганинът се провиква:

— Халал да е, халал да е! Падна му се на момчетооо!...

— Морееето на чорапите! Океан на дантелите — реве до него прегракнал млад евреин, налалпа грамадна тенекиена фуния.

— Мента шекер! За любов шекер! За мерак шекер — писка встрани тъничък гласец.

— При Свищовчето, при търговчето — римува друг, още по-прегракнал.

— Фабрика „Надежда“ с най-хубава прежда и всички подрежда — обажда се друг конкурент по римите, но гласът му се губи в гърлестия баритон на продавача на телени изделия — също поет:

— Скари, закачалки, щипки и тупалки, за ряпа стъргалки!... Има ли? Има ли?...

Притиснат от толкова много римувана реклама, съседът му, търговец на всевъзможни гребенчета, свирки, фуркети,

огледалца, пръстенчета и ластик за жартieri, пее бавно, провлечено, сякаш ще заплаче:

— Бащата се удави!... Син му млад загина!... Аз им бях комшия... стоката им дигнах и сега продавам, колкото пара да падне само...

Минавам по-нататък.

Ето го и цирка. Пред входа на висока стълба се е покачил уморен клоун. На рамото му е малка маймуна в червен панталон. Тя хруска орех и с явно безразличие гледа ухилената срещу ѝ тълпа от втори братовчеди. До тях е най-прочутият факир. След това може да се види „илузион“, борба с мечка стръвница, стрелбище, вафли, билки, моментална фотография „Експрес“...

— Елате, господа, елате да видите детето с две глави как плаче, горкото, и прокллина майка си!... Живо е, истинско е! Клепка с очи, диша и говори... И двете му глави говорят, господа! Елате лично да се уверите! За възрастни — 3 лева, а за учаци — 2 лв.

Срещу него сред купища кутии и вързопи, безредно разхвърляни по земята, крещи и друго потомче на Израиля:

— Петнайсет лева кюлоти! Десет лева чорапи! Де го има туй нещо другаде?... Де го имааа?...

— Пантофи, пантофи, евтино чехли и пантофи! Келепуур — обаждат се гласове откъм „Чаршята на арменците“...

— Десет лева кой каквото си хареса! Десет лева! Граби, народе!...

Завивам към кебапчийниците. Скарите пращят, натегнали от вкаменени суджуци, рахитични кебапчета и пастърма, сякаш рязана от бутовете на египетска мумия. Синьо грозде, побеляло от прах, и ухилени овнешки глави, наредени във верига върху стар вестник.

„Буум! Пляс!“ — трещи стълбът за изпитване на силата. Скимти като захвърлено коте разбита латерна и старият папагал гледа презрително.

Млад овчар някъде наблизко, закротил тъжна песен, опитва нов кавал. И звънци дрънкат оттам в тъжен провлечен акорд. Троянски гаванки с македонски шевици, копривщенски килими със съвременни мотиви, пасти за бърсначи, сапунчета за лекета, паници, буркани, гърнета и хора, хора, хора...

— Сеирджи чок, ама альш-вериш йок — изръмжава току

до мене стар турчин с кошница варени кестени на ръка, сякаш отгатнал мисълта ми.

Свечерява се. Публиката се удвоява. Ученици, ученички, слугини, трудоваци, турци, кадъни, дами от хайлайфа. Три момичета, опулили очи, гледат с възхищение златарска витрина и мляскат варени царевици. Зад тях помощник-шофьор хванал плитката на едната и сърцето му работи с трета скорост. Млада дама кима с глава на непознат господин. Ученик удря с талашена топка, вързана с ластик, група момичета, които, навели глави, се кискат радостно. Циганче смуче шекерено червено петле и нослето му сълзи от възторг. Просяк, оголил отрязана до рамото ръка, събира дневната си печалба от гаванка, а до него заблудено дете плаче и държи в ръката си нова кукла.

Припада мрак. Карбитените лампи светват ослепително и смесени с електрическите, обвиват панаира с феерия. Арменците, наклекали, все още продължават да мерят пантофи на жените. Лицата им са лъскавочервени, ръцете им пипат нервно заоблените млади крака, а очите им светят като на котараци.

Луната, старата кокетка, все още се гизди зад големия кестен и не излиза. Тънък ветрец подухва откъм кръчмите при джамията и носи проточена песен, придружена от акордеон:

*Щом го добила, продума:
— Храни ме, майко, гледай ме,
да расна и да порасна,
да сторя девет години...*

„Девет години ли? Ами после? Ами после кой ще го храни в тия тежки времена, кой ще го гледа?“ — мисля си аз и крача приведен из опустялата уличка за дома. Луната бавно и гордо изплава зад големия кестен и плисва с мъртвата си светлина затихващия панаир.

Есен

Разтуриха последната барака и на площада, където имаше толкова живот, пьстрота, музика и песни, останаха само купчини смет, ненужни хартии, счупени стъкла и слама. Отиде си панаирът, последен празник на умиращото лято, а колко тъжно и пусто е сега навред! Мрачното и натегнало от влага небе се е свлякло толкова ниско, че ако не са камбанарията на новата черква и грамадният кичест кестен на Селимаа да го подпират, ще се стовари сякаш върху града и ще го задуши съвсем. Цяла нощ е ръмяло дъжд и едва призори спря, за да даде възможност, види се, на еснафите да излязат и отворят дюкяните си. Улиците още са пусти. На изток небето уж иска да се зачерви, а не може. Някаква бледокарминена ивица ту се покаже на хоризонта, ту изчезне зад мъглите. Врани грачат по покривите и разкъсани паяжини висят по мокрите дървета. Далеко по главната улица една прегърбена фигура крачи за към кафенето на пенсионерите. Там най-рано отварят и най-рано идва обикновено старият учител с черните очила, даскал Милко. Щом седне, извади лула, поръча кафе и се закашля. След него ще дотътрузи превързан от години крак дядо Дамян Куцийт. После дядо Бончо, дядо Велко Мутафчията, старият бирник при общината Стоян Грошът, някогашният певец черковен дядо Йовко Славейт и пр.

Всеки пристига, знае си мястото и на чужди стол не сяда. Кафеджията знае пък на всички вкусовете и слабостите и поднася, без да пита, на един чай, на други тежко, сладко, алатурка кафе, на трети тънко преварено, на четвърти с малко захар, а на дядо Йовка пък съвсем без захар. Той, клетият, освен гръдна жаба си има и захарна болест, та като му донесат кафето, ще бръкне в левия джоб на жилетката си, ще извади малка тенекиена кутийка от игли за грамофонни плочи, ще си вземе с треперещи пръсти зрънце захарин и ще го пусне в кафето. Докато чака да поизстине, за да не стои празен, ще почне да кашля и той. Захванат ли двамата — единият на тънко, а другият по на дебело, — ще се обади и дядо Дамян от ъгъла до печката и след това, като по даден знак, започват всички заедно:

— Кха-кха-кхо-кхо, кху-кху!... — цял оркестър от най-странни и чудновати звуци и инструменти!

Един писука тревожно и отчаяно, като изгубено пиле, други стърже на пресеклица като изтърбушена латерна, трети буквално джавка като куче и въпреки че всяка сутрин все едни и същи мелодии изпълняват, току виж, че някой сбъркал. Надул се уж да вземе някоя висока нота, па се задавил, опулил очи, засинял се или изгрухти изведнъж без време и място, или пък излети още по-високо в някакъв невъзможен фалцет.

Затова си имат и капелмайстор. Той е Тинко Бялмустакът. Ако всичко върви гладко, той само ще застане прав в средата, ще извади дългото си цигаре вместо диригентска пръчка и ще заръкомаха плавно и в такт. Задави ли се някой и почне да греша, той ще го потупа по гърба, за да му мине, ще му донесе вода да сръбне и след това ще бръкне в задния си джоб на панталона, ще извади смачкани нотни листове и ще почне да ги раздава на по-слабите изпълнители:

— На — ще рече, — на, дядо Йовко! Вземи нотите, че си я позабравил малко! Къде си се покатерил над петолинието чак! То не е тройното господи помилуй!

Или пък:

— Е, хей! Чичо Стоене, грош не струваш тая сутрин! Какво тъй гълташ бемолите, без да ги дъвчеш!

Или най-сетне:

— Дядо Дамянее, вземи, вземи книжката и гледай нотите, че много ниско ти бие мерникът днес!

И дядо Дамян Куцият ще запре за момент, ще поизпъгне превързания си крак и ще свие вежди от болки; след това ще се ухили с беззъбата си уста някак виновно и ще рече:

— От влагата е, Тинкоо! От мъглата е, дядовото! Нали видиш навън каква киша е...

Разсъмва се. Започва пак да ръми. Около купчините смет настръхнали от студ циганчета ровят и дирят игли, копчета или изгубен някой лев. Липите край чешмата на площада, свлекли жълтите си дрехи на земята, правят утринния си душ на дъжда. Тропот и тракане на кепенци се чува към чаршията, а някъде провлечено и монотонно се носи:

— Ми-лин-ки тооплеее!... Пааарят!...

Дядо Видьо

Тъй си го спомням — приведен, седнал по турски в левия ъгъл до прозореца на Хаджидончовата кръчма, мъничък, сухичък, с остро носле, което непрекъснато и безпричинно подсмърква.

Голямата от червено сукно канджа, опасла коляното му, опъва с куката си къс сив, от карнобашка вълна шаяк и тънките му пръсти сърчно преплитат няколко реда черни като пиявици гайтани. Пред него на ниско трикрако столче е малката газена лампа, ножицата и парче восък, а отстрани натрупани шаяци, до тях метър, гранчета конци, една пахарка с лъжица и вътре парче сух комат. Всичкото място, което заемаше работилницата му, беше колкото да простреш една нова антерия.

През лятото дядо Видьо си стоеше в селото, където имаше две-три навици, но щом се заесенеше, пристигаше с шарената торбичка на рамо и една бяла ляскова тояжка в ръка, цял побелял, тих и кротък като светец.

Влезе в кръчмата, почисти си, помете ъгъла на одъра, окачи торбичката на стената, постеле мъничкото парцалено чердже и почва работа. Като се научат, че е дошел, занижат се селяни с аби под мишница, помъкнат шаяци и една поръчва калцуни с парченца, други — с капаци, трети — лапчуни, терлици, долами, потури... Един иска потурите да са опънати отзад, други иска бурмалии джобове с три ката гайтан и честа плетеница, а хаджи Дончо пък ще му поръча сукнена салтамарка с тиризи под мишниците и тежък колчаг над лактите.

Разгъва дядо Видьо топовете плат, отмерва, бележи със сапунчето, реже с голямата ножица и трупа, трупа скроеното, че като забие нос и почне да шие, земята да се продъни, не дига очи нагоре и думица не продумва. Само очичките му примигват, примигват през стъклата и тънкото му носле все тъй безпричинно подсмърква при всеки бод често и ритмично като часовник.

Такъв си беше старецът, мълчалив и работен. Не че не чуваше глъчката наоколо, не че не знаеше какво да приказва, но с кого, на кого? На Спас Щенгата ли, който от тъмно до тъмно е пиян, на Луля бабин Ганин ли, който не знае да си обуе цървулите, или на Динка свинаря? Какво има да говори с

тях? Умните и работни хора седят ли цял ден из кръчмите? Много знае тази бяла глава и много е видяла и патила. Но за приказки ли е дошъл тук в туй работно време? Едно време хе, на млади години, в Цариград е учил занаята, за комитета пари е събирал и на Балкапан с дядо Паничкова в една паница попара са яли, ама сега няма време за друго.

И пазарлък не правеше със селяните старецът. От толкова години шие тук през есента и зимата и всеки знае цената. Гайтаня си купува от дюкяна и дорде се работи поръчаното, селяните трябва да му носят ядене. Чорбица ли ще е, фасул ли ще е, или парче сиренце ще е, те си знаят, че каквото му занесат, все ще е доволен. Почне ли да шие потури, да речем, и стопанинът го попита кога ще са готови, без да дигне глава, дядо Видьо ще рече само: „В четвъртък.“

И повече нищо. Какво има за приказване? Той си знае, че два дни ще му носи ядене, и толкова. А че някой го е забравил и го е оставил без храна, нито се сърди, нито нищо. Стане на пладне, надrobi си сухото коматче хляб, останало от предния ден в пахарката, посоли го, полее го с топла водица от чайника, насърба се и сяда пак веднага. Ама дюкянът бил пълен с хора, че се карали или биели, че Спас Щенгата играел ръченица, а Мутата надувал гайдата — понякога само ще поизвие глава, ще погледне над очилата, челото му ще се сбърчи на ситни бръчки, нослето му ще засмърка често-често и пак ще се наведе над работата си.

Какви лудории са се вършили в кръчмата, какви песни, игри, скандали, а дядо Видьо си шие и все шие. Късно вечерта хе, когато вече прималее от умора, както си стои седнал по турски, ще прибере инструментите, ще откачи канджата, ще приседне да вземе едно топче шаяк да го сложи за подглавка, ще притегли проскубания кожух върху си, ще духне лампата и ще легне свит на купчинка.

Като го види тъй Спас Щенгата, ще смушка хаджи Донча и ще му рече:

— Хаджи, виж, виж, дядо Видьо пак подкваси млякото.

И наистина, той свит и мъничък, подгънал кожуха около себе си, той приличаше повече на покрита за затопляне тенджерата с мляко за квасене, отколкото на спящ човек.

От селото му рядко идваха да го навестят. От време на време само куцията му син Нешо ще дойде с магарето да му

донесе дрехи за преобличане и една прясна пита хляб и ще си заmine. Пет деца имаше старецът, все болни и недъгави, и всички очакваха от сухите му две ръце само. От никого помощ нямаше, затова не му беше до приказки и веселби. Нужди и черни грижи бяха притиснали бедния му дом и не му даваха време глава да подигне и да отдъхне.

Миналата зима срещу Ивановден старецът нещо се разболя и цял ден стоя тъй на купчинка под кожуха. Хаджи Дончо го попита какво му е, но той пак не отговори, а само тихо изпъшка. Хаджият му сипа липов чай, поднесе му го, но той сръбна веднъж-дваж само и пак се зави презглава и така прекара цялата нощ. На другия ден, още несвършила литургията, кръчмата почна да се пълни със селяни. Беше храмовият празник на селото, та бяха дошли много хора от околните села. Започнаха да черпят ивановците, разпуснаха се гостите, пиеха, разливаха, крещяха, викаха и него даже не го забелязваха. Това продължи през целия ден. Вечерта кръчмата полудя. Писнаха гайди, наду Ибрям зурлата, задумка тъпанът — хора, ръченици, крясък до небето. Спас Щенгата, качен на една маса, играеше кючек, а Динко свинарят с извадена над потуриите риза и пробита кошница на главата се кълчеше насреща му отдолу.

Хаджи Дончо, който също му беше прехвърлил и беше съвсем забравил болния дяда Видя, грабна голямото пръстено шуле, дето събираше седем стари оки вино, изтича до зимника, напълни го и като се върна, дигна го над главата си, извика, колкото му глас държи, още от вратата:

— Бря, бря, бряя! Това е пък от мене!

Подаде след това шулето на първия селянин до него, извади от грамадния си пояс седефен револвер и — пат-пат-пат — задупчи тавана.

— Бря, бря, бряя! — подхвана веселата дружина и едни почнаха да скачат, други си затупаха калпаците в земята, трети почнаха да пеят, а Спас Щенгата, легнал на масата, почна да рита от възторг. Гайдите писнаха на хоро. Десетина души се хванаха за раменете и започнаха „честата“.

— Всички, всички ще играем — изрева голямото гърло на Руся Гъбарят. — Хайде!

И като разкъса хорото, хвана се на пояс и поведе пръта. Налепиха се останалите и се закърши едно пияно хоро за чудо.

Рошав, разгърден и потънал в пот, грамадният Гъбар мятеше шарен пош и подвикваше от време на време: „Ицу-ицуу! Ха сега!“ И сякаш не опира у пода.

Като мина край ъгъла, дето работеше дядо Видьо, и забеляза купчинката, се провикна:

— Дядкаа! Майсторе! Ставай! Ставай да изпратим свети Ивана, хайде, дядкаа! Ставай да поиграем! — И без да му мисли много, посегна, сграбчи го тъй, както си беше свит в кожуха, метна го на рамо и пак поведе хорото, но вече толкова много играчи се бяха наловили, че то се затегна и всякой скачаше на място като луд.

Крепено от огромната лапа, мъничкото тяло на дяда Видя подскачаше на рамото му и се друсаше безпомощно. По едно време кожухът се смъкна и сухата восъчна глава на стареца увисна надолу.

— Брей, Гъбар — обади се някой, — болен е човека бе! Остави го да си лежи и не се подигравай със старотията.

Гъбарят се пусна, пресегна с другата ръка, свали го от рамото си и като го прегърна като малко дете, го понесе към леглото му. Когато го положи на малкото парцалено чердже, дядо Видьо вече беше издъхнал.

Майка

В една ниска опушена стаичка, една мъничка, стопена от живота жена, наведена над стара като нея печка, мъчеше се да подпали огън. През пропуканото стъкло на единствения прозорец нахлуваше здрач, духаше остър вечерник и вехтото посивяло перде леко се полюшваше.

— Не виждам, бабе, не виждам и не чувам, не мога и да ходя. Кръст, крака, ръце, че то не е едно ки — всичко боли. Подай ми, бабе, подай ми кибритя, той е на поличката до иконата. Подай ми да драсна една клечица. Аз мислех, че е останало въгленче, бъркам из пепелта, ама нищо ме не опари. Пък най-хубаво пални ти лампата най-напред, че гаче ли се мръкна... — И като подигна тежко старческата си глава, с мъртви очи попита:

— Ти ли си, Николчо?

— Не съм, бабо!

— Ами кое момче беше ти? От Братанци ли? Ха, добре дошъл! Какъв ти е хаджи Дончо? Баща ти ли? Че ти да не си Митко? Е, боже, че аз три години подред гюл съм брала на вас бе, сине, на ръце съм те носила. Ти беше едно мъничко, палаво и изпуснехте ли те, веднага се натопяваше в коритото до кладенеца. Баща ти викаше: „Той ще стане моряк, затова все на вода налита.“ Е, добре ми дошъл тогава, добро видение. Какво те носи насам?

— Дойдох да те видя как си, как живееш?

— Оох, гледай, синко, гледай тегло. Все тегло. Това ми е животът. Ти не помниш стопанина ми, не го познаваш. Млад и зелен умря, чедо, много млад. Седем години си живяхме с него, ама то беше живот, дето никога не се забравя. Кротък човек беше, добър човек, пък едър, хубав, червендалест. Ей го е, на стената му е портретът. Душа човек, на никого зло не можеше да стори.

Беше ратай у поп Николови, работеше му нивите, ама нали е слуга, помагаше му и в черква. Сиромашко чедо нали е, още от малко го взели у попови да слугува, та научило и кърската работа, и черковната. Пък един глас имаше — като звънец. Като умря поп Никола, натиснаха го старейшините, пратиха го в Бачковския манастир да се учи и го запопиха. Никак не му се искаше на горкия и аз се противих, ама какво да

се прави. Бяхме женени вече, дете имахме, ни нива, ни крава, ни нищичко. Пък го искаше цялото село. Е, заживяхме си ний, къщичка си струпахме, позамогнахме се, родиха ни се още двечки дечица и дето ти рекох, хубав живот беше, ама на, кога дойде лошото, не пита. Освен нашето село попът имаше и съседното — Изворци, горе в Балкана.

Един ден посред зима дошъл човек оттам да го вика за погребение. Починало му детенце. Аз тогава бях болна от тифус. Унесена съм била и нищо не зная. Попът, и той беше се простудил, та го помолил:

Виж, рекъл, каква е виелица, каква е хала, жената е тежко болна, аз съм също болен. Погребете, а аз утре, като поутихне времето, ще дойда над гроба и ще го опея.

Върнал се човекът, но не се минало час-два, пак пристига разплакан.

Аз, рекъл, дядо попе, съм повторил, втора жена имам, рекъл, и покойното е доведено дете. Като казах на жената как си наредил, че като писна: — Ако беше твое дете, вика, и владиката щеше да докараш на опелото, ама нали не е и без поп да го заровим, та на вампир да стане... Реве, скубе си косите и аз както виждаш, пак дойдох.

Облякъл се попът, обул два чифта чорапи, увил си ушите с моя шал, ама то студ, то виелици, преспи — дорде стигне до Изворци, изпотил се и ризата залепнала на гърба и още непогребано детето, зъбите му затракали, едва си дошел в село, легнал от пневмония и за два дена умрял. Аз съм била в безсъзнание тогава и нищо не знаех. От време на време само съм отваряла очи, все към вратата съм гледала и съм питала като през сън: „Дойде ли попът?“ На шестия ден чак ми се прояснило, отворих очи, видях през прозореца камбанарията цяла в сняг и горе на кръста кацнал гарван. И съм запитала пак: „Върна ли се Стефан и защо не дойде да ме види?“

А мама седнала до мене, милва ми косата, гали ме по страните и ми дума тихичко:

— Върна се, мама, дойде си, ама го извикаха пак по работа. Не се тревожи. Спи си, майка, спи спокойно. Той ще дойде, ще си дойде.

От него ден скръщне ли вратата да влезе мама, леля Нонка или някой от децата, аз все кокоря очи и питам:

— Де го? Що не дойде!

Най-после мама не изтрая, прегърна ме, разрида се и разправи ми какво е станало и аз наново съм изгубила съзнание и 24 дена съм била ни жива, ни умряла.

Чак през втория месец съм се съвзела полека-лека, ставах в леглото, но не можех да ходя. Мама и леля ме крепят от двете страни, местят ми ту единия, ту другия крак и като малко дете ме учат да ходя...

Какво не е било, синко, какво не се е прекарало... Останах вдовица с три малки деца. Черна работа, голямо тегло, че слугуване, вечер до петляно време преди, тъчи на чужди хора, та цели дванайсет години без очи да подигна свят да видя.

На службата си умря моят Стефан, дето е речено, ама нали млада, неопитна, не зная ни към кого да се обърна, ни как да постъпя. Млад бил, ми казват, нямал прослужени години, та не му се полагало пенсия. Когато се зае даскал Захари, чак тогава се нареди работата. Имал приятел в пенсионното отделение, писа му, събра документи, пратихме заявлението, че през време на службата се е разболял, и отпуснаха пенсията. Отпуснаха и си помислих, че ще съмне пред очите, ама не било тъй, сине, не било тъй.

Старата жена въздъхна дълбоко и продължи:

— Тъкмо поотрасна момчето ми и си мислех да се пооблегна на него и да си почина — убиха го в Балканската война при Лозенград. Като баща си беше едро и хубаво, сине, и като него кротко и добро. Голямата дъщеря се омъжи в града и умря при раждане и останахме двете с най-малката. Не се мина много, полъга се, та се омъжи и малката. Ех, сиромах, рекохме си, имот няма, ама занаят има. Прибрахме го у дома, да има мъж в къщата. Дюкянче имаше до фурната срещу общината. Кърпеше обувки, галоши лепеше, но нали излезе пиян-заян. Един ден пие, на другия лежи или се потрива насам-натам и хората почнаха да не го търсят. Един път се върна пак пиян и още от вратата крещи:

— Слушай, старо, в тая къща две кесии не може да има. Един трябва да командува тук, разбра ли? Ще прехвърлиш пенсията на мое име.

— Че как тъй бре, зетко, думам, че защо? Какво ти пречи? Нали за в къщи ги харчим?

— Тъй, казва, повече не знам. Или я прехвърли, или си обирай крушите оттук!

Е, боже, ами сега? Мислихме, мислихме с дъщерята, пък станах, че отидох в града, питах, разпитвах, ама не можело, казват, законът не позволявал такова прехвърляне. Не било редно. Дойдох си, разправям му, а той:

— Щом не може, казва, обирай си парцалите оттук и да те няма.

— А бре, Продане, а бре, зетко, ами тия пари, дето ги вземам от пенсия, в банката ли ги турям, крия ли ги някъде, а? Не ги ли харча за къщата, за децата. Само два лева на месец за черква си оставям и всичко друго все за нас общо се харчи... — Ама нали пияно и неразбрано. Плесна ми един шамар, разкряска се, развика се и почна да хвърля по двора дрехите и завивките ми и аз какво да правя, мир да има само, прибрах се тук, в бащината си къщурка, сама-саменичка да кукувам и старини да прекарвам. Че не дава на дъщерята да ме навести, да ми помете и почисти. А аз не виждам, баби, не виждам и не чувам, ама да усетя, че е дошла или че внуче е пратила — добър ден, бабо, да ми рече и стомната с вода да ми напълни.

Черната нощ беше притиснала отвред прихлупената стаичка и напуканото стъкло на прозореца сякаш беше полято с мастило. Малката газена лампа едва смогваше да освети само лявата ѝ страна, по средата на която едва се крепеше бистра, едра сълза.

Топлиии... Парят!

— Топлиии... парят! Гледайте ги, гледайте как са се надули и зачервили като на млади момичета бузите. Екстра стока. С пловдивска мая са умесени... Топлиии! Няма ли да си вземете? Такива хлябове и симиди само бай ви Тачо може да майстори. Само той и никой друг. Ако искате бял, целичък, ако искате, половинка ще ви отрежа. Топлиии... парят! И франзелка имам, и ръжени хлебчета, и тънки питки, сусамени гевречета, соленки и тухла симид имам за топла пача пита. Топлиии... парят!

Така едно време по цял ден подвикваше на минувачите бай Тачо фурнаджията, ама кой го поглеждаше и кой му обръщаше внимание. Фурни мнооого и хляб, симиди, гевреци, колкото искаш, из града, и симидчии с табли на глава по цял ден кръстосваха и викаха из града. Понякога някой гладен хамалин или ваксаджия ще се отбие да вземе четвърт хляб, ще свие след това насреща при кебапчиите, ще разтвори хляба да му мушнат вътре няколко набъбнали от сок кебапчета и ще си ги заръфа сладко, сладко из улицата. Ако пък е пазарен ден, селянин ще се спре да мушне геврече за внучето. Който купи — купи, който не, насила можеш ли го накара, а хората свикнали на топла, прясна стока, изстине ли, затвърдее ли, хич не я поглеждат. Надвечер, наклони ли се слънцето на запад, като погледне, че по полиците има още много нещо, бай Тачо почне пак тревожно:

— Комшу, що си не вземеш едно-две хлебчета. Днешни са, ама с отстъпка ще ти ги дам. Нищо не им е, само дето са малко поизстинали. Ако искаш, мога да ти ги постопля във фурната, ако не, направи утре сутринта една попарка на дечурлигата, та да си изядат пръстите. С пловдивска мая са месени. Само аз имам такава. Вземи за проба само.

На другия ден става още по-любезен:

— Чино Василице, къде си се разбързала ма? Що си не вземеш три-четири от вчерашните хлябове. У вас поне има кучета, кокошки, мисирки, патки. Ела де, евтино ще ти ги дам. Колкото да не са без пари.

На третия съвсем омеква. Минава край него яхнал магарето Пеньо Чипата, а бай Тачо, като го забелязва, се провиква още отдалеч:

— Хей, Чипа, много ти отслабнало другарчето бе? Какво си го напуснал тъй? Я донеси от вас един кош да ти го напълня със стари хлябове, да му ги начупиш в яслата, та да хрупка и благославя. Кога е сънувало то бели хлябове, с пловдивска мая месени. Храни го тъй неделя-две, па да видиш какъв аждрехан ще стане. Не му мисли много, ами донес коша. За парите лесна работа. Когато имаш, тогава.

Вика тъй бай Тачо, убеждава, моли се, докато хлябът му стане на кокал, почне да мухлясва и не става да го поднесеш ни на човек, ни на магаре.

Така беше едно време, ама сега вече не е тъй. Минаха войни, настъпиха сушави години, въведоха купоните, намалиха дажбите и бай Тачо стана друг. По пет фурни хляб да вади на ден, веднага ги разпродава. Вирна нос оня ми ти човек, заглади косъма, зачерви се, оперира си оная буца, дето висеше като патешко яйце зад лявото му ухо, предаде тежката работа на момчетата, седна на касата, реже купони на струпалите се клиенти и само мърмори:

— Не се натискай! Не се блъскай! Пази ред!

— Ред, ред, зная го, ама яденето ми ври на печката и две малки деца съм оставила в къщи — обажда се слаба с посинели устни жена.

— Кой ти е крив, като раждаш щяло и нещяло. Въдите се като зайци.

— Ох, и аз от час и половина чакам, ама...

— Който бърза, да иде на друга фурна. Ний очи не можем да склопим от работа, хляб не можем да ядем.

Трета, промъкнала се с големи усилия до него, подава му купоните и му шепне умолително:

— Чичо Тачо, избързали сме с три дена напред, че не стига. Моля ти се, дай ми поне едно хлебче без купон, колкото да залъжем гърлата.

Той хвърля обратно купоните и крещи:

— Не може. Върви си. Не съм ви карал да плюскате толкова.

— Боже, ами като и ний сме тъй, гладни ли да стоим — въздъхва друга зад нея.

— Не ме интересува. Закони има, наредби има, комисарство има. Тях гледам аз и тях слушам. Друго не ме интересува.

Мълчат, подплашени, жените, кротуват, примигат и не смеят нищо да му кажат.

Само Пеньо Чипата му се троснал един път:

— Ей, нов чорбаджийо, му рекъл, не си ли помниш скъсаните лакти и каскета с половин козирка, та си се разръмжал и развикал тъй против сиромашията? Забрави ли, когато по цял ден ревеше: „Топлии... парят!“ И не се ли молеше да ти купуваме коравия хляб, а? Ти заприлича на кучето, дето му обули цървули, а то от радост си изяло краката. Съвест нямаш ли? Срам нямаш ли?

Рипнал тогава Тачо фурнаджията като ужилен, грабнал лопатата, но дорде му сторят път жените, дорде туй-онуй, Чипата развял скъсаното си палто и моментално се озовал чак на лозето, дето е на един час път въвн от града.

Уж строго си гледаше работата бай Тачо, уж все по законите и наредбите се водеше, а не се мина много, като се разнесе из града, че бил арестуван. Направили му внезапна ревизия и се оказало, че му липсват много торби брашно, хлябът му бил по-лек от нормата, купоните му не били в ред, на едни давал и не давал, а на други двойно и тройно, на едни се карал и ги ругаел, а на други се усмихвал и така нататък. Окошарили го в зимника на околийското управление, разпитвали го, разследвали го и там ли е още, или го препратиха в окръжния затвор, не ми е известно, ама откогато са го арестували, всеки ден, като отива на лозето и се връща, макар че пътят му не е оттам, Пеньо Чипата ще мине край околийското, ще спре до прозорчето, дето са арестуваните, ще извика, колкото му глас държи:

— Топлии... парят!

Ще срѐга след това магарето и то ще заситни бързо-бързо надолу из тясната уличка за към дома му.

Един живот

Мъничкото селце Дунково — хе, високо в Балкана — брой само девет къщи, струпани в дола около Бялата чешма, сякаш слезли да се напият със студена вода и пак да излязат по слънчевите поляни наоколо. Девет къщи и три кошари. Най-крайната къща е Цоньовата. Стар корубест дъб с възправени по стъблото му сечени букачки я пази от студ и пек. Клекнал бай Цоньо, остри вейки за бобището. Отсреща до стълбата Минка изрязва от скъсани дрехи ивици от парцалена черга и често поглежда към по-малкото си братче и сестриче, които са под стълбата и си оспорват една пукната кратуна — едното я дърпа към себе си и другото я дърпа, без да издава звук. В полите на Минка има котенце, черно като арапче, а до него голямо кълбо от парцалени изрезки. Наоколо тишина. Само далече през два дола накъм усойната едни кос свиря, ама дали е кос, или по-големият брат Дунко, който пасе козите и свиря също като кос, не се знае.

Бай Цоньо дялка с теслата и поглежда към Минка. Пак дялка и пак поглежда, после въздъхва дълбоко и подвиква:

— Минке, Минке мари?

— Хоо, какво, тейко?

— Ти знаеш, че наесен ще трябва да тръгнеш на училище?

— Знам, тейко. И аз, и Дешка, и Минко чинин ще ходим.

На Минко му ушили торбичка вече.

— Торбичка ще трябва, букварче, тетрадка, моливче...

Ами като си нямаме парички, какво ще правим, а?

— Е, ами тогава? — чуди се Минка и слага кълбото на стъпалото. Котето пресяга с крак към него, но тя го първа леко и то пак се свива в полата й.

— Нямаме, тейковото, никак си нямаме парици и ще трябва да идеш в града да си спечелиш, както направи така ти преди години.

Минка нищо не отговаря, оставя котето до кълбото и почва да изтърсва полата си.

— Ако не искаш в града, ще те пратим в онова, голямото село, дето живее леля ти Куна. В Жермен ще те заведе у едни много богати хора да им пазиш детето. Само детенцето, таквоз... друга работа няма да вършиш. Ще постоиш там, дордето почнат да зреят тиквите, и ще си дойдеш тогава за

училището. Хората са добри, ще те хранят с хубави гозби, дрешки ще ти дадат и като си дойдеш, ще ти купим и цървулки да припкаш, да припкаш с тях. Искаш ли да идеш, а? Леля ти всеки ден ще те спохожда и няма да усетиш как ще мине времето.

— Че знам ли, тейко, каквото речеш ти.

Пукнатата кратуна е завладяна от братчето и сестричето му почва да писка.

След няколко дена Минка и тейко ѝ пристигнаха в Жермен.

Господарят на Минка, участъков фелдшер в Жермен, е опериран и лежи в болницата. Жена му ходи веднъж, дважд да го види, а през останалото време по цял ден митка из селото. Наконти се и излезе. Минка е сам-самичка в голямата къща с тесен и крив двор. Мъчи се да храни детето, но то сковало челюсти, не ще да вземе нищо и врещи, врещи. Тя го люлее, то още по врещи. Взема го на ръце, друга го, разхожда се с него из стаите, а то все врещи. Започва да му пее тъжни песни, слушани от майка ѝ, но и това не помага и постепенно песента ѝ избива на плач. Плачат дълго и неудържимо и двете деца. Най-после малкото, уморено, млъква и заспива. Капнала от умора, заспива, прегърнала люлката му, и Минка.

Слънцето се свлякло зад рида и сякаш там оттатък е запалило голямата гора. Камбаната бие за вечерня. Добитъкът се връща от паша и гъст облак прах се носи над селото. Завръща се и господарката и започва да я блъска:

— Тъй ли ти поръчах, а? Затова ли си дошла тук? По цял ден да спиш. Вади ли вода от кладенеца? Поля ли пиперя и цветята? Опра ли на детето пелените? Мързелана! Защо мълчиш?

Минка, сънена, залита и тръгва да вади вода, но господарката пак се развиква:

— Къде тръгна пък боса. Нали ти дадох обувки?

Минка нахлува нейните грамадни и скъсани обувки, но не може да пристъпя с тях, а трябва да ги влачи. И този дълбок и страшен кладенец с грамадна дървена кофа, вързана със синджир. Като я спуска надолу, трябва да държи синджира. А когато трябва да я прихване и изтегли пълна навън, очите ѝ изскачат. С едната ръка държи вретеното, а с другата се мъчи да я притегли, но тя е само на шест и половина години и где

сили за такава тежест. Издигнала я до повърхността, на няколко пъти се опитва да я изтегли и като не може, увисва с две ръце на вретеното и се разплаква отново с глас. Дочува я господарката, пристига, изважда кофата и почва да ругае:

— За нищо не те бива. Отгде се допиля такава? Върви при детето, че като те цапна! Донеси голямата тенджера да я напълним и я сложи на печката! Запали и огъня! Чу ли?

Минка влачи големите скъсани обувки, отива към къщата и тихо проплаква. Малкото, усетило, че майка му я няма, заплаква и то. Минка го люлее и поглежда през прозореца. Какъв грозен двор! И това сухо дърво в дъното колко е страшно вечерно време. С тия два клона, сякаш две ръце опънати да дращят с нокти небето. И този страшен кладенец... Минка се сеца за тенджерата, грабва я и хуква пак навън. Връща се, запалва огъня. Вечер до късно мие паници, изтрива почернели тенджери и тигани...

Един ден пристигна и господарят. Сух, приведен, намусен и той все мърмори, все нищо не харесва. И все се карат двамата. Викат, крякат в тяхната стая, па току изтрополи стол, чиния се счупи, тя почва да пищи, а той бух, бух с юмруци.

„Ще избягам, мисли си Минка, да зная пътя, още утре ще избягам. И тази леля Куна поне веднъж не дойде да ме види, поне веднъж да се отбие. И татко, и той уж щеше да мине.“

След малко влиза господарят, заканва се с пръст и дума:

— Ти чу ли нещо? Ако си чула и видяла, да мълчиш и не казваш никому, че ще те хвърля във Влайкиния кладенец — в оня запустелия, дето е до блатото край село. Тъй да знаеш! Ще те хвърля и никой няма да знае къде си.

Минка трепери, та цяла се друса. Какъв страшен, зелениясал кладенец и колко е дълбок... Тя ще си мълчи, няма, няма да каже никому. До есента. Дорде узреят тиквите...

На следното лято, след много молби и сълзи, Минка пак е слугинче, но сега в други дом, в града, и пак се грижи за малко дете. То обаче е кротичко и не реве тъй, но пък е голямо и много тежко, та кога го носи, ръцете ѝ се откъсват. Тежко е и дебело, защото постоянно го тъпчат с храна. На нея също ѝ се яде мляко със захар или от оная кошница, дето тъй сладко мирише, но никога не ѝ дават да кусне от тях. На котката дават, а на нея не. Само когато я пратят в зимника да вземе сирене, си отхапва малко, но трябва бързо да се дъвче и

погълне, за да не разберат. Господарите тук не я мъчат и не я плашат, но я държат все недояла и гладна. Защо не ѝ сипят поне веднъж една паничка, а я карат остатъците от техните чинии да обира. И винаги недоспала, капнала за сън. Вечер, когато те хъркат, тя мие, чисти, разплита, разпаря — все нещо измислят. Сутрин ще почисти и лъсне печката, ще запали огън, ще сложи вода да се топли, ще мете кухнята, из двора, ще полива, дърва ще пренася.

Веднъж я накараха да заколи пиле, а тя от страх цяла трепери, но няма как — заповедта трябва да се изпълни. Сложи пилето на дръвника, взе малката брадвичка, притвори очи и замахна, но му срязва само човката и то хукна из двора, а тя с брадвата в ръка гледа го и плаче с глас.

— Улови го пак, улови го! — крещи през прозореца господарят. Минка обаче стои на едно място и я страх да приближи кървавото пиле. А господарят мърмори: — Едно пиле не можеш да заколиш, за какво си ми тогава? Бягай тогава да туриш да се топли вода на печката.

Минка хуква, за да не гледа как повторно ще колят пилето. Печката е загаснала. Ах, тази голяма печка, дето се пали посред лятото. Съседите си готвят на котлон с въглища, а те все на печката, и то със сурови дърва. Ръцете на Минка са съвсем замърсени и напукани от сажди и от лъскане, косата ѝ — отдавна невчесана и неумита. Че кой ще ѝ помогне да се умие и нагласи плитките. Да ѝ дадат поне каква да е кърпа за главата, а то станала рошава и мръсна като циганче, но нищо — лятото превалия, ще си отиде на село и сестра ѝ ще я изкъпе, ще ѝ уплете плитки и ще им върже по едно червено конче и всичко ще се забрави.

Преди да изтече срокът за слугуване, детето се разболя, занесоха го в болницата и там умря. Минка си взе бохчата и един пазарен ден си отиде първом в селото при леля си Куна и оттам съселяни я заведоха у дома.

За трето отделение Минка не можа да постъпи, понеже годината беше сушава, останаха без храна и трябваше трите, по-големичките, деца да се пръснат по печалба. Тя постъпи вече като редовна слугиня в града, в семейството на богат търговец с голяма двуетажна къща. Господарите бяха само двама, но теглото — същото. По цял ден мие и бърше прозорци, а те големи, високи и не може да достигне навред с ръка. И колко е

страшно, като погледне отгоре към улицата. Мете, мие и бърше стълбите. Кога няма какво да прави, стълбите ще я пратят да чисти уж богати хора, пък свидливи — даже сапун не купуват, а перат с пепел. Ръцете ѝ са на рани от пепелта. Особено от чаршафите, тия големи и дебели чаршафи, които, за да ги извие и изстиска, чак до гърдите се измокря. Легло няма и си постила върху сандък, но той е къс и все със свити крака спи. Господарите спят горе, а тя долу в кухнята. Точно над главата ѝ има звънец и мине се не мине — зъррр... зър... Тича Минка по стълбите нагоре, влиза в стаята и пита:

— Какво обичате, госпожа?

А тя, надянала големите очила, пули се и дума:

— Че помня ли? Виках те за нещо, ама докато дойдеш, аз забравих. Какво правиш долу?

— Чистя перушина.

— А, чисти, чисти и напълни кошницата, па тогава си легни, а сутринта чуеш ли звънца, запали веднага огъня и сложи кафеничето на печката, та дорде сляза, да е готово.

Господарката много обичаше Минка да ѝ мие краката с топла вода, а господарят редовно я караше да го чеше по гърба. Ех, че страшен гръб, цял обрасъл с редки косми като старото им куче.

Винаги, когато господарите ѝ се хранят, тя стои права и чака заповеди. Как бавно ядат тия стари хора и колко много ядат! И все като другите — каквото остане в чиниите им, съберат го и го дават на нея. През пости пък я карат да не яде блажно седмица и повече. Тъй правили уж децата, за да ги обича господ. А тях, значи, няма да ги обича. Нека не ги обича и Минка не ги обича тия граждани, дето тъй я мъчат, да не може ни да си дояде, ни да си доспи. Ще избяга тя и ще отиде в село пак у фелдшеро̀ви. Детето им вече е поотраснало, а те да се бият, да се карат, какво ѝ влиза в работа. Там поне минават хора от тяхното село, а тук никой. Ще им помага и на градината. Вече може и да копае, и да пере, и голямата кофа ще може да вади от кладенеца. Градината им е голяма. Там сеят фасул, цвекло, картофи, лук — кой ще им го копае? Мързеланата ли, дето по цял ден митка по гости из селото, или той, дето е все болен и кекав?

Дядо Рачо Чобанът

Слънцето днес ядовито пърлеше гърбовете на голямото му стадо, затова по-рано от други път то се свлече от поляните на Липовец, пи вода и се надипли под кръстатата сянка на трите диви киселици, край самия път до реката.

Дядо Рачо пристигна най-подире с кучетата, прегледа, поразмести и настани козите, изми се на реката и като пусна големия си ямурлук отстрани под дряна, седна да обядва.

Сърцат беше още старият козар. Като нахрани най-напред кучетата, той разтвори големия захлуп с отвара, смаза с коравите си длани една глава кромид, отчупи хляб, хапна надве-натри, избърса дългите си мустаци, прекръсти се и стана пак. Наоколо беше тихо като в черковен двор. Стадото спокойно пладнуваше. Само една лакома и луда коза се беше отлъчила от пладнището, пресичаше дола и се насочваше към отсрещния лещак.

— Оеее... оееее!... — извика й дядо Рачо. — Надула си се като гайда и пак тичаш! Крasto проклета! Пъч, пъч, пъч!

Козата изви глава, сякаш да се запази от удар, сгъна се заднишком и хукна като подгонена обратно към пладнището. Дядо Рачо окачи чантата и ямурлука на дряна, грабна брадвата, която сутринта бе взел от кошарата, прекръсти се пак и тръгна нагоре по пътя за голямата гора.

Той беше висок, здрав старец, със сини като метличина очи, с дълги побелели коси, небръснат и свършено глух. Гологлав, разгърден, с дълги набедреници от козя кожа, отдалече напомняше на човек от каменната епоха. От дете още бродеше из горите със стадото дядо Рачо Чобанът. Останал сираче, някаква дълбока покруса го беше отвърнала от хората, не стига това, а на времето лежа и от тежката болест. Три месеца се бори със смъртта горе в колибата си на Кошарска поляна и най-послед се дигна, но оглуша съвсем. И оттогава, кажи-речи, не е стъпил в село. Едва есенес го убедиха да слезе на сватбата на сестринка си Тодора, също овчар, единствения човек, когото той само обичаше. Пристигнал дядо Рачо с голямата гега, с чантата с пискюлите, с рошавите си набедреници, отбил се в къщи, пооблякъл се, забучил кукутликoва лула в уста и право в черквата. Застанал до самата врата, смуче лулата и се озърта плахо, плахо. Дядо Доко

клисарят го доближил и почнал да му дава знаци да махне лулата, че в черква се не пуши, а той, като разбрал, кимнал учудено с глава и като всеки глух човек се провикнал високо, та смутил и певците даже:

— Иии... холан!... Много пък сте я изтънчили! Бре да му се не види макар!

И излязъл. Отишъл в къщи, грабнал торбите с хляба, повел кучетата и запитал към кошарата.

Отчуждил се беше до хората и обичаите им дядо Рачо и не само ги не чуваше, а беше почнал и да ги не разбира.

Само с козите и кучетата се тъкмеше, пък и те го разбираха и обичаха като баща.

Когато дойде до Раков вир и се канеше да прескочи по камъните оттатък, за да поеме към голямата гора, на завоя зад елите му се мярнаха хора. Трима конници се зададоха из пътя и той се поспря, за да погледа конете. Двамата бяха граждани в зелени дрехи, а третият — Коста — кметът на тяхното село.

— Добър ден, дядо Рачооо — провикна се той, като спря коня. — Добър ти ден!

— Няма го, нямааа! Той отиде отзарана в Тунджа да къпе овцете — отвърна старецът, като мислеше, че го пита за Тодора, сестринка му, който други път пладнуваше със стадото си наблизко под габрите.

— Добър ден, ти думам, добър ден! Не ми трябва ваш Тодор!

— Аз ли? Отивам насреща в Братанска просойка — недочу пак дядо Рачо. — Вчера отсякох две-три букачки, изнесох ги на поляната, та рекох сега да отида да одялам дръвчета за наш Тодор за новата му порта!

— Забранено е там, дядо Рачооо! Забранено е! Ей този човек е лесничейт и ще те глоби!

— Да не е ново даскалче негова милост! Да е живо, да е живо! Я какъв юнак е!

— Не е даскал, не е... — продължаваше упорито да вика кметът, като се смееше, — а лесничей! Ще те глоби, като ходиш из забранената гора!

— Не бойте се, синко, не бойте се! Те кучетата не хапят, дорде ги не насъска човек. Рахат си минете край пладнището, нищо няма да ви сторят!

— Кмете бе, истина ли не чува тоя дявол, или се

преструва? — запита ухилен лесничей.

— Глух е, господин лесничей. От малък е такъв, нищо не чува.

— Остави го тогава човечеца! По-добре, че не чува. То сега е едно време, че и да чуваш, трябва да се правиш на глух. Оставете го!

И като смушкаха конете, развеселената дружина се понесе надолу из тесния горски път.

Когато конниците бяха вече отминали пладницето, отсреща из рътлината на голямата гора се понесе висок гърлен глас:

— Къдя, къдяя!... Чумо проклета!

Лудата коза сега пак се беше покатирила на високия сипей над киселиците и бързаше нагоре. Оттам чак я беше зърнало остроо око на стария пастир, който продължаваше да вика:

— Шуга да те обели дано, кога се не напука! Оеее... оеее... пъч... пъч... пъч!

„Пъч... пъч... пъч...“ — повтаряха в унес безбройните урви и долища на планината и пак потъваха в своя летен сън.

Юряя!

То беше някога. Где такива хора и такива произшествия сега!

Нямаше партии тогава, нямаше партизани, нямаше закони за задължително гласуване — кой за когото си искаше, за него си спускаше бюлетина. Комуто пък не дохождаше и на ум даже за избори, като на дяда Рача Чобана, стоеше си горе в планината при козите, свирукаше си с тънка свирка кокаляна, дялкаше си с тънко ножче шарени хурки, живееше си на свобода и чист въздух и никой не го диреше, никой го не търсеше.

С години не слизаше в село. Забравил беше и сряда, и петък, и празници и ако му донесяха горе шарено яйце, да речем, ще се сети, че е Великден, ако му донесяха варено жито, ще познае, че е задушница.

Нито беше учен, нито от писмо разбираше, но от стара майка дете беше козарят и рядко от устата си отърваше приказка, ама речеше ли я, ръб ще улови и на място ще тропне като четвъртит камък на нов зид.

Седят си някоя вечер например в колибата край огъня със сестриника си Тодора и той се мъчи да шари с кенета и тройни обръчи кокал от ребро за новата си чанта. Гледа го дядо Рачо изпод рунтави вежди, криви устни и му дума:

— Не става вечер това нещо, момчeee! Тънка работа е то! Остави го за утре и лягай да спиш, защото денят се смее на нощната работа. Ами! Смее се! Тъй да знайш!

Други път пък, както си пуши през някой ясен божи ден, изведнъж лулата му ще почне да цвърчи. Ще я извади от устата си старецът, ще я изтръска, ще почне да я чисти с клечка и ще подвигне пак на Тодора:

— Тошко! Тошко бе! Я мини изотзад през дренака, качи се горе на рътлината и извикай на козите да се насочат надолу, към кошарите. Хем да си пасат хайванчетата, хем да слизат полека-лека надолу, че времето ще се развали скоро.

Тодор го загледа, загледа учудено, почеше се и някак недоверчиво попита:

— Че отде познаваш бе, вуйчо? Кой ти каза?

А дядо Рачо се подсмихне под мустак и дума:

— Познавам. Лулата ми рече. Не я гледай, че не струва

грош. Много знае тя, много е патила.

И като я мушне в големия силах, ще дигне пръст и ще добави:

— Запомни и забележи: цвърти ли ти лулата, мокри ли ти се солта в захлупа, стискат ли ти много цървулите, хапят ли люто мухите, играят ли гаргите, бухат ли нощем бухалите в ниските места, лягат ли си вечер кокошките по-рано от други път, пеят ли лъжовни петли, къпят ли се врабците, сърбят ли те ушите и почне ли да ти се дреме, ей тъй, без нищо, да знаеш, че времето ще се развали.

Тодор пули очи и го гледа още по-учудено, кимне след това с глава, надигне се и без да каже нещо, поеме нагоре из дренака.

Такъв беше дядо Рачо Чобанът. Тъй си живееше като горско пиле из усойните и по чукарите на Самодивец и мъдри думи думаше, ама от политика, от закони, от избори не отбираше нищичко.

Не щеш ли, един ден му пратиха хабер по Тодора, че трябва да слезе в селото да гласува. Такъв закон излязъл, такава наредба наредили — щом има избори, всеки мъж трябва да гласува. Инак — глоба голяма!

Мъркал старият козар, пухтял, сърдил се, па като разбрал, че и три кози няма да му стигнат да плати глобата, ако не иде, стегнал се и поел за село с ямурлука, с гегата на рамо, със силахлъците на пояс и двете кози кожи на бедрата.

Като стигнал в село, не се отбил и в къщи даже, а, направо отишъл в общината да си свърши работата, че тогава. Оттам го препратили в училището, където ставал изборът.

Влязъл дядо Рачо плахо-плахо, свалил гегата от рамо и като всеки глух човек извикал силно:

— Помози ви бог, момчетааа!

— Дал ти бог добро, дядо Рачо! Добре дошъл, добре дошъл! — обадили му се двама-трима.

— Викали сте ме нещо, ми каза наш Тодор отзарана. Глоба имало, кай, ако не дойда, и аз, ща не ща, пристигнах, ама за какво ме викате, и аз не зная!

— Ний не те викаме, а законътът, законът те вика — му рекъл председателят на бюрото.

А старецът, нали не чува, стои си прав на едно място, гледа на шарено и не знае где да си дене ръцете.

— Да гласуваш те викаме, да гласуваааш!... Гласа си да дадеш, та кмет и съветници да изберем!

— Кое кайеш? За глас ли нещо спомена?

Председателят се доближил до него, навел се над ухото му и за да го разбере по-добре, извикал му още по-високо:

— Дядо Рачооо — рекъл, — ще влезеш ей тука, в тъмната стаичка, и ще си пуснеш гласааа. Гласа си ще пуснеш! Разбра ли?

— Хоо... — кимнал с глава старецът. — Това ли е било цялата работа! За това ли ме карате половин ден път да бия? Гледай ти закони! Гледай ти наредби и хорски измислици! Гласа, а? Че да го пусна — рекъл, — що да го не пусна, нали ще отърва глобата?

И като се намъкнал в тъмния тъгъл, окашлял се, опънал шия и изревал, колкото сила има, три пъти, та пръснал бюлетините като перушина из стаята:

— Юряаа!... Юряааа!... Юряаааа!...

Пуснал си цял-целеничък гласа човекът, изгледал ги самодоволно, метнал гегата на рамо и поел накъм вратата...

То беше някога. Где сега такива гласовити хора по нас?

Баклата

Дето има една дума — хукнала се като костенурка през угар, та и наша Деша Загубанкина, дорде не речеш. Тръгнала по тъмно още на Равнака на нивата бакла да бере, а стигнала, кога повличат воловарчетата чак. И не взела хапка да хапне поне, а нарамила чувала и цедилника, метнала кърпа на глава и поела по реката нагоре. Хубаво, ама изгориманджа жена нали е — тази я срещне, заприказва я, онази я срещне, спре я; тук се заплесне, там се зазяпа, а слънцето не стои, път го чака. Кога стигнала на нивата, то било кривнало вече над Просойката и нямало джан-джин по полето. Само Петко Късметят насреща хе, на голямата нива през дола, кладял купен. През година, щом я посее с голица, там си прави хармана той и всичките си снопи там струпва. Качен на върха, по бяла риза, отдалеч приличал на щъркел, който си вие гнездо.

Довтасала Деша, метнала цедилката на киселищата, врътнала двата краца на престилката, та ги боцнала на кръста, привела снага и почнала с две ръце узрялата бакла да бере.

Бере и все някак не ѝ спори.

Ха да окъса един ред, ха да стигне до другия край, а то нависнали ония ми ти чушки, един плод дал дядо Господ, няма обирание, няма край! Па нали си е пипкава!

— Е, боже, какъв е тоя берекет, какво е това чудо — дума си. — Че аз какво мислех, пък какво излезе. Ами че то, както е тръгнало, аз до довечера не ще мога да втасам. Пък гърне боб съм турнала на огъня и водата му трябва да е извряла до капка вече. Да мога да напълня чувала поне и да си тръгна, ама где туй време? Пък и жив човек се не мярка наоколо. Да ще да мине някоя жена, че да я покания да ми помогне малко.

Тъкмо тъй си мислила и се почесвала, и ето ти баба Фота се изпапулила на високия слог, прегърбена, с тояжка в ръка и с цедилка на гръб.

— Помози ти бог, булкааа!... — измяукала изтънко баба Фота. — Береш ли, береш ли я?

— Дал ти бог добро и кола имане, бабо Фотинке! Сякаш те Господ изпрати. Бера, берааа... Ами ти откъде така?

— Не питай, бабиии... не питай! Дано ги прекъсне тия пусти Тамашовски козари. Бях посяла на кръстопътя на парчето десетина огнища Нончобоб и рекох да ида да ги оскуба, а те да

минават през нивата, да минават, гидиските, че я обърнали на вървище и не останало и зърно. Мари колко пъти виках на кмета: сгълчи ги, Стойно, запри им овцете в общината и ги щрафирай, че да помнят и вардят чуждото, а той — в едното влязло, из другото излязло. Като я погледнах нивката, че плаках, плаках, па набрах малко съчки и се връщам. Оох, няма кой да помисли за нас, булкааа... няма!

— Такива са, бабо Фотинке, такива са всички, за чуждо немарят Тамашовците. А пък от кмет управля и добро да чакаш — пази боже! Нали има една дума: тя, гаргата, не каца на бивола да го поще, а да се нахрани. Такива са до един, ами да щеш, бабо Фоте... да щеш да ми помогнеш мъничко да ошмулим баклата надве-натри, че хляб в нощвите съм оставила да втасва и гозбата ми е загоряла на огъня, пък не мога сколаса сама скоро.

— Да ти помогна, баби, да ти помогна. Хем ще си почина, хем ще ти се пооплача, че ми е преляло и прекипяло на душата...

Изсули баба Фота товара на края, забочи престилка и влезе в един ред.

Берат двете жени коравите сухи чушки, джубулят прегърбени и от време на време отиват да изсипват пълни престилки в чувала.

Още щом почна да къса старата, Деша я забеляза, че лапна едно зърно бакла, и й досвидя, сякаш парче от сърцето ѝ лапна.

И откак го лапна, все мляска и устата ѝ все пълни.

„Хубава работа — си мисли, — тоя бабишкел ще ми изяде баклата. Какво е туй мляскане!“

Обраха по ред, навлязоха във втория, а баба Фота все мляска и все нещо премята из устата си.

„Я гледай, дърта вещица — кисели се Деша, — колкото ще набере, дважд повече ще излапа. Що ли ми трябваше да я викам?“

А баба Фота си къса и мляс, мляс... И едната ѝ буза все издута.

Не се стърпя Деша Загубанкина, уплаши се, че ще ѝ изяде баклата, и реши да я пропъди. Изправи се и викна:

— Бабоо!... Тя няма да е. Не ще я оберем ний и хлябът ми ще прокисне в къщи, ами я да я оставим за утре. Колкото сме

набрали, толкова. Натовари си цедилката и аз чувала, и хайде да тръгваме. За утре да я оставим.

— Че да я оставим, баби, да тръгнем, щом си рекла.

Натовариха се, поеха надолу из кривините, слязоха в дола, където пътят се раздвоява, а старата крачи и все мляска.

„Е, боже, тая проклетница и пазвата си трябва да е напълнила с бакла — мисли си Деша. — Не мога да я гледам вече. Какво беше туй плюскане, каква беше тая лакомия!“

И като се връцна назад, рече ѝ троснато:

— Ама ти нали от горния път ще минеш, бабо Фоте? Нали оттам ти е по-право? Ще се разделим тука, значи. Е, хайде, сбогом тогава. Сбогом, че аз бързам!

Баба Фота се поизправи насреща, бръкна с пръст в устата си и едно зърно бакла изскочи и падна в пясъка до краката ѝ.

— Пуста да останеш дано! Не мога приказката си да оправя от нея. Баклица, буле, баклица, баби... Още щом почнах да бера, лапнах я за залиска и си рекох, че ще омекне, та да мога да я сдъвча с двата си зъба, а тя, пущината, колкото я въртя из устата си, по-корава става... Сбогом, Дешке! Сбогом, баби! Много здраве си носи.

И като стисна здраво кривата си патерица, баба Фота, прегърбена под тежкия товар, закрачи бавно и неуверено по горния път за към село.

Рачето

Откога се беше наканил дядо Пънчо да иде да изпуши прелезите на нивата си до Саранчова воденица, ама ха това да свърши, ха онова да направи в къщи и време все му не оставаше. Една сутрин, като стана и излезе на двора, та погледна небето как е чисто и гладко като пометено, мушна се в обора, потупа магарето по гърба, подръпна му ушите и започна да го оседлава.

— Старо! — провикна се по едно време той. — Сложи ми нещо в торбичката за хапване, че ще отида на тънката нива. Козари се завирали наоколо, говеда прескачали, хора минавали през нея, та я обърнали на вървище. Ще ида хем да поизпуша тук-там, хем да напаса магарето, хем, ако имаш късмет, да ти наловя малко раци из подмолите на реката.

Пригответи му баба Пънчовица торбата, окачи я отзад на самаря, донесе му абичката, дядо Пънчо метна крак върху здравето магаре и пое на път. Съмваше се. Слънцето беше вече запалило върховете на зъмските камъни и те изглеждаха сякаш по-високи и по-гържествени над тъмната още гора. Тук-там се обаждаше клопотар, кола изскърцваше по неравния път или някой дрезгав глас на козар се обаждаше наоколо.

Прекоси дядо Пънчо през стария мост, мина край първите воденици, които се препираха помежду си, и потъна в хладното усое на селската кория.

Върви си той, реката си бълбука, водениците се препират, славеите се надпаяват, звънци подрънкват, а свежият въздух изпълва и неговите гърди, и на магарето му с бодрост и го кара да остри уши и да подтичва леко нагоре. Като стигнаха до нивата, дядо Пънчо слезе, спъна магарето в лютивеца край реката, измъкна късата балтия отзад из пояса си и тръгна по зашумените синори тръне и вършини да събира.

До пладнина изпуши криво-ляво прелезите, заби няколко колчета на по-широките отвори и като почна да му засъхва плюнката, слезе в реката да похапне и да си почине.

Хапна си дядо Пънчо, напи се със студена водица, полежа си, па стана отново, въздръгна крачоли и нагази в реката раци да лови. Тук раче, там рак, тук раче, там рак, дорде чукне вечерня, налови колкото за едно ядене, уви ги в кърпата си, мушна ги в пояса и тръгна да прибира магарето. Понеже му

бяха измръзнали краката, като го оседла, не го възседна, а му удари една тояга по гърба, то сви уши недоволно и припна към село. Пое и дядо Пънчо след него.

Слънцето вече бе заминало към София. Селският свинар беше разпуснал питомците си и те, квичейки, се бяха юрнали като луди по пътя, подгонени от облаци прах.

— Гърлица да ги загърли — ругаеше дядо Пънчо и се мъчеше да отбие магарето из една странична пътека, — няма да си дигат краката, кога бягат, а ги влачат като пребити!

Близо до селото свините го изпревариха и прахолякът стана още по-голям. Дядо Пънчо спря до първите къщи, докато отмина и се разнесе пушилката. Като си стоеше и си мърмореше сърдито, чу се глас от съседния двор:

— Сватанак! Сватанак! Какво си се умислил там като сирота на помен? Ела де, ела да се видим.

Дядо Пънчо върза магарето отвън за плета и влезе. Посрещна го с павурче в ръка Лальо Вулийката.

— Ела, ела да се видим и да ти се оплача — запреплита език Вулийката. — Аз, дето рекъл онзи, сега съм сам като кукувица. Откак ми се изгуби бабата, царство ѝ небесно, ей това павурче ми е стопанката, то ми е разтухата, то ми е детето, то... дето рекъл онзи, ми е всичко.

И като му подаде павурчето с ракия, добави:

— Сръбни си, сръбни си за бог да прости, дето рекъл онзи. Ти си уморен, от работа идеш.

Дядо Пънчо го пое, приклепна до пещта, приклепна до него Вулийката и павурчето зашета от уста на уста.

Разправя Вулийката, оплаква се, нарежда, па повдигне павурчето и цуцур... цуцур...

Клима съчувствено с глава дядо Пънчо, окайва го, па му даде кураж, обърше мустак, дигне и той павурчето и... цуцур... цуцур... За бог да прости и лека пръст.

Дорде тъй се оплакваха, утешаваха и цуцуркаха, господ метна черна черга над селото и ги прихлупи, както бяха клекнали на двора. Колко време стояха двамата старци, не знам, по едно време дядо Пънчо се надигна да стане, но нещо го дръпна за дъното и той седна. Помъчи се втори път — не ще и не ще. Помогна му Вулийката, изправи го на крака, дотътра го до магарето, опита се да го качи, но дядо Пънчо се преметна от другата страна и люп на земята. Опита се втори път — пак

същото.

А магарето си стои там, кротува си и чака. От време на време ще извие глава само, ще изгледа стопанина си, сякаш иска да му каже добра дума, ама нали не може!

Опитаха още няколко пъти, пак не ще. Като видя Вулийката, че дядо Пънчо няма сили да се качи, нави въжето около шията на магарето, удари му един ритник и то пое надолу. По навик и дядо Пънчо след него. По-напред той, стани-падни след него, най-после, даде господ, стигнаха до пътната врата. Като стигнаха, магарето изрева жално-жално и баба Пънчовица излезе да им отвори.

Като видя дядото каква я е скопосал, разкълна се оная ми ти жена, разчумува се, вика, кряка, па го прихвана през кръста и го дотътра в къщи. Щом го пусна, той се тръшна цял-целеничък с дрехите, с цървулите и заспа като заклан върху козяка.

Повайка се старата, полута се из къщи, помърмори до някое време, па духна лампата и се сви гърбом до него.

Легна дядо Пънчовица, ама нали е ядосана, разтупало онова ми ти сърце, ококорили са ония ми ти очи, не се затварят. По едно време почна да я унася и тъкмо я залюля сладкият и си протегна старите кокали, усети, че нещо ѝ лази около кръста. Помръдна веднъж — няма нищо. След малко пак усети нещо да я пипа през ризата.

„Е, боже, рекла си наум старата, дали пък тоя пиян-заян дядо е намислил шегата да си прави посред нощ?“ — Тласнала го с лакът и се поотместила встрани. Не щеш ли, след малко наново сякаш пръсти полазили около кръста ѝ. И дорде шавне — щип! Нещо я щипнало здравата отзад.

Старата хем се ядосва, хем и станало весело. Извила глава и му се троснала:

— Брей! Пиян дядо, да си прибираш ръчичките, че знаеш ли? Насмукал се като комар и игра му трябва. Да не се закачаш! Чу ли! Срамота е за годините ти!

А дядо Пънчо се спотайва и пух-пух, пух-пух, пухти си и не се обажда.

Закротили се отново и тъкмо бабата кроила как ще му хване ръката, ако посегне, усетила, че нещо пак пълзи по нея. Примъкнала си ръката полекичка и тъкмо да го хване, щипнало я тъй силно, че изпискала и подскочила от леглото си.

— А бре, Пънчо! А бре, калпазанино! Че бива ли тъй! Ами че ако са те наскочили дяволите и ти е дошло нещо на ум на стари години, не можеш ли по-кратко, по-човешки! Месата ми разкъса!

Кога се попипнала за ощипаното, то що щеш! Едно раче от забравените в пояса на стареца излязло из пояса, пропълзяло по баба Пънчовица и търсело път да бяга.

А дядо Пънчо си спял, пухкал си сладко-сладко и на ум не идвало на човека за нищо.

Черната котка

Две години слугува в града Начо, докато изучи бозаджийският занаят, и щом го изучи, дойде си в село, ама сиромаш човек, с две голи ръце какво може да залови. Няма дюкян, няма каца, нито казан, ни зърно, просо. Въртя, сука, па взе, че се ожени за Куца Деша Чокина. Кой ти гледа Деша и куцотията и, но всред селото си живеят, имат голям двор с чешма и розоварницата му е до пътя.

Отрязва дядо му парче от двора, прегради му част от розоварницата за дюкян, снабди го с казан, притегна му една стара каца, че като се развъртя наш Начо, за две недели приготви бозата, измайстори шекерени петлети, смля Деша ока ръж за кафе и търговията тръгна.

Събра той младежите, нали е въздържател, дойде и даскал Петко, че и попадията почна да се отбива даже. Даскалът донесе в един газен сандък и читалищната библиотека даже и я сложиха на полицата. Библиотека, библиотека, ама я посегне някой да прочете нещо, я не, а за карти и за табла всички питат. Примоли се Начо на Хаджи Донча да му даде старите изпокъсани карти и той се съгласи срещу една дълбока пахарка боза, но като ги разгледа Начо, оказа се, че няма ни купа поп, ни спатия десятка, нито пък черна мома, а девятки, девятки колкото щеш. Отиде при Джонка Бонин тогава и му рече:

— Джонко, роднина сме, учил си тоя занаят, иде ти отръки, изпиши ми върху тия деветки един поп купа, една черна мома и една десятка спатия.

— Дадено, казва, дадено, но ще има ли едно кило боза?

— Ще има, ще има, и едно петле отгоре ще има даже.

Седна им Джонко и нали му приляга на купата девятка, извъргала набързо, цял-целеничек поп Еня, тури на спатията девятка още едно кръстче да стане на десятка, изписа и една от черна по-черна мома и готово. Табла намери на вехто в града. Тя пък нямаше три пула, но отрязаха на две макари краищата и въпросът се разреши. Стана Начо дюкянджия, значи, развъртя една търговия за чудо и приказ. Особено в празничен ден по един джеб дребни пари събираше. Бозицата му беше редичка, понякога я прегаряше и миришеше на опърлен калцун, ама инак беше резлива и навлизаше в корема неусетно.

Ех, срещу Великден, да речем, или пък срещу Голяма

Богородица Дешо ще вземе да стопли вода в казаня, ще нахвърля в него черги, козаци, навои, пелени и тем подобни, за да ги изпари, но това са домашни работи и не им се меся. Като го оплакне, след това може само умрели бълхи да останат на дъното, иначе нищо му няма.

Чевъръст беше Начо и мераклия. През пролетта направи отпред пейка, пося две лози, а над вратата окачи кафез с алтън-славейче вътре и като се разчурулика онова ми ти пиле, като закърши глас, боза да ти се не пие, шекерено петле ще си купиш, ще си го смучеш сладко-сладко и няма да отминеш дюкяна му.

Майстореше червени петлета Начо, шарени пръчки, шекерени, сусамлийки се научи да прави и бозата се лееше като из ведро, дето има една дума, ама когато черна котка път ти мине, и иди се оправяй.

Един ден тъкмо отделяше просо на една черга, отдолу откъм черквата се зададе, натоварен с букова греда, Тинко Къосето. Прекрачи дола, спря пред дюкяна, свлече гредата, опря я на стената и като си бършеше челото с ръкава, изписука на тънко:

— Нацка, я дай една полвиница, че ми залепна езикът от тая сурова букачка.

Дюкянът беше празен. Само даскал Петко четеше вестник до прозореца. Отметна Начо парцалената черга, с която покриваше кацата, надигна се на пръсти, гребна с каната, напълни му тенекиената полвиница и му я подаде. Тинко избърса с длан голямата си уста, дигна я, смука, смука и я нацеди в корема си наведнъж. След това изви врат към даскал Петка и се ухили самодоволно. Даскалът го загледа, загледа, стана и рече:

— А, а бе, Тинко, ти сякаш имаш мустаци вече, а?

Тинко посегна да се обърше, но даскалът го хвана за ръцете:

— Мустаци, хей! Същински мустаци. Нако, я ела виж бе!

Дойде и Начо. Гледат и двамата — наистина мустаци. Чернички едни, тънички и бозица по тях, да ти е драго просто. Кога ги побутна, те полепнаха по пръстите му...

Проклето нещо е туй черната котка, за пакост родено. Път да ти мине, кола ще строшиш, умряло да прескочи, на вампир ще се превърне. Та и Начовата пущина да вземе един ден да

стъпи на кацата и оттам се засилила да се метне на полицата, дето имало бучка сирене. Хубаво, ама не могла да се задържи и ха назад, и се цамбурнала направо в кацата с бозата. Неделя ли се минало оттогава, две ли, откак се удавила, не ми е известно, но от нея бяха космите, дето украсиха горната устна на Тинка Къосето.

Разфука се Тинко, развика се, разнесе се из селото, спря търговията на Начо, че и досега. Пъшка Начо, вайка се, наби и жена си даже, но не върви и не върви. Взе на дяда си евзалийката даже и види ли котка, ако ще да е на сто крачки от дюкяна, ще я наръси със сачми по гърба, ама пак не върви. Вкисна се бозата, почнаха да се топят червените петлета, даскал Петко си прибра сандъка с библиотеката, а алтън-славейчето, горкото, урочаса ли, гърло ли го заболя, млъкна оттогава и повече не му се чу гласът.

Удостоверението

Повика ме следователят.

— Назначавам ви, казва, вещо лице. Прегледайте тук приложения към следствено дело №24/935 година документ и се произнесете.

Вземам документа, слагам очилата, за да изглеждам повещо лице, отколкото съм, и почвам да го проучвам внимателно. Удостоверение. Обикновено удостоверение с номера му, с датата му, с гербовата му марка отстрани и тъй нататък. Щабът на една пехотна част го е издал на Наско Атанасков в уверение на това, че същият е бил на служба доброволец в частта от... до... Настоящото му се дава, за да му послужи за освобождаване от военен данък. (Справка заповед по дружината №45, §1 — 1935 год.) Печат, подпис на командира и, ще кажете, повече нищо.

Там е работата, че има и още нещо. Освен печата на войсковата част, представете си, върху това чудно удостоверение има и печат на гарата от същия град, от който е издадено, а пък след текста, който обяснява, че въпросният доброволец Наско е бил на служба от... (датата на постъпването) до... (датата на уволнението), вместо тия дати, значи, които липсват, мястото е запълнено с: От... Ст. Загора до... Дъбово, примерно казано.

Не стига всичко това, но и най-невещо лице и без очила ще забележи, какво този дяволски документ е дупчен с извинение от железопътната контрола. Дупчен на две места като нищо. За да стане по-ясно и на нас, и на читателите и за да продължим фейлетона си, който заплашва да свърши скоро, обобщаваме:

Доброволецът Наско Атанасков си изкарал службата, човекът, издали му документ за доказателство, но в щаба пропуснали да допълнят графите откога докога е служил.

Уволнява се той, дига си сандъчето с празните ваксени кутии, с огледалцето, с писмата и трите чифта партенки, отива на гарата и иска да пътува с първия влак. Пита за цената на билета, брой си парите — не стигат. Ами сега? Лута се той, тухка се, бърка из джебовете — няма, та няма!

— Нямах ли уверение за пътуване с намаление? — запитала го една личност с каскет и бакенбарди. — Сега

толкова евтини седмици има.

— Удостоверение, рекъл Наско, имам, ама е от казармата.

— Дай да го видя!

Наско ѝ го подал.

— То, рекла личността, май е за пътуване пешком, не е за железница, ама може да опитае.

И употребила старобългарската дума „хетитски корен“:

— Гечерсин! Ако мине, значи.

Взела личността след това, та попълнила празните графи, като след думата „от“ написала „Стара Загора“, а след „до“ — „Дъбово“, почерпил я Наско на бюфета, явил се на гишето, ударили му печата, дали му половин билет и той се метнал на влака. Пътувал си наш Наско, значи, безпрепятствено афорфе със сандъчето с партенките, преглеждала му контролата документа, дупчила го съответно, докато пристигнал жив и здрав в село.

Минало се що се минало, един ден го повикали в общината.

— Наско, рекъл му кметът, трябва, рекъл, да представиш документ, че си си изслужил военната служба, инак, рекъл, ще те обложат с данък. Едно заявление, рекъл, ще ти направи писарят, ще приложиш към него удостоверение, ще го пратим на данъчния началник и няма да те дирят вече за нищо.

— Тъй вярно, рекъл Наско, ще го представя. То, рекъл, си стои у мене. В кесията е, рекъл. Аз, рекъл, като си нямам парици, че я пълня с разни книжа, че да хваща око.

Разгърнал го и го подал на кмета. Прегледал го той, прочел го, дал го на писаря, който му написал заявлението, турили го в плик и го пратили в данъчното. Едва там забелязали, че това удостоверение е, тъй да се каже, двойно, и така, значи, и така, и го препращат на съдебния следовател.

Та пита ме следователят:

— В качеството си на вещо лице какво ще кажете?

— Какво ли, думам, господин следователю! Аз, думам, ще кажа да му го върнете на момчето. То е младо, ергенче е и си няма парици, сиромашинката. Отде да знаете, може тази зима да реши да се жени например и ще го представи вместо кръщелно на попа.

Ако има да плаща данъци, и на бирника може да го покаже, думам, а може и за дърва в гората да ходи с него

вместо квитанция. Върнете му го, думам, защото, ей на,
идущата неделя има и панаир в града, та може и за интизапски
билет да му послужи и да си продаде с него магарето. Ами!
Защо да му пречим на работата?

Конституцията!

Откога разправям аз: конституцията бабам, конституцията! — ама не ме слушат. Държиш ли здраво за дисциплината, изпълняват ли се точките на закона, спазва ли се чинопочитанието — и ред ще има, и плодородие ще има, и парици ще си имат хората. Мене питай за тия работи, знам ги аз, не ме гледай, че съм със скъсана шапка и не мога да се засмея от сиромашия. Седем месеца и девет дена съм управлявал най-голямото село в околията, батенка! Ама кмет и половина бях, не като сегашните. Строгост имаше, подчинение имаше и всеки си знаеше мястото. А сега? Куче влачи — диря няма. Характерност няма, личности няма и не се спазва конституцията. Не се държи на основния закон на държавата. Мръдне ли встрани Иван — баста! Дръпни му една глоба, и толкоз. Шавне ли Първан — баста! Никакви отстъпки, никакви изключения! И подхванеш ли една работа, докрай ще я караш. До дупка, дето има една дума.

Като поех управлението на селото тогава, дойде ред например да се връчи призовка по някакво регулационно дело на Деня Възела. Близък ми е, роднина ми е по женска линия, ама не е важно. Изпратено е, трябва да се връчи. Няма ваши, няма наши. Всички равни! Хубаво, ама той кръшка, крие се и не ще да я получи, за да се отложи делото.

Пращам разсилния да му я занесе. Отива той и след малко се връща.

— Няма го, кай, в село. В гората бил.

— Как така го няма, казвам, как смее да го няма? Питал ли е, взел ли е позволително?

— Не е, казва, но жена му тъй рече.

— А бе аз преди малко го видях, като носеше месо в къщи. Около кило и половина агнешка предница с два бъбрека. Веднага да идеш пак, казвам.

Отиде повторно той и след десет минути пак се връща.

— Не се оказа налице пак, господин кмете. И колата му е в двора, кай, и брадвата му е на дръвника, а той не се оказа.

— Ще се окаже, думам, ще се окаже и цял ще се покаже, ама кога обърна другото листо.

И нали си познавам хората, нали ми са известни Възеловите дяволии, креснах отново:

— За трети път ще идеш, за четвърти, за пети — сто пъти ще идеш, ще правиш, ще струваш, докато му не откриеш дирята, няма да се връщаш.

Отиде пак разсилният, мушил се насам-натам из градините наоколо, питал, подпитвал съседи и разбрал, че Деньо си е дома, но се крие в плевника.

— Добре! Прекрасно! Ще го намеря аз и ще му връча призовката до утре, па, ако ще, и турско да стане. Да се знае, че тук има управление, че здрава ръка има и че параграфите се изпълняват точ в точ.

Понеже се беше мръкнало вече, оставих само наблюдателен пост около тях.

През нощта обаче нагласих хората си. Един ще запали плевника, значи, двама ще пазят отстрани, а аз заех позиция у дома на крушата. Заеха си местата хората, качих се и аз на крушата, не се мина много — и баста! Дигна се една пушилка, проточиха се едни огнени езици, пламна плевникът, на Възела му се повишила температурата, изскочил като лалугер из една дупка и докато се чудел накъде да удари, моят човек застанал пред него и му подал призовката. Хубаво, ама нали Възелът си е взел и все гледа, та заплита работата, не се подчинил пак на административните органи и на законната власт, а драснал като опърлен из градините. Бяга, значи, не се обръща и отказва категорически да я получи. Той бяга, моите хора по него, той бяга, те по него, па се спънал, та паднал и го хванали чак в Топкория, на един час вън от селото. Дръпват му сто оки бой, връчват му призовката и го накарват да я подпише с мастилен молив.

Та искам да кажа — няма наши, няма ваши! Има само един основен закон в страната, който се казва конституция, и той трябва да се пази. Мръдне ли вън от него Иван — баста, глоба! Мръдне ли Първан — баста! Другото всичко е вятър!

Надгробно слово

Един дребен, сух човек с очила и малка брадичка се качи върху натрупаната до гроба пръст, подръпна си палтото надолу, пооправи щръкналата си коса с длан и като се изкашля, започна:

— Во имя отца и сина и святого духа — амин.

Опечалено събрание,

Дошли сме тук да изпратим до вечното му жилище примерния баща и съпруг, незаменимия другар и приятел, неуморния общественник и най-добрия, най-предания и най-любимия учител на децата Костадин Тихов. Роден през 1884 година, той от ранни младини проявява наклонност към науката и въпреки беднотията на родителите му с големи усилия и лишения завършва местното училище. По онова време, когато вратите на всички държавни учреждения му бяха отворени и можеше да постъпи в градския съвет, в банката и навред, където пожелае, той предпочете да се отдаде в служба на младото поколение и пое тежкия кръст на учителството. В заявлението си до министерството той не бе посочил в кое селище на родината ни желае да учи малките българчета, защото това за него беше безразлично, затова го назначиха в град Трън. Пет години той ся наука и просвета там и спечели сърцата на всички, но местният правителствен депутат назначи на мястото му племенника си и той бе преместен в град Айтос. След тригодишна работа в училището и вън от него, като основа там безплатни детски трапезарии и вечерно училище, сестрата на околийския управител му заела мястото и го преместиха в Белоградчик. Млад още, пълен с енергия и желание да бъде полезен на народа, той все така неуморно работи и там, но бе преместен отново в Свиленград, защото акцизният началник му харесал квартирата. На другата година чухме, че бил някъде из ломските села. Там се опитал да основе взаимоспомагателна каса, но местният лихвар станал причина да го пратят в Кула, където не можал да навърши даже година и бил принуден посред зима със семейството си да се върне в родния си град Нова Загора. Понеже тук място за учител нямало и за да не гладуват, почнал да пише тъжби и заявления на селяните, но подгонен от местните адвокати, той бил принуден отново да търси служба и получил учителско

място в Разлог. Там той сложил основите на дърводелска кооперация, но местният шеф на властващата партия се занимавал с търговия на дървен материал и го принудил да замине на другата година в Кнежа. Оттам научихме, че го пратили в Малко Търново, след това — в Троян, Перущица и пр. И ето най-после преди два дни пристигна тъжната новина, че по пътя за новото си назначение в село Крива река, Разградска околия, ловци го намерили вкочанясал от студ. В безнадеждно положение той бе докаран тук в родния си град сред своите близки, но беше вече късно и нощес в 3 часа склопи очи с дълбоката вяра в хората и в тържеството на правдата и доброто в света.

Безутешна майко, нещастна госпожо и клети деца-сирачета, не плачете, не ридайте над зиналия гроб, който е готов да го приеме и приюти, защото тук той, примерният баща и съпруг, незаменимият другар и приятел, неуморният общественик и най-любимият учител на децата Костадин Тихов, ще си почине, ще отдъхне и ще намери най-после тъй дълго мечтания и жадуван с години стабилитет.

Шарени

Вятър работа е туй, дето го разправяте, че в малкия провинциален град сме се знаели и познавали до косъм. Колко зъба сме имали за пломбиране, ни било известно, колко се клатят и на кого му расте мъдрец. И кръщелните дати сме си знаели, коя кога щяла да ражда и кой поп какво вино пиел, да речем. Всъщност това, може да се каже, е заблуждение, измислица.

Който си знае, знае си и тук, и в столицата повече, отколкото трябва, ама има случаи тъкмо обратни. Да вземем за пример младшия пеши стражар Наньо Тиганев. Той нищичко не знае, макар че е длъжен да следи и се интересува от новините и произшествията в града, защото службата му е такава.

От година и половина дежури пред кабинета на околийския управител и дето има една дума, новините му маршируват под носа, а той знае само да тупне с крак, да дигне ръка до козирката и да рапортува.

По цял ден седи до вратата на кабинета или мирно, или с отпуснат крак, отваря, затваря, докладва кой и за какво иска да влезе при управителя и повече нищо. Кой са, защо идват, кой ги праща и как по-нататък ще се развият нещата — не ще и да знае.

Ако пък си вземе отпуска, от сутрин до вечер по долни дрехи и бос се щъка из двора, поправя изкривени керемиди, мести курника ту тук, ту там, подкастрия дръвчета, скубе трева, приказва си с кучето и с хора се не събра.

Пък и на служба, когато на пост са го поставяли, да речем, пред банката, на площада, по домовете са го пращали за туй, за онуй, събрания даже е разтурвал и леви елементи е потупвал, но то е, защото службата го е изисквала и началството тъй наредило, а да го питаш познава ли двадесет души от града, не може ти отговори.

А пък жените хич ги и не поглежда даже. Хич не им обръща внимание. Никак. Освен тъща си, двете съседки, жена си и първата си годеница, дето го върна, че му бил крив носът, никоя не познава, нито го интересува.

— Жена ли е, вика, бягай настрана от нея. Аз, вика, си имам едно чудовище от тая порода в къщи и то ми стига и престига. Не искам да зная и да виждам чуждите чуми, вика.

Женска вяра ли е — късай, та хвърлай. Тя, жената, вика, от дявола три дена по-рано е родена — не ми трябва ни медът ѝ, ни жилото.

Един ден Наньо Тиганев почукал пак, влязъл в кабинета на управителя, тропнал с токовете тъй енергично, че ушите му потреперили, и израпортувал:

— Господин управител, рекъл, позволете да доложат: няколко женски искат да влязат при вас.

Околийският свалил очилата, попремигал и измърморил:

— Че как тъй женски! Не можеш ли да определиш по-точно дами ли са, госпожи ли са, или тъй просто женоря?

— Съвсем не, господин управител.

— Как тъй съвсем не! Какви са, колко са, как изглеждат?

— Три-четири са, господин управител, и не приличат да са стока за пред хора.

— Е добре де, ами как изглеждат? Хубаво ли са облечени?

— Съвсем не, господин управител. Голи са и ръцете им, и гърбовете им и отпред са разголени.

— Друго?

— Друго... Набелисани, начервисани... едни такива... не ми хващат око.

— Какви смяташ, че могат да бъдат?

— Ами че какви... От онези, дето ги гоним из хотелите.

От шарените, господин управител. На такива приличат.

— Добре, стига. Нека да влязат.

Тропва пак токовете Наньо Тиганев, извиква „Слушам!“ и излиза да покани жените. След малко вратата се отваря и в кабинета на управителя влиза важно-важно депутация от комисия, която разнася покани за традиционния пролетен бал във военния клуб, състояща се от най-видните дами на града: кметицата, жената на гарнизонния началник, на околийския лекар, на съдията и собствената благоверна съпруга на самия управител.

Лошото гърло

Вечерта, както всякога, бяха в Хаджидончовия дюкян Пеньо Чигата, Лульо бабин Ганин и Кара Коста. Приказваха за политика, за туй, за онуй и си пиеха винцето. То от Чигата кой може да се вреди дума да каже я! Разлопал едно чене, брате, мели, мели и брашно, и трици мели, като Чарлашката воденица. По политика ли го бутнеш, по финанции ли, по търговия ли, за железници ли го подкачиш — все знае и все другите криви, а той прав. Все те не знаят, а той знае. Ум — море, ти казвам! Знае колко предни зъба няма Ганди, колко мастика пие Мустафа Кемал, де се намира сега Троцки, от репарации разбира, от хладилно дело, а като се изкачи на Голям Братан на върха и дигне остена нагоре, достига стратосферата.

Две години беше съветник и помощник-кмет стоя три месеца, та там се изучи много по въпросите, а пиенето усъвършенствува, когато беше комисия по измерване на ракиите.

Та дрънка Чигата, приказва, приказва, крои комбинации да състави новия кабинет и не дава на другите думата. На два пъти се опита Лульо да каже нещо и той, не успя. Първия път, преди да почне, забрави си думата, а втория — не можа да каже нещо, защото дъвчеше едно жилаво парче пастърма, което му попречи.

А Кара Коста издебна един момент и рече само:

— А бе аз лично писах на Гичева: „Митко, писах му, не отстъпвай! Не отстъпвай от четвъртото място, каквото ще да стане! Ще шават, му писах, ще мърдат и ще клекнат най-послед демократите. Не отстъпвай. Ние сме с тебе!“

Като сви лампата и започна да заравя огнището хаджи Дончо, тримата приятели станаха, разплатиха се и си отидоха.

На другия ден рано, щом пристигна стражарят и донесе новината за новото правителство, Пенчо Чигата си глътна езика. Съобрази набързо, напълни торбата с хляб, грабна брадвата, заду из гората и три дена не се върна. Като си дойде, направи се на болен и още два дена не излиза. Късно една вечер го срещнал Лъжлив Съби до Наня Кодов до портата, облечен с кожух и се една овча кожа, увита около врата.

— А, а бе, комшу, какво си метнал тая кожа на шията като

филибелийска кокона?

А той шепне нещо и не му се разбира дума.

— Да не те е душила нещо булката? — пита го пак Съби.

— Гърло, гърло, бате, гърло ме боли — прошепнал Пеньо и изпъшкар жалостно.

— Ами научи ли за новото правителство?

— Йок бе, бате! Нищичко не зная!

Разправил му Съби кои са новите министри, какви са и пак го запитал:

— Е, как ще кажеш сега? Бива ли ги, бива ли? Ти защото все не харесваше досега никого.

Чигата дигнал рамене, посочил пак гърлото си и пак зашушукал:

— Не мога да приказвам, бате, не мога! Боли ме! Стрелка ме, като с шишове ме мушкар! Не мога! Лошо, лошо гърло, ти казвам!

— Не е лошо, не е — усмихнал се дяволито Лъжлив Съби. Дип си е добро гърлото и навреме ти е дошло. Дано те подържи повечко, че тия уста, дето ги имаш, ако не беше то, кой знае къде щяха да те пратят. Хубаво ти е гърлото, бива си го! Де да може да хване и моята жена едно такова гърло, че да ми светне пред очите и на мене!

През същото това време Кара Коста за пръв път пиеше чай в Хаджидончовата кръчма и думаше на всеуслишание:

— Тъй... Тъй! Тъй им се пада! То на какво приличаше бе! Управление ли беше това! Маскарлък, цял маскарлък! Аз преди една неделя още лично писах на Гичева да не се лакоми толкова. Стигат ни засега три места, му писах, не бързай! Не гони дивото, че ще изпуснеш питомно, му писах! Ама слуша ли? Хлапетии!... Пада им се! Нека!...

Лульо бабин Ганин, и той се нагани да каже нещо, но кихна три пъти и пак го забрави.

Наската

В село на Наската му думат Хитлер. Не за друго, а защото през войната го бяха ранили в края на лявата джука, шиха я, гориха я и сега там мустак му не никне. Пък и ти да си, да речем, като него с мустак и половина, няма да се движиш по света за украшение, а ще отрежеш десния, значи, за да стане като левия, и щеш, не щеш, ще заприличаш горе-долу на Хитлер. Пък не е и само това. Природата му е ентелегентна. Гледаш го такава една шушумига, ама да турят неговия мозък, с извинение, във вашата глава, като бомба ще я пръсне и ще експлодира моментално. Три пъти е кметувал в село, веднъж за окръжен съветник го избраха и, да има, да няма, две години всичко да е служил, ама за двацет топло ще му държат.

Като се насрочиха изборите, той цяла нощ не спа. Въртя се, пъшка, мисли, пресмята и като се съмна, без да се обади някому, запраши към града. Пита човекът, разпитва, научи се кои са кандидатите за народни представители, подаде заявление и след една неделя се върна и той кандидат.

— Хъ — подсмиват се селяните, — от свинска кожа мях и от Хитлер депутатин!

— Видяло теле пещ и помислило, че е манастир — добавят други. — Няма да си смени воловете с по-млади, че да си гледа работата, ами с големи политики ще ми се занимава!

А той си мълчи, трае си и се прави, че ги не чува. Като му утвърдиха кандидатурата, грабна торбата, обу си най-скъсаните цървули и необръснат и гологлав, тръгна по агитация из селата.

Хем агитация, хаа, не тъй шега работа! Още в първото село, като събра народа, че като се провикна:

— Мили братя сиромаси! Гледайте ме каква съм фигура и ме пишете! Това съм аз цял-целеничък, беден и окъсан като вас, но под тая дрипава антерия тупа юнашко българско сърце, което страда и го боли за народа и неговите широки маси. Баща ми беше орач, дядо ми умря, като пасеше чужди кози в гората, а пращядо ми не го помня, но трябва да се е катерил по букаците из Балкана във вид на маймуна. Такива сме! Прости сме, но толкова години ни управляваха по ентелегентически и професорски, докато ни докараха до просяшка тояга.

Мили братя! Наситихме се на тях! Кандисахме! Дайте ми

вашата подкрепа и вашия глас, за да видите какво можем ний, простите и неуките! Помогнете ми, за да ви наредя една трудова държава за благоденствие на земеделския стопанин и неговия инвентар! Дайте ми възможност да увеличи двойно и тройно цените на житото, ръжта, ечемика, розовото масло, лайкучката, ментата, фъстъците и другите тям подобни маслодайни продукти! Гласувайте за мене, за да премахна пенсиите, горските позволителни, поземления данък и акциза!...

Братя българи! Като влязох в селото ви — гледам — река. Крива, неканализирана, с мръсни и изронени брегове река. Питам един вашенец:

— Рибa поне има ли в нея?

— Каква ти рибa, казва, откак изкоренихме гората, и жабите из нея представляват малцинство!

— Е, добре! Ще има рибa! Трябва да има! Хайвер от Бургас ще наредя да доставят на държавна сметка, да го поръсим от моста! Сомове и шарани трябва да играят на своеволие из нея!

— За какво ни е рибa без вино — обади се някой тихо из публиката.

— Мълчи бе! Може и винце да има на края — като свърши, смушка го съседът му.

— Не ми се вярва. Я го погледни, прилича ли на човек, който мисли да почерпи? Той не е вчерашният, дебелият кандидат, дето поръча на всекому по полвиница.

— Нищо се не знае, нищо се не знае! Мълчи сега и слушай само!

— Братя селяни — продължи Наската, — трябва да докажете на големците горе, че ний не сме вече само стадо за стригане и доене, а, обратното, че виждаме и знаем всичко и искаме сами да си нареждаме държавата, сами да се управляваме! Долу ентелегенцията! Долу дебелиите думбази, учените и професорите! Да живеят напуканите ръце, крака и тям подобни! Да живее народът и неговите широки маси!

Първата реч на Наската има голям успех. Щом свърши, струпаха се около него, застискаха му ръцете, затупаха го, захвалиха го в очакване, че ще почерпи на края, но той отклони въпроса, грабна торбата, сбогува се и пое за друго село. И там, и навред, дето мина, беше посрещнат отлично и мандатът му беше вече почти осигурен.

Противниците му кандидати се бяха просто отчаяли. А най-много дебелият търговец от столицата.

И докато всичко се нареждаше като по вода, изведнъж се разнесе слух, че Наската се отказал от депутатството. Получиха се писма по селата от него, че слага мандата си и препоръчва на селяните да гласуват за дебелия буржоазен елемент.

„Мили братя сиромаси, пишеше в него, от шефа на бившата ни партия получих нареждане да отстъпя мястото си на г-н Зяпко Лапков, търговец на едро от София. Той също бил наш човек и имал големи връзки с Европа, имал женена дъщеря за banker в Швеция и Норвегия и щял да нареди да се отпусне заем на държавата от хиляда милиона, които да се раздадат на земеделските стопани. Като истински изпълнителен член на партията подчинявам се на наредбите и ви препоръчвам господин Лапкова. Гласувайте за него всички единодушно и с акламации, за да прокара същата програма, за която ви говорих аз...“

В село му думат Хитлер, ама и Кемал паша, и Мусолини ще тури в джеба си. Наската, хей! Продаде си мандата, кучето проклето, заедно с избирателите, и толкоз! Три хиляди лева похарчи, а двайсет и три му наброил дебелият кандидат. Натракал му ги: трак-трак-трак, до стотинка, купи си два коня, нова-новеничка каруца, качи си фамилията целокупно и отиде на панаир, а дебелият кандидат нека се поти, широките народни маси нека да зяпат и чакат да им настъпи благоденствието на конския великден.

Un cadeau

На перона на гарата много народ. Официалните власти воглаве с кмета, кметът воглаве с цилиндър и букет в ръка, помощникът с бомбе, околийският с намазани щръкнали мустаци, директорът на прогимназията с огладен панталон и нова връзка и така нататък. Влакът пристигна, изпуктя няколко пъти тежко, спря и почна да си изтръсква лулата. Заслизаха пътници: мъжки, женски, дребни, едри, ниски, високи и високопоставени. Очите на всички обаче са съсредоточени в специалното купе, с което пътува гостът на страната ни, големият французки държавник Едуард Ерио. Ето че и той показва четвъртитата си нашенска глава, месестия нос и лула, забучена под него.

Гръмнаха музики, ревнаха ура, заредиха се приветствия на френски, на български, на френско-български и на края една непредвидена на френско-турско-български. Отгде се беше промушил наш Гачо сергиджията, не знам, но изтъпанчи се с една грамадна нашарена диня пред учудения гост и започна:

— Бонжур, мосю Херио! Афидерсинис, ама от мене и моята фамилия ви поднасям тая скромна диня. Юн кадо, юн петит кадо, сил ву пле! Подарък за добре дошел! Заповядайте! От все сърце ви я давам. Афидерсинис, с извинение и пардом.

Ерио благодари, прие подаръка, подаде го на близкостоящия до него, стисна на Гама ръката, потупа го приятелски по рамото и пое с тълпата посрещачи за града.

По едно време, гледам, Гачо крачи най-отзад замислен. Настигам го и му думам:

— Браво, Гачка, браво! Отлично постъпи, много хубаво се отсрами на госта! Да си жив!

А той клати глава и казва:

— Хубаво бе, даскале, много хубаво, ама както аз мислех, тъй не излезе.

— Защо?

— Защото работата не хвана ръб.

— Как така? Нали си направи ти човещината, какво по-хубаво от това?

— А бе аз че я направих, направих я, ама той не я направи. Там е всичкото! Бълха ли щеше да го ухапи, ако ми пуснеше в шепата 20–30 франка чужда валута? Аз за едно

мерси ли, мислиш, съм помъкнал 16 кила диня, а?

— А, така ли?

— Тъй, амчи как! Да не мислиш, че за черните му очи съм си зарязал сергията в туй работно време! Ама работа, ха! Всеки си гледа интереса. Ама мене Папункетът ме подмами: „Занеси му я, кай, Гачка, подари му я, къораво ще падне! Келепир! Аз, кай, когато идва Вандервелд, един грозд му поднесох, да има, да няма половин кило, и цяла стотарка ми мушна в ръката.“ На ти тебе сега едно къораво! На ти тебе келепир!

— Нищо, казвам, нищо не се е минало, може днес, може утре, а може и от Франция да ти изпрати нещо, ако си му казал името си.

— Не можах да го кажа ни на него, ни на секретаря на нашия министър. Попречи ми оная шушумига — запасният полковник Климушев. Тъкмо се канех, и той ме блъсна, навря се пред мене и почна да се оплаква на секретаря, че имал да взема от държавата някакво добавъчно за два месеца още от Балканската война. Не му стига, дето взема по една торба пари пенсия, а още дири, тъпанарят му с тъпанар! След него се промъкна, както винаги, да проси помощ баба Тана Шапшалкина и аз останах без последствие. Ама да ти кажа, стига да иска. Адрезът ми е написан на динята. Ясно личи.

— На динята ли?

— На нея, разбира се, тъй ли ме мислиш ти мене! Три часа си игра да човърка с чекията наш Тошко, дорде я изпише, а през това време даскал Гатьо ме учеше на французките думи, дето ги рекох.

— И какво написа Тошо на динята?

— Какво: „Вив ла Франс — вив ла България“, а отдолу: „Гачо Начев — градинар, улица Безименна 7-ма, №2.“

— Е, че какво се тревожиш тогава? Работата е наред.

— Наред, наред, ама я си представи, че седнат да обядват ей сега! Ще дадат динята в кухнята, ще вземе ножа гостилничарят и без да погледне писаното — арт, арт, арт, — ще я нареже и ще отиде и адрез, и всичко.

И сякаш сепнал се от думите си, бай Гачо си стисна шапката, разкрачи дългите си мотовили и забърза да настигне шествието.

Какво се е случило там, не зная, но пет години след това бай Гачо сънува пощенски запис и очаква чужди валути от

Франция. Пет години наред посреща раздавача да го пита има ли нещо за него, докато най-после търпението му се изчерпа, от явен републиканец дотогава стана фашист и сега, да се изразим политично, просто на просто е човек напълно ориентиран към оста Рим — Берлин. Толкоз.

Шареното колче

От ранни зори е закръстосвал Голо бърдо Щърбакът. Мери го, размерва го и на план го снима. Изпратил го инженерът да допълни нещо и някакви поправки да направи, наредил го, напътил го, дал му за фигурант Миля Котето, натоварил жалоните, взел отвес, призма, ролетки и ключ-ключ-ключ... довякоха се с една нищо и никаква ключалка късно по мрачина в селото. Добре, че свариха отворена още Хаджидончовата кръчма, та преспяха на голите дъски, а то кой знае къде щяха да коват клинци цяла нощ на открито. Да речеш, гостоприемни са инак голобърдчани, знаят да посрещнат и изпратят, ама зависи кой е и защо е. На държавна служба ли е гостът, с инструменти ли е, със стражар ли е, ако ще да е пратен от правителството да сваля слънцето от небето и да им го забучи на кол всред селото да им свети денонощно, ще се правят, че не го виждат, ще го отминават и няма да го здрависат даже.

На сутринта, като се разсъяха из село Щърбакът и Мильо Котето, като вирнаха шарените колчета, ще мине край тях някой селянин, ще ги заобиколи като вол налбантница, па като поотмине, ще процеди през зъби:

— Пак градски кучета! Пак изедници дошли! Пак някоя пакост ще отмерят на селото!

Или жена ще присоса, натоварена с цедилка, да речем, ще ги изгледа изниско и ще измърмори през нос: „Помози Бог“, па ще допълни в шепата си:

— Да ви помогне живи да не замръкнете в село дано, кога сте се допилели невикани и неканени просяци! Кой знае коя къща ще изгорите и кой дом ще разплачете.

Кметският наместник, запасен фелдфебел, и той също се не вести никакъв — да се обади поне.

Като съобщи дядо Лулчо разсилният, че са пристигнали, забоботил като из бъчва:

— Писарушки пършиви от инжелерството. Известни ми са. Единият беше писар в щаба на четвърта дружина през войната. Младшия. Долен чин! Гарга! Не искам да ги зная!

И си останал у тях да притяга кочината.

Кръстосал надлъж и нашир селото Щърбакът, гърбутил се с теодолита, държал му Мильо отвесно колчето, търсили

полигонови точки, операционни линии, прокарвали, писали, чертали, пладне дошло, минало и телците повлекли за паша, изгладнели и изжаднели и двамата, а от общинската власт никой не се явява.

Пратил Щърбакът Миля до канцеларията — да помоли разсилния да им купи малко хляб и сирене поне да похапнат; ходил той, върнал се — общината заключена, няма ни разсилен, ни дявол.

— Аз ще ги науча — рекъл Щърбакът. — Събери, Мильо, инструментите и тръгвай след мене!

Като се приготвили, попитали едно дете за къщата на кмета. Нали е стар планоснимач Щърбакът, без да чука, без да вика, намъкнал се право в двора му.

Като се намъкнал, застанал до портата, разперил инструмента, а Миля пратил досам къщата му при кладенеца. Навел се след това, гледа си, бележи си, работи си и от време на време мята с ръка и подвиква на Котето:

— Малко вдясно! Още малко!

Държи Мильо шареното колче, застанал мирно и сериозно, сякаш е взел за почест, а Щърбакът пак си пише, пак си бележи, пак мята ръка и вика:

— Още вдясно! Още малко накъм къщата.

Кметският наместник през това време бил в обора и гледал през една дупка. Като разбрал, че работата отива на зле и къщата му ще хвъркне, поотръскал се от сламата, пообърсал си мустаците, излязъл и засмян се провикнал отдалеч:

— Хоо... Я гледай, я гледай какви скъпи гости ми били пристигнали, а аз да не зная! Добре ми дошли, добре ми дошли! Че кога тъй? Как тъй?

— От снощи — троснал се Щърбакът, без да дигне глава.

— Тъй ли? Хоо!... Пък да ми не доложи своевременно нашият разсилен, гаргата му с гарга! Да не дойде да ми обади, знаеш!

Па като си избърсал още веднъж мустаците с длан, запитал уж нехайно:

— Ами какво такова там до кладенеца, а? Колчето де! Шареното колче, дето го държи милостта му... Да не би да... а, таквоз?...

— Улица ще мине оттам — обадил се пак Щърбакът. — По новото изменение на плана тъй се пада. Дванайсетметрова

улица. Колчето показва средата ѝ!

На наместника му плъпнали кокошинки по темето и се заклатил ту на единия, ту на другия крак, ама се въздържал и рекъл пак засмяно:

— А бе я оставете тая работа, джанъм. Подир обяд имате време — и утре е ден. Починете си малко, отдъхнете си...

— Бърза ме да свършим — отвърнал Щърбакът, — че до утре вечер инженерът иска планът да е готов, за да го прати на утвърждение.

— Ама не бива така бе, господин Щърбаков!

Не може така! Гости сте ми, стари познати сме, началство бяхме през войната... Не става така! Я кое време е вече, а вий сигурно не сте и хапвали още. Оставете инструментите, починете си, ще отидем горе, ще похапнем, ще посърбнем каквото е дал Господ, па после пак. Тя, царската работа, нали знаеш, край няма. Хайде! Оставете! Оставете!

Хванал го за ръката и го задърпал насила в къщи. Мильо Котето, като видял каква е работата, преглътнал си сухата слюнка, погледнал шареното колче, усмихнал се, оставил го до стената и забърза, и той след тях.

Че като се разбързал оня ми ти кметски наместник, че като се разшетала жена му, като се разтичало домочадието, па бре пържени яйца, бре печени луканки, бре мазно сирене без дупки, бре медове и петмези, а една широка бъклица с мискетово винце се върти като халосана на колело около трапезата и си кълколи пресипнало:

„Къл-къл-къл, къл-къл-къл...“

Колко време са яли и пили планоснимачите в Голо бърдо, не зная, ама по едно време Щърбакът си изгубил полигоновата точка, а на Котето пред очите се завъртели и затанцували цяла талига шарени колчета.

Една неделя след това довършваха плана на селото и работата им беше повечето канцеларска, гдето се вика, и си я работеха на закрито в къщата на наместника, ама го направиха точ в точ и както трябва.

Ех, намаляха му кокошките на човека, луканките му се привършиха до конец и бурето с червено вино зацърка на пресекулки, ама да преместиш една дванайсетметрова улица да ти не мине през къщата и да измениш плана, значи, на едно цяло село без такива едни дребни разноси може ли, а?...

Разписанието

Кога пътуваш по държавното шосе и видиш да се вее червено байраче, забучено или в купчина чакъл, или на някой слог, да знаеш, че кантонерът го е побил там, за да определя от коя страна духа вятърът. Ако духа, да речем, от север, той ще легне да спи под сянка на същата страна, за да не го прашат колите и автомобилите, кога минават, и да си хърка спокойно от голям обед до вечерня.

Освен това байрачето служи, за да виждат отдалеч началствата къде работи той. В параграфа е казано, че през работното време може да се отдалечава най-много до двесте крачки от байрачето. Направи ли ги, да речем, двестя и една — глоба.

Тръгнал един ден с държавния файтон за баните участъковият инженер. Не му се меся на работите, ама всяка неделя по два пъти ходи там да си държи в изправност телосложението на държавна сметка. Като минали ханчето и поели по равното край Марица, сетил се да погледне има ли кантонер по шосето. Тук кантонер, там кантонер, чак като наближи село Кошрава, мярнало му се червено байраче.

— Слава Богу, си рекъл, още се намират държавни служители, дето си гледат работата понякога.

Спрял файтона до байрачето, озърнал се насам-натам, извирил с уста, подвикнал — няма жива душа наоколо. Изругал си, както му е ред, и поел нататък. Стигнал на баните, окъпали се фамилиарно, нагостил ги пикьорът с прясна риба и надвечер, като се разхладило, тръгнали си обратно весели и доволни. Жена му, разкопчана и по пантофи, си тананикала, децата смучели бонбони, а той пушел си спокойно и от време на време изръмжавал, уж че ѝ акомпанира.

Като стигнали до познатото място и видели байрачето още да стърчи, пак спрели файтона и пак затърсил кантонера. Викал, свирил — пак никого няма. Накарал и файтонджията да се провикне с цяло гърло, но пак нищо.

— Я — рекъл на файтонджията — извий колата и я закарай на сянка под крушата. Ще спрем тука хем да починем, хем да видим тоя майчин син ще дойде ли, или няма да дойде.

Тъкмо се настанили под сянката, а децата грабнали байрачето и замарширували по шосето, ето ти мокър и с

торбичка през рамо се задал откъм реката кантонерът. Хукнал се и не вижда друго, а псува дечурлигата, дето му взели байрачето.

Щом се доближил и видял каква е работата, глътнал си езика.

— Къде ходиш по цял ден бре, калпазанино? Къде скиташ?

Хъкката-мъкката, най-после кантонерът го измислил:

— Долу при реката бях, господин инженер. При Марица бях. Кръв ми потече от носа, та ходих да се измия.

— Кръв ли? Значи, от сутринта, когато минах оттук, досега все кръвта ти течеше, а? А бе аз се чудех досега защо в песента е казано „Шуми Марица окървавена“ и не можех да разбера. Сега ми е ясно. Щом има такива носове като твоя — ясно ми е вече и разбрано.

Конфискувал му торбичката с уловената риба и на другия ден го уволнил, а на негово място назначил Кона. Назначил го, ама Коно е от стара крава теле и не кървави Марица щяло и нещяло, а си е всякога на поста. Ама ще речеш: как тъй? Как ли? Много просто. Изучи точ в точ кога ходи на баните инженерът. Два пъти в седмицата, значи, в сряда и събота. Сутрин между девет и десет часа отиване и вечер между пет и шест връщане. По това време той си е на мястото и копае, та пушилка се дига наоколо. След това се излежава свободно, рибица си лови, из бостаните наоколо се гуши, ама дойде ли часът, държи се в разписанието и толкоз.

Търговци на риба

Един от свитата на хаджи Донча беше и Печо Мечето, с цепнатото ухо и бозовите широки потури, подарени от хаджията. Той имаше голямо момче, което беше поело полската работа, затова се навъртваше все около кръчмата. Премиташе понякога, дърва сечеше, вода донасяше и си получаваше накрая почерпката, разбира се.

Един ден, тъкмо Печо убеждаваше с красноречието си хаджията да му даде на вересия четвърт литър оцет и една черна макара, а той правеше отчаяни усилия да му откаже, откъм долния край на селото се проточи висок и ясен глас:

— Ха риба, хааа!...

Хаджи Дончо набърчи чело, надникна през прозореца и изръмжа:

— Веричката му проклета! Нейко Загорецът е. Сега, когато съм донесъл цял сандък с косати, намери да се допилее, та да не мога един да похарча!

Па като помисли, помисли, капна една ракийца на Мечето и му рече поверително:

— Слушай, Мече: ще ти дам и макара, и оцет на вересия, ама изтичай през моста в отвъдната махала и извикай и ти няколко пъти: „Ха риба, ха!“ Ама силно да извикаш! Колкото можеш по-силно. Из цялото село да се чуе.

Печо Мечето схвана веднага политиката, остави оцетничето на тезгяха, приплющя като отърван заек, разцепи реката надве срещу Попови и се изгуби на сливака. Дорде се изгуби, и гласът му се чу на Иван Маймуна откъм торището:

— Ха риба, хааа!... Пресносола по три и зола, без кости, за гости! Ха риба, хааа!

Втори път се провикна до Чакъровия плевник и дорде иде до Мандаловата круша караманка, Нейко Загорецът дотропа с каручката си пред хаджи Дончовия дюкян.

— Хаджи ага! А, хаджи! Капни ми една ракийца, че ми пресъхна пискунят!

— Не ракийца, а мишеморка ви се пада на вас — обади се сърдито отвътре хаджият.

— Защо бе? Какво сме прегрешили?

— Защо ли? Защото сте се струпали на цяла България търговците на риба в село. Че и аз патент плащам бе! И аз стока

продавам. Вчера мина евреинът, днес отсреща вика един, ти ревеш като разпран отдолу, че на какво прилича това?

— Афидерсинис, хаджи! Прощавай! Добро съм виждал от тебе, на дюкяна съм ти спал и хляба съм ти ял — не знаех, брате! Не знаех! Чух го този, дето вика отвъд, и, вярвай ми, няма да се обадя повече. Грам няма да продам във вашето село. Дай ми си ракийцата и заминавам веднага. Честна дума, заминавам.

Хаджи Дончо му поднесе шишенце сливовица и Нейко Загорецът, като го гаврътна и си избърса дългите мустаци с ръкава, плати, плесна кончето и дигна валянката на към Каменяк.

Това беше през пролетта, към розобер. Есенес пък нападна един шап по добитъка — поразия! Не остана къща без куцо говедо. На Печа Мечето сивата крава със счупения рог също се разболя и той, като нямаше и без това какво да прави, припичаше се на дебелията гредата пред кръчмата и слушаше как хаджията напевно, като псалт, му четеше един стар вестник.

Хем слушаше Печо, хем не слушаше, защото една мъничка мушичка от цял час се мъчеше да влезе в гъсто залесеното му ухо и не му даваше мира. Ту бръмчеше около носа му, ту кацваше за миг на калпака му, ту наново подновяваше опита да достигне до тъпанчето чак.

Като се умори да чете, хаджи Дончо дигна глава, свали очилата и го попита:

— Ее, разбираш ли я накъде отива политиката, а? Големи работи... голямо нещо! Где ще му излезе краят, не се знае.

— Не се знае — отвърна Печо и махна с ръка около ухото си.

— Не зная, ама както е тръгнало, ще дойде ден, когато през стъкло сол ще топят сиромасите.

— Ще топят — обади се Мечето, — всички ще топят.

— Немотия, голотия! Парици си нямат хората. Средства си нямат и всеки иска на вересия. На, оная неделя донесох от Филибе цяло каче хамсия риба и никой не те попитва продаваш ли я, или за хубост си я потопорчил в дюкяна. Пък стоката — един път нещо! Прясна, една и на сол докарана.

— Риба ли? — ококори очи Мечето и езикът му се плъзна неволно по долната устна.

— Риба я! Чудо нещо, ама тъй ще се сплуге и ще я хвърля

някой ден в реката.

— Че да я продадем бе, хаджи. Нали пролетес с она, Загореца, туй-онуй...

— Да я продадем, ама как?

— Как ли? Че да помислим малко как.

И Мечето наведе глава и се загледа в пъпа си. Стоя тъй, стоя, па тръсна глава и отсече:

— Ако ти я продам до люспа, ще ми дадеш ли половин кило без пари?

— Не половин, а цяло кило ще ти претегля. И качето ще ти харижа отгоре, само работа да стане.

Печо махна с ръка над ухото си, стана, отръска се и без да продума дума, пое нагоре към общината.

До фурната се спря при чича си Миля Старика, който седеше на камъните и си чистеше рунтавия калпак от осили.

— Помага ти Бог, чичо, пощеш ли го, пощеш ли го?

— Дал ти Бог добро, Пеца! Пощя го, какво да правя, като ми окуцяха и двата вола от пустия му шап, та сякаш без ръце съм останал.

— Шап ли? — прави се на занесен Мечето. — Че то е най-лесна работа поне.

— Лесна, лесна, ама като му не знае човек лекарството. Какво не съм опитал: и опашати костенурски пекох и ги чуках, та ги смесвах с кърмилото, и стипца слагах, и цял ден им топих краката със студена вода — не минава и не минава! А три ниви ми стоят непосети и се чудя и мая какво да правя. Ако знаеш нещо, кажи де!

— Не ти трябват тебе костенурски, а риба, риба! Хамсия риба си купи едно кило, счукай я да стане на каша, наложи болното място да постои ден, ден и половина и след това впрягай, ори и не бой се! Във Влашко тъй ги черят.

— Хооо!... — чуди се чичо му и клима с глава. — Риба, кайш, а? Гледай, гледай! Че да опитам бе, момче! Още сега да опитам. Дали ще има на хаджията?

— Не зная, ама все може да се намери колкото за лекарство. Стига да не те изпреварят. Иди, иди виж и го направи с време.

Чичо му Мильо нахлу калпака и забърза към дюкяна, а Мечето пое пак нагоре. При общината препоръча на Деча Пора своя специалитет, на Петка бабин Иванин по-нататък също, а

вечерта разправи и на мливарите в Гичовата воденица за чудните свойства на солената хамсия. Че като се дигна една миризма из дворищата, като се заналагаха ония ми ти копита с чукана риба из село — не е за приказване.

Не знам дали от това чудновато лекарство получи облекчение някоя крава или вол, ама Печо Мечето си обсоли хапката за цяла неделя. Изпълни обещанието си хаджията. Претегли му половин кило с тежкото отгоре и от сърце му я даде. И ракийца го почерпи даже.

А пък колкото за качето — метна го за зелен хайвер и толкоз. Обръчите му се били счупили, течало на две места, не знам какво още му станало, излъга като човек и не му го даде.

Мечето се посърди, посърди, па си промърмори тихичко през нос, да го не чуе никой:

— Магаре! И на хаджилък да го пратиш, пак магаре си остава.

И му премина.

Суджуците

При ветеринарния лекар Тровикучков влиза един пълен, влачест чичо, мига с очички и дума:

— Суджучец, господин докторе, говежди суджучец донесох за панаира. От Ямбол съм. Имам си документ оттам. От вас позволително искам само за продажба.

— Къде е той?

— Долу е, господин докторе, долу! До халите е, в каруцата.

Тровикучков тръгва бавно по стълбите, спира на площадката и почва да души като куче из въздуха.

— А колкото за стоката, прясна е, господин докторе, прясна е! Преди четири деня собственоръчно и лично съм я приготвил. И на сол е докарана, и на пипер! Другите не слагат, но аз и кимион ѝ турих повечко. Богато нещо е!

Тровикучков доближава колата, души наоколо и пак прави гримаса.

— Да отворя ли чувалите, господин докторе? Ей сегичка! Ще отворя и лично ще ви отрежа парченце! Няма да го избирам. От който се падне. Аз снощи дадох на господин Джакова и на народния представител Двегушев да го опитат и си облизаха пръстите. Уж по едничко, знаете, рекохме да се почерпим, че още по едничко и нали мезето хубаво, сръбнахме си здравичката тримката. Ех, партия, знаете! Няма как! Трябва да се поддържа.

— Няма нужда да режете — отсича Тровикучков, като забива нос в първия чувал. — Суджукът е развален. Вмирикан е. Ще бъде конфискуван и унищожен.

Топчестият чичо става елипсовиден. Забърборва нещо бързо, размахва ръце, а очичките му святкат, святкат като сачми и пот избива челото му. Остава каруцата и изчезва бързо.

Тровикучков дава нареждане да се пази каруцата, докато дойде агент от общината с гальота, за да го изхвърлят край града. След това прескача насреща у Петко Локума да премери температурата на кучето му и пак се връща.

Пред халите го среща председателят на околийското бюро на партията, Джаков.

— Докторе — започва той строго, — стоката, която си конфискувал, е моя и като така, причини за това нямаш. Отвън

чувалите могат да понамирисват, защото по-рано са пренасяли цървули, но те не са мои; суджукът е пресен и мой. Освободи го, за да не се усложнява работата в твоя вреда.

— Не мога, господин Джаков! Вмирисан е и според законите...

— Никакви закони! Миризмата е нещо относително и зависи от носа на човека. Ако го бавиш тук, наистина ще се вмирише и ще те държа отговорен. Толкоз!

Джаков тръгва нервно надолу из улицата, а докторът тъпче на едно място и нещо предъвква.

— Господин докторе, господин докторе — писука разсилният, — викат ви по телефона горе!

Тровикучков си избърсва челото, пухти и се качва в канцеларията.

— Ало... Ааа, вий ли сте, господин Двегушев! Е! Да, да, да! Мирише малко, знаете, задушил се е от пътя, но ще видим — дано нещо му се помогне, та да не губи човечецът. Да, да, разбирам, но... Службата, знаете, такваз... законите. Ще видим, ще видим... Довиждане, господин Двегушев, довиждане! Поздравете госпожата, децата...

Тровикучков слиза пак долу и заповядва да се свалят чувалите.

— Извадете всички отвън! Ха, така! Хм, да! Има и здрави между тях. Отделяйте настрани тези парчета, тези, тези и тези там. Така. Достатъчно! Хайде, товари сега и заминавай! Бързай! В два часа всичко да бъде продадено! Чуваш ли! Продадено!

Валчестият чичо се подсмивва скрито и тръгва с каруцата. Тровикучков се обръща към градския агент, който току-що е пристигнал:

— Няма нужда от каруца. Вземи тези суджуци под мишница и да идеш... А пардон! Петре, Петре! Донеси газ! (Разсилният донася газ и ги полива добре.) Ха, сега вземи ги и да идеш оттатък турските гробища, зад говеждия пазар, да изкопаеш една дупка и да ги заровиш. Дълбоко да ги заровиш, разбра ли? Че цяла чума за града са.

Общинският агент Теньо Шаламанът грабва суджуците, мята се на гальотата и тя се заклатушква като болна от ишиас. Едно дръгливо куче я подгоня, потичва след нея, потичва, но, види се, подушва миризмата, спира до една обелена наполовина акация на тротоара, почесва се и пак се връща

назад.

На другия ден ветеринарният лекар Тровикучков пристига в общината, повикан да прегледа един болен кон. В задния двор, където е оборът и жилищните помещения на агентите, се спира втрещен. По ниските стрехи на жилищата, по стълбовете и прозорците навред окачени да съхнат суджуци. Същите суджуци, мазни едни, лъснати, възсурови.

— Шаламан, хей, Шаламан! — изкрясква гневно докторът.

Шаламанът, бос, по долни дрехи, с игла и конец в ръка, изскача из една стая до обор а и сбира чинно нозе.

— Какви са тия суджуци?

— Говежди, господин докторе!

— От вчерашните ли?

Шаламанът изпуска иглата и — хък-мък, хък-мък — не може да изхъка нищо.

— Не те е срам да ядеш такова умирисано нещо!

— Аз... аз, господин докторе, а таквоз... През войната ме раниха в носа и не подушвам нищо... Аз... затова ме туриха и до конюшната да спя... Аз, господин докторе... и Юркея яде от тях, и Тончо, и пожарникарите... Те не са ранявани и пак ядоха... таквоз...

— Пфу! Животни! Ами като не подушваш, не ти ли горчи от газта?

— То горчи малко, господин докторе, ама Юркея вика, че в Лузияна пиели газ, кога ги боли корем, а мене ме присвиваше... таквоз. Полза имало, кай Юркея, и аз го послушах. Нали е ходил в Америка.

Докторът забрави за болния кон. Само свари да се прекръсти и бързо излезе.

Оцетеното буре

Много нещо съм видял, дядо попе, много съм страдал, много ми е патила кухалницата и едно съм разбрал на тоя свят: работа, работа и честност! Това е. Имаш ли ги двете, нищо друго не ти трябва.

Да ти се изповядам, че да ме разбереш. Едно време се сдружихме с чича Радоя, Бог да го прости. Той имаше дюкян срещу общината, както знаеш, и продаваше бакалия и туйцьк-онуйцьк, но нещо не му вървеше работата. Западаше търговийката му от ден на ден и капиталецът му се беше привършил. Съгласих се бе, внесох и аз малко парици и решихме да продаваме и спиртни напитки. Бакалийка, значи, винце, ракийца и тям подобни. Разтичахме се двамата, разшетахме се, нагласихме всичко и работата тръгна като намазана кола. Тръгна, знаеш, потече, дето се вика, ама нали пуста лакомия човешка! Нали циганин, като види петмез в къщата си, сѣн го не хваща! Аз ида за вино в зимника, опъна му с оканицата, той иде за ракия — цуцур с шишето.

Не стига това, ами един ден, като ми влезе дяволът под кожата, рекох си на ума:

„Димко, си рекох, не се знае какво ще стане и где ще му излезе краят на това сдружение, ами я си отделяй всеки ден от чекмеджето по някой лев и си ги събирай за всеки случай. Вземай си, слагай си ги настрана, дорде има, че после, като престане, какво ще правиш? Мъртва глава сълзи не пуца.“

Взех първия ден, значи, няколко лева незабелязано и тук ли, там ли, па слязох в зимника и ги пуснах през дупката в едно празно оцетено буре. Разсѣхнато беше, не вършеше работа и тѣй си стоеше захвърлено настрана. Пуснах ги, значи, и си мисля:

„Всеки ден ще пуцам скришом по някой лев, ще се понавѣдят и като се съберат повечко, ще се отделя от чича Радоя и ще си почна самостоятелно.“

Дорде не сгрѣши човек веднѣж, дядо попе. Захване ли, греховете се трупат върху него, като котки на сирене.

Запущах аз всеки ден левчетата, а понякога и по два пъти, посърбах доста нещо, ама гледам, работата в дюкяна закуца. Съберем се вечер с чича Радоя, разгърнем тефтерите, смятаме, изчисляваме — задълженията се увеличават, а стоката

намалява. Ида си у дома, пак смятам, пак изчислявам, прибавя и скритата сума приблизително — не излиза и не излиза! Капитал се губи още и не върви. Карахме криво-ляво тъй през зимата, тикахме през пролетта и лятото, като дойде есента и настъпи време да наливаме вино и ракия — няма средства. Пари няма, значи, и кредит няма! Ами сега?

— Тая работа няма да я бъде — рече чичо Радой, — ами да се прегледаме сметките, да си разделим каквото е останало и да му турим ключа с време. В празна кошница, кай, мишка не влиза.

Затворихме дюкяна един ден, седнахме да приключваме сметките, палихме, гасихме, разделихме си задълженията и дойде ред до стоката и инвентара.

Разбран човек беше чичо Радой и честен, но и аз не падах по-долу. Пък нали исках да се отделя и почна самостоятелно:

— Туй на тебе, Димчо, онуй на мене това на тебе, онова на мене — разделихме братски всичко.

Дойде ред до пустото оцетено буре.

Мислех си, че чичо дума няма да продума за него, а той се заинати май с човек, не ще да ми го отстъпи и туйто!

— Чичо бе, думам, вземи ти коняченото, здравето, ами дай това.

Не ще и не ще.

Бре, цяла каца армейница му предлагам, празни бутилки, столове, маси му давам, като рече май с човек:

— Оцетеното буре искам — и на него си остана.

Той не отстъпва, аз, като знам какво има вътре, още повече; той се инати, аз двойно повече и почнахме да се караме.

— А бе, човек, казвам, за какво ти е притрябвала тази черупка, тая развалина, не виждаш ли, казвам, че за нищо не става?

— Като не става, дума, на тебе за какво ти е тогава?

— Нямам съд за оцет, казвам, ще го притегна и ще ми служи.

— И аз нямам, и аз ще го притегна.

Препирахме се, джокахме се — той на мене, аз на него и работата, аха-аха, достигна до бой.

Не щеш ли, по това време минавал наблизко кметът. Като ни чул, зачука, затропа и ний му отворихме. Отворихме му и

му разправихме за какво ни е спорът.

А той клима с глава и дума:

— Щом е такава работата, срежете го надве пущината. Срежете го и единият да вземе едната половина, а другият — другата.

— Не става, думам аз, не съм съгласен.

— Небъдница е тя — сумти чичо Радой.

А кметът ни гледа и още повече се чуди:

— А бе вий луди ли сте, вика, или ще полудявате?

Толкова стока и толкова задължения сте си поделили, без да ви чуе някой, че за едно нищо и никакво разхлопано буре сте се заловили гуша за гуша. Хубава работа! Искате ли да разреша въпроса завчас, искате ли да ви го подела аз?

— Не може — вика чичо Радой, — да ми го отстъпи!

— Не го давам — крещя аз. — Аз го поисках най-напред. Мое е.

Кметът ни гледа, гледа, па махна с ръка, тръгна към бурето и рече:

— На моя отговорност!

Като го доближи, ритна го с все сила, та изпращя, разглови се на парчета и парите се пръснаха по земята.

Тримата направихме жива картина. Само бенгалски огън нямаше да ни освети.

Съвзех се по едно време, гледам, парите ми се виждат много. Пули се кметът, кокорим очи и ний и нищо се не разбира.

Чак когато си отиде той, тогава се разбрахме: Аз, дядо попе, съм крал пари от чекмеджето и съм ги пушал там — и чичо Радой правил същото.

Сдружение за мостра един вид.

Добре, че излязохме разбрани и двамата. Признахме си, значи, грешката, простихме си, почерпихме се толерантно; с крадените пари си платихме задълженията, останаха ни да приготвим за зимата вино и ракия и работата захвана отново. Ама пиене тайно в зимника вече няма. Комуто се пие, на тезгяха си сръбва, значи, и срещу сметка. И честност, бабам! Парите се пушат в чекмеджето. Никакво буре!

Рогати петли

На горния край на селото във върбалака, гдето като минарета се виждат да стърчат тополи, се е сгушила старата Гурбалова воденица. Що мливо падаше на времето там, що коли и каруци разпрягаха под върбалаците и що чудо огньовете лумтяха нощем наоколо! Не смогваше да сипва в кошовите дядо Куман воденичарят с момчето си и уем не сварваше да отделя. С шест ракли беше воденичният хамбар и всеки месец се пълнеше догоре с храни, но откак се допиля този немец — Херман — и издигна моторната на един хвърлей над нея, удуши я, брей, като сокол птиче, удуши хубавата воденичка, онемя горката и не можа вече да рече гък!

Нявга — нявга хе — ще донесе някой на гръб две-три крини смес или кукруз да смеле и тя ще заскимти, заскрибуца, но нито вървенето ѝ вървене, нито камъните ѝ подковани като свят. Где го едновременно ѝ глас! Като загорка на руманя пееше тогава тя и луда мряна хоро играеше около переея ѝ, ама на — свят! Всичко се изменя, като памучен плат на слънце.

От двайсет години си я командуваше дядо Куман и много добро е видял от нея. Откак старият Гурбал се удави, като отпушваше веднъж пиян яза, а сина му убиха във войната, останаха само двете му дъщери, та дядо Куман си беше и като господар, го речи, и като воденичар. Щом намаля работата, момчето му се пазари горе на валявицата при Радунците и той си остана сам-самичък с воденицата, с кучето, с кокошките и се голямата градина, която той беше посадил и отгледал.

Притягаше тук-там старикът, подпушваше вадата, кърпеше стария и прогнил вече улей, но най-обичаше да се шура из овощната градина с ножче в ръка.

— Да идеш да видиш, даскале, що дръвчета е наредил из нея: като момичета! И все присади, до едно! Круши ли не щещ, череши ли? А пък сливи: караджейки, пестилки, бумбалки, балежки — от хубави по-хубави! Дойде ли пролет — и почне да присажда. Че и из чуждите градини ходи от мерак. Гледаш череши, да речем, узрели, едри и черни като маслини, минеш от другата страна — жълти като кехлибар! Едно дърво с три клона — с три вида плод го накичил, пустият му човек!

Заран, като стане, най-напред нахрани кучето, после вземе кринчето и се запъти към курника. Щом го видят

кокошките, юрнат се към него, запляскат криле, разхвърчат се и се накатерят по рамената му, по ръцете му, по кринчето, а той клекне полека, сложи го, напълни шепи и от ръка ги храни. Обичаха го животинките, като баща го обичаха, и само старият петел Кондьо обикаляше гузно изотдалеч и не смееше да се приближи. Лош петел беше той! Чудото му нийде го нямаше. Гдето копне дядо Куман нещо да посее — той ще да иде да го изрови; долапа с яденето да забрави отворен — ще издебне, ще влезе и ще го накълве. Да речеш, че от глад го прави, не е! От зло го правеше само. А на младите петлета не им даваше да припарят до кокошките. Гонеше ги, кълвеше ги, та дим се дигаше. Пък як, пущината, борец, едни гърди отпрал като бик.

Много се надяваше дядо Куман на бялото петле, че ще му даде да разбере, защото само то му се опираше понякога, но един ден, като се уловиха здравата, бориха се, бориха, изпоскубаха си перушината и кърви потекоха по тях; най-последно Кондьо го изтласка, изтласка накъм воденичната вада и се хвърли върху му като усорляк. Паднаха и двата във водата и то се удави.

Като го извади старецът — какво да види: цяло изподупчено горкото! Гребенът му — разкъсан, а на шията му — три големи дупки от пустите му шипове на Кондя.

— Чакай, сине майчин, аз тебе да те науча сега! — кипна дядо Куман. — Ще ти отрежа аз тия шила от краката ти и на челото ти ще ги забия, та да ме помниш!

И го направи.

Подмамил го в курника, пипнал го, приклещил го между коленете си, извадил градинарското си ножче, отрязал му задните шипове, цепнал от двете страни на гребена и ги присадил на главата му. Превързал го след това с парцали, та Кондьо замязал на ходжа: вързал го накъсо за двата крака в две колчета, забити в земята, и го турил под коша. Три недели го държал тъй и като го отвързал след това — ето ти тебе петел с рога!

Пуснал го из двора, крачи Кондьо като рогат дявол, тръска глава, а дядо Куман се смее и се радва, сякаш дръвче е присадил. Умири се Кондьо и стана кротък като проповедник. След някой ден присади още две петлета и една кокошка. Не се мина много, и из цялата околия се пръсна новината, че на Гурбаловата воденица имало рогати петли. Запристигаха

селяни и мераклии кокошари, донесоха и по малко мливо, та хем да си смелят, хем това чудо да видят. Гледат те, чудят се, пулят се и питат:

— А бе, дядо Кумане, отгде взе тия рогати дяволи?

— От Аустрия — дума дядо Куман и се подсмива под мустак. — Сестрин син имам там — градинар, — та ми прати яйца; насадих ги и ето на — сами виждате!

— Ами нямаш ли яйца от тях, та и ний да си завъдим?

— Има, как да нямам, ама скъпи са: десет лева едничкото!

— А бе десет, десет! Дай по две-три и ние да имаме от този чешит — думат селяните.

— Да ви дам бе, дядовото, да ви дам. Стока за продан ми е и хубава стока, носливи, и като кокошкин се въдят, ама малко ми са още и няма да има за всички ви!

— Колко имаш, дай ги сега, а за другите — други път!

И започнал дядо Куман яйца да продава. Продавал той, трупали се селяни, продавал, а в неделен ден моми и ергени от тяхното село идели да му гледат петлите.

Съживила се старата Гурбалова воденица и парици си събрал дядо Куман, ама все нещо го гложде на сърцето. „Ще се излюпят ония ми ти яйца — мисли си той, — ще наскачат пилета без рога по селата, че какво ще правя! Ех, най-послед лъжата е като броеница. След едното зърно иде другото, след него — третото, и тъй се върти, догдето може.“ Тъкмо той се утешавал, и ето ти го Ботьо Стайкин от Паничери пристига с магарето и две пилета, провесени от страни.

— Дядо Кумане бе, ти защо ни излъга нас, та ни отмъкна париците! Я си виж пилетата: къде им са рогата, а?

— На какво място ти е положът? Къде са мътени?

— Ами че под плевника, къде другаде!

— Е, че като не слушаш, какво да ти правя! На припек трябва да бъде бе, чоджум! Аз ви разправях тогава, ама като не слушате! На слънце трябва да лежи квачката и стара, опитна кокошка трябва да е, а не първеския. Първеския кокошка рогато пиле не може да измъти, тъй да знаеш! Ами! Сестриникът тъй ми пише. И в Аустрия тъй било...

И Ботьо Стайкин се повъртял, потюхкал се, размятал пилетата насам-натам, па купил още три яйца, метнал се на магарето и го сръгал на към село пак.

Йовчо и Данка

Не беше такъв човек дядо Драган Чакърът, ама — на! Докато беше жив, Бог да го прости, и ктитор го избираха, и почит имаше между хората, и имотът му имот беше, но като си отиде — баба Чакърка се завайка, запресвива се от корем, прегърби се до земята, легна и не стана. Синовете му бяха отдавна отделени, та цялата работа падна върху Данка, най-малката му дъщеря, и Йовча Бумбала, мъжа ѝ. Бумбалът беше кротък човечец, като приведен зет, и малко слабоват в ума. Ратай го беше взел едно време дядо Драган, хареса го, насили палавата си дъщеря Данка и ги задоми. За работа е — чудо! Тури му в торбата един голям хляб, прати го с ралото в полето и не му бери грижата! Ама инак си е вързан, неумятен е и остен не може да си отсече като хората. Веднъж срещнал дяда Рача Чобана до равнака, че носи една шарена хурка от гората. Написал я дядо Рачо, нарязал я на кенета, че я изтънил горе в къжела — и бурмалия. Гледал я Бумбалът, въртял я насам-натъй, чудил се, па си погледнал ръцете, проточил ги напред и рекъл:

— Златни ти ръчички, дядо Рачоо!... На, и аз ги имам две, пущините, като мечешки лапи са, ама освен да чупят големи комати, за друго ги не бива! — И си отминал с въздишка.

Колкото беше работен и добър Бумбалът, толкова дяволита и мързелива беше невястата му. Чорбаджийска щерка нали е, не ѝ се ходи на поле! Все работа си намира в къщи, на болна се преструва и рядко на нива ще иде. Весден митка из селото като вретенарка циганка. Оттук изпроси нещо, там я почерпят ракийка, все за пуста плюсница мисли. Пък да ѝ проличи, да речеш, нещо по снагата, а то дребно, тънко и изметнато като дъска. Остане ли в къщи, цял ден тършува по тавана, из долапите и полозите. И то да е само из техните, иди-дойди, ама вземе, че се провре през плета като невестулка и хайде на Лаля Мандала в двора. Претръска каквото намери и оттам през комшулука, че у бабин Керини. Като събере една престилка яйца, занесе ги на дюкяна. Хаджи Дончо ги прегледа едно по едно в шепа срещу слънцето, върне ѝ замътоците и полозите, а за останалите ѝ напълни едно шише с ракия и я изпрати по живо, по здраво. Ей, нищо и никаква животинка я гледаш, ама пий ракията, ти казвам, като циганин суроватка.

От Минча Калайджията повече я пие, окоето ѝ не мига!

Като престанаха да носят кокошките след Димитровден, почна пилетата да продава пък. Бе гледа Йовчо заран, брои ги — намаляват и намаляват! „Лисица трябва да е“ — мисли си и взема от Коля Русин капана, та го залага под сливата до дръвника, гдето нощуват кокошките. Хубаво, ама една вечер да забрави и като отишъл да събира съчки за огъня, да вземе да се насади в средата, та щял да му откъсне краката, както бил бос.

Два месеца с чисти трици ги налагаха и ги мазаха със сладкия мехлем.

Есенес, даде Господ, родиха сливите и си свариха цял гюлов казан с ракия. На каква Данка ѝ светнаха очите от радост и почна без мярка да пие.

Като орал на Синьовец един ден, Бумбалът си счупил плъзицата на ралото, изпрегнал воловете, вързал ги под крушата и се запътил за село да търси нова. По голям обед още си дошъл в село, отворил врачката и намерил жена си простряна на двора до купището със запенена уста.

— Какво правиш тук мари?

— Умирам, Йовчо!... болна съм! От външна болест паднах!

— Ами що си се умирисала на ракия!

— Като ми прилоша, прилоша, рекох, че е от сушените сливи, дето ги ядох, та си сръбнах, дано ми мине, а то ме удари в главата и паднах.

Грабва я той и я занася в къщи при майка ѝ. А тя, горката, като си лежала, завайкала се, заплакала и от пусти хорски срамотии взела, че го излъгала:

— Ооох!... Не зная, синко, не зная!... Стана вече година и нещо, мине се не мине, както си стои, разтрепери се, прижълтее и пада като подкосена. Не смеехме да ти кажем, дано мине, ама няма да е! Лоша болест е това! Какво ще я правим млада-младина и аз не зная! Не е ни за къра да я пратиш, ни за никъде! Невярна болест! Ще ѝ дойде някой ден, че ще падне в реката я!...

Нали си е простоват, Бумбалът повярвал. И оттогава каква Данка все в село си седи и през ден, през два почна да си пада от външната болест. И колкото повече пада, толкова ракията в казана намалява.

Забелязал най-после това, един ден Бумбалът рекъл на

баба си:

— Дърто, някой мърсува из избата! Ракията е презполовена!

— Е, ами че кой ще е бре, синко? Два пъти сме пълнили павурчето само за гробища и дето продадохме трите кила на хаджия, та купихме ситна сол и малко газ. Друго не зная!

— И аз не зная, ама, види ми се, много е намалеля — отвърща ѝ той и пак уж ѝ повярвал, ама си рекъл на ума:

„Те, женорята, ще я изнесат на хаджи Донча и по гробищата, ами я да си напълня аз едно гюлово шише и да си го скрия, та кога се върна уморен вечер, да има да си посрбвам.“

Напълнил той шишето и тук-там, че го заровил в хамбара в житото.

А пък кака Данка пила и продавала от казана, пила и продавала, докато му се лъснало дъното един ден. Като докапчила нея, почнала да души из двора. Пък пустият ѝ нос лисичи, от него може ли нещо да се укрие! Как подветрила шишето в хамбара, не зная, ама почнала и оттам да си цука и в едно късо време оплакнала и него. Ами сега? Ако го потърси Йовчо? Мислила, кроила, пущината, и най-подир взела, че разкрила една дупка на керемидите на хамбара, тъкмо над шишето. Пухнала шишето с един камък, разляла малко вода с ракия наоколо, турила до него една керемиди и се спотаила като котка в дреб.

А Бумбалът, нали си е заблеян, забравил за скритата ракия. Чак след някое време хе, като се върнал една вечер от гората уморен, дошло му на ум за нея и отишъл в хамбара. Га поразровил житото — що щеш! Шишето счупено и до него керемиди! Пипнал надолу — мокро! Дигнал глава нагоре — дупка!

— Дане, Дане мари — развикал се той, — кой направи тая магария?

— Каква магария бре?

— Що ще тая керемиди в хамбара?

— Че отгде да зная бре, човек! Кой ти е стъпал там! Ууу... кучето, кучето пусто, дано го червите изядат! Него съм виждала да се катери по пещта и хамбара. Лятос, като суших сливите, че се качваше по керемидите да ги яде, проклетото! Колко пъти съм го гонила, господ да го убие!

— Скоро да ми донесеш пушката!

— Оле, пък ти! Какво си намислил?

— Пушката ми дай, ти казвам! Не ща тая краста да ми мърси двора! Лятос яйце се не свърта в полога, то се не обажда! Пилетата ги презполови лисицата, то пак спи! Куче ли ми е това! Хапльо!

И като грабнал пушката от смаяната си жена, Бумбалът се прицелил, треснал и го убил на място, както си спяло, горкото, свито под стълбата.

Малко агрономия

С метнати празни чували през рамо, с ръце, пъхнати в поясите, спрели се пред рибарските дюкяни в града, Титьо Кутлето и Нено Керин гледат големите шарани и сомове, налягали по мокрите тезгяхи, цъкат, клатят глави и се чудят. Титьо стиска под мишница един бял пазарски хляб, а из Неновия пояс се подава опашката на една голяма черна ряпа.

До тях доближава Пенко, на Добря Паприка момчето, от тяхно село, дето се учи в София за агроном.

— Какво сте опулили очи, лельоолу, и какво сте запрегльщали на сухо, като цигани пред кебапчийница? Бива си я рибата, а?

— Чудесия! — извърща глава Титьо Кутлето. — Голямо нещо. Де е расло, де е пасло!

А Нено, втренчил поглед, не се извива даже, а мърмори под нос, като на себе си:

— Тцъ, тцъ, тцъ... Едра работа, бряа!... Голяма работа! Колкото и да си разпуща пояса човек, пак не може да я изяде наведнъж самичък.

— Едри са я — обажда се Пенко. — На обработена земя расли, на торно място никнали, не са като твоята ръж на Сипеите, дето я скуба лятос по колене.

— Ама как торно място? — пита Нено. — Морето ли?

— Морето я. И преорано, и наторено.

— Че кой го оре?

— Корабите, кой? Орат го, обръщат го, кръстосват го, а вий го торите от хубаво по-хубаво и затова ражда такива едри риби.

— Че как тъй? — пита пак недоверчиво Нено и си бърше устата с длан.

— Как? Вие си знаете как. Нали и двамата имате торища в село?

— Имаме. Всички имат.

— Нали нямате приготвена специална яма за тор?

— Нямаме. Никой няма.

— Щом завалят дъждовете, и те почват да се оцеждат, нали?

— Оцеждат се.

— Потича от тях червеникава вода и се разлива из двора.

Нали?

— Потича, разлива се.

— Вземате тогава мотиките, прокопавате вадичка, отправяте я под вратника, за да се изтече на улицата. Нали?

— Отправяме я.

— Оттам тя отива в нашата река.

— В реката, то се знае.

— От реката отива в Тунджа.

— В Тунджа.

— Оттам в Марица.

— В Марица.

— От Марица се влива в морето.

— Че горе-долу там трябва да отива. В морето.

— Тая червеникава вода е най-силният тор. Наторите го, значи, кипне онова ми ти море и вижте какви риби ражда. Ражда ги, ама други да ги ядат, а вий да ги гледате само и преглъщате. Изцеди се, значи, всичкият сок от торището ви и за вас остане сламата само. Напролет, като я натоварите да я подкарате за нивите, ако я не дигне някоя вихрушка от колата, ветрове и пороища я отвлекат от нивите и вий чакате да се роди ръж, висока до мишниците, а то само пукали и метличина поникнало. Тъй ли е?

— Тъй е. Пукали и метличина.

— Щом е тъй, хайде довиждане тогава, че бързам.

— Довиждане, Пенко. Със здраве!

Младият момък се изгубва из навалищата. Нено мята последен поглед на най-големия шаран, почесал се по врата, намества ряпата в пояса си и тръгва след Титя, който крачи накъм колата и ръфа лакомо белия пазарски хляб.

Предметно обучение

Не му върви на даскал Минко Либадето и туйто! Инак, да речеш, силен в педагогията: и в черквата пее, и на киман скрибуца, ама като няма късмет човек, вари го, печи го — все нищо не излиза! От две недели си е заготвил уроците, че инспекторът щял да дойде: три нови песни научил, вероучението и отечествознанието назобал дума по дума, главата си измил и новата си риза облякъл, но кого не ще, брате, не ще!

Изсипал се пустият му инспектор ненадейно една заран, слязъл от каруцата, намъкнал се право в неговото отделение и го сварил не в час по отечествознание, а по предметно обучение, и то — за кокошката, представете си!

Работа ли ми е мене и знам ли кокошката предмет ли е, или обучение, ама домъкнал Минко една голяма черна кокошка, държал я за краката и се канел да разправя на дечурлигата.

Още сутринта, като я донесъл, главният учител му рекъл: — Минко — рекъл, — изпадаш в абсурд — рекъл, — дете носиш такъв популярен предмет да го гледат децата. Друг е въпросът — рекъл, — ако им донесеш носорог, бизон или хипопотам, да речем, ама кокошките се ползват с известност и твоите рошльовци до един са им скубали перата и са гледали майките си, като ги пипат за яйца изотзад.

А той клател глава, искал да се води точ в точ по пропедевтиката, стискал кокошката, значи, и изпадал в пепрекклонност по въпроса. А пък знаел си урока човекът и щял да закове вниманието на децата, както се изразяваше после, ама на. И уводът му от яйца започвал, поради което джобовите му били пълни с яйца, и целта му била ясна, значи, и вдълбочаването, естетически и етическите изводи и прочее, ама нали е калпазанин инспекторът: намъкнал се ненадейно, стреснал се Минко, объркал се, затекъл се да го посрещне и здрависа, а кокошката изперперкала из ръцете му и — кац! — на Теня Шилето на хлапепето на главата. Бухнала се там, в прозореца, тупнала послед това на Чековия завързак в полите; помъчил се да я хване той, отскубнал ѝ две пера и пак я изтървал. Че като се подплашило онова ми ти предметно обучение и се забухало от стена в стена, та съборило и картата,

и картината с китаеца от стената, и тебешира от дъската, изляло и три-четири мастила по чиновете — хвърчало като лудо и не мислело да спре! Тичал даскал Минко, наскочили и дечурлигата, разперил ръце и инспекторът, ама то — крилато нещо — лови ли се! Кацнало по едно време на горния ръб на прозореца. Стъпил на стола даскалът и тъкмо да посегне да го хване — кудкудяк!... кудкудяк!... — то отлетяло на шкафа.

Настъпила суматоха, значи, и явно нарушение на дисциплината в отделението.

— Оставете я — рекъл инспекторът, — оставете я на спокойствие, а ти — рекъл, — учителю, си продължавай работата!

Насядали децата по местата си, взел си и даскал Минко своето, ама нали гърлото му е пресъхнало и той не види отпреде си нищо!

Обърсал си най-напред мустаците, закопчал си и трите копчета на палтото, бръкнал си с дясната ръка в джоба и веднага я извадил и — хъката-мъкмата — тъкмо вече се поуталожил малко, пооправила му се приказката и децата взели да слушат, не щеш ли, отвън някой се развикал:

— Драгинко Минкоо! Драгинко Минко бре! Тук ли сте?

И без да почука, Пена Митина, натоварена с дете в цедилка на гърба, с мотика в едната и менче с триеница в другата ръка, показали дългата си глава през вратата и се провикнала като през три дола:

— Помага ви бог, драгинко! Учите ли, учите ли? Ами нашата хубостница тук ли е? Ха, ето я! Стойке, Стойке мари! Аз, майка, отивам на Копачов рът на бобището. Оставих ти пълна паница с триеница на сайванта под кринчето и турих камък отгоре да го не катурне кучето. Да не я изплюаскаш всичката, като те пуснат от училището, ами да си оставиш и за следобед, че аз може да закъснея! Да не ходиш да газиш из реката мари, че те убивам, кога си дойда довечера! У дома да стоиш и да гледаш левата пчела: ако се рои, да тичаш и извикаш всяка си Дойчина! Наберете маточина от черковния двор и подмажете кошчето! То е изправено зад пещта до коритото. И кокошките да гледаш, хубостнице! Да си отваряш очите, че ако изкълват магданоза, ще ти пречукам сухите джонгали! Гиди, рошло такава! Я си обърши носа с полата!...

Лекцията по предметно обучение се привършила.

Училищният звънец припряно заудрял. Инспекторът напуснал отделението, а след него се юрнали и дечурлигата. Само даскал Минко Либадето останал като попарен до черната дъска. От двете страни на бедрата нещо му подмокрало: през време на гонитбата уводът на лекцията му, или, с други думи, яйцата се изпотрошили и през съдраните джобове на палтото по разтрепераните панталони се процеждали тънки струи белтък.

Часовникът

Имаме си вече и градски часовник. Може да се ядосвате и да ни завиждате, но си го имаме. Направи ни го новият кмет, да е жив и здрав, и мине се не мине час — дан, дан, дан, — данка си, значи, и ни напомня за времето, за суетата на живота, за семейните задължения, за фаталния оня следобеден час, когато се протестираат полиците, и така нататък. Най-важното е, че държи буден нощем дежурния пожарникар. Защото всъщност той не е часовник като часовник, нито е „Зенит“, ни „Омега“; нито е стенен, нито джебен, а нещо съвсем особено.

Общината ни се помещава в стария турски конак на покойния Али Хайляз бей. Той има висока кула с площадка, която служи за наблюдателен пост на пожарната команда. Там виси едно обикновено клепало. Избухне ли, не дай Господи, пожар в града, дежурният грабва чука и заудря бързо и тревожно клепалото. Един вид сигнал д'аларм. Това именно клепало поради голямата досетливост на кмета получи повишение и почна да изпълнява службата и на градски часовник. Работата се свърши със съвсем малки изменения в старата обстановка. Прибавиха един будилник само на стената, дежурният следи, значи, и щом будилникът покаже, да речем, три часа, вземе чука ѝ — дан, дан, дан — удари три пъти клепалото. Стане ли обаче три и половина, няма да го удари три и половина пъти, защото с такъв голям чук мъчно се отмерват половинките, а само веднъж. Часовете, значи, се бият толкова, колкото ги сочи стрелката, а половинките с един удар. Проста работа!

Проста, проста, ама понякога стават грешки. Когато е дежурен например Гого Черното, приближи ли време, разтрепери се от вълнение и все избързва с някоя и друга минута. Коджа Иван пък все закъснява. Какъвто е сънлив и пипкав, дорде стане, дорде си надигне изслутиите панталони, току виж, че се изтърколили две-три минути, ама кой му дири толкова. То не е гара, да речем, че да объркаш тарифата на влаковете и да предизвикаш катастрофа.

Иначе Коджа Иван е сериозен и акуратен човек. Само дето обича да си посръбва и да си поспива повечко, но то не му пречи две служби да изпълнява: старши метач и младши пожарникар.

Тази нощ, за която е думата, той беше дежурен. Като хапна надве-натри, запали цигара, стана и рече на жена си:

— Тино, вий си лягайте, а аз излизам, че съм на работа. Наметна шинела, нахлузи фуражката и излезе.

Луната, оголяла от косопас, флиртуваше с минарето на голямата джамия. Тънък, студен вятър духаше от север и като изхабена самообръсначка стържеше по страните му, промъкваше се в широките му крачоли и го караше да подтичва из пътя. Градският часовник удари осем.

„Тюу! То било рано още“ — помисли си той, като поспря за миг, след това кривна наляво и все така подтичвайки, се вмъкна в кръчмата на Кося Лимбата.

— Я бре, Динчо, капни ми едно шишенце да се постопля!

Момчето му наля вино, Коджа Иван дигна шишенцето, което едва успя да избълбука, и се изпразни в бездънното му гърло.

— Хм, че то не можа и езика ми да намокри бре, момче! Дай още едничко! Ама че студ, хаа! Молдовански студ. Едно време във Влашко ме е жулил такъв вятър и сега пак. Я капни още едно! Ами мезе няма ли в това заведение бе, Лимба? Един жабешки крак поне не е ли останал за мене?

Лимбата се показа през дупката на кухнята и му подаде порция задушена костенурка. Коджа Иван я пое и седна. Донесоха му още едно шишенце.

Точно в десет часа Коджа Иван се дотътра до кулата, смени дежурния и пое поста с пълното съзнание за отговорността, която поема. Постоя малко прав, хвърли премрежен поглед на обвития в тънка мъгла град, па приседна до клепалото, дигна яката на вехтия си шинел, опря гръб на стената и заспа веднага.

В десет и половина часа поради повреда в механизма градският часовник не можа да удари. В единадесет също. Чак в единадесет и двадесет минути Коджа Иван се събуди от студа, сепна се, хвърли поглед към будилника, но като не можа да различи малката от голямата стрелка, която беше на цифрата четири, грабна чукът и възвести на населението, че часът е вече четири.

В същото това време с несигурни крачки щапаше към дома си счетоводителят на содо-лимонадената фабрика „Мирна главица“ Минко Тинков. Той бързаше, понеже отдавна беше

пресрочил дадения му от законната му съпруга двучасов отпуск... Когато зловещите удари отекнаха в ушите му той подскочи изненадан и рече:

— Бре, оцапахме я! Аз мислех, че е среднощ, а то наближавало да се съмне. Ами сега?

И като разтвори до последна възможност телесния си пергел, понесе се като прилеп в нощта.

Запъхтян и почти изтрезнял, той влезе в къщи. Жена му, прическата на която чертаеше съвсем нови пътища във фризьорското изкуство, го посрещна яростно още на вратата:

— Къде ходиш до това време бре! Какво ти бях поръчала, а? Седем месеца да тичам като луда и да се моля да те назначат при лимонаджиите, та дано почнеш да пукаш сода и лимонада и да не ходиш по кръчмите, а ти пак ли почна бре, хубостнико?

— Ама аз таквоз... сметките, баланса привършвах, знаеш... в канцеларията бях...

— Хубави баланси, много хубави, виждам аз как си балансираш. Че кой мъж като тебе кисне из механите до четири часа бре, пияницо! Кажи де! И коя жена като кукувица сама чака до съмнало, а?

— Грешка бе, жена, грешка има. Часовникът в канцеларията нямаше дванайсет още. Преди малко го гледах.

— Гледал си го, кой знае какво си гледал. Чунким си виждаш носа, че часовник ще видиш. Лъжеш! Лъжеш! Умори ме ти мене, изяде ме! Боже, Боже, защо ме не прибереш!

И като отстъпи стратегически назад, жена му изблеци очи и се тръшна на един стол и застана в традиционния си припадък. Столът обаче не издържа, счупи се и тя се строполи на земята, като бухна главата си в ръба на масата. Голямата газена лампа се килна встрани, падна строшена на земята и газта се запали. Пламъкът заръфа покривката на масата и полази по тънките пердета на прозореца.

— Пожар, пожар! — записка жена му, забравила припадъка.

Минко грабна каната и се хукна към чешмата на двора, ревейки с цяло гърло:

— Пожар, пожар!

Високата кула на кметството обаче стърчеше безмълвна в нощта. Не се чу ни отмерен удар ни часовник, ни тревожен

сигнал. Коджа Иван беше заспал отново дълбоко и сънуваше
задушени костенурки.

Чакай, Тинке, аз да кажа...

— Та ти казвам, как' Райне, тъкмо излизаме из Широкия дюкян. Купих си боя да си вапцам сивата рокля, дето ми я купи по оная година Теньо от панаира, и аз вървя напред, а той отзад. Както си вървах, гледам насреща Кона Кудучкина с черно манто, с ръкавици, с малко шапче като габровски захлуп, килнато на главата, и чанта с пюскюл. Вирнала глава, ситно стъпя и се чупи нагоре към манастирската махала.

— Виж я, виж я — думам на Теня. — Къде ли се е фитнала тая хубостница толкова рано?

— У Йовкини — вика Теньо. — Нали у тях живеят софиянчето, дето работи в макаряната фабрика?

— Ууу... при него ли пък сега? Нали онова момче, дето има мотосъклет? Пустата помивка, дали й сече умът, че ще я вземе това хубаво момче? Жълтурска с жълтурска. Ти не я гледай сега, думам му, да можеш да я свариш у тях ненаправена, треска ще те затресе тригодишна. Пустото му червило какво ли не прави човека!

Тъкмо тъй си приказваме, и тя, както си вървеше, наближи вадата до фурната и какво направи, какво стана, ама рече да прек...

— Чакай, чакай, Тинке, аз да кажа! Не че не видя, ами от големство го направи. Да си не измени крачката...

— Е, мълчи де, когато другите приказват. Ти беше пототзад. Таа... рече уж да прекрачи, сепна се нещо, преплете й се роклята...

— Не е роклята бе, Тинке, отдалече крачна момичето. Обърка си краката... Чакай аз...

— Мълчи бре!... рече да прекрачи, обърка си краката и цоп всред водата. Като цопна вътре, кракът й се плъзна и цяла се натопа като мотавилка в средата.

Развикаха се дюкянджии, наизлязоха чираци, дигна се олелия, стана цяло представление. И никой не се сеща да иде да й помогне.

— Чакай сега!... Аз нали се затекох, защо ме улови за ръката?

— Ами, уловила съм те. Това ми е мене работата. Пък и ти да не си месиш гагата в такива работи. Таа... ти казвам, тъкмо гледаме саир, по едно време тича един гологлав с къдрава коса

и лимба на челото. Га го погледнах, той, Дечко, бръснарчето. Нали го знаеш? Той с тия ондулации колко къщи е почернил. Ха, рекох си на ума, набутах се двамата.

Скочи Дечко, сграбчи я през кръста...

— Ама не беше през кръста бе, жена!... Чак...

— ...Сграбчи я през кръста и...

— Ама нека аз да кажа бе, Тинке, не беше през кръста, а малко по-нагоре. Под мишниците я хвана.

— А бре млъкни, Теньо! Остави ме да си кажа думата докрай!

— Е, Боже!... Та, прегърна я той изотзад, поподигна я, а тя, види се, си ударила крака, не можа да се изправи, пак падна и Дечко хоп — връз нея.

— То не се знае плъзна ли се, или нарочно го направи, ама като не даваш да приказвам...

— Лош човек мариин! Не може дума да се продума от него...

Както, както, стана той пак, дигна я и я държи през кръста, калпазанинът му с калпазанин. А тя, хубостницата, тръска поли, хили се и вика „мерси, благодаря“ и се натиска в него.

— Ама той се натискаше ма, Тинке! Чакай аз да...

— Мари, Боже, неразбран човек! Ами не видях ли с очите си, че и двамата се натискаха бре! Крепи я магарето ниедно, поддържа я през кръста, поведе я след това и, куцук-куцук, влязоха в Начовата фурна да се сушат.

— Е, хубаво де, като знаеш толкова, кажи какво е станало по-нататък. Ха кажи де! Ха да видим!

— Какво. Нищо! Изсушило се момичето и си отишло.

— Видя ли, че не знаеш. Аз какво ти разправам. Чакай сега. Не ме прекъсвай, аз да кажа: Като я завел Дечко във фурната, извадил ѝ момчето жарава в мангала и тя седнала да се суши, а той уж тръгнал да си отива, ама не си отишел, а избиколил през задния двор и се мръднал в стаята, дето месят хляба. Там били Начо и Генчо паякът. Начо се бил залепил на ключалката и гледал, като си събула чорапите и си гледала удареното коляно.

Като се заголила повечко, Начо ококорил очи, не можал да се стърпи и прошепнал тихичко:

— Ох, бабачкооо! — И си обърсал мустака с ръкава.

Дечко се сетил, че има нещо интересно, хванал Нача през кръста да го отмести и той да види, ама Начо се залепил за вратата като марка на заявление и не мърда. Напънал се Дечко по-силно, откопчал го, че като отхвъркнали назад двамата и хайде в тестото. Дечко се насадил като в полог в средата, а Начо — в полите му. После го стъргали с огрибката и за цял самун тесто отнели от панталона му.

— Хубаво, много хубаво! Прилича ти. Значи, тъй, а? И ти да не ми кажеш досега. Из целия град да ги разнасяш, а на мене нищо, а? Ха разбери го хубаво, как'Райне, че да ми се не чудиш, когато му се карам. Де го има това? Кой мъж като него го прави? Петимна съм, сестро, да научи нещо, че да дойде във фамилията си и да го разправи, както Господ дал.

— Ами, като все ми не даваш думата...

— Млък! Да не си ми продумал вече. Каквото знаеш, за себе си го знай и аз, каквото зная, няма да ти го казвам. Ни за в съдилището, ни за кадънчето, нито пък за Цениния годеж да си ме питал. Нищо няма да ти кажа. Тъй да знаеш!

— Ууу... за годежа ли? Аз го зная. И другите ги зная. Нали дето момчето взело кордона на Пея Върбана от жена му, купило две кутии папириси и малко кисели бонбони и отишло с вуйчо си да я искат, пък тя избягала през задната врата у чичини си Ташкини и до съмнало стояла заключена в собата?

— В собата, в собата, ама сама ли е била, или е имало някой при нея, не знаеш.

— Кой? Аз ли? Чакай! Чакай бе, Тинке, аз да кажа!...

Еди-как-си

Стар социалист беше Кольо Качулят, организиран, тъй да се каже, и класосъзнателен до мишниците, и два занаята владееше фарси. Едно време беше само калайджия и ловец изряден, но като се появиха на пазара чугуните, алуминият и не знам още какви конкуренции, калайджийството почна да не храни къща и той стана рибар. Няма ли, значи, работа в дюкяна, обеси торба на рамо, възпретне крачоли, грабне един комат хляб и хайде в Тунджа. Хвърга, мята мрежата по бързеите и като види, че няма нищо, израмчи ризата под някоя върба, изуе панталоните и се цамбурне в някой вир като видра. Яка душа, хей! Като потъне във водата и се потаи, по половин час не излиза. Само едни мехурчета подскачат отгоре над мястото, подскачат и се пукат като пуканки. Стои там, стои, стои и тъкмо си помислиш, че си е приклешил дебелата глава в някой кореняк и се е удавил, изскочи с по две риби в ръцете и една в устата. И с ръце, и с уста лови кротушките, ти казвам, като нищо. Като налови едно-две кила и посинее от студ като цвекло, та му се разтреперят картинките, облече се набърже и в кучешки тръс се връща в града. Обърне му две шишенца ракия на Дима Кунтерика, иде си в къщи, постеле тавата с шума, насипе рибата и отива на пазара. Седне на ъгъла до фурната и кротува. Дорде не я продаде, не приказва много-много, ама свърши ли се и задрънкулят ли му левчугите из джеба, събира си партакешината и хайде пак на Димовия дюкян. Че като почне: дай, Димо, капии, Димчо, дай, Димо, капии, Димчо, докато го избие ситна роса по челото и очите му засвяткат и станат мънички, като сини мъниста. Тогава чак му се отваря ченето и като почне Карл Маркса, дъх му не дава да си поеме: приказва, приказва, бистри политиката, нарежда света и отруденото човечество и най-последно извика, колкото му глас държи:

— Да живее работническата социалдемократическа партия... еди-как си! Да живее червеното знаме на труда! Ура!

Тоя момент чака и баджанакът му Еньо Юрдекът, който пък минаваше за анархист. Примъкне се на неговата маса, гаврътне му чашата и рече:

— Ааа!... Баджанак, само червеното ли?

— И черното да живее... еди-как си! Ура!

И почва да го целува по врата. Изведнъж обаче забелязва отвън на прозореца, опулил очи, как гледа строго старшията Дели Дончо. Качулят бързо съобразява, преглъща си плюнката и проревава още по-силно:

— И негово величество да живее, еди-как си! Почетният председател на ловджийското дружество! Ура!

Еньо Юрдекът обаче го изглежда сърдито и той смотолевя:

— Петнайсет години съм член на това дружество, не ме гледай, че съм... еди-как си. И той да живее! Наздраве!

Вечерта късно веднъж, като затворил Кунтерикът кръчмата и ги изпъдил, Качулят прегърнал баджанака си и трогнат му рекъл:

— Баджанак бе, да идем у дома! Една фитка имам сготвена, ама... еди-как си! Ламбевото куче я давило през деня и взела да мре, та Петра я заклала. Да идем да я изядем... И винце има! Хайде!

Юрдекът се съгласил и тръгнал. Щом стигнали до пътната врата, и той се провикнал на жена си:

— Петро... Петро-гълъбо, ставай! Ставай, че гости ти вода!...

— Да ти опустеят гостите и ти да пукнеш, кога се не напи — обадила се сънена жена му и станала да отвори.

— Ссст! Петро-гълъбо! Умната! Посрещни, както е редно, и слагай софрата... еди-как си! И фитката дай!

— Няма фитка!

— Сст! Петро-сврако, да донесеш тенджерата, че ще ти я нахлуя на главата!...

Ще, не ще, донесла Петра фитката. Яли, пили, по едно време той пак се развикал:

— Петро-гълъбо, тая фитка крака няма ли? Де ѝ са кълките?

— Няма! Не зная!

— Каак, Петро-сврако, кракатааа! Краката... еди-как си!

Донесла жена му и остатъка, отсипан в една паница, тръснала я отпреде там и рекла:

— На, пукай, да се напукаш, пък утре нека да мрем от глад!

— Ссст! Петро-гълъбо, умната! Качулят знае какво прави! Пет печели, шест харчи! Умната!... Еди-как си! Нали тъй, баджанак? Србни де! Що не пиеш? Ха, тъй те искам! Да

живееш! Да живее народът! Да живее червеното знаме на труда!

— Ааа, баджанак, ама само червеното ли?

— И черното да живее, баджанак! Ура!

През есента, като ходил пак за риба и газил бос из Тунджа, убил си крака, закуцал и се върнал без време. Хубаво, ама нали е и ловец! Паднали едни мъгли надвечер, разкрякали се гъски над града, а той се върти насам-натам и не го сдържа на едно място. По едно време не се стърпял, откачил пушката, турил едно стъкло с ракия в торбата, метнал се мълчешката на магарето и хайде на гюмето пристигнал в тъмното, слязъл, забол едно колче встрани на колибата, вързал магарето да пасе, влязъл вътре и застанал да чака.

Чакал, чакал — няма нищо. Опънал му издебело, повторил два-триж и пак зачакал. На разсъмване чак, когато го била унесла дрямка, дочува през отвора, че нещо сумти отвън. Изплашен страшно и с размътена глава, Качулят извикал:

— Ако си човек, обади се... еди-как си, ако си вълк, ще те убия!

Отвън все така нещо прухтяло край колибата до отвора.

— Хей — повторил прежълтелият Качул, — ако си човек, кажи една дума. Ако си вълк — стрелям!

И изтрещял с чифтето през дупката. Нещо изпъшкало и се строполило на земята, ама той не посмял да излезе да види в тъмнината. На сутринта, кога подал глава навън, то що щеш! Магарето с кървава муцуна лъснало петалите си нагоре към небето. Погледнал го Качулят, погледнал го жално, почесал се, дето него сърби, въздъхнал издълбоко и продумал като на себе си:

— Хм, магаре! Просто нещо... еди-как си, не класосъзнателна твар. Навира си муцуната в пушката ми. Пфу!... — После добавил: — Да го одера за кожата — колкото — струва моята, толкова и неговата... Хм... Магаре!... Просто нещо... Лумпенпролетариат!

И като се навел, откачил му въжето от врата, прекатурил го и то цопнало и потънало във водата.

За Бог да прости

Тактики, да ти кажа, методики и разни едни препедевтики! Учат ги, учат ги и после всеки си я кара, както си знае и както му е по-лесно. На, учителят по химия Обесников например, преди да е влязъл в клас още, и учениците му са заковани като с гвоздеи по местата си. И тишина, тишина, тишина — полутон да изпусне някой, дето има една дума, ще го чуят всички. Като отвори вратата, спре се, изгледа над очилата си целия клас, като факир, кога хипнотизира, пристъпи след това към дежурния, завърти му една плесница вместо поздрав, тупне дневника о масата, та затреперят стъкла и епруветки и веднага вади тефтерчето. Разгърне го, прелиства го, гледа, а учениците, спрели дъх, не смеят да се изкашлят. Най-после забие пръст на едно място и изреве като мечка:

— Да излезе на урок галфон №23!

Нещастният номер 23, за когото се отнася комплиментът, пребледнее, надигне се, заклати се като отровен и цял разтреперан, застане до черната дъска.

Обесников го гледа презрително, гледа, мълчи и чука с пръст по тефтерчето, па прогърми наново:

— Скорбяла!

Ученикът най-напред направи усилия да каже нещо за скорбялата и напъне шия, но като се увери, че езикът му е залепнал на небцето от страх, вземе тебешира, написва с малка грешка формулата и зачаква тревожно. Обесников поглежда с едно око само и пак мълчи. След мъчителна пауза избоботи пак:

— Сипи й малко вода да видим какво ще стане!

Ученикът преглъща суха плюнка, гледа безпомощно и без да иска, дробн на късове бърсалката. После написва някъде встрани формулата на водата и пак зачаква.

— Еее, какво ще стане!

Ученикът гледа жалостно в тавана и все се кани да каже нещо, ама не може.

— И качамак няма да стане! Разбра ли? Качамак! Марш! Марш на място! Единица!

Такава му е педагогията на учителя Обесников. Строгост, дисциплина, значи, и... не ти е работа! И рядко пише някому

четворка. Три, две, едно — тройка, двойка, единица. Това е.

— Аз, казва, петица пиша на себе си, а шест само на Господа Бога Всесъждителя! Толкоз! Който не е доволен, да върви в друга гимназия!

Виж, преподавателят по ръчна работа Татю Татев е съвсем друго нещо. Кадифе, памук, душичка човек, знаете. Весел, засмян, учтив и нито отсъствия пише, нито забележки прави, нито пък плесници зашлевява някому. Демокрация, народовластие и пълна свобода в клас.

Учениците имат час по дърводелие например и по даден модел работят окачалки за дрехи. Добре, но някой, да речем, не му се работи окачалка, а си дялка с ножчето клечка за зъби. Мооже! Сво-бодно! Друг пък на баба си хурка стърже на струга. Трети с пилата си поправя орфания ток на обувката, а четвърти, просто на просто, със стъклена книга стърже ушите на другаря си. Учителят Татю Татев в ъгъла при катедрата си стои, чете си романа „Граф Монте Кристо“ и се прави, че не вижда. И най-важното е, че на края на срока не иска да му се представят изработените предмети, а си поставя бележка така, по памет. Като вземе главната книга, като ги зареди: шест, шест, шест, пет, шест, пет, шест, шест, пет, шест... Просто да го разцелуваш в профил и във фас. И на кого каква бележка поставя, хич не поглежда. Злато човек! Елмаз! Безценен камък!

Веднъж след приключване на втория срок директорът го повикал, разгърнал отпреде му главната книга на V „д“ клас и му рекъл:

— Г-н Татев, виждате ли, една проверка, таквози, и едно малко обяснение.

— Моля, моля, г-н директоре! На вашите услуги!

— Тук на ученика Гаргов Херувим сте писали петица за втория срок, а той, видите ли, е изключен още преди да изтече първият даже.

— Хм, да, да! Спомням си, г-н директор, спомням си, но то беше тъй сръчно и тъй трудолюбиво момче и толкова много предмети ми изработи за кратко време, че и за третия срок спокойно може да му се постави бележка...

— Същото, видите ли, сте направили и с ученика Калцунев Борислав. Той пък въз основа на медицинско свидетелство и по решение на учителския съвет е освободен по вашия предмет поради това, че три пръста от дясната му ръка

липсват.

— Липсват, липсват, г-н директоре, и е освободен, но идва, идва момчето и работи... с лявата ръка работи, знаете. Рендосва, кове и реже с триона като дявол.

— Да кажем, че и това е така, макар че не трябваше да му поставят бележки, но, видите ли? Какво ще кажете за шестицата, която сте писали на Карапанчев Емил, който почина от тифус още преди Коледа?

— Ах, да, да! Прав сте, г-н директоре, прав сте... Не е правилно, но и то небрежност не е... То, детето, беше тъй примерно, тъй кротко и послушно и тъй бедно... Като се научих, че починало, тъй ми дожаля, че с нищо не се погрижих за него, с нищо не му помогнах, та си рекох: „Умряло клетото, отишло си вече, защо ей така, вместо цвете над гроба му, вместо свещица, един вид, да му не сложа една шесторка на горкичкото...“ За Бог да прости, един вид, г-н директоре, за Бог да прости и вечна му память го направих, знаете...

„Фюууут!“

За учителя Макаринчев искам да ви разкажа. Преди три години, щом пристигна в градеца ни, като се развъртя, като се разтича, като се впусна в една дейност, рекохме си: „Ето това се казва народен човек, интелигент и просветител!“

Мине се не мине — сказка в читалището, мине се не мине — реферат в женското дружество; родителско-учителска среща да има — неговата дума се чува най-много; митинг против Ньойския договор да има, той е на трибуната, а умре ли някой виден гражданин, ще му дръпне едно слово, че ще разплаче и гробарите даже. Пък едно перо има — огън и пламък! Да ти напише статия в окръжния вестник, да я зачетеш на обяд, ще ти изстине чорбата, а ако си лапнал парче хляб, тъй ще си остане на топка в устата ти и няма да се сетиш да го глътнеш.

С пръст посочен от съдбата човек, за общественик роден. И в управата на безплатните трапезарии го избраха, в настоятелството на „Червен кръст“ влезе, най-последно му възложиха единодушно да председателствува в читалището.

Щом стана председател, като почна една дейност, като разви една енергия, читалище „Светулка“, което дотогава имаше само един чувал книги и 75 стола в салона, заприлича на академия.

Бре театър основа, бре музей нареди, бре оркестър, хор, народен университет, лотария разиграва, а по едно време като рече:

— Вестник! Вестник!

И дорде го не почна, не млъкна.

— Как може, казва, един седемхиляден град без свой печатен орган? Где ще се развиват и разясняват културно-стопанските въпроси? Докога ще държим в неведение широките народни маси?...

Управителният съвет мърда, кръшка, па се съгласи. Избраха редакционен комитет, който веднага почна трескава не, а маларична работа даже, ако може така да се рече. Понеже единият член от комитета беше акцизният началник и пиеше, а другият беше търговец на козя пастърма и пътуваше по селата, цялата тежест падна пак върху учителя Макаринчев.

В първото заседание, което стана още на другата вечер, дебатите се развиваха около името на вестника. Той предложи да

е „Светулка“, защото тъй се казваше и читалището, но търговецът на козя пастърма се противопостави аргументирано:

— Светулка, кай, е гадинка нищожна и свети от време на време. Само по жетва свети. Освен това, да прощавате, ама тя свети не с главата, да речем, а някак си изотзад, което не ми е прието, затова предлагам да се кръсти „Светилник“.

— И това име не е дотам на място — обади се акцизният. — Слабовато е. Нали ходя по селата и правя сравнение. Къде е електриката, значи, къде е светилникът! Мъждука само и ако свещта е от чист восък, горе-долу бива си я, но изгори ли свещта, чукай орехи с него.

Учителят Макаринчев, който на младини беше цапаросван със светилник по главата, също се противопостави на това име.

Мислиха, кроиха, предлагаха и „Сияние“ и „Пожар“, и „Фенер“, па най-после с големи усилия се спряха на „Кандило“. Слабичко да свети, значи, но постоянно и упорито. Дадоха си обещание, че ще го поддържат непрекъснато с масло, почерпиха се за кръщавката и се разотидоха.

Че беше назряла до капване нуждата от местен вестник, се увериха веднага. Щом излезе първият брой, почнаха да пристигат в редакцията толкова статии, дописки, фейлетони, повести и романи, че главният редактор, хванал с двете ръце дългата си като пъпеш глава, се чудеше какво да прави.

Учудването му мина всяка граница, когато писарят от лесничейството му донесе една трагедия в седем действия и две картини и настояваше да се отпечата в следния брой. Ами сега? Вестникът по формат напомняше носна кърпа. Във всеки брой обявленията на съдия-изпълнителя заемаха двете страници, третата беше с реклами на читалищното кино, оставаше, значи, само една страница за „наука, просвета, стопански въпроси и осветление на обществото“, както пишеше в подзаглавието му.

А материал пристигаше и се трупаеше на купчини всекидневно и съчинения валяха като из ведро.

Лальо Тарамбукът например в съдружие с Григор Протестантина стъкмиха дописка против овчарските магарета.

Овцете, пишело в нея, могат да пасат из чуждите ниви след жетва, обаче магаретата не, защото гризят корите на младите дръвчета и т.н.

Пеньо Разсолков дал уводна статия против майка си,

загдето не му преписала по законен ред два декара зеленчукова градина.

Димо касапинът изпатил свирепа дописка против ветеринарната власт, че му отровила кучето.

„Аз, пишел, господин редакторе, както знаете, съм сиромаш и даже бездетен. Кученцето си го имахме в къщи, един вид като наша рожба, а те му подхвърлили хап с отрова. Може ли такъв тиранизъм спрямо мене, който съм редовен член на читалището? Бива ли?“

Пъшкал главният редактор, потил се, пъшкал, потил се, хвърлял в коша съчинения, докато се разболял. Втресло го точно срещу деня на годишното събрание.

И ти да си на негово място, и тебе ще те тресе. То не е шега работа. На другия ден оная паплач от сътрудници, на които статиите и дописките са били хвърлени в коша, като го подхваща — бре апострофи, бре освирквания, бре викове: долу! Докато го бламирали, без да може да си прочете отчета. Изгониха го от читалището, значи, не го вписаха в листата на трапезариите и „Червен кръст“ и свърши. Отчая се човекът, отказа се от сказки, от реферати, от речи по митинги и умре ли някой виден гражданин, просто няма кой да разплаче с подходящо слово опечаленото събрание.

Прибра се у дома учителят Макаринчев, усамоти се, купи си две мисирки, храни си ги, пои си ги и мълчи, мълчи, мълчи. Ни със съседите говори, ни с приятели, ни с животни. Поиска ли му се някога да развие дейност, ще иде до курника при мисирките, ще свие устни и ще свирне: „Фюуууут!“

Те не чакат да свирне даже, а веднага му се обаждат бързо и отсечено: „Клю-клю-клю-клю“...

После повтори, потрети и като се увери, че напредват в отговорите си, поусмихне се, хвърли им шепа царевица, па се извий и закрачи бавно пак към къщи.

Минахме ли моста?

Викаш туй-онуй, ама на Гергьовден не можа да я хване Кочановият кантар, та ходи чак в кооперацията на децимала да се претегли. А оттогава време изтече, наедря още и не е чудно и той да не може да я хване вече. Едра жена, хей, кръстато нещо — на корито хранено!

Да речеш, че е седнала да седи и да се гои само, не е. И дрипите ѝ, дето има една дума, работят на Лала Шапшалкина, и по цял ден швък-брък с голямата лъжица из кухнята. Тук разрови, там бутне, от супата гребне, в яхнията сипе, обере на паприкаша тлъстото отгоре и зачерви фасуля, подправка слага, с чер пипер ръси и не се запира. Виж, едно дето ѝ не харесвам, че много опитва. Мине се не мине — греб с голямата лъжица, да опита за оцет, мине се не мине — греб за сол да опита, лап с пръсти пържена рибка, лап кюфтенце, лап бяло месо от мисирка, лап кокоша трътка и то се събира малко по малко в корема ѝ, надува го и ѝ разваля линията, значи. Кога пък пригответи кълцано месо за кюфтета, като го посоли и му тури миризмите, дорде си не лапне с пръсти два-три пъти, както е сурово, да си го измляска сладко-сладко, не го слага в тенджерата.

Дойде ли обед и запристигат изгладнелите чиновници, възпретне ръкави и започва да разсипва. Мъжът ѝ и момчето отвън само подвикват през дупката:

— Попска яхния!

— Таскебап!

— Пуйка със зеле, заден крак! Две чорби на място!

Пресяга от тенджера на тенджера Лала Шапшалкина, гребе бързо и изкусно, пот се лее от челото ѝ и капе ли, капе из тенджерите. Сипва, слага на дъсчицата пред дупката между кухнята и гостилницата и забележи ли, че в някоя чиния е сложила повечко месо, посегне с два пръста, извади някоя мръвка, глътне я моментално и пак продължава, докато изпрати и последния гладен писар от съдилището.

Привърши ли си работата, оставя натрупани и тенджери, и паници, и лъжици, и вилици за момчето, пообърше се с мазната престилка, пообърше, оттегли се в стаята си до самата кухня и още несварила да седне, заспива.

Човешки слабости. Един пие, друг пуши, Пеньо писарят,

да речем, обича да яде печени семки с хляб, а на наша Лала дай ѝ да си похапва и работа ѝ дай. Работа, ама дето няма свършване, защото свърши ли я, не пита колко е часът, а както си стои — и заспива за едната хубост. А притвори ли очи, хич се не май, а грабвай си шапката и бягай в друга махала чак.

То едно хъркане, брате, едно боботене — не мяза ни на бичкия, ни на биволско реване, ни на арсеналска свирка.

Закроти го най-напред, закроти, като локомотив, кога се кани да тръгва, след това заври в гърлото ѝ, закипи, загрухти като недоклан шопар и най-после записука на три-четири гласа едновременно, сякаш из корема ѝ лисица е погнала кокошки, мисирки, токачки и тям подобни. Като изкара птичия номер, започва отново пак локомотивно.

Пуhti, хърка, квичи, писука до клепнало време и дорде я не събудят, не става. Най-напред иде да я буди момчето. Тя само се помъчи да се обърне на другата страна, ама не може и толкоз След това зачуква на прозореца мъжът ѝ. Чука, чука, па влезе вътре, дръпне я за единия крак, после за другия, но дорде ѝ не стисне носа и не я накара да кихне, не се събужда. Събуди ли се, трябва да я изправи, защото, ако я остави легнала, пак ще заспи. А стане ли и се наплиска със студена вода, грабва пак голямата лъжица и почва работа отново.

Двадесет години, откак е в кухнята Лала Шапшалкина, и освен на свет ден на черква, на пазар понякога и веднъж в годината на панаира, другаде не излиза и не е ходила вън от града никъде. Мрази да пътува и се бои страшно и на каруца да се качи, и на файтон, а особено на автомобил. Един ден обаче получи призовка да се яви в окръжния съд в Стара Загора. Сбили се бяха миналата година двама пийнали панаирджии в дюкяна, единият цапнал другия със стъклото и му отнесъл половината нос, та си го дирил чрез съда човекът. Лала уж гледала през дупката, а я писали свидетелка. Тяхкала се, вайкала се, клела, ама съд е то, не можеш да му откажеш.

Събудили я сутринта, хапнала за закуска една тенджерка попара, четири кюфтета и една пълнена пиперка, останала от вечерта, свила една бохча и се запътила към големия автомобил, който пъхтял готов пред агенцията.

Запътила се, ама краката ѝ треперят от страх:

— Боже, как ще се стигне до тая пуста Заара с такава таратайка! Майко, колко ме е страх!

След това се обърнала към шофьора:

— Хем брей, Кирчо, полека да караш, брей! Полека да караш и очите си да отваряш, че после не отговарям. При завоите, брей, и по мостовете едвам да минаваш, че треска ме тресе още отсега. Особено в Карадере на моста да внимаваш. Убивам те, брей! Убивам те, ако ни обърнеш от толкова високо място долу в реката!

Като се настанила при шофьора и разстлала месата си, та го сплескала на пита в ъгъла, Лала се прекръстила, въздъхнала дълбоко и рекла на мъжа си:

— Оле, Спиридоне, отивам — рекла, — ама я се върна жива, я не. Пуста да му опустее и призовката, и намярата, и отрова да ги отрови тия пияници, дето в нашия дюкян намериха да си късат носовете.

Дал ход на колата Кирчо, потеглили, а Лала се клати ту наляво, ту надясно върху него и джубули:

— Хем полека, брей! Особено на моста в Карадере да внимаваш, че после не отговарям! Полечка!

Колата вървяла бавно из улиците, поклащала Лала месата си, моторът ѝ затоплил краката и дорде излязат накрай града, забравила и завои, и мостове, заспала като заклана и по криволичещото надолу шосе забоботили два мотора.

Минали Карадере, минали Тунджа, спрели на баните да вземат вода, потеглили нагоре въз стръмнините, спуснали се пак надолу, а тя сумти, пухти и се клатушка като бъчва. Стигнали в Стара Загора, шофьорът спрял пред съда, както било уговорено, слезли пътниците, а тя, просната, спи и не шава.

— Госпожа — извикал ѝ шофьорът, — стигнахме вече! Хайде! Слизайте!

— Хърррр... мърррр — обаждала се на непознат език Лала.

— Госпожаа! Алоооо! Хайде, пред съдилището сме вече! Ставай, че делото е започнало!

А госпожата си хърка и не помръдва.

Върти се шофьорът и се чуди какво да прави. Събрали се любопитни. Да я смушка — чужда жена, отгде да знае какво ще си помисли. Най-после се сетил. Стиснал сирената, писнала тя, ревнол и той, колкото сили му държат:

— Госпожа! Госпожа! Хайде! Стигнахме! Хайдеее!

Лала се помръднала малко, отворила едното си око и измърморила през нос:

— Полека! По-полека карай!...

После отворила и другото, ококорила се и попитала стреснато:

— Е, Кирчо, ами че минахме ли на Карадере моста?

Жълтото петле

Товарният влак №147, почернял и мръсен от тунелите, изпуктя като бивол още няколко пъти и спря пред водопойния кран на малката гара Гашевци.

Беше студена и мъглива пролетна утрина. Слънцето напразно се мъчеше да пробие с лъчите си дебелия кожух от напластени облаци и мъгли под него. Едновременно почти със спирането на влака от различни страни заслизаха настръхнали от студ началникът на влака, вагонопазачът, спирачите, прекосяваха набързо перона и се намъкваха в канцеларията. Престоят беше само няколко минути и всеки бързаше да стъпи малко на здрава земя и да се нагрее около бумтящата печка. Началникът подскачаше на място, вагонопазачът си разтриваше коленете, а единият от спирачите, изул лявата си обувка, седнал на стола, беше проточил грамаден крак, обут в шарен вълнен чорап със скъсана пета, която почти се беше долепила до нажежената ламарина.

Грееха се и мълчаха. От време на време само някой ще изругае лошото време, лошото разписание на техния влак, лошия живот на железничаря изобщо и други лоши работи, които човек при такова настроение може да измисли.

Във влака бяха останали само черният като Негус огняр и машинистът с кожен каскет, който, облегнат до вратата на локомотива, пушеше и гледаше разсеяно едва раззеленилото се поле.

Както стоеше загледан, той дочу смътно изотзад откъм перона сигнал за тръгване, посегна с ръка, отговори му, без да се обръща назад, след това дръпна регулатора и черният бивол опъна шия, запуктя най-напред бавно, после често-често, затрака, потъна в гъстата мъгла и се изгуби.

Дочули сигнала на машиниста, началникът на влака и другите първом не повярваха, но като надзърнаха през прозореца и видяха, че влакът заминава, хукнаха презглава да го гонят. Най-напред тичаше началникът, след него вагонопазачът, а отзад с един крак обут, а друг по шарен чорап препускаше спирачът.

— Какво стана бе? Къде са? — питаше началникът другия спирач, който беше останал да обслужва на водопойния кран, но в момента също бе отскочил до лавката, за да се загрее

вътрешно.

— Отидоха, господин началник! Заминаха транзит! Дорде ги зърна, и ги глътна мъглата.

— Кой, кой им каза? Кой им даде сигнал да тръгват? Как смеят?

— Съвсем не зная, господин началник.

— Ти чу ли сигнала?

— Чух, господин началник, слабо го чух, ама дорде пристигна, и те — транзит!

Изоставеният персонал стоеше като втрещен близо до влагалището и не знаеше какво да предприеме. Даже босият спирач не се сещаше да си обуе обувката, а я държеше провиснала на кутлето му като заклана кокошка.

— Ами сега? — обади се вагонопазачът.

— Говеда с говеда! — беснееше началникът и триеше изпотено чело. — Ще ги науча аз, рапорт ще подам. Телеграфически ще донеса!

И като подскочи на място, извика:

— Тичайте в апаратната. Веднага да съобщят на гара Кленово за случката. Сигналните камбани да забият тревога! Да им кажат, че влакът е тръгнал без заповед, и да го върнат. Скоро! Скоро, докато не е станала катастрофа. Тичайте!

Всички се юрнаха обратно към гарата и уж каза „тичайте“, пък най-напред бягаше началникът на влака. Настана тревога и на гарата. Раздрънкаха се телефони, затрака телеграфът, разтичаха се чиновници... Най-послед след около един час товарният влак №147 само с машиниста и огняря се завърна и застана като виновен в края на района. Около машината се сгруппаха всички.

— Безобразие, скандал! — ревеше началникът.

— Срамота бе, грехота! Какви последствия можеха да се явят! — редеше началникът на гарата.

— Кой ви даде сигнал за тръгване бе, диванета? Кой ви свирна? — пулеше се една глава с червена фуражка.

— Сигнал бе, господа, сигнал чух с ушите си. Без сигнал тръгвам ли? Кой го е дал, не знам.

— Тъй беше, тъй беше — уверяваше ги огнярят.

— Как сигнал, какъв сигнал, когато аз бях в стаята на началника?

— Че сигнал, какъвто всякога сте ми давали.

— В съд ще ви дам и двамата. Ще видите вий един сигнал, че ще ме запомните, та друг път да си чистите ушите с кибритени клечки. Ще видите.

— Чакайте бе, хора, не се карайте — намеси се един от преносвачите на гарата, който слушаше от страни. — Не са виновни хората бе!

— Ами кой? Ние ли сме виновни?

— И вий не сте виновни, и вий...

— Ами кой тогава?

— Петлето бе, жълтото петле на стрелочника. Виках му аз толкова пъти: Панчо, му викам, тоя перушан, дето се учи да кукурига и не може да го скопоса, както трябва, а го докарва на сигнална свирка, ще ни направи някоя пакост. Като се обади нощем, стряска ме от сън и все мисля, че влак заминава. Онзи ден и машинистът от пътничкия влак също се излъга и без малко щеше да потегли по негова команда, но аз бях наблизил и го спрях. Та петлето направи тази пакост. Аз бях горе при склада за въглища и го чух, като изкукурига, веричката му... Не е виновен машинистът. То е, лисица да го яде. Не кукурига, а сякаш сигнал дава за тръгване.

Не се мина много, и пред входа на гара Гащевци беше залепено следното обявление:

Забранява се абсолютно да се разхождат
малолетни петли из района на поверената ми гара.
Виновните ще бъдат наказани най-строго.

От управлението на гарата

Освен това за постъпката на машиниста се заведе дълга преписка, която не е приключена и до днес, огнярят беше глобен, а виновното жълто петле пострада най-много. Осъдиха го, горкото, да преспи голо-голеничко цели три часа при най-висока температура във фурната, задушено с кисело зеле.

Туристи

— Да идем, Цвятко, да направим и ний един излет до Балкана! — думаше един съботен ден на мъжа си мадам Гоца. — Целият град, куцо и сакато, ходи въздух да промени и линията си да оправи, само ний кюхтим тука и дебелеем. Поминалото лято още се канехме. Лятос обуца си купих, уж дано тръгнем, а то!... Погледни се на какво си замязал от тлъстини, че и мене погледни! Стига туй пусто лежане! Да идем утре! Съгласи се, защото иначе сама тръгвам с туристите. Сто и десет кила съм вече — не ща повече. Тръгвам! Чу ли?

— Добре де, добре — изгрухтя бай Цвятко, обърна се на кушетката и захърка отново като мотоциклет.

Разшета са мадам Гоца, заприготвя се, прати слугинята на пазара да купи месо за кюфтета, сардели, кренвирши, халва, домати, краставици, пиперки, свари 14 яйца, напълни една кутия с кайсиев мармалад без кожиците, отрязва и половината свинска луканка. И като прибави два хляба — единия ръжен за регулиране на стомаха и другия обикновен, — мушна една матара с вино, шише коняк, спиртник, кафе, килимче, мушама, долни дрехи, чорапи, сапун, четка за зъби, клечки за зъби, вилици, ножове, две чинии, вазелин, аспирин, йод и пудра за подсичане, натъпка раницата тъй, че заприлича на нея самата. Вечерта ядоха рано и легнаха да спят.

Щом си легна, бай Цвятко заспа и захърка веднага. Мадам Гоца, или Оче, както галено я наричаше мъжът ѝ, обаче унесена в прелестите, които щеше да ѝ открие утрешният ден, заспа едва три минути след него и като взе октава по-високо от бай Цвятко, захърка звучно и отмерено и тя.

На сутринта, като ги събуди слугинята, бай Цвятко се сети какво го очакваше, изпъшка, отиде в кухнята да се мие и като видя ужасната раница, политна да падне, но се задържа. След това с изражение на човек, когото щяха да водят на заклание, почна да нахлува стария си ловджийски брич, останал отпреди войните, който се оказа тесен и не можеше да се закопчее под коленете, та стана нужда да го забожда с безопасни игли. Облече и едно вехто палто, нахлу един каскет, надупчен от молци, и като изпъшка пак, седна на миндера да чака нови заповеди.

Мадам Оче отначало беше решила да пътува без колан, но

като помарширува по нощница из двора и се убеди, че коремът ѝ не върви в такт с краката, а избързва напред, върна се в стаята и го сложи. После сложи в раницата малко сланинка, два лимона, завърза и туристическите си обувки, които щеше да обуе на края на града, помогна на мъжа си със слугинята да натовари раницата и като се прекръсти и целуна котето, тръгнаха на път.

Любопитно да види похода на двамата знаменити туристи, слънцето тази сутрин беше станало рано. Забил нос към земята под тежестта на товара си, бай Цвятко го не виждаше. Накрай града само го почувствува, като му припари на нагънатия врат; обърна каскета си обратно и запристъпя още по-сърдито, със сумтене. Мадам Оче, доволна и весела, смени обувката си под един орех, закрачи още по-енергично, като тананикаше:

— Балкани, дигай-те се... в нее-бе-са-таа!...

— Аха! Да се дигат! Нека се дигат! Аз... а... таквоз... по равното едвам, че... Нека се дигат, да видим де ще му излезе краят! — ръмжеше претовареният съпруг и пристъпяше като слон по прашното шосе.

— Ама нима се умори? И аз малко се поизморих, ама ми е леко, леко... Струва ми се, че и оттатък Балкана бих отишла.

— Леко ти е зер! Леко ти е — само себе си носиш... а таквоз!

След като изминаха първия километър обаче, мадам Оче, задъхана вече внезапно извика:

— Олеле, Цвятко, една презрамка ми се скъса!

— Глава да е здрава! — обади се сърдито бай Цвятко.

— Оле, оле, свлича ми се комбинезонът!

— Да се свлича! Къде ще иде!

— Оле, не мога! Да спрем за малко да се пооправя.

— Да спрем, да спрем, ама спрем ли... а... таквоз, мъчно ще ме накараш да тръгна пак!

След втория километър в ушите на бай Цвятка бръмчаха електрически звънци, а на мадам Оче ѝ залепна езикът о небцето и тя забрави туристическия марш. Като рече да въздъхне по-издълбоко от умора, нещо изпраска и тя се хвана с двете си ръце през кръста и спря.

— Олеле, Боже, сега пък коланът ми се откопчава! Нещо пука.

— Мене кокалите ми пукат и пак си мълча. Хайде! Хайде, че балканите се дигат в небесата... а... таквоз! Хайде!

— Е, като се дигат, нека си се дигат! Притрябвали ми са! Чунким като не идем там, че голяма работа! Балкани! Камънаци само!

— И аз тъй думам, ама ти като си рекла!...

— Я да не ходим чак там, Цвятко! Я виж там отсреща в нивите каква природа има! Какви върби зелени и каква поезия!

— И кладенче... а... таквоз, и кладенче има там.

— Кладенче ли? Е, Боже, ами че защо се бавим тогава? Я да идем да си поседнем там, да си починем и похапнем! Защо ни е този балкан? Пък и дъжд може да завали, и град да падне. Оох, да идем, Цвятко, че и бримка ми се е скъсала на чорапа! Да идем! Не мога повече!

Бай Цвятко я изгледа с облекчение, скърши устни да се засмее уж, понадигна раницата и двамата туристи завиха вляво от шосето по високите и неравни синори.

Само два пъти повече от мъжа си падна мадам Оче и разцепи по най-новата мода роклята си отзад. Заловена за раницата на изнурения си, с изблещени очи съпруг, тя пристъпяше с последните остатъци на своите сили, като пухтеше страшно. След като се стовариха още един път при прескачането на вадата, заловени за ръце, най-после те пристигнаха в мечтания оазис. Постлаха килимчето, мушамата, палтата и като грамаден денк с манифактура мадам Оче с тръшна на тях.

Клекнал над раницата, бай Цвятко ръмжеше през нос:

— На ти тебе дигнати балкани... а... таквоз!

— Оох, сърчице! Ох, задушавам се! Душата ми излиза! Коняк! Конячец!

Бай Цвятко й сипа една чашка. Тя я глътна изведнъж, примляска и затвори очи.

— На, вземи още една чашка! То помага! Много помага.

— Ами ти защо си не сръбнеш? Пийни си и ти!

— Мене не гледай ти, а... таквоз, аз с шишето ще му опъна.

Щом изпи и втората чаша, мадам Оче намести главата си на коравата раница, затвори пак очи и захърка пискливо и проточено. Бай Цвятко, като надигна няколко пъти стъклото с коняка, се свлече до нея и като взе пак октава по-ниско,

забръмча тъй гръмогласно с гърлото си, че жабите се нацамбуркаха ужасени коя където свари из водата. Млъкнаха подплашени птичките, изпокриха се из дупките и гущери, и буболечки.

Само един стар паяк, който се беше спуснал от върбата точно над устата на мадам Оче, се люлееше безгрижно и леко на тънкия косъм паяжина, тласкан от въздушното течение, което излизаше от устата ѝ.

Той, види се, беше глух.

Какво дума Енчо фелдшерът

Учен човек е наш Енчо фелдшерът, умна глава е, ама си няма лекарства, та рядко помага на болните и те си мрат по азбучен ред. Като си няма лекарства, и практика си няма човекът, ама по теория и брадат аптекар не може му излезе насреща. По теория, значи, и по руско снтасе един е Енчо фелдшерът в нашата околия и пет-шест села наоколо.

— Аз, вика, Димко, съм слаб в капиталистическо отношение, парици си нямам — дай ми ти капитал, помогни ми да се парализирам, значи, па стой настрана и гледай колко ми чини шапката.

Цяла аптека ще си отворя, вика, и ще я подреда и наглася като изложение, а да имаш аптека, значи, не ти трябва ни пари с лихва да даваш, ни гюлово масло да фалшифицираш, ни черна борса да разиграваш.

Зная му, вика, цаката и като гледам какви пари се сипят в джобовите на аптекарите от града, коремът чак ме присвива, ама какво да правя, като си нямам наличност.

Ако си имам парици, казва, най-напред ще си доставя няколко каси моруново масло. Пристигнат, ли, доставям си и един варел олио. Моруновото масло се продава по шейсет лева литъра, а олиото по шестнайсет лева. Като ги смесиш наполовина — първата далавера е готова. Хем не може да се познае, вика, хем слабите пак надебеляват, само че постепенно, хем ако нещо стомахът им е нередовен, олиото ще го оправи. Така правят аптекарите, казва, и нека им е зле.

Те и рецептите не изпълняват точ в точ, вика, а горе-доле и приблизително. Нали съм ги наблюдавал: писал докторът в рецептата, да речем, тиокол, а те му дават гвайакол, защото е по-евтино, ама си вземат парите за тиокол. Така правят и със скъпите лекарства, казва, с бромовите, дето ги дават за нервната болест. Докторът пише десет грама например, а те дават пет грама. Можеш ли разбра какво и колко са ти дали?

И да знаеш, вика, че не обичат късите рецепти, защото са по-евтини. Радват се на тия, дето по цялата страница е написано, че и отзад на гърба има, та по-скъпо да излезе, повече парояк да падне и да има място за дяволия. Който доктор, вика, им праща такива рецепти, той е най-добрият, най-специалистът и него препоръчват на болните. Ама и те са си

виновни — малко ли е писано в рецептата, евтино ли е лекарството, не вярват, че ще им помогне на телосложенитето.

Ами слушал ли си, казва, за онова лекарство, дето му казват аква дестилата. То е най-евтиното, казва, и го има във всяка кухня, в банята го има и в чайника на Хаджидончовата кръчма даже. Преварена вода се казва то и смесена с малко боя, лекува ревматизъм, пневмония, плеврит, туберкулоза, синята пъпка и всички болести по света. Напоследък и него почнаха да фалшифицират, казва, и го замениха с аква фонтана, или вода направо от чешмата.

Есенес отишъл Петко Палежът да си вземе лекарство за очите с една стара рецепта. Дал му я през войната един европейски военен доктор и всяка година човекът си купува с нея по едно стъкло да си промива очите. Връща се един ден Петко от града и ми думаш:

— Фелдшере бе, аз, както знаеш, все с тая рецепта си ходя и все една желта водица ми дават, защо сега ми я дадох червена?

— Нищо, казвам му, нищо, бай Петко, водицата си е пак водица, само боицата са променили, но то не вреди на зрението, казвам, не вреди.

Та такива ми ти работи, вика, стават в нашата територия и затова най-големите къщи в града са все на аптекари. И само това да е, ами парфюмите, ами помадите? Едната била вечерна, другата била дневна, третата била за излети, а четвъртата за нощно време. Пък то едната е от свинска мас, другата от шопарска, а третата от прасе. Ами пудрите, червилата, чернилата — та какво се не продава по аптеките и кое не може да се печели двойно и тройно. В Америка и сладки продавали, казват, а у нас след някоя година и кафе може да поднасят, и карти и табли да въведат.

Даа! Аптека, че пак аптека, казва, ще си я подредиш, ще си я нагласиш, ще си вземеш двама помощници, ще си седнеш на един мек стол и — клати крака, дай пари.

Даже и шишенцата, вика, дето ги купуваме от бакалина, за да сипят лекарството, и тях ги плащаме още веднъж, пак ги вмъкват в сметката.

Къораво има, Димко, голяма плячка има, вика, в тоя занаят, ама капиталистически съм слаб, парици си нямам. Да има някаква възможност да се намерят тия пущини, че да

видиш как се трупа състояние, кой е Енчо фелдшерът. И какво има в голата му катуна.

Слушам го аз с внимание и одобрявам, значи, защото отгдето да знае човек, може пък да намери отнякъде средства да открие аптеката и да ме назначи помощник например. Какъвто съм дръглив, ще има да пия тогава чисто моруново масло, ще има да дебелея, дордето ми стане коремът като неговия. Ами.

Сюрприз

Сдобихме се с апартамент. Три стаички, кухня, баня и вестибюл. Купихме си го, знаете, боядисахме си го, измихме си го и се пренесохме. Като се пренесохме, естествено, почнахме да си го нареждаме: тук креват, значи, там гардероб, тук маса, там етажерка, кушетка, ковчорче и така нататък. Окачихме пердетата, постлахме килимите, наредихме новите столове и стана просто красота и уютност. Спалнята боядисана в резеда, със златни черти, всекидневната в лимонов цвят, гостната, естествено, в бордо, а кухнята бяла-беленичка като медицинска сестра. Окачихме картинки по стените, поставихме сватбения си портрет, сложихме тук-там някоя вазичка, някоя дреболия, кажи-речи, всичко се нареди перфект. В десния ъгъл на всекидневната обаче гледам, че нещо липсва. Очебийна празнина, знаете, и несъответствие. Мислих, мислих и се сетих, че имаме една стара поставка за цветя. Трикрака една, дървена, малко остаряла, но нищо. Ще я почистя, рекох си, ще я лакирам, ще купя едно хубаво цвете и ще направя сюрприз на жената.

Речено и сторено. Донесох я, почистих я, облякох палтото и тръгнах към цветарския магазин. Не щеш ли, неизминал стотина крачки, насреца ми циганин със саксия. Не напълно саксия, а долна част на стомна, значи, но цветето — феерия! Екстаз! Кичесто едно, с широки листа и цвят до цвят, цвят до цвят.

— Хей, викам, Али, Асан, Сюлейман, продаваш ли това цвете?

— Ши пурдавам, казва, бе, чорбаджи, защо да не пурдавам, гладен стои ли се?

— Колко искаш за него?

Поиска ми една порядъчна сума, аз му дадох половината и веднага се съгласи. Съгласи се, знаеш, и тръгнахме към дома. Сложихме го в ъгъла на поставката и се отдръпнах да го съзерцавам.

— Така, значи, ще я лакирам, ще сменя саксията, ще я обвия с тънка зелева хартия и прелест.

Циганинът се върти неспокойно и дума:

— Чорбаджи, молим, парите, че гладни циганчета ме чакат.

— Ей, почакай, казвам, чакай да го наглася, да му се порадвам. После трябва да ме напътиш, съвет да ми дадеш как да го гледам, как да се грижа за него. Слънце обича ли, сянка ли, много ли вода иска, малко ли?

— Ши казвам, чорбаджи, ши казвам: и слънце обича, и сянка, ама на сянка, да ти казвам, му е по-хубаво. А за вода — сипвай и не бой се!

Броих му парите и го изпратих. Щом си дойде жената, прегърнах я и я заведох при цветето.

— Ай — рече, — Буби-и — прелест, прелест! Това се казва интериор, това се казва ансамбъл. Тънък вкус имаш — рече, — знаеш какво да купиш. — и ме млясна по устата.

През целия ден с цветето се занимавахме. Аз лакирах поставката, тя го полива, обикаля го от всички страни и му се радва като дете. До вечерта обаче то започна да вехне и аз го полях пак. През нощта пак. На другия ден обаче то клюмна съвсем и стана нужда да викаме консулт. Съвещание, значи, между нас, съседката по апартамент, вратаря и млекаря.

Съседката дума:

— Почвата му е слаба. Малко нова пръст трябва и птичи тор да му се сложи. И червен конец да му се върже за уроки.

— Да — казва вратарят, — птичи тор е най-важното. Другото не е толкова важно.

Млекарят обаче зае друго становище:

— У нас — казва — по селата такива буренаци колкото щеш край плетищата и много добре си виреят. Може би попово прасе да се е загнездило в корените му и ги гризе.

— Как, казвам, така буренак, та това е рядко и скъпо цвете.

— Тук в София може да е рядко, но у нас го не смята за нищо и му думат кърлеж.

— Кърлеж ли? — ахна жена ми. — Не може да бъде! Абсурд!

— Ти много знаеш — тросна му се съседката. — Такова кичесто червено цвете и — кърлеж.

И като се обърна към мене, добави:

— Брат ми е тука — казва, — на гости ми е дошел. Той едно време се учи за агроном, но после стана ветеринарен лекар. Има голяма градина и много разбира от цветя. Ще го повикам и ще ни каже. Почакайте малко.

Пристигна по халат и ветеринарният, значи. Поклони се, избърса си очилата и като ни изслуша внимателно, кихна и рече:

— Това растение, уважаеми дами и господа, е известно с латинското название рицинус комунис, но някои му казват само рицин, а други — кърлеж. От семената му се добива рициново масло, което служи за разслабване на стомаха и пр. В по-голяма доза го даваме и на конете. То може да бъде всичко друго — не и цвете, но щом сте решили да му окажете тая чест, аз не се меся — казва, — но това е факт.

— Рицинус — изкрециях аз, — и при това комунис. Затова, значи, е червено и не иска да вирее в моя дом. Аз, който съм посветил живота си в борба с разрушителните елементи в държавата, който съм проливал кръвта си в борба с тия врагове! Аз, който... невъзможно! Недопустимо в моя собствен дом!

Спуснах се към ужасното цвете, сграбчих го да го запратя през прозореца и какво мислите? Стъблото му се измъква изведнъж из пръстта без никакво коренче, без никаква жилчица, а просто клон, цъфнал клон, откършен отнякъде и забучен в пръстта.

Сюрприз, представете си, неочакван и безобразен сюрприз.

Не е тъй мари, Парашкево...

Чичо Минчо Тантелата обичаше да си похапва, да си попийва и чат-пат да попрескача през чужди плетища, ама кой му връзваше кусур! Охолен човекът, няма да му вречи, няма да му кречи. Хванал си едно момче на дюкяна пъргаво, устато — и дрипите му на гърба работят. Търговията му върви като по масло, лозята му като млада гора, а зимникът качулят от бъчви. И вино, вино от хубаво по-хубаво. Прякорът му излезе, задето дума на жените тантели. За него няма Пена, няма ни Гана, ни Стана — все тантели! Стрина Парашкева, стопанката му, клетата, още не си е чула името от неговите уста.

— Хайде, тантело, ще ѝ рече, ела да ми изуеш щифалите! — Или пък: — Ха, тантелке, да идеш да наточиш от мискетеното буре със зелената пахарка! — Рядко само, кога е кефлия, ще ѝ каже къзъм: — Ха, къзъм, я ела да ме почешеш по гърба около лявата плешка!

Като си похапне на обяд и му опъне две зелени пахарки вино, кривне калпак като делия и дорде стигне до чаршията, или с уста си подсвирва, или татаника:

*Юнак върви из горица зелена,
тютюн пуши със лулица червена...*

Щом наближи, още отдалече се провиква на кафеджията:

— Коста, хей, Коста, да ми забъркаш едно каймаклия кафе, ама и леля ти с налъми да ходи по него и да не потъва, чу ли!

На кафенето той не седнаше, а отсреща до дюкяна си, под вишната. Кръстоса крак въз крак, захапе кехлибарено анадолско цигаре, понадигне селяхлъка на кръста си и смърка, смърка като развалена помпа. Зададе ли се отнякъде слугинче — отдалеч занарежда: „Хубава стока, хубава стокаа... Къде е расло, къде е пасло?...“ Мине ли пък я Тинка Бонбончето, я на касиера женичката, рипне от стола, хване куката с месото, заклати я и почне: „Крежко младо, крежко младоо!... И на сарма да го свиеш, и на кюфте да го отъркаляш, че и сурово да го захапеш!...“ Ама тъй го прави, че не можеш да разбереш за

месото ли го казва, или за жените.

През лятото се нареждаше добре. Прати жена си за два месеца на баните да си цери краката, а Назлъм Станка от парцал-махле идваше да му шета. Метеше му жената, переше го, изтърсваше му потурите и кога настине, му разтриваше вратните жили. Вечерно време, като се спотаи градецът и месецът цъфне на небето, често се чуваше у тях ситно да ситни тамбурата му и Назлъм Станка крехко да се киска, ама кепенците на къщата му прилепнали като шамари на бърлива уста, та нищо не се види.

Тъй си я караше чичо Минчо, откак го помня. Есенес налетя на зло клетият. Яхнал една заран рано коня и запрашил по селата за стока.

Губил се ден, губил се два, а на третия дойде хабер от Жерговец, че го намерили мъртъв накрай селото. Ходи полиция, питаха, разследваха — какво излезе на края, не можах да разбера. Едни разправяха, че вечерта му бил попрехвърлил, та уж паднал от коня, други казваха, че бил бастисал воденичарката накрай село, та мъжът ѝ го пречукал с тъпкалото — какви ли ги не чухме! Каквото-щото, умря си човекът и туй за туй! Пренесоха го в къщи, писнаха близки и роднини, реве и Назлъм Станка, че най-много пици стрина Парашкева. Плаче горката, коси скубе и нарежда:

— Минчооо, Минчо, стопаниноо... На кого ме оставяш, Минчо, сама жена, сама кукувица... Че как ще те, Минчо, прежала и как се тоз живот забравя, дето сме го с тебе живели!... Че кой като тебе, Минчо, всяка вечер шерденчета ще ми носи!... Ооох... Оох!... Минчо, Минчо, стопанино и баш търговецоо!...

Назлъм Станка седнала от дясната ѝ страна, навела глава, хълца и тихо приглася:

— Тъй, тъй мари, сестроо...

— Минчоо, Минчо, стопанинооо — реди стрина Парашкева, — кога си дойдеш някога кефлия, че като викнеш: „Ставай, Тантелоо!“... че стана Минчо, че почна, и ти свириш, а аз играя, ти свириш, а аз играя — до петляно време...

— Тъй мари, сестро, тъй беше... — на втори глас каканиже Назлъм Станка.

— Свириш, свириш на ръченица, Минчо, че го обърнеш на кючееек!... Че хем пееш, Минчо, хем свириш, хем аз играя,

дорде каталясаме и двамата...

— Ооох... Не е тъй мари, Парашкево, не е тъй!... —
прекъсна я Назлъм Станка и като си обърса носа, продължи: —
И той играеше ма, сестро, и тоой... Хем пее мари, хем свири,
хем стане и гъбеци хвърля... Чудила съм се и маяла какво
беше това сърце негово... Хеле пък кога си тури и метлата...
Мушне я, сестро, отзад на пояса и той се кълчи, а тя се мята
като опашкааа!...

А чичо Минчо, опънал снага на кревата, с нови щифали и
нов калпак, накичен с цветя около ушите, лежи си като жив.
Лявото му око полуотворено гледа към Назлъм Станка и сякаш
й смига, смига.

Шегата на бай Андрея

Кухня в квартирата на данъчния чиновник Андрея Стабилитетов. Отляво — миндер, на който плете чорап тъща му. До него — готварска печка. До нея — жена му, а под печката — черен котарак с опърлен гръб. Две деца на пода ядат попара. Тишина. Обяд е.

Изведнъж вратата се хлопва нервно, бай Андрея се втурва запъхтян и разтревожен, заключва вратата, спуща пердето на прозореца откъм улицата и се тръшва на миндера. Тъща му изпуска бримка от чорапа, а жена му — лъжицата.

— Какво ти е бре, човек, какво се е случило?

— Ссст! Тихо! Сами ли сте в къщи? Няма ли чужди хора у дома?

— Е, боже, не виждаш ли, че сме самички? Мама, децата и аз. Е, казвай де, казвай какво има, че ще ми се пръсне сърцето!

— Ссст! Да мълчите! Жено, изпъди децата и котката и иди да заключиш пътната врата.

— Андрейчо, синко, ще ни изкараш умовете бе! Защо не кажеш какво се е случило? — подема тъщата.

— Боже, този човек нещо му стана — добави завърналата се разпъхтяна съпруга.

— Работата е много сериозна. Внимание! Всички тук в тая къща трябва да онемеее, чухте ли? Трябва дума от устата ви да не излиза и да се закълнете пред мене, че и след смъртта си няма да обаждате никому. Разбрано ли е? Ха сега, закълнете се!

— А бе да се закълнем бе, Андрейчо, защо да се не закълнем, нали сме си свои, нали доброто си мислим един другиму. Мамо, прекръсти се ма! На, ето, и аз се кръстя и се заклевам! Казвай сега де!

— Намерих — прошепна тихо бай Андрея, като се сниши.

— Пари, пари намерих, много пари, разбрахте ли? — И като бръкна в джеба си, извади и хвърли на пода една голяма връзка с банкноти.

— Майчицеее, ще се побъркам! Божичко, късмет!...

Андрейчо бе, Андриюшка бе, ами как стана тази работа, къде ги намери?

— Ами не те ли видя някой бе, мъжленцето ми... Боже, радост, майко, и над нашата къща слънце огря най-последно. И рокля вече ще имам, и син костюм, и обувки, и „Коти“ пудра, и

за ондулация ще останат... Леле, ще си умра от радост!

— Сега вече и на мене ще има ново манто — обади се старата, — нали, Минке?

— Ти чакай, не бързай! Манто пък, не друго, а манто! Да видим какво ще остане, че тогава. Стой настрана сега. Тъща си, трябва да си знаеш мястото. Ей тъй, всякога се бъркате, щяло и нещяло, затова ви мразят мъжете и ви пишат по вестниците постоянно.

— Че лошо ли рекох ма, Минке, ти поне знаеш, че е орфано по ръкавите и кожата са му пожълтели. Толкова ли не заслужавам едно манто, едни ръкавици и галоши? Ей и гребена на главата ми — двата му зъба са счупени.

— Е, е, е, нареждай, нареждай. Каквото почна, като на литургия! Вземи тогава всичките пари, па тръгни из чаршията и купувай!

— Мино, майка, лоши уста имаш. Две зими вече плетеш пуловер на мъжа си и още не си го уплела, а аз му пришивам копчетата на долните дрехи, аз му наплитам чорапите, аз му варя лещена чорба с чеснови глави, дето я най-обича, и все на мене нищо няма.

— Не давам стотинка, чу ли! Парите са мои, мъжът ми ги е намерил. И твойт да ти е намерил на времето, та да те облече и да имаш за старини. Аз костюм нямам, бална рокля нямам и все венчалната поправям толкова години. Какви цветове не съм я боядисвала. Всичко ще си накупя, че тогава. И на Андрейча ще купя носни кърпи, три ще му купя, и копчета за яки ще му взема... Ще си го наконтя аз него, печелничето ми, късметлийчето ми!

— Е, аз си знаех, че в тази къща съм на слугиня на място. Правете каквото знаете. Като си няма човек подкрепа, тъй го подритват насам-нататък. Ама занаяпред да знаете на месец ще ми плащате, като на слугините, та и аз да си знам мястото — захленчи старата.

— Боже, лоша жена, брей! Рибен кокал! Че какво мари, майко, си запретендирала толкова, на младостта си ли, на хубостта си ли? Че не можем ли да боядисаме моето старо манто и да го носиш още 3–4 години? А галоши за какво ти са? Къде ходиш? В неделен ден само до черквата — и тя е до нас. Андрейчо ходи без ръкавици, а тя ръкавици иска, в устата си зъби няма, а на гребена ѝ само два зъба паднали и нов иска да

й купят. Лош човек си, казах ти! Правиш тъй, че да се зарече човек никога пари да не намира.

— Нищо не ща, нищо не ми трябва — хълца старата. — Аз си знам, че за тегло съм родена, че и това, дето ми давате, ми е много. Контете се вий, купувайте, аз мога и като циганка да ходя, ама дано ви даде господ дъщеря да отхраните и тя тъй да се грижи за вас, както вий за мене.

— Зла жена, божее, лошо нещо! Вземи ги мари, на, вземи ги всичките, вземи ги, та да млъкнеш. Ха върви, купувай, та да си хубава, ти да си пременена, дано и на онзи свят се не наситиш!

— Чакайте бе, жени, не бързайте — намесва се бай Андрея. — Парите не са само мои. С Илия ги намерихме. На обяд, като излизахме от работа, нали пътят ни е край банката? Гледам аз, до стъпалото на вратата пакет, гледа и Илия — пакет, забързваме и двамата, доближаваме, навеждаме се тъй, че си чукнахме главите, но аз изпреварих и ги мушнах в джоб. Озърнахме се след това наоколо, никого няма, закрачихме из кривите улички и хоп, в двора зад черквата. Вадя пакета — банкноти, гледам отгоре писано — 10 000. „Бре, ами сега, Илия?! Иди си, думам му, до вас да ги позалисаш, па после ела у дома да ги разделим братски. Не се плаши, на, черква е това тук и господ вижда отгоре...“ Та половината пари са на Илия, да знаете!

— А бре, Андрея, ти луд ли си? Че как ще дадеш толкова пари на Илия бре? Ерген човек, жена ли гледа, деца ли храни? И ново палто си купи миналата година, и етажерка си направи. Сам човек, защо му са толкова пари? Петстотин лева, като му дадеш, стигат му, какво е туй прахосничество от твоя страна!

— Той, наш Андрея, нали го знаеш, харизанчо, с редки пръсти, каквото вземе, да му е да го подари на хората, а в къщи има ли, няма ли, не иска да знае.

— Че кой видя парите най-напред бре, нали ти? И кой пръв посегна да ги вземе от земята и у кого са сега? Какво се меси Илия в чуждите работи, не мога да разбера. Че не можеш лида му кажеш: „Господине, не ви знам, не ви познавам, нито пък съм нещо намирал през живота си“ — и да му не даваш ни стотинка!

— Не може тъй бе, Минке, разберете, двама бяхме, другари сме, ще се разсърди, ще се раздрънка из града, ще

почне следствие, дело ще се образува... Не става!

— Ще дрънка ли? А ний ще му мълчим ли? Като го почнем двете с мама, място не може си намери из града. Мама им знае целия род какви са хубостници. Той само да почне, ще има да види и пати от нас! Паднало ти се веднъж в живота, какво ти трябва тебе някакъв Илия? Ти за един приятел ли си?

— То да беше жив баща ти, Минке, човек убиваше за тия пари, ама наш св. Андрея да му е да ги раздаде за бог да прости из махалата.

— Я млъкнете, сст! Чу ми се, като че ли някой чука на пътната врата.

— Да не е Илия?

— Я Илия, я пък полицията. Е, наредихме я — закръшва пръсти бай Андрея.

— Полиция зер, като си такава патка! Не можа ли да се озърнеш наоколо, като видя пакета, и да не се пускаш изведнъж! За нищо те не бива тебе, за нищо! Ама и аз ще им дам да разберат как се влиза в чужди имот. Дай тука парите! Дигай, мамо, дюшека, мушни ги отдолу, ха така! Седни сега отгоре им, вземи чорапа и плети, плети, не поглеждай, чу ли! Аз ще се разправа с тях! Ще ги науча!

Бай Андрея, захлупил лицето си с ръце, се киска сдържано, но когато жена му почва да се кръсти и тръгва да отваря вратата, не може да се удържи и почва да се смее с глас:

— Хи, хи, хи... Натискай, бабо, натискай да не изскочат! Дръж се, Минке! Вземи пушката и удряй на месо, кой се покаже! Парите да не давате никому, защото... защото са дружествени! Нали от Нова година съм касиер на дружеството на завършилите земеделски училища, служещи в данъчното управление. Ходих в банката да ги внасям, но закъснях... Натискай, бабо, натискай!... Дръж се, жено! Хи, хи, хи...

Кумата Берта

Кумата Берта е чистокръвна немкиня, или „немцозойка“, както я нарича един неин съсед.

Пълничка, кръгличка и уредна немцозойка. По цял ден шета: шие, мие, мете, плете и къщичката ѝ е пригласена, натъкмена — да я удариш, гдето има една дума, с пръчка, и ще тръгне. Къщата, разбира се, да удариш — не нея. Кума бие ли се! Пък и с нищо не заслужава. Всичко ѝ е на място, всичко ѝ е в ред. Само езикът ѝ, дяволски, пустият ѝ български език е един такъв особен — просто кръстословици! Рече нещо, а ти се пулиш, блъскаш си блъските и нищо не можеш да разбереш. Абсолютно нищо.

Пристига един пролетен ден у дома весела, ухилена и вика още от вратата:

— Кумеец! Бях сега у госпожа Саксиева, ава нямаш представа колко красиво! Целият им двор пълен с кокички. Кокички, кокички, просто — ландшафт!

— Какви кокички — питам, — черешови ли, или от зарзали?

— Не бе, кумец! Ава цвете бе! Беличко едно, красивичко — файн! Нали му казват кокиче?

— Да — казвам, — има цвете, което се казва кокиче.

— Ава, ава!... Едно цвете — кокиче, много цвете — кокички! Множествено число. Нали така?

— Така, така — казвам. И се разбрахме.

Друг път седим у тях и се греем при печката. Тя рипва изведнъж, отива до прозореца и се провиква от възторг:

— Майн гоот, каква красота!

— Какво има? — питаме.

— Ава не виждате ли какъв бял дож вали?

Ставаме ний, гледаме — сняг. Най-обикновен сняг на парцали.

— Ава ужасно е прекрасно — продължава тя. — Аз много обичам такова фреме. Кумец, тук е тясно и тъмно, не обичате ли да излезем малко на разтвор в градината?

Разтворът в случая заместваше думата простор.

Българският език на кумата Берта има още една особеност. Щяло и нещяло употребява изречението: „Да е жива и здрава.“

— Да е жива и здрава тая блузичка — ще рече, — ава щом я облякох, и избеля от слънцето. Да е жива и здрава котката, ава хич мишки не лови. — И пр.

Заклала веднъж кокошка, сготвила я и разправя на децата си:

— Да е жива и здрава кокошчицата, ава два пъти ядохме от нея и за утре пак ще остане една чиния...

Срещам я веднъж на улицата натъжена.

— Какво има — питам, — кума, къде си ходила?

А тя въздиша тежко и дума:

— Ава на г-жа Попова, моята приятелка, умряло детенцето, че ходих у дома ѝ да я одуша.

— Как — казвам — ще я удушиш добрата и нещастна жена, какво ти е направила?

— Ава, не бе, кумец! Не! Да я отдуша бе! Да я отдуша... да я отуша... иии... как се казваше?

— Да я утеша, да я утеша — казвам. И пак се разбираме.

Празник беше. Получихме покана да ѝ отидем на вечеря други един път.

— Ще дойдете — казва, — особено нещо съм сготвила. Сюрприз! Ава няма да ви кажа какво е. Файн нещо! Пръстите си ще изядете — казва.

Стягаме се, отиваме с жената и още щом доближихме кухнята, една ужасна миризма на вмирисано месо ме удари по носа.

— Жена — казвам, — как ти се вижда тоя сюрприз?

— Сст! Мълчи, мълчи! Може да е отдруго нещо — вика.

Влязохме, посрещна ни кумата, съблякохме палтата, наредихме се около масата, а аз все душа като ловджийско куче и все повече мирише, мирише, та чак ми се повдига.

А кумата сипва и носи, знаете, сипва и носи и слага пред мене пълна чиния с вмирисано месо.

Хванах се за носа и си приготвих кърпичката за всеки случай.

— Ава какво правиш — казва — бе, кумец! Та това е най-разкошното ядене, най-аристократичното. „Фазане“ се казва. У нас — казва, — като убият фазан, не го ядат веднага, а го закачват за човката на един гвоздей на стената да седи там една-две седмици дотогава, докато се откъсне от шията си сам и падне на земята. Тогава се готвят — казва. — Но това — казва

— не е фазан. Сърна е, младо сърненце. Цяла предница ни донесоха преди петнадесет дена от село.

Аз все си стискам носа и мърморя под сурдинка:

— И у нас — казвам — се случва такова нещо. Оставят ги да висят — казвам, — ама само когато ги забравят. Ее... после?

— Ава после ги сготвят — казва на „фазане“.

— Разбирам — казвам, — че ги сготвят, ама ядат ли ги след това?

— Ава натюрлих! Разпира се, че ги ядат!

Аз ставам, хвърлям кърпата, изхвърквам навън, отпушвам си носа да подиша чист въздух и чак тогава се обаждам през прозореца:

— А у нас — казвам — и кучетата не ядат подобни невъзможности.

— Ава, кумец! Много е вкусно!

— И котките — казвам, — и мишките, и свините, и... питомните зайци даже не се докосват до такива безобразия!

И поех да излизам.

— Ава що бягаш? — хукна след мене тя. — Защо не стоиш? Ела! Опитай само едно парченце, да видиш колко е фajn!

— Не мога — казвам, — не мога. Бързам, много съм зает. Имам телефонен разговор. Друг път ще дойда. И утре, може — казвам, — но... ако сготвиш не фазане, а фасул, и то по български.

— Добре, добре, ще сготвя, ще сготвя! Заповядай!

Отдъхнах си и закрачих свободно по улицата.

Тъкмо щях да завивам на един ъгъл, и кумата Берта, показала главата си на пътната врата, вика след мене, колкото може:

— Ава, кумеец! Как искаш фасуля? Да го попържам ли с масло, или да го не попържам!

— Напопържай го — казвам, — напопържай го до девета рода, та да му дойде умът в главата!

Женомразец

Богатият търговец Пешо Хаджийски се втурна в ловджийското кафене с голяма книга под мишница, седна при Кекердека, тикна му я под носа и почна:

— Диване! Все за теб съм мислил досега. На, гледай! Гледай какви кучета има по света, не като твоето — с което изгори душицата на оня сиромас. Немски каталог, най-новото издание! Снощи го получих по пощата. Гледай и избирай. Аз съм насреща!

Кекердекът, който се гласеше да пали цигара, върна я в кутията, сложи очилата, намести се и запрелиства. Още на първите страници очите му се ококориха като чукнати яйца в тиган.

— Бря, майка му стара, бряаа!...Хубава стока, бря! Да си жив бе, Пешо! Да си жив бе, момчето ми! Тюуу!... Я, я, я!...

— Хубаво не, ами чудо! За теб съм ги изписал нарочно, че ми омръзна да те гледам как се стискаш без куче цяла зима през корема, сякаш пъпът ти се е развил. Казах го и пак го казвам пред всички: ще ти купя едно куче от тия. Което си избереш. Ще ти го купя, ако ще да струва сто хиляди, та да се засмееш и хем да се оправи времето, хем да ми тръгне на табла, че откак си се намусил, изхвърлял съм всичкото геле на света. Разбра ли? Гледай, отваряй си зъркелите и като си харесаш, само ми го посочи с пръст. Повече не ща. С пръст само ми го покажи.

Кекердекът се ухили като разрязан пъпеш. Хем му се вярва, хем сякаш... Прелиства, ближе пръст, пак прелиства и нарежда авторитетно:

— Това, дума, е графон. От италианските е. Същинско, без разлика. Бива си ги. Славчоолу, покойният, бог да го прости, имаше едно такова преди войната, ама куче и половина беше. Като джавнеше и хукнеше, и дорде го видиш — и го не видиш. Стрела! На левия крак отпред имаше беличко и ухото му беше отхапано. Друго живо не съм виждал. Панта, я гледай, я гледай стойка, а? Гледай козина, уши, муцуна! Я, я, я!...Това пък докарва на вълча порода. Тъй ли пише, Пешо? Шиен луп ли? Луп не луп — от тях е. Познавам ги аз. По опашката си личи... Ами тия, рунтавите, пак грифони ли са? Грифони, ами какви. Тях и военните ги въдят, и за полицейски ги бива, пущините!

Носовете им подушват оттук до Заара чак. А тия с гривите? Лъвска природа, а? Ха, ето ти сега сетер! Тия са те, сетерите. Добри са, ама не са за нашите трънливи места. Като го пуснеш в драките, и дългата му козина се накичи с тръне и бутрак. Мръсни са. Играй си да го чистиш после три дни. Не ги ща аз тях... А, ето ги и моичките понтери. Ох, на дядааа!... Черничко около очите, отзад на гърба има пак черно, сякаш е с бански гащета, и тук-там по корема пак черни колелца. Понтерчета, същински понтерчета! Да ми си жив бе, Пешо! Да ми си жив бе, момчето ми! Това се казва каталог, бабанка!

И като го загледа, загледа вторачено, заби пръст върху нарисувания понтер, дигна ухилена глава и извика:

— Тук съм, Пешо! Това искам! Ха да те видя колко ти струва думата!

— Дадено бе, брат, дадено! Речена дума — хвърлен камък. Понтер — понтер, сетер — сетер! И булдог да беше ми поискал, ще ти го доставя, само да не те гледам такъв, че почна на кадилница да ми намирисваш.

— Ама едно ще ти кажа, братче! Внимание трябва, че има имитации, а-а-а!... Има от тях едни кръстосани, дето и в халите да го заключиш, пак гладно ще умре! Чиста природа ще гледаш да е. Да не те измамят!

— А бе ти нали няма да се грижиш за тая работа. Аз съм насреща. Само ми кажи къде в България може да се намери такова куче, и повече не ми се меси. Аз ще я нареждам по-нататък.

— А, има ги, навред ги има, но все човек не е сигурен. Само на едно място съм сигурен, че са чисти, ама там ни няма, ни тебе, ни мене. За тебе, пак не зная, ама мене там ме няма никак.

— Защо да ни няма? Казвай де! Къде?

— Къде ли? Такива чисти понтери и такава стока има само негово величество царят.

— Хууу... че от това по-лесно има ли бе, Кекердек! Че туй ли е било мъчното?

И като смигна на натрупалите се наоколо ловци, продължи:

— Ами че ти не знаеш ли бе, не съм ли ти казвал, че интендантът на царя ми е личен приятел и състудент от Берлин. Че ний с него сме си ей тъй, както сме си с тебе, с

Василча, с Пантата. Колкото пъти ида в София, все си пием заедно ракийцата и играем табла. Тупам го като нищо. Едно писъмце като му драсна, и... свършено. От туй по-лесно — здраве!

И понеже Пешо знаеше, че Кекердекът храни страшна омраза към всички живи същества от женски пол, смигна пак и добави:

— Един хубав женски понтер, ако не получиш до десет дена, мене да ме не викат Пешо. Ще го освободя от гарата, ще ти го доведа в къщи и ще рече: „На, Кекердек! Заповядай! Че аз за приятел умирам бе! Как ме мислиш ти мене!“

Кекердекът помисли, помисли малко, па тръсна глава, стана прав и отсече:

— Ааа!... Тук работата малко става по-иначе. Тук няма да се разберем. По тая точка не ме закачай! Аз женско куче в къщата си не ща! Ааа! Не... не ща!

— Ама защо? Как тъй? Женско, разбира се, ще е, да завъди кученца, та и други приятели да се сдобият с хубава порода. Ами как? Само за тебе ли? Помисли и за другите.

— Ааа... там ме няма — заклати глава Кекердекът и затръска яката на сетрето си, — няма ме! Не можеш ме убеди. Женско куче прага ми не може да прескочи и толкоз! Женска вяра не ща! Имам си една, и тя, ако не ми беше родила три момчета, триста пъти досега да съм я обесил у дома на сливата! Не става! Не си хаби думата. Не става!

— А бе нека ми го изпрати интендантът, да ти го доведа аз онова ми ти ангел-куче, че ще видим щеш ли, не щеш ли.

— Не ща женско куче, бей! Разбери! Не интенданта, не царя, ами от оня свят да го изпишеш — женско ли е, дръж си го у вас и толкова.

— Кекердъкова работа! И туй ми било член на дружеството. Вместо да си го вземе, че да се развъдят и да се сдобият всички ловци от града с породисти кучета, а той женско не щял. Глупости! Капризи! Аз пък ще ти го доведа, ще го пусна в двора, че да те видя какво ще правиш.

— Какво ли? Ще го хвана за краката, ще те настигна моментално, че ще те пухам по главата с него, ще те пухам, та да ти кажа, че не ща женско, не ща и не ща! Чу ли! А?...

И като запрати каталога към тезгяха, изпсува, тръшна вратата и вятърът развя сетрето му нагоре по площада.

Консултът

Още първия път, като замина с дружината за Влашко и работиха каквото работиха, щом дойде време да се събират за връщане, той щукна нанякъде, без да се обади, и другарите му го оставиха. Тогаваше губи три години. Жена, разправяха, го била магьосала, та затова си не идвал. Чакаха го в къщи, чакаха го, па баща му рече един ден:

— Той, нашият халосник, се е пазарил, види се, за консул в Браила, затова се не връща!

Оттогава му излезе име Консултът.

На третата година около коледни пости си дойде за малко, но щом видял един ден върху чалмата на Ибрям Чилингера цъфнал кукуряк, дигнал си дърмите надолу към Бялото море и осем години ни хоп, ни гроб. Като се върна оттам, беше вече с брада, с цилиндри и жълти гамаши. Колко го мъчиха да го задомят, та да се прибере, ама не се лови ки!

Стоя каквото стоя, и пак заду нанякъде. Майка му се стопи като свещица, клетата, баща му остаря, плевникът им се килна на една страна и бурени заглушиха двора, а него все го няма. Чак кога слана падна около ушите му и мустаците му увиснаха, пристигна един ден едър, натегнал вече и както казваха, с кемер жълтици около кръста. Дойде си, ама все си го смятахме за гост. Ту в града ще прескочи, ту из гората се губи с дни, с мотика камъни да копае и руда да дири, ту по панаирите скита. А остане ли някога в село, все сякаш го не сдържа. Ходи насам-натам и очите му все далече мерят.

Инак, да речеш, душа човек, кротък, умен, сърцоват, а пък сладкодугмен, сладкодугмен. Само че не го свърта на едно място и се занася по небъдници. И разправя, разправя за било и за небило. Дойде ли в дюкяна, та приседне до някоя маса, всеки тътрузи стол към него и дорде се усетиш, налепили се наоколо му като мухи. А почне ли да разправя — отиде, та се не видя. Пладня мине, добитъкът мучи за вода из оборите, а никой не става. Хаджи Дончо, и той, пастърма ли опечена крепи на дилафя, ракии ли налети държи на подноса, забрави и поръчки, и мющерии, слуша, слуша, па като се сепне, че хора го чакат, заситни чевръсто, усмихнат и дума:

— Лъже киратията, брей! Много лъже, ама хубаво лъже!

Беше през Руско-японската война. Ти я не помниш, ама

голяма битка беше тя и много народ се кърдиса. Тогава си беше пристигнал пак и денем скиташе все по гората, а вечер, като дойде на дюкяна и почне, забравяме хляб да ядем.

— ...Седа си, кай, чичо Минко, днес по пладне под Братан в урвата до кладенчето и обядвам. По едно време дигнах кратунката да пия вода. Като я дигнах и погледнах, видях високо горе в небето два орела се бият точно над главата ми. Бият се, ама един бой, ти казвам — поразия! Дебнат се, дебнат, че като се вчепкат да се уплетат един друг, станат на кълбо и почват да падат надолу. Падат, падат, след това пак се откъснат, завъртят се на колело, дебнат се, дебнат и пак се вчепкат. Зарях аз яденето и както си седях, свалих шапката, подпрях се с две ръце отзад и гледам. Бориха се, бориха се, хвърчаха пера наоколо, по едно време, както се бяха хванали наново, нещо черно се отдели от тях и почна да пада. Дорде се чудя какво ли ще е, то изфуча над главата ми и туп точно в кладенчето. Кога го погледнах, то що щеш! Цяла-целеничка японска глава. От Манджурия, види се, са се погнали и се бият за нея, че чак до нашата гора.

Други път ставаше дума за морските костенурки. Даскал Йоким разправяше, че били толкова големи, че един намерил корубата на една умряла, турил ѝ четири колелета и си направил покрита каруца от нея. Консултът беше тогава до тезгяха. Като свърши даскалът, той си оплакна устата с един ром, млясна веднъж и като приклепна на едно газено сандъче, почна:

— Като бяхме, кай, надолу накъм Текирдаа, близо до морето, една вечер замръкнахме в голяма гора. Ама гора, не като нашите шумаци, дето, като влезе в тях един пръч, и рогата му стърчат отгоре, а дъбе, хее, възправени като минарета. Да им видиш върховете, трябва да си държиш шапката на главата с ръка.

Насякохме пънове, клонаци и накладохме един огън — чудесия. Насядахме наоколо, хапнахме си като хора и по едно време ме налегна дрямка. Изтегнах се аз встрани, завих се и тъкмо да заспивам, усетих, че под мене мърда нещо. Станах, гледам: другарите ми с багажа около нас мърдат, движат се. Бря, това пък какво е? Смушках ги, пулят се и те, гледат — отиваме, пълзим към мястото, и толкоз! Га после какво мислиш? Без да знаем, ний сме лежали върху една морска

костенурка. Замървила се там, пущината, под нас, сто години ли е лежала до брега, двете ли и като сме наклали огъня на гърба ѝ, припарило ѝ и тръгнала към морето да се разхлади.

Даскал Йоким, като го слушаше и си чистеше лулата, без да дигне глава, само я поклати и рече тихичко:

— И ти няма да умреш у дома си.

И си излезе.

И тъй стана, както рече даскалът.

Постоя тогава Консулт при голямата си сестра, стрина Мита, и една заран, както перяла тя под сушината, а той се разхождал по риза по пруста и гледал облаците, му извикала:

— Братко бе, прескочи до дюкяна да ми купиш един сапун, че това парче няма да ми стигне! Пари има на полицата до иконата.

Наметнал палтото Консулт и тръгнал за дюкяна. На мегдана стояла впрегната каруца. Надникнал той вътре и видял Динко Загорчето.

— Къде си се наканил бе, свате?

— За Бургас, рекъл, Консуле, за стока. Риба малко, малко колониал, туйцък-онуйцък ще донеса на бакалите. Ако искаш, хайде да те вода и тебе! А?

Консулт не чакал и да повтори. Метнал се отпред до него и каруцата дигнала пушилката надолу по реката...

Аз да кажа три, ти кажи пет години има оттогава и стрина Мита все още го чака да ѝ донесе сапуня.

Сърдитият

Въртокъщник голям е бай Симо Драката, работен е и дума не отвърща на жена си, ни на тъща си, а защо му са лепнали тоя прякор, господ знае.

Като му кажат домашните:

— Ха, Симчо, изнеси креватите, дюшеците и юрганите на двора да ги попече малко слънцето — нищо не дума, а стане, нахлуе си само вехтото палто и почва веднага.

— Ха, Симчо, изтупай ги с тупалката, че ти са по-ячки ръцете!

— Ха сега пък напръскай с флайтокс креватите!

— Ха заший скъсаното на сламеника!...

Всичко върши, всичко прави само мир да има и лоши думи да не се чуват, ама като не може всякога! И комините сам чисти човекът, и обувката си лъска, и ако се разпори някъде подметка, може клечка да ѝ набие и да я зашие. И печката с горно горене чисти всяка сутрин. Донесе въглища, надипли ги, нареди ги, сухо дръвче мушне по средата, та да тегли по-леко, и тресчици на колибка натрупа най-отгоре, та само една клечка кибрит да драснеш и да поеме моментално, ама като няма благодарност на тоя свят и като не може да се угоди на две жени никога!

Или баба му ще мърмори като поп на вечерня, или жена му ще намери, че треските били мокри, че ситни въглища сложил — без приказки и без укоросване не минава нито ден, нито час.

А, речи го, всичко той върши, нищичко не похващат женорята. Той мете двора, той полива саксиите, той храни котките, той лъска печката и той пазарува. Пазарен ден излезе ли от работа, измъкне мрежата от джеба си, разгъне книжката, дето е написала баба му какво да купи, чете и пазарува точно и акуратно.

И с радост, значи, с апетит пазарува, ама напълни ли мрежата и се отправи за към къщи, ушите му клепнат надолу, левият му мустак увисне, панталоните му сякаш станат по-широки и се замандахерцат като попски на краката му.

Още от вратата го посрещнат двете жени, грабват мрежата от ръцете му и заопяват на два гласа:

— Ууу, каква е тази леща бре, какво е това чудо! Ами че

половината й зърна кухи!

— Гледай, гледай! И това ми било супен кокал. А бре що не искаш и малко крехко месо да ти дадат, ами носиш гол кокал, сякаш са го гложгали кучета, Симо!

— Пфу! Прокиша! Развалено масло. Смесено с мас.

— Ела някога да те не измамат. Се тебе лъжат, се тебе мамят!

Бай Симо седи до печката, гледа встрани, мига като куче в лапавица и понякога само аха-аха да рече нещо, ама преглътне, сякаш гълта кокичка, и бърза да си запуши устата с цигара.

Приведен зет е, пък то не е шега работа. И ти да си приведен зет, примерно казано, ще си мълчиш, ще си прегълташ кокички и няма да имаш думата. Търпи си и той, държи се прилично, ама всичко си има мярката, значи, и всяко нещо си има край.

Един пазарен ден бай Симо се отбил в месарницата. Спрял се, гледа и се чуди какво да купи.

— Какво гледаш? — го попитал Петко Дебелият. — Недей се чуди, ами да ти увия ей тоя агнешки дроб, да ти го накълцат за сарма, зачули го отгоре с ризата и като се опече, да си оближеш пръстите.

— Увий го — рекъл бай Симо. — Каквото и да ми дадеш, ще му отслужат литургия в къщи, ами давай там какво да е.

Увил му го месарят и бай Симо поел нагоре.

На път за в къщи се отбил при Кося Лимбата и се почерпил самостоятелно четири сливовици за кураж.

Щом отворил пътната врата, и жена му насреща. Поела дроба, отвила го, помирисала го начумерена и замърморила:

— Това ли пък измисли днес да купиш! Пфу! Джигер! То нито червата му черва, нито ризата му риза, а сякаш е елече. Пустият му наш Симо, пустият му хубавец, че това нещо и котките няма да го ядат бре.

— Няма ли? — троснал се той изведнъж. — Я да видим!

И дорде да се сети жена му, грабнал го из ръцете ѝ и го запратил на покрива на къщата. Тръшнал вратата и излязъл обратно на улицата.

— А бре, Симо, а бре, хубостнико! Какво направи? Е боже! И тази хубава! Мамо! Мамо маа — развикала се, ела ма, — ела да видиш нашия луданчо какво направи! Тичай скоро, че фелдшеркиният котарак го подуши и отива, отива нататък!

Излязла майка ѝ, разтичала се, развайкала се, най-после старата останала в двора да хвърля камъни и пъди котките от покрива, а младата прескочила за стълба от съседите. Донесла я, възправила я, старата придържала и кълняла, а младата се качила и прибрала дроба.

Крачи си бай Симо гладен и без посока из улицата, пухти и цеди през зъби:

— Вещици! Да им печеля и принасям като магаре ден и нощ и да ме разиграват те мене толкова години! Клявки! Ще им дам да разберат! Няма да се върна в къщи до довечера.

Както си крачел, неусетно се озовал пак пред Косъовата кръчма.

— Лимба — рекъл, — имаш ли нещо за похапване?

Косъо Лимбата го позагледал малко, позачудил се, но тозчас му турнал на скарата филенце, шишче, момица, наточил му и половин кило пелин, че като им седнал бае ви Симо — хем се сърди, хем нагъва, хем се сърди, хем нагъва и си посрбва издебеличко.

Хапнал си, пийнал си и излязъл да си гледа работата. Вечерта уж бил преминал ядът и се запътил за в къщи, ама нали Косъовата кръчма му е на пътя! Като наближил, замирисало му на печени котлети, прималяло му на корема, като си помислил за чудесния пелин, ядосал се отново, значи, целокупно на фамилията си и се намъкнал пак в кръчмата.

Аз да го кажа две недели, а ти го кажи месец, се сърди, май с човек, хей, и не се прибра ни на обяд, ни на вечеря в къщи.

Ами то не беше пелин като пелин ки! От сънна болест да е легнал човек, ще го накара на кючек, с метла отзаде да играе.

Дорде го не докапчиха, дорде не оплакнаха бурето, не се отсърди ни на баба си, ни на жена си, пустият му Драка, хей!

Магарешки работи

Нищо и никаква работа, да речеш, ама обърка се, уплете се, усложни се и досега не ще да се оправи.

Приятели, най-първи и верни другари бяха Петко Магарето, Гуцата, Крайчо Кривият и чичо Манол. И съседи при това. Мине се не мине, гдето е речено, жените им — рък-брък — ходят си за подкваса, пипер да си заемат, на кафе да си гледат, а опече ли някоя прясна пита, ще прави, ще струва, ще отчупи по едно краищниче, ще го посоли с мерудия и ще прати на другите да я опитат.

И шегите си търпяха всички, и задевките, през зимата редовно си ходеха на гости, изобщо — мир и братска любов! Не щеш ли, един ден Петко Магарето взе, че овдовя. И като овдовя той, сякаш всичко се обърка. Ех, мъчи се човекът, страда и едва понесе тежката загуба, ама божи работи са те и връщане назад няма. Цели четиридесет дена ризата от гърба си не смени и бърснач се не плъзна по лицето му; два месеца траур се вя над пътната му врата, некролога на три пъти го отлепя вятърът и той пак го залепя с тесто, на гробищата ходи всяка събота, симиди раздава за бог да прости и на третините, и на деветините, но жива душица, брате, нали е и той? Хора нали сме? И Гълъб да те казват, и Ангел да те викат, и Петко Магарето да ти думат, все толкоз ти чини кожата. Щом полъхна беломорецът и се жлътна дрянът зад къщата му, обръсна се онова ми ти Магаре, приглади се, нова риза си облече, впрегна коня в каруцата и запраши към Стара Загора. Бави се що се бави там, и една вечер, се окуми с нова булка в къщи. Младичка една, дебеличка, засуканичка и бездеткия при това. Дюкяни имала там, заразправяха жените, парички имала скътани в пощата, дрешено много му била донесла и не знам още какво.

Булка — булка! Здраве и живот да е! Да се спогаждат там ида им пуши коминят, че другото пала го палила.

Като научили новината тримата му приятели, събрали се и решили да идат да му честитят и да му занесат принос, като на младоженец, както е редно. Пък нали пустият му прякор е Магаре и нали са си свои и близки. Подсетил ги чичо Манол, за шега, Гуцата да вземе под мишница малко сено, Крайчо Кривият да му поднесе оглавник, а чичо метнал на рамо едни

стари магарешки спъвалки за крака. Преди да тръгнат, напълнили и една дамаджана с вино, но ха да го опитат веднъж, ха два, докато я опразнили. Напълнили я пак и весели и засмени се намъкнали в двора на Магарето. Щом ги зърнал Петко как са и какво носят, усетил, че шегата им е дебела, свил уши и козината му настръхнала.

Калпазани! Ще го изложат пред фамилията му! Почтен човек, търговец човек, представил се пред нея като Петко Решетков — бакалия и тютюн на дребно — и сега срам и позор изведнъж! Защото и ти да си например, с извинение, да идеш в чужд град за жена, да я намериш млада и хубава, да ѝ откриеш душата си и сърцето си, гдето е речено, ще ѝ кажеш ли, че те казват Магаре? Тактично ли е изобщо да научи още в началото, че и тя солидарно с тебе ще носи през цял живот една такава позорна фирма?

Хубаво, ама ония ми ти синковци не искат и да знаят. Напират да влязат в къщи и единият гледа да му нахлузи оглавника, другият се мъчи да го спъне, а третият просто на просто му тъпче сено в устата. Кипнал Магарето, сборичкали се уж на шега в началото, сгъстили я след това, изхвърлил им той подаръците на улицата, че като се подхванали неусетно, че бой, бой, бой — без мярка! Пищови, казват, вадили, ножове играли, та се чу чак до дома. Изхвъркнах аз по долни дрехи, явих се на местопроизшествието, но всичко беше вече почти свършено. Хубаво, ама след това хората завели углавно дело от общ характер и мене ме писали за главен свидетел. Опит за убийство и такива едни, представете си! Безобразие! Срамотия!

И уж се забрави всичко, придобриха се уж, току една сутрин рано като ме повика следователят:

— Антоне, кай, ти, кай, си грамотен човек, интелигентен си и почерк имаш. Ще си напишеш всичко, каквото знаеш, по оная, магарешката работа, кай, ще го оставиш ей тук на масата и ще си отидеш.

Ха сега де! Че зная нещо — зная, но нали и аз съм жива душица с недостатъци и слабости човешки, нали дорде му не сръбна две-три ракийци сутрин преди слънце, треперят ми ръцете и нито мога да мисля, нито съм интелигентен, нито пък почерк имам! Ами сега? Стоя изправен като паметник пред следователя и не смея да си извадя ръцете из джобовете. По едно време се сетих.

— Слушам — рекох, — господин следователю, ама ще ми позволите да отскоча и си взема очилата, че съм ги забравил. Без очила не мога. За нищо ме не бива!

— Добре, казва, иди! Иди, но веднага да се върнеш.

Като ми рече тъй, не видях как се строполех по стълбите и как се озовах в Косьовата кръчма. Изправих се до тезгяха и почнах:

— Дай, Косьо, едно очило за дясното ми око.

Капна ми той едно пищовче ракийца, гаврътнах го и пак:

— Дай още едно за лявото!

— Дай още едно и за двете, че на първите им отслабнаха диоптрите!

Като ги направих четири и си попълних дозата, успокоих се и бегом обратно при следователя.

Сложих си очилата, седнах, дадох ми листове, че като започнах едни показания, мале мила, като ги задиплих! Тъй и тъй, нареждам аз, г. следователю, такива и такива добри и верни приятели, достойни и почтени граждани, търговци и еснафи, за пример и подражание в града... Толкова години неразделно и братски живели, яли, пили фамилиарно, подкваса и червен пипер си заемали като съседи и пресни питки си раздавали... Тъй и тъй... какви гуляи, какви мохабети, писах, зимно време са си правили и аз лично съм присъствувал! Чичо Манол подхване с тарамбуката, Крайчо надует кларнето, а Петко, като няма дааре, грабне тепсията, че като подхванат, че като рипнат жените им, че кючеци, че губеци — да им се не нарадваш! Може ли, писах, за една нищо и никаква магарешка шега да ходят и се влачат по съдилища и да се карат и мразят до гроб? Бива ли? Достойно ли е? Прилично ли е? Има ли защо? Кръв ли се е ляла, да речем, или гроб има изкопан помежду им?

Писах аз, нареждах, докато отново ми затрепераха ръцете, предадох му листовете, човекът прави-струва — спогоди ги и делото се прекрати.

Спогодиха се, помириха се, всичко се забрави и си тръгнаха по гости пак тримата, ама Петко взе да страни някак и даже никак да се не явява. Промени се оня ми ти човек, просто да го не познаеш. По цял ден на дюкяна, а вечер, като го затвори, прибере си се в къщи и главата си не показва даже.

А тя, жена му, митка, снове из улица в улица и где двама,

тя трети. Седи си Петко у дома, навива прежда, цепи парцали за черга или чука орехи за таратор и ни вино слага вече в уста, ни ракия. Иди, че я разбери!

— Докачил ли се е — питам, — осрамил ли се е? Всеки дига рамене и се чуди. Само чичо Манол се подсмива и дума:

— Нито се е докачил, нито се е осрамил, ами второ венчило се казва това, момчее! Не дай си боже! Повторя — казват старите, — неволия! Не е шега работа тяа!... На, нищо и никаква женица, вчера дойде в къщата му, дето се казва, ама успя, съумя без оглавник, без спъвалка и без сушка сено да върже на ясла в къщи такова едно дърто и изпечено магаре като наш Петка, че прави му сметката по-нататък!...

Кръщение

Да кръщаваш дете не било тъй лесно. Особено подофицерско дете. Не си гледа селското произхождение и големите крачуни младшият подофицер Стамат Рунтов, а налетял на гражданка, знаете. Пролетес ходил на някакви стрелкови курсове в Пловдив, залюбил се там с някаква си шивачка и нали е силен по фортификацията, обходил ѝ фланговете, значи, атакувал я на бърза ръка и я взел в плен. Пристига една вечер след проверка у дома, тропва с крак, козирува, а зад гърба му, слабичка, свитичка, стои шивачката.

— Аз, вика, кръстник, имам чест да доложам, че завърших успешно курсовете в Пловдив. Освен това, вика, и друга една работа свърших. — И поглежда ухилено към нея.

— Разбрах, разбрах, думам му, всичко ми е ясно, само това, дето ми казваш кръстник, не мога да разбера добре.

— И за това ще ти доложам, вика. Едно време баба ви Христина е венчавала моята баба и кръстила всичките ѝ деца. Оттогава сме свикнали у дома и на целия ви род все кръстници думаме.

— Щом сте свикнали, казвам, добре. А после?

— После ще ни венчаετε, казва. Набързо ще ни венчаєте, защото ротният се сърди, пък и самата работа не търпи отлагане, казва и ми смига многозначително.

Нямаше как, венчахме ги още същата неделя. Присъствува и ротният му с госпожата, от село имаше доста хора и от града също. Попримърка попът молитвите, друснахме му едно попско хоро, и толкоз. Едно кротко хорце, знаете, едно крепко — пет стъпки вдясно, спреш се, поклониш се, пак пет стъпки вдясно и така нататък. „Лесна работа, мисля си. Дано все тъй върви и да не рече попът да го обърне я на пайдушко я, или пък на някое, в което има клякане, че както съм слаб в игрите и каквито ми са тесни панталоните, може да се изложи човек.“

Както и да е, свърши се. Венчахме ги, значи, платих си на попа, на църковното настоятелство, на клисаря, на певците, на тоя, дето би камбаната, на децата, дето държах светилниците, и на още много други. Купих им един голям медник, те ми донесоха мисирка и си завързахме роднинство един вид.

Не се минаха и пет месеца, роди им се момиче по съкратения метод. Едно червено маймунче, знаете, с косици и

големи крачуни — същински бащичко!

— Ще кръщавате пък сега, дума ми Стамат. Аз, казва, исках войник да бъде и да служи на отечеството, а то излезе фуста, но за втория път ще видим! — И сучи мустак.

— Добре, казвам, добре. То си е ваша домашна работа и каквото сте решили, това да е.

Не се мина много, и получихме покана. Едно стъкло ракия, панделка на шията и ментени бонбони.

Разтичахме се, знаете, приготвихме разни там гашички, ризички, шапчици, чорапки, повойчета и рано сутринта в неделя в тържествена процесия се проточихме за към тях. Най-напред кучето, значи, след него слугинята с даровете и най-после щабът — аз, жената и децата. Като доближихме къщата им, от вратата още ме посрещна един врясък, един вик, сякаш колят някого. Влязохме в стаята, гледаме, уважаемата кръщелница посиняла от писък, а над нея майката на Стамата, стрина Кера, я бута с пръст по пъпчето, смърка ѝ с уста и се мъчи да я укроти:

— О, о, о! Няма, баби, няма... А, а, а, моето Керче, моето пиленце!... Хайде, хайде, баби, че ще идем на дяаа, на дяаа...

Сватята ѝ госпожа Гена, дошла също по случая от Пловдив, свила се, със зачервени очи, до краката на детето, мълчи и сумти.

— Е, готови ли сте? — питам ги аз.

— Ооох, всичко е готово, кръстник, всичко е наредено, само името, пустото му име не можем да изберем — отговаря кумичката. — От една неделя се караме и очите ще си издерем за него.

— Ще ги издерем я, като сте такива неразбрани! Че лошичко ли е мари, сватя, лошичко ли е да го кръстим Керка? Кера, Керка, Керче-шекерче, от това по-хубаво, на баба си името да носи, има ли?

— Недей така ма, сватя, недей настоява толкова. Четири унуки имаш, да ти са живички, на твое име кръстени, а на мене това ми е само и я роди Спаска пак момиче, я не. Съгласи се Генка да го кръстим.

— Как ще се съглася мари, сватя? Ти луда ли си! От един месец съм кяхнала тука, работата си в село съм зарязала и само за това стоя. Как ще се съглася? Ти кога отхраниш и отгледаш левент като мой Стамата, кога стане подофицерин и

кога ти роди момиче, кръщавай го, както щеш, но сега не отстъпвам!

— Ама чакай ма, сватя, не се ядосвай ма. Най-напред ми кажи, той ли го роди, или моята дъщеря, а?

— Не ви питам аз и никого не слушам! И не ме карайте да си развързвам устата. Не ви ли стига мари, дето ми подмавихте момчето, дето го омагьосахте, та му навряхте в ръцете мършавата си дъщеря, дето ни хляб знае да меси, ни камина да измаже, нито пък лятно време нещо в полето да ни помогне? Не си ли я виждаш, че по цял ден седи при печката и плете фигаро, а ний от село пренасяме дърва, мъкнем лук, картофи и фасул. Какъв чеиз ѝ направихте мари? Гола като циганка ни я натрапихте. Не давам да се кръсти детето на друго име, не давам, па ако щете, и на парчета да ме направите.

— Лоши уста имаш, сватяаа! Господ да ти плаща. Ама аз пак ще те моля Генка да го кръстим, че тъй му прилича, пък и майка му тъй иска. Не се пита никой тука, а майката само. Каквото тя рече.

Извърщам въпросителен поглед към кумичката, а тя мига през сълзи и нарежда:

— Оох, че зная ли, кръстник, зная ли? Аз, правичката да си кажа, не харесвам ни едното име, ни другото, но повечето съм съгласна с мама, и то да го кръстим не Генка, а Евгения, а ний ще си му казваме Женичка. По-красиво е, вика, и по-модерно някак.

— Вятър работа! Нищо подобно — изревава зад гърба ми току-що пристигналият Стамат. — Не слушай женорята, кръстник. Нека си лаят те. Ако беше момче, щях да го кръстя Вълчо, на баща си на името, но понеже е женско, Слава ще го кръстим и вярсялям! За слава и чест на България. Толкоз! И повече да се не приказва в строя! Хайде! Ходом, че попът ни чака!

Жените ахнаха изненадани.

— Не давам Керка, брей! Тъй да знаете! — крещи стрина Кера, грабва детето и хуква към вратата.

— Божичко, удуши Генчето тая проклетница — разпери ръце госпожа Гена, втурна се след нея и я хвана за полата.

— Майчице, детето ми! Евгения, Женичката ми! Душичката ми! — пици като луда майката и се хвърля върху

двете вкопчани жени.

Грамадният младши подофицер Стамат Рунтов блъсва жените, застава разкрачен на вратата и изревава страшно:

— Сволочи със сволочи! Ще ви дам да разберете! Мирно!

И като разкопча поясока си, започна да пердаши когото свари.

Едва успях да се измъкна през кухнята. След мене и другите домашни в разсипан строй и в обратна, тъй да се каже, процесия се проточихме за дома. Най-напред аз, след мене жената, а най-отзад слугинята с децата.

Кучето, подушило с време опасността, си беше офейкало отдавна.

Хирургия

Компетентен е в работата си бай Мильо и поръчки има много, ама все е недоволен, все се оплаква. С велосипед да префучиш край него, ако рече, ще те фотографира аламинут и ще излезеш същински без разлика. Като пипне кутийката, като се поразкрачи, намигне с едното око — шрак! — и всичко е готово.

Само едно му пречи. Попийва си, значи, вътрешни промивки си прави, та му не стигат париците за промивки на снимките. Посръбва си човекът енергично, за живи и умрели се черпи, та му се губят часове и не помни коя поръчка за кой ден е обещал да свърши.

Има една година, откак ме е фотографирал за лична карта и още не е готова. Тъй си ходя по света без самоличност, значи, и ме тормозят полицейските и други власти.

Откак почна пък с хирургия да се занимава, съвсем се обърка.

— Клиентела, дума, Динко! Вятър работа! Невежество и мрак, вика. Не се движило в среда и вестник не прочело. Иде, кай, оня ден Дечко бръснарчето и ми дума:

— Бай Мильо, кай, дай си, кай, албума да ти разгледам снимките.

Дадох му го, рови го, прелистя го, най-после извади портрета на даскалицата от Каменяк.

— Като си майстор, кай, можеш ли й отрязва главата?

— Как тъй главата, питам, и по какви съображения?

— Ще ти кажа, кай, ама антър ну и между нас да си остане. Сгодих се, кай, миналата събота се сгодих за бай Сашовата слугиня. Хубаво момиче, кай, уредно и инак не е загубено, но селянче е, знаеш, от колибите е. Фотографирало се на панаира, ама със селската си носия. Със сукман, значи, с престилка и тям подобни, а на мене не ми е прието тъй, защото искам да пратя портрета й на майстора в Пловдив. Да му се похваля един вид и да го покания да ми стане кум. Та искам да отрежеш главата на тази от снимката, кай, ще отрежеш и на годеницата, ще я лепнеш на нейната снага и ще я префотографираш. За очебийност един вид и по-хубаво да стане. Чувал съм, кай, че можело да стане такова нещо. А? Какво ще кажеш?

Клиентела! Няма как! Мерих, гласих, отрязах им главите, направих снимката и операцията излезе горе-долу сполучлива, ама не е там работата! Усложнения в професията се явяват, неприятности и не мога навреме да приготвя поръчките.

Инспекцията на труда пък наредила да се направят портрети на всички работници по фабриките и да се залепят на книжките им. Добре, нямам нищо против, ама като се не намират материали. Ни стъкла, ни хартии, ни проявители. За икономия почнах да ги снемам по пет-шест души наведнъж. Наредя ги един до друг, фотографирам ги и като ги приготвя, режа ги и на всекиго давам снимката. В една такава група беше и Гого Бозукът. Седна той в средата, засука мустаци, изпъчи се и дума:

— Бай Мильо, кай, хем хубаво да ме извъргалиш. Малко засмян искам да изляза и пооправен, че това лято съм ослабнал седем килограма. Фарси, кай, искам да ме изкараш, че иначе не плащам.

Направих снимката, засмях го малко, ретуширах му бръчките и ето го той пристига. Като я видя, и се развика:

— Какви са, кай, тия безобразия? Какво е туй нещо? Аз, кай, магаре ли съм, да ме изкараш с двете уши? Не приемам, кай, отказвам се.

И тръгна да си отива.

— Успокой се, думам, не се вълнувай! Грешка е, дето си не харесваш ушите. Това сега е най-модерно, анфас се казва и най-добрите фотографии го употребяват.

— А бе аз зная, кай, че е модерно. На мене не го разправяй, ама не ща да съм с две уши и туйто! Нека си остане снимката същата, кай, ама да не е с две уши. Ей туй, дясното, кай, не ща да го видя. Ще го отрежеш, кай, ако искаш пари да вземеш от мене.

Клиентела! Няма как! Отрязах му ухото, заприлича на чучула и толкоз!

Една госпожа пък не си харесва половината лице. Дотук, кай, съм аз, ама оттук нататък — цяла влашка циганка! Не ти чини, кай, фотографията. Повредена е нещо.

Бре убеждавах я, бре разправях й, че това е специално осветление, че половината лице нарочно е поставено в сянка за ефект, най-после й направих отстъпка и едва се съгласи да вземе снимката.

Занаят пусти! Професия! Всеки се мисли за мис Европа и иска по-хубав да излезе, отколкото е. Мъчно се изтрайва. Ти да си на мое място, вика, ще те хване кроткият бяс. Ами! Я си представи казва, че тая жена ме накараше да ѝ режа половината лице и да ѝ лепя друго, по-бяло? Какъвто таласъм беше, де ще ѝ търся прилика, че да я глася да се схожда нос с нос, уста с уста и т.н. Дотегна ми, дума, не е за работа вече. Ей сега ще пристигне друга една пък. Пет пъти се мъча да ѝ фотографирам келеша гол. Носи една стара снимка, на баба ѝ ли е, на прабаба ѝ ли е, когато е била пеленак, и иска да го сменя в същата поза. Инак, да речеш, позата не е много мъчна: в три четвърти седи детето, разкрасено е срещу обектива, с лявата ръка държи палеца на левия си крак, а дясната му е вирната нагоре, сякаш лови мухи. И се хили насреща като идиот.

Правихме-струвахме, научихме го да си дига дясната ръка, ама нали не ще да си хване палеца на крака с лявата, а я тегли все по-нагоре. Какво го не мъчихме — не ще и не ще! Дърпа я към корема и вместо да се смее, реве на поразия.

Ще дойде след малко жената, ама не ми се вярва да излезе нещо пак. Без хирургия няма да мине. Ще се реже я крак, я ръка, я цялата долна половина на тялото от старата снимка и ще се лепи на новата, ама питам те, кажи ми, как ще стане тая работа, като детето там е женско, а това — келешът му с келеш — е момче, а?

Обраха народа, знайш!

Среща ме романистът А. и почва разпалено:

— Гледа ли пиесата на колегата Б.?

— Не.

— Иди, иди да я видиш, че да плюеш от възмущение.

Опоскал ми последния роман, представи си, обрал ме просто. И сюжет, и фабула, и имена на герои, и стил, ако щеш. Това само у нас може да става. У нас, гдето няма ни закон за авторско право, ни обществена съвест, ни нищо.

— Е, нищо, казвам, нищо. Все пак вашето е роман, а неговото пиеса. Все има разлика.

— Как има, какво има? Хайде де! И ти ли покровителствуваш пладнешките грабежи. И ти ли насърчаваш литературните апаши? Аз те мислех за почтен човек. Хубава работа! Аз, значи, да се трепя година и половина, ден и нощ да обработвам една оригинална идея, да задлъжнявам до гуша по печатници и романът ми да бере прах из витрините, а той да го оплячкоса на бърза ръка и за една вечер да печели хиляди от моя труд. Ти така ли мислиш, така ли разсъждаваш? Съжالياвам, много съжالياвам тогава. Довиждане, щом е така. Сбогом!...

Седим с белетриста В. и си пием кафето. Влиза романистът А., поздравява студено и сяда на друга маса.

— Познаваш ли го този? — пита ме белетристът В.

— Да, казвам, познаваме се. Той е романистът А.

— Романист? Пфу, каква ирония. Чете ли последния му роман?

— Не.

— А моя разказ, който печатах преди войната в списание „Въртоп“?

— Също не. Съжالياвам.

— Затова го поздравяваш тъй любезно. Прочети моя разказ, който е само три странички, прегледай му романа и ще видим ще продължаваш ли да го поздравяваш повече.

— Че защо?

— Много просто. Ограбил го е. Задигнал ми разказа, разтегнал го, разточил го в десетина коли и — роман! Такива романисти в чужбина ги бесят по уличните фенери, а у нас ги приемат в Писателския съюз и им дават награди отгоре. Пфу!

Белетристът В. плю и излезе, без да си плати кафето.
Дойде при мен поетът Г.

— Какво се беше разгорещил онзи тип? Какво ти разправяше?

— А, да. Оплакваше се от романиста А., че за последната си книга използвал сюжета на един негов разказ.

— Не го е срам! Негодник! А защо го не попита той какво е използвал за своя разказ? А? Защо го не попита?

— И това ли има?

— Има я. Има и още как. Открадна ми поемата тоя рецидивист. Същата поема, знаеш, същият дух, същото начало и край. И на туй отгоре се възмущава от другите. Безсрамник! А ти, нали си от провинцията, слушаш го и вярваш ли му, вярваш!...

— Какво да правя — мънкам аз. — Какво да правя, като...

— Като всички са такива — намеси се младият социален поет Д., който слуша от съседната маса. — Изгризали са всички сборници за народни умотворения и не оставиха нищо за нас. Преразказали са де що има народна песен и приказка и крещят и се ядат един други като кучета. Вашата поема, господинчо, за която толкова плачете, не е ли заета от една народна песен? А? Не е ли също открадната? Кажете де! Кажете! Или искате ей сега да прескоча отсреща до книжарницата и да ви донеса сборника, откъдето сте я задигнали. Мародери с мародери! Хайдуци!

И като смачка с пръсти цигарата върху мраморната маса, социалният поет добави с въздишка:

— Оплячкосаха народното творчество. Обраха народа, знайш!

Павел Иванич Качулката

Чуден човек е учителят по физика Павел Иванич! Че е руснак, руснак е — никой не го оспорва, ама дето разправя, че е емигрант, това ми се вижда прекалено. Именно прекалено, защото, разбирам да си емигрант година, две, три, пет, да речем, ама да се жениш в България два пъти, да навъдиш поколения и при всеки случай да я наричаш Бълхария вместо България, това вече изглежда съмнително. В началото я наричаше Болхария и, представете си, тъкмо тогава, когато се въведе флайтокът и почна употреблението му в широки размери, взе да я нарича Бълхария. Че и след въвеждането му из родината ни подскочат на своеволие рояци бълхи, това е факт неоспорим, ама бива ли именно той, като национално малцинство, тъй да се каже, да иронизира и ни излага по такъв начин? Иначе, що да си греша душата, внимателен е човекът, учтив е и е нежен даже с учениците си. Ако някой го ядоса нещо и трябва да му се зашлеви плесница, зашлевява му я елегантно, грациозно някак и няма да му каже магаре, да речем, а махаре. Все има разлика, знаете, не звучи тъй грубо, а омекчено някак и по-нежно. Изобщо, неразберъош човек е Павел Иванич. Ту коректен и внимателен, ту обижда държавата ни в чистоплътно отношение. А някои наши думи просто не иска да ги научи и туйто! Не ще и не ще!

Имал един ден урок по физика в седмия клас. Урок като урок — нищо особено. За небесната дъга щял да разправя.

Влязъл в класа, прочел дежурният молитвата, прекръстил се и той, писал отсъствията, както е редно, закопчал си горното копче на палтото, поокашлял се и започнал.

И щом започнал, уплел се като коте в прежда и не можал да си спомни думата дъга.

— Гаспада — рекъл, — днес ще гаворим за то небесно явление, значит, что наблюдава се, кагда дожд валит на една страна и солнце греет на другата.

Хубаво, ама нали забравил името на явлението!

— Това явление — рекъл, — гаспада, значит... значи... чорт!... Не магу спомнит си! Това явление... Това... Ну, скажете, чорт возми, как казва се по бълхарски явление, каторое наблюдается... след дожд! Скажете, пожалуйста... След дожд...

— Качулка — обади се моментално от третия чин Кочо Маслинката. — След дъжд — качулка!

И сам се уплашил от думите си, седнал, сгушил се на чина и запоглеждал с едно око само.

— Вот, так! Качулка! Харашо! Блахадаря. Седнете!

И продължил с увлечение по-нататък:

— Качулката, гаспада, състоит се от концентрични полоси, тоест ивици, от разни цветове на солнчевия спектър, като самата, най-долната е морава, а най-горна — червена... При силен дожд, гаспада, качулка станат две — втора, значит, концентрично разположена спрямо първая, обаче с абортное разположение цветов. Общия център на двете качулки, гаспада, намирается в продължение линия-съединение центъра на солнце с окоето на наблюдателя.

Образуване на небесня качулка, обясняется, гаспада, с разлагане лучи в капките, дъждовните, значит, где патерпеваеет полное вътрешно отражение...

За да обясни по-нагледно урока, Павел Иванич прибягнал до примера на стъклената топка с вода, която постепенно се издига нагоре, когато сме гърбом към слънцето. И почнал да чертае на черната дъска.

Класът се раздвижил зад гърба му, чули се кикотения, но когато, окуражен наново, Кочо Маслинката надянал кожената чанта на главата си във вид на качулка и почнал да прави разни фокуси, тишината пострадала, тъй да се каже, безобразно.

Павел Иванич извил глава внезапно, хванал Коча на местопроизшествието, но този път не му ударил плесница, а само педагогично го нарекъл махаре и както си бил с чантата на главата, извадил го да стои прав пред катедрата.

Стоял си Кочо, значи, с качулката на глава, мигал на парцали до края на часа, ама ха де! Иди, че разбери! Просто невероятно! вместо на него, на Коча, значи, на самия Павел Иванич му излезе прякор и целият град сега му вика Качулката. Да, да! Павел Иванич Качулката. Скандал!...

Локумите

Назначиха Ганя Гущеров за общински бирник в село Каменяк. Средна възраст човек, значи, женен, неосъждан, лявото му ухо пробито, но три години стоя без работа, та заприлича на сиромаш Лазар.

Като го изпращала жена му, въвн до пътната врата му прочела конско евангелие:

— Това, дето ти рекох, ще ти го повторя: Започваш пак служба да служиш, ама мисли за тебе, за мене, че най-много за децата. Кротко, внимателно и чукне ли часът, на масата да бъдеш. От къщи — в канцеларията, от канцеларията — в къщи. Никакви кръчми, никакво пиене! Ни вино, ни ракия, ни коняк, ни ром! Нито глътка, нито капка, че сръбнеш ли веднъж, отиде ти службицата и аз не мога го понесе. Или ще се удавя, или ще се обеса. Тъй да знаеш, казвам ти го. Не мога го понесе...

Клима с глава Ганьо Гущерът, съгласява се по принцип с преждеговорившата и клетва дава да се води точ в точ с конското евангелие и поема с торбата към Каменяк.

Пристига в селото, посрещат го сърдечно и нали пустата му служба е важна и засяга населението по паричната част, всеки иска да се запознае, приятел да му стане и всеки го дърпа, значи, към кръчмата за почерпка.

— Да идем да сръбнем по едничко за добре дошъл, г-н бирник!

— Да му опънем по чашка, г-н Гущеров!

— По едно коняченце с лимонче така... много е питателно преди обяд...

А той, човекът, се бори със съвестта си, калява си волята и се противопоставя енергично.

— Не мога, вика, братя, не пия! Съжалявам, вика, но от пеленак не съм слагал такива неща в устата си. Не, вика, че убеждението ми е такова, а просто на просто организъм. Извинявам се, но не мога. Съжалявам. Виж, ако чак пък толкова настоявате, едно локумче мога да взема.

— Дай един локум на госта бе!

— И от мене един, но по-голям да е!

Дъвче си Ганьо втвърдените локуми, преобръща ги из устата си, сякаш яде живи водни жаби, и продължава да упорствува и да се бори.

Днес тъй, утре тъй, докато почна да слабее и да му се вие свят от въздържание. Слабее човекът, пусталее и туйто.

Един ден, като му причерняло, си рекъл на ума: „Досега търпях, търпях, ама отсега, рекъл, да прощават и жената, и децата, и службата, и държавата. Ще наредя да ми носят тайно винце от Голо бърдо, рекъл, и ще си го къркам вечерно време в къщи. Ще пусна пердето, ще му седна, та да става, каквото ще. Защото и тифус върлува из селото, рекъл, и война се е задала, и умирачка има на тоя свят.“

Нагласили се с хаджи Донча от Голо бърдо. Той, значи, ще му праща с момчето по една дамаджана и ще казва, че е оцет, а Ганьо ще внася парите срещу данъка му. Натурално изплащане, значи. Тайно и под клетва.

Денем, кога е с приятели, един вид с локуми, бели сладка и шоколадчета, а вечер — черно винце; денем — демагогия и заблуждение, а вечер — ох, на дяда!

Карал така наш Ганчо, изпълнявал новото разписание чак до свети Трифон Зарезан. Като дошъл тоя голям празник, цялото село се събрало в лозята. Отслужили поповете молитвата, благословили, подрязали лозята и се наредили всички около курбана. Хапнали колкото хапнали, дошло време и до сръбване. Пък вино, вино, едни тубести дамаджани, едни шарени бъклицы, едни калаисани медници, та да ти е драго да гледаш. И никой не се сетил на наш Ганя локум да донесе, представете си!

Гледал той селяните как вирят бъклиците и как топят рунтави мустаци в белите медници, гледал и преглъщал на сухо, чак по едно време дядо Власи се обадил:

— А бе, бирниче, рекъл, поне за хатър на свети Трифона му дръпни един път бе! Такъв ден веднъж в годината бива, че може ли така?

А Гущерът маха с глава отрицателно и очите му се наливат чак.

— Ако има грях най-подире, на мене да го пише господ, ама сръбни си и не разваляй празника. Ами, Свети Трифон е то. Я опитай моето винце. От стар мискет е. Само една глътчица.

— Хайде, хайде — намесил се и дядо поп Иван. — Благословено нещо е, божа кръвчица и нито е срам, нито е грях. Цукни му издебеличко, па ако умреш, аз съм насреща.

Ганьо Гущерът се подърпал, поопънал се още малко, па

като се прекръстил, рекъл:

— Да става, каквото ще!

Поел с разтреперани ръце бъклицата от дяда Влася, дигнал я като бинокъл нагоре и дълго време оглеждал небето със затворени очи. Пресрамил се, значи, човекът, поотпуснал се, че като му се отпустило гърлото — ха бре с бъклицата, ха с дамаджаната, ха сега пък с медника, — насмукал се като муха на волски корем и ги настигнал. Завило се след това едно хоро, зачупили се ръченици, разиграли се, дето има една дума, старци и пеленаци. Че борби, че прескачаници, че тупкане на калпаци, че търкаляне по поляните, изпонапило се мало и голямо, а само наш Ганчо се държи и нищо му не става. Като се свършило виното, станал, отръскал се като куче от роса, оставил пияните да се търкалят и поел за село.

На другия ден стоят в кръчмата махмурлии селяни и си приказват.

— Брей — дума дядо Власи, — ний че бяхме втасали и прекиснинали всички, и дума да не става, ама чудя се на бирника. Какво беше това негово гърло бе, какво беше това чудо! Стари и изпечени пиячи се осрамахме пред един човек, дето през живота си не е куснал ни вино, ни ракия. Чудна работа, знаеш! Чудна работа! Гледах го бе, пред мене стоеше и през цялото време пиеше юнашки и нищо не му стана.

Нено Керин, който си беше поръчал горчиво кафе, облиза дъното на чашата с дългия си език и рече важно:

— И аз тъкмо за това мислех, дядо Власи. От локумите ще е. Сутринта, преди да идем в лозята, аз го почерпих един, горският го почерпи, Митьо Лелин му поръча и не зная кой още, но четири локума си подложи на корема и тогава дойде. От тях ще е сигурно. — И като си разкопча левия калцун и се почеса, добави: — Ама и аз вече ще си имам обица на ухото. Зададе ли се друг път такова пиене, ще туря в пояса пет-шест локума и тогава ще тръгна.

Хайде, както рече баба Яна...

Има една дума: за отсечена глава само лек няма, та и чичовата Манчова работа е такава, ама нали е човек!

От пролетес го е защракала една глава, щрака, щрака, та очи не може да отвори. И да е поне цялата, а то една територия само над лявото ухо — да има, да има една плесница място.

Колко му се не моли чина Мина да иде в града при доктор. Не ще и не ще.

— Аз, казва, ако ще мра, самостоятелно ще си умра. Нямам нужда от доктор.

Седи си приведен до огнището, натиска с длан болното място, смуче празна лула и не взема мерки за облекчение. По едно време го загърчи здравата, превзе го невярната, легна, укроти се и поомекнал.

— А бре, Манчо — рекла му веднъж чина Мина. — Хайде, не щеш доктор, не щеш фелдшер, да извикаме баба Яна врачката тогава. Ще ти прочете, жената, тревица ще ти свари, дано помощ се намери. Какво беше пък туй нещо, какво беше туй чудо!

Чичо Манчо я погледнал с бялото на окото, изпъшкар и рекъл:

— Ако щеш, и Айша циганката доведи. Все ми е едно. Аз виждам, че скоро ще ме пренесат по гръб през село. Прави каквото знаеш!

Хукнала се завчас чина и довела баба Яна. Дошла тя, клекнала до главата му като насадена кокошка, бутнала по болното място, блещила се, прозявала се и отскла:

— Уроки, синко! Уроки, майка! На лошите уроки си налетял, ами да вземеш да идеш на самодивското кладенче в Усойната. Иди там, вържи червено конче на вършините, плисни се три пъти с водица по челото и три пъти речи: „От ляв човек дошло, да иде в лява гора, дето растат леви клони и леви пръти, леви прът и леви дъбе, дето се ражда ляв дивеч и стърчат леви камъни; ако е дошло от ляв мъж, да му падне лява страна, ако е дошло от лява жена, да ѝ падне лява буза.“ Речеш ли го, като с ръка ще ти го отнеме от челото света майка Богородичка. Ще ти светне пред очите и ще забравиш, че е било някога.

Нали е неверник чичо Манчо, нищичко не ѝ рекъл. Извил

глава на другата страна, изсумтял като вол, когато го коват, и туй му било приказката.

— Остави го, остави го ти него — дръпнала я настрана чина Мина, — неговата глава е дебела и лесно не увира. Остави аз да се разправам нататък. Аз да я нареждам. — И тръгнала да я изпрати. На двора, пред вратника, баба Яна повторила и потретила приказките, запомнила ги чина и вечерта, като го усилила пак болката, убедила го да се съгласи да иде на кладенчето.

Впрегнали сутринта колата, качил се чичо Манчо, взел Тенко, малкият им син, поводите и поел на път. Чина Мина ги изпратила накрай село, до моста, казала му още веднъж онези думи, дето ще ги изприкаже, кога стигне там, и се върнала да разнима квасника.

Вървели, вървели с колата, стигнали до Синия вир, гдето пладнуват козарите, спрели да си починат воловете и пак потеглили. На Мечата поляна разпрегнали, нахранил Тенко воловете и поели пеш нагоре по пряката пътека. Върви малкият напред, тътрузи крака, след него чичо Манчо пъшка и псува ту жена си, ту врачката, ту на себе си се сърди, че се е повел по женски ум, и на два пъти, аха-аха, да се повърне назад.

По пладнина стигнали до кладенчето.

Стигнали живо и здраво, свалил си чичо Манчо голямата шапка от главата, откъснал червена реса от пояса си, вързал я на едно клонче, приклепнал след това да гребне с шепа водица и да се наплиска, ама нали забравил думите, дето трябва да ги изрече. Бря, ами сега? Сгънал си ръката назад, помислил, помислил и нищо не можал да измисли.

— Тенко! Тенчо бре! Ти не запомни ли онова, дето ми го казваше озарана майка ти до моста бе, сине?

— Тцъ — обадил се малкият и почнал пак да бере лешници.

— Хай да му се не види макар и врачките му, и приказките му!

Стоял тъй чичо Манчо, стоял клечешком до кладенчето, па като загребал с шепи, та се заплискал. И колкото пъти се плисне, дума:

— Хайде да даде господ каквото рече баба Яна! Хайде — каквото рече баба Яна, каквото рече баба Яна...

Насмукал се след туй със студена вода и седнал под сянка

в букака. Като седнал, усетил, че му поолекнало, та поопънал нозе, легнал и задрямал.

Колко е спал там на влажното, питай ме да ти кажа, ама кога се върнал малкият и го събудил, чичо Манчо се бил вкочанясал. Схванала му се шията и краката и едва се дотъртрал долу до колата. Качил се, легнал и дорде дойдат до село, мъгли на кълбета почнали да му се вият пред очите и си сбъркал приказката.

Та една работа, искам да кажа, кога ще я вършиш върши я като свят, ако искаш полза да имаш и удовлетворение. Не става то с: Хайде, както рече баба Яна...

След три дена го пренесохме по гръб през село.

И доктор идва от града, и дето има една дума, с медицинска помощ почина човекът, ама не е там работата!

Първа среща

Дума му буля Денка, подвиква му всеки ден:

— Пусни момчето да слезе от тая пуста гора, да дойде в село да види как живеят хората. Колко му остава, дорде го вземат войник, а добър ден не може да рече, както трябва. Не знае стъпка да пристъпи и с хора да се сприкаже. Гледам го есенес, сред село се люшнало хоро самодивско, а то седи отстрана и гледа като другоселче. Прати Динча, или пък ти иди при тия пусти кози, та да си дойде за неделя-две, че е диво подивяло, горкото.

А бай Рали смуче лулата, сумти и бърбори изниско:

— Динчо е малък и глупав. Ще ги пръсне из урви и долища и ще нахрани вълците с тях още първия ден. Не му е работа на него, а мен ме не бива вече. Остарях, крака не държат, очите не виждат. Здрав човек трябва за там и опитен.

— Не ти е работа, не ти е работа, а зимъс уби глиган голям като малаче. За лов да ходиш по три дена те бива, а кози да пасеш, не можеш. Идете двама с Динча тогава или се сменявайте. Той да иде сега, а ти, като се развали времето, че ме е срам от хората да ме задяват. Момче-планина сме отгледали, цъфнал като гюл вече, а сме го оставили в гората да дивее. Момини майки катаден дохаждат, питачки думи подхвърлят, време му е на момчето да послезе в село, свят да види и да се опитоми.

Бай Ради мисли, мисли, па наметна една заран стария ямурлук, откачи гегата от гредата под плевника, праметна торбата и като се прекръсти, закрачи нагоре из усойната. До пладнина стигна при кошарите, послуша се и по звънците намери стадото, смени сина си и го изпрати в село.

Дойде си Велко, изми се, избърсна се, премени се, изопна левент снага, да му се не нараваш. Гледа го буля Денка, поправя му пояса, къдри му отзад ризата, а той — все нещо му стяга, все му пречи и като няма тояга, не знае къде да си дене ръцете.

Походи малко из къщи, шура се из двора, мушка се из обора и сушината, а очите му все към балкана шарят. Надвечер се реши да излезе из село. Прекоси хорището, надникна в кооперативния магазин, отби се в дядовия Стайков дюкян, но не можа да стои от пушека и пак се върна рано-рано в къщи.

— Ще свикнеш, майка, — думаше му буля Денка, — ще привикнеш. Като не можеш да стоиш в кафенето, иди у лелини си Нанкини, до какини си прескочи, пък тя ще те заведе у кръстничини ти да им видиш комшийките. У тях всички момичета се събират, че е добра и много сладко приказва. И всяка събота седянка има у тях.

Ходи Велко у лелини си, отби се у сестра си, но като мина една вечер край кръстничини си и чу смехове и песни, кривна врат и забърза пак към къщи. Толкова моми събрани, да рипнат да го посрещнат, да ококорят очи връз него — де може да издържи той и да не обърка конците!

Мина неделя, търкулнаха се две, зададе се Димитровден и Велко посвикна на село. Събира се вечер с момчетата, приказва, шегува се, свири им с кавала, а един празничен ден, като се постъмни, реши и на хоро да се хване. Улови се Велко между двама акрани, потропва уж като другите, ама все някак не като тях, а скача, сякаш гаси с крака запалено стърнище. И речат ли да клекнат момците, той или ще избърза и ще увисне във въздуха, или пък ще закъснее, та ще го дръпнат тъй, че чак потуриците му ще свлечат. А като дойде ред до пайдушката, веднага се пусна. Мъчна игра, пущината! И в къщи я учи, и ергените все в краката гледа, кога играят, а пак не ще и не ще. Ще му се смеят момите. И кой гледа другите, ами Лила, Лилка Койнова, палавата, дето, кога викне да пее, кой където е, там си остава като вкаменен, а удари ли някого на подбив — бягайте да бягаме!

Инак, да речеш, нито е тънка Лилка, нито дебела, нито е висока, нито е дребна, ама е здрава и набита, та да я стиснеш, ще изпращи като узряла любеница в ръцете ти. Върви ситно, ситно и едва се кърши, а извие ли глава да ти метне един поглед, ще урочасаш, ще те стрелне една глава, че три дни да ти бае баба Мита и светена вода да ти даде да пиеш, пак няма да помогне.

С такъв един поглед парна Велка една вечер на хорото и оттогава посърна момчето, повехна и ни хапка хапва, ни дума продумва. Ходи из село като магьосан, дялка из двора с ножчето, дето му не влиза в работа, и все мисли, мисли...

— Ще я срещна вечер — дума си, — като се връща от чешмата, ще я спра, тъй ще й надумам, това и това ще й рече — но мръкне ли се, тръгне към тях уж уверено и мъжки, а

наближи ли чешмата, колената му омекнат, езикът му надебелее и на края нищо.

Веднъж, дважд така, най-после Велко почна сам да се гълчи:

— А бе аз ерген ли съм, или мокра кокошка, та се боя от едно момиче? Жив вълк със сопа съм убивал и ягне от устата съм му изваждал, та от Лилка ли ще се плаша? Ще я пресрещна у тях до вратника, ще я хвана за ръката, ще ѝ взема китката и каквото ми е на сърцето, ще си го кажа. Какво страшно има?

Една вечер, когато Лилка беше за вода, Велко се пристраши, намъкна се в двора им, притули се в тъмното до вратника и зачака. Чака, чака, ослушва се, а сърцето му тупа, тупа, та ще се пръсне. По едно време се чуха стъпки. Леки ситни стъпки, току до самата врата.

— Като прекрачи прага — повтаряше си бързо той, — ще излезе насреща ѝ и тъй ще направя, това ще ѝ рече...

Лилка обаче мина огряна от месечината на двора като царица от приказките и Велко, това ли, онова ли, па изтича, настигна я до стълбата, изрева зад гърба ѝ като овчарско куче: „Бауу“ — и изхвъркна из вратника.

— Лъох мари, майко! — изписка Лилка и изпусна стомната. След това се окопоти, разбра каква е работата и се усмихна сладко-сладко, ама де ти вече Велка? Погълна го оная ми ти пуста гора, потъна в нея и дорде пропеят първи петли, той беше вече стигнал чак там горе хе, на Самовидец, при козите.

Кара Кольо

Горе, хе, под градището, в усойната до дола, който се спуща като улей отгоре, се бяха събрали тримата козари: Дечо Буйната, на Петка Шильов ергенашът и старият чобан Кара Кольо. Току-що беше превалиял дъжд. Небето се беше избистрило като горски вир и наоколо миришеше на здравец и люляка. Дечовото стадо се беше покатерило нагоре из габриците около старото кале, на Шильовото момче пасеше около Савова ливада, а Кара Кольо, както всякога, беше натирил своето из Габарско землище, накъм бобищата им, та едва му се чуваха звънците...

Както си приказваха, облегнати на дългите си геги, изведнъж младите козари се заослушаха.

— Какво има бе? — обади се Кара Кольо. — Какво наострихте уши? Да няма вълк?

— Няма нищо. Слушаме габарската камбана как бие — каза Буйната.

— Кое кайш?

— Камбаната, камбаната! Габарската камбана слушаме. На умряло бие.

— Нека бие — смръщи вежди Кара Кольо. — Нека мрат! До един да изпукат! Затова съм я купил тая пущина, на умряло все да бие!

— Я! Ти ли си я купил! Че как тъй?

— Как: уловят ме в тяхно землище, ефендимис, глобят ме, уловят ме, глобят ме, събраха пари и си купиха камбана.

Такъв си е Кара Кольо, не мяза на дяда Рача Чобана. И той беше глух, бог да го прости, ама човек беше и не се преструваше, а пък този — остави се! Не се води, брате, не се кара и кога му иде на сметката, чува като заек, а кога не, преструва се на инглизин.

Где има овес прегазен, где има царевица ошмулена, где има картофи изровени — все той и козите му вътре. И зъл, зъл, сякаш пепелянка му е плюла в устата. Бре глобяваха го, бре бой яде от стопани, не взема от нищо и не взема! Че и гората пали есенно време. Като го наскачат бабините Влайкини, вземе, че дигне пушилката на някоя рътлина, и догде дойдат селяните, догде я изгасят, виж, че изгорели стотина декара. Нарочно я пали, паша да си прави, та напролет, като покарат младоци, да

има какво да пасат козите му. Че не дава и на другите козари да ходят из пожарището. Шильовото момче не смее да припари нататък, а един ден се опитал и Деча Буйната да спре.

— Къдя, къдяяаа! Къдя си ръгнал като къорав — провикнал се от могилиците, като го видял, че наваля със стадото си нататък. — Ако ти държи, запали си и ти гора, магарски сине, па си паси козите, колкото щеш! Де се намираш тъй, ефендимис, наготово да се навираш като шугав? Да върнеш козите назад, че като дойда със сопата!

— Ела, елааа... — обадил се Буйната. — Ела се опитай! Аз съм тука! Чакам те!

Като усетил дебелия край, Кара Кольо се направил, че не чул, поръмжал, поръмжал и не посмял да иде.

Пролетес пък да вземе да натири стадото си накъм Чакървите бобища на Мастунка, та ги направил дармадан!

— Верицата им чакърска — разпсувал се, като видял каква са я свършили козите му. — Изсекли усойната, ефендимис, и ниви ми потопорчили сред гората, лакмазаните му с лакмазани! Ама аз ще ги науча тях! На гола поляна ще ги обърна, та да ме помнят! — И го направил.

Псували Чакъровци, на общината го заявили, ама глава — корава. Па и не може да се докаже. Като дошли да орат пък един ден и видели, че е кораво, окачили ралата на дребницата круша на долния край и си отишли. Той ги свалил след тях, набаскал ги с големия си нож на ивери, наклал един голям огън в дола и си опекар два ръкава картофи от техните. Когато дошли след някой ден пак Чакъровци да видят има ли влага и ги потърсили — где ти рала!

— Кара Кольова работа е тая — рекъл Стоян Чакърът. — Черната му кожа ще отпоря аз нему! — Легнал на земята, заослушвал се, заослушвал се и по звънците разбрал, че е накъм Черковците. Хукнал се той с копралята и го сбарал на една поляна, както си секне огън с огнивото.

— Где ни са ралата бе, чер вампирино? — креснал Чакърът.

А Кара Кольо се прави на глух и дума кротко:

— Не хваща, Стоянчоо... не хваща тази прахан, чичовото! Наш Петко ми я даде завчера, ама или не е сварена добре, или е влажна още, пущината! Ноктите си изпочупих да удриям, ефендимис, не ще и не ще!

— Ралата ни, ралата! Кажу ги дјана! Глуха чумо! Не те питам за твојата прахан!

— Нема да ја бјде. Нефела. Дано имаш да ми дадеш од твојата една сушка, да си хвана огън. Не ще, пуштината! Не хваща!

— Аз ќе ти дам една, ќе да ти изгори и дрипите — изревал Чакърът, подметнал го со копрајата, ќе бой, ќе бой — направил го на кјофте.

— Што ме биеш бе? Какво съм ти направил бе, чилик?

А Чакърът пере ли, пере.

— Уби ме, брей! Какъв е тоя бой бе, ефендимис? И в турско време не са ме били тъй бе, Стоянчоо!...

Лумкал го Чакърът, тупал го, нај-после Кара Кољо се откопчал, драснал из усойната како диво прасе и зачас се озовал при Зъмските камъни, чак горе, на върха. Качил се на нај-високото, изправил се и нали злото му е голямо, разтворил една уста како меча дупка и извикал, колкото му глас държи:

— Ела тука, тукаа! Тука ела, сине майчин, да те видя! На равното и баба знае да бие! Ела тука, та да видиш бача си Коля как знае да пердаши!

И како видял, ќе Чакърът се насочва към него, скочил од камъка и тъмната уся го глътнала како хапка.

Ръцето му пречат

Набожен човек е Лальо Коконата, що да си кривим душата. Пости си и в сряда, и в петък, а клепне ли клепалото за черква, и дъжд да вали, и град да блъска, ще прави, ще струва, но ще прескочи в черквата да запали свещ пред иконата на св. Архангел. Кръсти се, метани прави като баба Пена Святата, та и iso държи на певците. Набожен и учен е. Да ти каже кога се пости, кога се благува и кой ден за какво се пази, от Вечния календар по му сече главата.

Рече му някой ден големият му син:

— Тейко, днес времето е меко, я прескочи с мотиката до стръмната нива на Синьовец да оправиш браздите, дето се отичат пороите, та да я не заплавят през зимата.

А той:

— От днес почват Мръсниците, дума, и аз мотика в такива дни не хващам.

— Хайде, хайде! Стига си се пекъл като котарак край огнището, ами иди до Равнака, че запуши прелезите на гюла. Два направили козарите откъм изгрева.

— Насечи трънак, вършини и ги запуши — гълчи го други път жена му.

— Ами! Сега намери, на връх Вълчите празници на работа да ме караш. Не съм поганец.

Днес Мръсници, утре Бабин ден, в други ден Честни вериги и Празна неделя, Седемтях четвъртъци за град, Русалиите, Черната сряда, Сухият вторник след Гергьовден, Герман, Летен свети Тодор, Вартоломей, Вида, Еньовден, свети Прокопи, Власовден, дето се варди за червеи и метил, Горещниците, двата петъка преди Петковден, Мишинден, Мечинден... и ето ти годината се изтърколила и за Лаля време за работа не остава.

От малък си е такъв. Пази се от грехове и от работа като от чума. А рече ли нещо да свърши, все нищо не излиза. Баща му, бог да го прости, все той по гората за дърва, все той на оран, на копан, а Лальо се щъка из двора като гост или седнал под черницата, пази ювките да ги не изкълват кокошките. Като го ожениха, впрегна в работа пък жена си. Щом му отраснаха децата, поеха го пък те и той тъй си остана до ден днешен.

Дай му да седне отвън на голямото дялано дърво пред

Хаджидончовия дюкян да си свирука с уста и да гледа патките как се цамбуркат из реката. По цели часове стои, стои, стои и гледа, а дойде ли пладне, прескочи до къщи да се налапа и пак се върне на същото място. Извади си цигарето тогава пък и почва да го чисти със сламка. Чисти го, гледа го, надува го с уста, върти сламката, стърже с ножчето нагорялото по долния край, дорде се пореже. Килне ли се слънцето зад голямата гора и поп Костадин се накрули през моста за черквата да бие вечерня, той се надигне, почне да пъшка и куцук-куцук — запъти се за към къщи кокошките да прибере и огъня да стъкне, да му се не карат. Казват, че куцотията сам си я измислил и нищо му нямало, ама като не съм видял с очите си, брате, не мога нищо каза.

Един ден Глухаркиният петел прескочил у тях и почнал да им кълве балгуря. Погнал го Лальо, хукнал петелът да бяга и тук-там, тук-там, че в дръвника. Мушкар Лальо с остена, ръгал, не излиза. Взел, че се покачил отгоре на купчината, ручнали се дървата, кракът му хлъзнал и се навехнал в глезена. Че рев, че пъшкане, че доктори, че врачки, че билерки — две години, хей, две години с две патерици ходи и на болен се преструва. Само и само на работа да не го пращат. Сега ходи само с една и едва накуцва; има ли нещо на крака му, няма ли, той си знае. И баба Чолпанка, и Мустан циганинът казват, че са го видели лятно време, кога няма никой в село, да си стъпя, както господ дал, ама иди му речи, да те видя. Черковен е — и сряда, и петък варди, — ама речи му нещо лошо, ще те светне с патерицата по главата, че ще ти изтече петмезът.

Не ти трябва! Да си я кара, както знае. Може от бога да му е такава дарбата, да си стои, да гледа патките как се къпят и нищо да не похваща, та да са му бели и меки ръцете и да му викат Коконата.

Тъй си живее бай Лальо. През другото време, както и да е, ама като почнеш от пролетта, та чак до Петровден, съвсем самичък остава в село, горкият, та му се свива много душата от притеснение. Ама мине ли Петровден, върне ли се Джонко Бонин от учение, работата се нарежда. В София се учи Джонко за зографин и като си дойде, разхвърли се, съблече се и бос и гологлав по цял ден ходи из реката и изписва водениците, патките, върбите. Пише Джонко, вади ги на портрет, а Лальо Коконата все при него, все около него. Или онова трикракото,

дето крепи книгата, придържа, или му крепи съдчето с вода, дето си топи четките, но все нещо помага. Нищо и никаква помощ е то, а цигари му дава Джонко, с ракия го черпи и на обяд често го кани, ама нали не е за работа роден човекът, и нея не може да върши като света. Или с ръка ще му бръсне книгата да падне във водата, или пък ще се заплесне нейде и ще капичне съдчето с водата на гърба му.

— Брей! Какъв човек се извъди! — троснал му се Джонко, като си изтръсквал палтото. — Нищо и никаква работа, и нея не можеш да вършиш! Поля ми целия гръб.

Лальо попремигал на парцали и нищо не му рекъл. А дядо Гичо Саранкин, който минавал отстриани по пътеката, се обадил:

— Не му се карай, Джонко! Недей го съди! Работен си е наш Лальо, много е работен, да му не е уроки, ама ръцете му пречат. Ами! Пустите му ръце пречат.

Страст

Завчера беше в село Гочката. Яви се, кръстоса на бърза ръка и трите махали, писука, писука:

— Ооо, яйца берем... ооо!

Напълни двата сандъка, гаврътна му една ракийца на Рачковата кръчма, подкара батя си напред и запраши с широките крачоли след него за към града.

Види се, че ги беше продал там и се беше опаричил, защото тази сутрин рано-рано се изпопули пак пред кръчмата, но батю му беше натоварен с празни сандъци и половин чувалче с брашно, метнато отгоре.

Превърза го отвън за вишната, потупа го по шията, дръпна му кой знае защо едното ухо и като си обърса редките мустаци с ръкава, ръгна се в дюкяна.

Беше работен ден и хората сееха по полето. Само Рачко кръчмарят беше там и черният Радион, възседнал единия си крак на стола, смучеше дългото цигаре.

Щом го зърна Гочката, и сърцето му трепна като на заец, но се престори на спокоен. Поздрави, поръча си една ракийца и седна настрани.

От една година вече го бие на скъсване на табла тоя чер циганин, та му не дава да пекне. Не че толкоз ги знае, а гласи ли заровете, магия ли им прави, или просто му върви, ама от десет игри я му даде две, я не.

Играеха най-напред на ракийца, после на цигари, след това Радион му взе една цяла телешка глава веднъж и оттогава все на едро играят.

Рачко му отговори на поздрава, но той се не обади. Измъкна си само крака, протегна го, понеже беше изтръпнал, и като хвърли поглед през прозореца по посока на магарето, рече:

— С какво си натоварил батя си?

— Малко брашно си купих.

— Чисто ли е?

— Не е. Смес е.

— Колко е килограмът?

— Четиринадесет.

— Хм... нищо. Нека е смес. Аз и за него ти изигравам една тройка.

Гочката попримърда неспокойно на стола, но не му

отговори.

— Хайде де! Стиска ла ти! Една тройка само, че нямам време. Ако падна — плащам, ако спечеля, ще го занеса у дома, ще го изтръскам в раклата и ще ти върна чувалчето.

— Не ща. Играйте с Рачка, а аз ще гледам.

— Ще гледаш. Ветрища! То ако ставаше с гледане, кучетата касапи щяха да станат. Игра трябва, момче! Упражнение трябва! Тънка наука е тя, не се учи с гледане!

Гочката предъвка нещо, кимна с глава и пак не му отговори.

— Слабандраци! Невежества — повиши предизвикателно Радион, — ще ме накарат да се изселя оттук. От цяло село няма един табладжия да ми излезе насреща вече.

Гочката пак попримърда на стола, смукна издълбоко цигара и процеди през зъби:

— А бе аз ще запуша тая червива уста и ще ти обуя двата крака в един ботуш, ама...

— Какво „ама“? Кажи де! Какво е това „ама“?

Няма ти да носиш брашното у дома я! Като те натупам, сам ще си го отнеса. Какво искаш повече? От тия по-либерални условия и покойният Уилсон не можеше да ти предложи. Хайде де!

Гочката се почеса зад ухото, помисли за миг и рипна като убоден от трън отзад. След това хвърли рошавия си каскет на пейката, който падна долу до печката, и се сви като коте, пресегна, взе таблата от тезгяха и застана насреща му.

Радион подгъна наново потръпналия крак под себе си, намести се до масата и като го загледа в очите, рече:

— Четиринадесет кила брашно по 4,50 лева правят 63 лева.

— Толкоз — рече Гочката. — Дай 63 лева у Рачка.

Радион преброи парите и кръчмарят ги заключи в чекмеджето.

— Ама няма да ми сечеш зара!

— Няма.

— И ще ги хвърляш тъй, че да се ударят в отсамния ръб на таблата.

— Добре.

— Криво няма да местиш пуловете!

— Криво лозе — много грозде.

— Много грозде, ама град го бие понякога.

— Как тъй град?

— Ей тъй! Който играе криво, с таблата по главата.

— Дадено! Ела, Рачко, тук за свидетел!

Кръчмарят се избърса и застана отзад с ръце на кръста.

Наредиха пуловете и започнаха. Докато се усети Гочката, Радион му би три пула, затвори всичките врати, метна след това два дубеша и го направи марс.

— Хайде, хаирлия да е — подхвърли самодоволно той. —
Още веднъж, и ще напипам на чувала дънцето.

— Пипай, пипай, може и друго да напипаш — отвърна язвително Гочката.

Втората схватка продължи повече.

Сега Гочката играеше внимателно и предпазливо и играта клонеше вече към него, но в последния момент Радион му метна още един дяволски дубеш, спечели брашното, стана и се запъти към магарето.

Гочката попримигна, попримигна, па си избърса мустаците с ръкава и застана до вратата, като мърмореше:

— Пак ги нагласи, куче проклето! Пак ги стисна някак.
Три дубеша един след други. Вагабонтин!

— Ааа... не ми е прието — обади се Радион, като сваляше чувалчето. — Не ми е прието! И дума да не става за нагласяване, ама слушат ме зарчетата, слушат ме! Командата ми разбират.

— А бе аз ще ти кажа една команда, ама ти не държи. Ела да изкараме още една тройка де! На сто лева! Нали те слушат! Нали ги командуваш! Ха де!

Радион обаче завиваше с чувалчето на гръб към дома си и се престори, че го не чува.

— Ха де, майсторе! Върни се да ти видя майсторията!
Защо бягаш?

— Хайде, хайде — намеси се Рачко. — Стига толкова. Или искаш и магарето да ти вземе. Я върви да си гледаш работата!

Гочката го погледна свирепо, изпсува на ума си и се защура из дюкяна да си търси каскета.

Не се мина много, и откъм долната махала се разнесе наново тънкият му писклив гласец:

— Ооо... яйца береме... ооо...

Само че този път той беше по-проточен и някак жално

трептеше, като на плач.

Жив е той, жив е

Гледаш го сега, че ходи прегърбен и кашля като от просеклица, ама левент беше едно време, хубавец беше даскал Петко и като запееше за Хайдут Сидер и Черен Арап, настръхваха ни перчемите и мравунки ни запълзяваха по гърбовете.

Пък да си го видял, кога играе театро, ще си забравиш хапката в устата и няма да клепнеш, дорде не пуснат завесата.

Ама друго време беше то тогава и представления се даваха царски и хайдушки, а не като сегашните лицемерия. Да гледаш „Геновева“, три дни ще хълцаш и очите си ще изплачеш, а пък „Ильо войвода“, „Руска“ — е-хе! Какво сте видели вий и какво сте разбрали от тоя свят! Колкото рев са изревали нашите жени по „Геновева“ и „Руска“ и колкото клетви е изклела Черна Гана по Голоса и Кърджи Османа, и Лъжлив Съби не може им хвана сметката.

Та, искам да кажа, чудо беше на времето даскал Петко. Вечерно училище отвори, кооперация основа, върби посади по реката да не ни завлече водата къщите, ама изядоха го партизаните. Уволняваха го, местиха го из цяла България, докато го направиха да не може да се засмее от сиромашия човекът.

Малък бях тогава аз, една стиска хлапе бях, ама обичах учените хора, въртях се около даскалите, помагах на сцената и няма да забравя, когато дадох „Жив е той, жив е“.

Още през деня докараха в салона една кола камъни и ги струпаха на купчина наскред сцената. Наскубахме ний треволяк, начупихме клони, нареди ги даскалът отгоре и наоколо. Чудя се защо е това нещо, мая се, а то щяло да представлява балкан.

Като се мръкна, наша Мита ми даде да й нося бохчата с лелината шевичена риза, дето я дарили, когато кумувала на Кукудановата сватба. Тя, даскалицата и Тинко Кьосето щяха да представляват самодивите.

Помъкнах аз бохчата, влязох безплатно, значи, заставах зад кулисите до завесата и си гледам. Даскал Петко, като се напременил, като се нагласил на Нена горския с куртката, че като я накръстосал отпред със зелени ширити, като се стегнал с цървули, бели навои и черни върви, накръст опасани; че оня ми ти калпак с лъвче, оня ми ти кобури с чифте пищови и

ятагани — жив и здрав Хаджи Димитър войвода. Ходи той, крачи по сцената, разпорежда, а даскалицата с разплетени коси, венец на главата и по дълга бяла риза го фланкира скришом с черните си очи и сякаш шекер на бучки ѝ се топи на сърцето.

По едно време донесоха и бенгалския огън, сложен на две керемиди. Изтегна се даскалът на камъните, отпусна глава, а от едната му страна пушката, а на другата дървена сабя, надве строшена — също както е в песнята.

Изгасиха лампите, дядо Лулчо удари третия звънец, утихна цялата публика, само едно дете врякаше, но, види се, майка му му даде да суче и то млъкна. Запалиха след това бенгалския огън и театро̀то почна.

Наредено беше Пеньо Писарът да декламира бавно стихотворението зад кулисите, а даскал Петко да лежи и пъшка на камъните със сила мъжка и да представлява точ в точ, каквото казва Писарът.

Светна она ми ти бенгалски огън, дигна се един пушек към тавана, Пеньо декламира, даскалът лежи и пъшка и нещо червено му подмокря ризата близо до сърцето.

— Бря, кръв! Същинска човешка кръв!

Изпъвам аз шия, надничам, а очите ми изскочили като шикалки.

Кара си Пеньо стихотворението легално, значи, и приближава онова място, дето се казва, че кръвта още по-силно тече.

Като рече тия думи, даскал Петко нещо мръдна, камъните се разместиха, изтрополяха, той се наклони и, аха-аха, да се съборяса на дъските, но успя да се закрепил на един лакът. В същото време едно черво изскочи из пазвата му, че като цвърна една кръв из него, че като зашурка, та опръска чак на дядо Лулча мустаците и цялата стена зад него.

— Бря, жила ли му се скъса на човека, какво му стана?

Ахна попадаията, писна Гана като на умряло, публиката рипна на крака, а на мене ми се сковаха устата от страх и не мога да рече три. Добре, че спуснаха завесата, инак кой знае на колко души щеше да се пукне злъчката.

После я разбрахме каква била. Да се изхитри, синковецът, да напълни един мехур с червена боя и да го сложи под мишницата си. Съединил го с едно черво, прокара го под

ризата си до гърдите и като натисне малко, то си пуца кръвчица, значи, и му подмокря ризата. Хубаво, ама на онова място нещо помръднал, камъкът се отместил и без да ще, даскалът натиснал по-силно и стана, каквато стана. Изпразни му се мехурът, значи, изтече му кръвта моментално, та изгаси и бенгалския огън, и представлението свърши. Свърши, ама по средата, и не можахме да видим самодивите. Ни даскалицата можа да му превърже раната, ни наша Мита да го поръси с вода студена, нито Тинко Къосето да го целуне бърже. Ама да ти кажа, добре, че тъй се случи, защото Тинко не можал да си намери дълга риза и се беше приготвил с неговата си, а тя хем кирлива, хем къса до коленете и какъвто е дръглив и кривокрак — каква ти самодива, братче, то цял таласъм.

Писмо от Голо бърдо

Здраве желаем, господин Данаиле,
Да те запозная с нашето кметче... Като го гледаш така, както си е бръснат и загладен, млада-младина, ще речеш, и зелено откъснато, ама учено момче е, по законите се води точ и на всички въпроси гледа юридически, един вид. Уж добро наглед, инак, уж все се усмихва и добърденят му не излиза от устата, ама дорде кихнеш, и ще ти състави акт за нарушение. И не акт на шега и отгоре-отгоре надраскан, колкото за респективност само, а по точката на закона, значи, по параграфа и по алинеята му, та кога идеш в съда, трима адвокати да не могат да ти помогнат и избавят.

Тропне ти акта, значи, изпрати го по принадлежност и пак ти се усмихва, и пак добърденят му виси като папириска на устата. И минало се не минало ден-два, сякаш нищо не било. Срещне те

някъде, метне ти с ръка и не ти прави дипломации, а направо ти го рече:

— Бай Стоиле бе, снощи вашият, малкият, донесе две кошници грозде от лозето, а ти се спотайваш, майка му стара, и не обаждаш. Че покани ме де! Покани ме като човек и аз да си хапна.

И ти, щеш не щеш, докато не ти е съставил нов акт, поканиш го, значи, неволно.

Дойде хлапето, знаеш, потопорчи се в къщи като росен заек, седне, навечеря се, надумка се с грозде до небцето и си иде по живо, по здраво.

На другата вечер иде у други на гости, на третата у трети и, кажи-речи, тъй си го храним и поим, по азбучен ред, селски.

Инак предприемчив е и е силен в мероприятията.

Получил един ден окръжно за почистване на всички улици в селото. Повикал, синът му майчин, двама цигани с брадви и без да му мигне окото, като

почнали да сечат хасмите, дето са на улицата пред къщите. Секли, секли и ги почистили до минимум. Когато се върнахме вечерта от работа — що щеш! Няма ни хасми, ни чардаци, ни тикви по плетищата, ни кратуни, нито пък волски черепи по коловете.

Събрахме се вечерта, направихме прошение до горното място, ама човекът си имал подкрепление в София, поддръжка си имал. Свако му бил началник в министерството на разните работи, чичо му бил главен инженерин, вуйчо си имал владика и ни оставиха без последствие. Като ни оставиха без последствие, то пак надигна глава, пак го изби на мероприятия.

— Вий, казва, тук тънете в невежество и мрак. Нощно време, като тръгне човек, казва, из селото по служба, очите си ще избалака в тъмнината. Светлина, казва, трябва, повече светлина!

И взе, че потопорчи всред селото, до попвата къща, един фенер голям, колкото на Тотя прасето главата. Запалиха го вечерта, лавнаха ония ми ти кучета, струпаха се дечурлигата — цяла илюминация! Стотинка да изгубиш, ще си я намериш завчас. Попът и попадията се радваха, радваха, ама после цяла нощ тичаха да си събират кокошките, Кълвят си, знаеш, по улицата, ровят си и не щат да си легнат, защото, като свети той, фигурира им на ден.

Хубаво, ама нали дойде новата даскаличка. Нали се настани на квартира у попови и нали взе кметчето да се усуква около нея. Де го — в училището, де го — у тях на гости. А като почна и нощно време да прескача, видя, че фенерят му пречи, взе обратно решение, значи, и го премести на другия край на селото до Пънчовата ковачница. Крива била улицата там, тъмно било много, а имало трапища и други едни такива аргументировки.

Ама и ний не спим, ха! И ний сме будни! Още на другия ден срещнах даскаличката и и прошепнах на ухото:

— Учителке, рекох, прощавай, рекох, ама за

твое добро. Между нас да си остане, рекох, ама тази стая дето живееш у попови са умрели две жени. Едната, рекох, първата стопанка на къщата, умря от охтика, а другата, дъщеря ѝ. И тя, рекох, от същата умря. Дума да не излиза, рекох, ама и попадията, и тя е прихванала от тая сладка медена. Не е за друго ти го казвам, рекох, ама само така да си в известност.

И си заминах.

Още същата вечер момичето си дигна партакешината и се настани у Ганя лелин Вълин, до самата Пънчова ковачница.

Като се премести тя, и излезе заповед фенерят да се премести в края на селото, чак до реката. Кал имало там, блатото се събирало през време на дъждовете, на Коля Кутийката прасето се било удавило преди години и тям подобни.

Премести го синът, ама и ний не стоим със скръстени ръце.

Бре умрял смок ѝ подхвърлихме на даскаличката, бре живи гущерчета и пуцахме през прозореца, докато я накараме и от там да си излезе.

Та, искам да ти кажа де, ако питаш как сме със здравето и какво прави ентелигенцията в село, в настоящия момент ще ти кажа: Слава бога! Попът си измаза наново стаята и накара фелдшера да направи дезинфекция навред, та дано върне пак даскаличката; секретар-бирникът изпъди баба си, за да му отвори място, дано се настани у тях, тя горката, току се не мине, току помъкне багажа си в нова квартира, кметът заряза и точки, и параграфи, и алинеи и не гледа вече юридически на въпросите, а си се занимава само с едно мероприятие: Да мести фенеря из село. Толкоз.

Съкращения

Като рекли: съкращения, съкращения, икономии в заплати, канцеларски, веществени, хранителни, та и езиците ни почнаха да съкращават вече от някое време насам и не дават свобода ни на словото, знаете, ни на думата. Де едно време такива наредби, предписания и такива работи! Всеки си бърбеше на своеволие, всеки си приказваше, колкото си иска и каквото си ще, и оратори, оратори — с лопата да ги ринеш. По четири часа говореха, по пет, по шест, дорде им се повредяха гласните струни и пискуните им захъркваха като на заклана кокошка, а народът си ги слушаше с търпение и нищо не думаше.

А сега — това не бива, онова не може, това е забранено, онова не е позволено — не знае човек какво да прави просто.

Когато освещаваха паметника на Априлов в Габрово, избрахме да поднеса венец и да кажа няколко думи. Две делегации бяхме от нашето село и два венеца направихме. Единият от общината, а другият, дето го носех аз, от читалище „Познай себе си“.

Поехме ний из балкана, стигнахме живо и здраво в Габрово, наредиха ни в редици, кажи-речи, около петдесет делегати с венци, мъдря се аз по средата и си преговарям речта умствено. Пред мене беше кметът, и той си я преговаряше и от време на време махаше с ръка като капелмайстор.

Стояхме, гледахме, слушахме черковната служба, казаха по едно слово двама-трима габровци, най-после дойде ред и до венците. Хубаво, ама щом приближихме до самия паметник, и някой извика високо:

— Господа, никакви речи! Никакви слова! Само ще подавате венците, а аз ще съобщавам от кое село и от коя организация са.

— Ха сега де! Ха свободна България и Търновска конституция де! Ха сега — „Познай себе си“, Димчо, като ти не дават да си кажеш думата и да видиш бива ли те за оратор, или не!

Развикахме се, запротестирахме, ама с габровец кой може да се разбере, че и ний.

За икономия на време било наредено, а щом е за икономия, те няма да отстъпят, ако ще Янтра назад да се върне,

ами да си ходим, рекох, докато е време. Да се махаме, думам, кмете! Тя тяхната икономия нали я виждаш, даже на Априлов шапка не сложили на главата, а го потопорчили насред площада гологлав дъжд да го вали и вятър да го брули. Хайде!

Измъкнахме се и поехме за село. Из пътя накарах кмета да застане на един камък във вид на паметник и си казах речта, после аз заставах, той си каза словото и ни олекна.

Не се мина много, и ме избрах пак делегация по откриване паметника на Хаджи Димитра пък в Сливен.

Направихме пак венец от букова шума, стегнахме се и преди да тръгнем, думам на кмета:

— Кмете, казвам, не отивам толкова път да бия само за тоя, що духа. Реч искам да държа. Слово искам да кажа. Българин съм, казвам, избива ме на речове и толкоз. Ако не, друг да ме замести.

— Ти, ти ще идеш, казва, че си по-интелегентен и си без работа. Друг такъв в село няма. А колкото за речовете, не ставай прост, а се примъкни близо до паметника и започни, без да питаш никого. Дорде вземеш думата веднъж. Речеш ли: Почитаемо събрание, щат не щат, ще те слушат.

Послушах кмета и тръгнахме. Качихме се на увеселителния влак за Сливен, че едно тъпкане, едно натискане, едно мачкане, от венеца само обръчът му остана. Като слязохме в града, откършихме оттук-оттам по някой клон из градините, понагласихме го и стигнахме до местопроизшествието.

Наредиха ни пак в редици, нагласиха ни, ама аз този път се примъкнах по-напред.

— Сега, рекох си, ще си кажа математа, па ако ще и сам Хаджи Димитър да слезе от камъка и ми отреже главата.

Пред мене имаше само трима души с венци. Делегатът на дружеството на ветеринарните фелдшери, делегатката на жените с прогимназиално образование и тоя на търговците на зайчи кожи.

Започнаха речите. Заредиха се владици, патрици, министри, директори, инспектори, най-послед дойде и наш ред. Качи се на високото ветеринарният и още непочнал, един едър сливенец застана отзаде му, замушка го и завика:

— По-кратко, по-късо! Съкращавай! Съкращавай!

Човекът се смути, объркаха му се дарбите, уплете се като

коте в прежда, остави венеца и се оттегли заднишком, без да се поклони. След него се качи председателката на жените с прогимназиално образование. Гледам я и си мисля: жена е, поне нея няма да спира тоя хубостник. А той, хич му не мига и почна и нея да мушка в гърба.

— Бря, сукин син, ще осрами жената!

Започна криво-ляво тя, хем говори, хем се озърта назад, хем маха с ръка да го пропъди, а той мушка ли, мушка в гърба и дори я не отстрани по средата на речта, не се остави.

Като видя каква е работата, делегатът на зайчите кожи се отказал от думата и дойде моят ред. Качих се на трибуната, дадох гръб на сливенеца и си мисля:

„Ти мушкай, ритай и с юмруци удряй, ако щеш, аз ще си кажа словото, па да видим кой ще надвие!“

Потопорчих се аз, пламнах, думите ми се задиплиха като тютюневи листа в низа и всичко тръгна отлично, ама нали, пусто да остане, още от дете ме е гъдел и бутне ли ме човек с пръст около кръста, подскачам и ме избива на смях! Сякаш някой му бе посочил слабото ми място. В най-важния момент — бооц! Боцна ме под хвърчащото ребро, подскочих, обърках се и отидоха по дяволите и словата ми, и думите, и изреченията. Започнах отново, ама той повтори, аз пак подскочих, изтървах венеца и той се наниза на шията на един от музикантите, който стоеше под мене.

Бламираха ме и тук. Напуснах тържеството и тръгнах да диря зайчите кожи за утешение. Тук зайчи кожи, там зайчи кожи, намерих го на пазаря в кръчмата „Касапска среща“. Там бяха и кметът, и всички делегати, които не можаха да говорят. Че като почна отново едно тържество, че като се занизаха едни оканици, цяла нощ откривахме паметника на Хаджи Димитра, цяла нощ пяхме „Жив е той, жив е“, прегръщахме се, целувахме се и речите си казахме до един без остатък, ама не е там работата.

Свобода на словото трябва да има, на словото и на думата. Без съкращение, значи, и без мушкане в ребрата, а кротко и толерантно, както пише в закона.

Неопечената баница

Всичко им дал господ на леля Минка и свако Дан, всичко си имат, само че са бездетни, горките, и като няма с какво да се занимават, честичко се поскарват. Карат се, карат, ама пак един без друг не могат и мръдне ли единият за няколко дни, все за дома си мисли. Този пък, който остане в къщи, върти се като муха без глава насам-натам и не знае какво да прави самичък.

Лятос леля Минка рече да извести сестра си в Ямбол. Хем да ѝ погостува, хем да си сръбне от минералната вода, че я присвиваше понякога стомах.

Уж щеше да седи две недели, а тя току довтаса на третия ден.

— Що се връщаш ма, домошарко? — дума ѝ уж сърдито свако Дан.

— Да им се не види и Ямболът, и намярата, Дане. То прашно, горещо, пък у Фанини едни дечурлига, едни неразбрани. Леглото ми кораво, възглавницата ми висока, не можах да склопя очи.

— Не можеш, не можеш да траеш без мене никъде, ами признай си — смига ѝ лукаво свако Дан.

— Ух, умряла съм си — чумосва го леля Минка. — Заритала съм за тебе, ами ми домиля за градинката, за саксиите, за пиленцата.

— Уж де! Уж саксии, уж пилета, а тя не могла да мигне от мисъл по мене.

— Какво ще те мисля, не си ли знам стоката. Щом съм заминала, намерил си се с Тача фурнаджията и хайде в кръчмата. Дай по едно, дай още по едно и до някое си време. Не е ли така?

— Първата вечер тъй беше, няма да си кривя душата. Тъй беше, ама си имаше причина. Заминаваш за две недели, тежка раздяла, дето се вика, малка работа ли е това? От мъка го направих.

— Ууух! Знам ги аз тези, ами не ми ги разправяй. От мъка било. Ами кога съм тук, каква ти е мъката, че всяка вечер се черпите пак?

— Е тогава пък от радост, че си тук — мутолеви нервно свако Дан и бърка ту в левия, ту в десния си джоб.

Такива им бяха препирните. За нищо и никакво се

спречкваха и веднага се придобряваха. Пък най-много се караха за фурните. За Тачовата и Македонкината фурна. А те, пущините, се случили и двете близо до тях. Тачовата на сто крачки надолу до джамията, а Македонкината на сто крачки отгоре до житния пазар.

Леля Минка обичаше да си пече туй-онуй на Македонкината, защото беше на тъгла, та повече свят минаваше и си разправяха новините с фурнаджийката, а свако Дан настояваше да ходи на Тачовата, защото бяха приятели от детинство и се разбираха в посръбването.

Тази сутрин двамата съпрузи бяха станали много рано.

Леля Минка плевеше и поливаше градинката, а свако Дан смени колчето на един доматен корен, оправя вадичката да напои краставичките и като отрязва едно сухо клонче от прасковата, рече добродушно:

— Минке, Минке мари, да ти кажа: прияло ми се е баница. От онова бялото брашно в малката тепсийка, тъй, натънко да я разточиш, и със сиренце. Дребно сирене имаме ли?

— Ами че да разточа, Данчо, защо да не разточа. Колко му е работата. И сиренце има, и прясно масло има.

— Ама на Тачовата фурна ще я опечем.

— Иии... аман с твоя пусти Тачо! Като си рекъл: Тачо, Тачо, Тачо, че сякаш устата ти лепнат от сладост. Колко пъти съм ти казвала, че той не може добре да си опалва фурната и каквото му занесем, все сурово го връщаме.

— Тъй ти се струва на тебе. Аз да му я занеса, че да я позачерви отгоре, та да видиш.

— Ако ще я носиш там, няма да точа! Чу ли? Няма да точа нищо.

— Хайде, хайде, ти я разточи, че ще видим после.

— Аз ти казвам, пък ти прави каквото щеш. Занесеш ли я на Тачовата фурна, няма да хапна от нея. Тъй да знаеш...

Запретна се леля Минка — сета-пета, сета-пета, — отся брашното, замеси го и за един час баницата беше готова.

— Ще се умия-думаше си тя, — ще се облека и ще я занеса, дето аз си искам. Няма да ме знае даже.

Харно, ама свако Дан си имал също план...

Уж човъркал нещо из двора, а едното му око стрелкало все към кухнята. Щом леля отишла да се облича горе, той грабнал баницата и хоп на Тачовата фурна. Подал му я да я

метне и отишъл да играе кончина в кафенето.

На обяд пристига с баницата в ръце.

— Чудо е, Минке! Зачервена е отгоре като на младо момиче бузките.

— Яж си я самичък — отвърща троснато леля Минка.

— Е, де! Я остави тая работа настрана. Слагай да си хапнем, дорде е топличка още!

— Не ям неопечена баница, разбери! Яж си я ти!

— Ще си вземеш де, ще си куснеш малко. Чак пък толкоз артък! Гостенка ми си най-послед. Аз ще ти отрежа ей тука от краишничето, от препеченкото. Ето на, хапни да видиш. Хапни си де!

— Е, то само там е опечено я — приканва се тя, — другото е живо тесто.

— А бе кусни ти сега от него, пък аз след това ще ти намеря по-хубаво парченце. Ей това отсам е още по-хубаво! Хуу! Тя отдолу била още по-изпечена, пущината. На, ще ти го обърна да видиш. Гледай, гледай! Масло. Топи се в устата като шекер. Ама как да се не топи? Кой я е точил, че да се не топи. Хапни си, хапни! Ох, ох, ето ти още едно парченце!

Тъй си се канеха и приглеждаха свако Дан и така Минка. И той нагъваше, и тя лапаше и се преструваше на сърдита, докато най-послед тепсийката лъсна опразнена на масата.

— Браво бе, жена! Ний сме я излапали — рече свако Дан, като си бършеше лъснатите като с брилянтин мустаци.

— Излапа си я самичък. Аз колко си взех — нищо.

— Е, и ти си хапна де! И ти си хапна хубавичко. Не крий!

— Уу... Данчо, и ти като навиеш нещо на пръст, че като почнеш! Хапнах си най-послед, разбира се. Сурова-несурова, хапнах си. Няма да остана гладна я. Ама не е там работата. Не биваше в Тачовата фурна да я носиш, а на Македонкината...

Тетанус

Три дни и три нощи валя дъжд, вятър брули, сняг прехвърква и обозните коне, гладни и на открито, изпаднаха в отчаяние и песимизъм.

Черньо от линейка №7 на туй отгоре се разболя даже. Сгърчи се, разтрепера се и долната му устна увисна.

Въртяха се около му войниците, вода му предлагаха, малко стара слама му намериха, а той уж вегетарианец и въздържател, а клати глава отрицателно, не ще и не ще.

Да е урочасан, думат, не е за вярване, защото не го е срещал даскал, ни поп; да е слънчасал — откак сме дошли, слънце не сме видели; да му е домъчняло пък нещо — не може да каже животното.

Мислиха, мислиха, па съобщиха по телефона да дойде веднага ветеринарният лекар. И като му съобщиха да дойде веднага, той пристигна на другия ден следобед.

А Черньо се сгърчи още повече и долната му устна допря до земята.

Пристигна докторът, облече бялата дреха, намести очилата, застана на десет крачки от него, гледа, гледа, па като се дръпна още толкова назад, размаха ръце и се развива:

— Безобразие! Защо сте чакали досега? Защо не сте ми обадили? Какво сте зяпали? Не виждате ли, че животното умира, а? Хайде, веднага да го махнете оттука. Още сега да се изкара вън от града, да се застреля, да се полее с газ, да се запали и след това да се зарови дълбоко в земята. Хайде! Хайде! Бързо! Моментално, че това е най-страшната, най-заразителната болест на земята. Това е тетанус, разбирате ли? Те-та-нус! Просто ужас!

Разтичаха се, разбързаха се всички, двама войници го отвързаха, поведоха го и с тикане, с дърпане го повлякоха към края.

А Черньо петлее крака, едва-едва пристъпя и повърви, повърви — спре, повърви, повърви — пак спре.

— То, ако така продължава — дума единият, — не ще стигнем до края на града и след демобилизацията, ами иди намери една сопа, че да почнеш да удряш.

Отби се другият в някакъв двор, изнесе суровица и почна да налага Черня енергично и систематично: по гърба, по

корема, по краката и после пак отначало.

Той удря, другият дърпа повод, той пердаши, онзи опъва, викат, псуват, а конят дига пара, облян в пот, и крачи, сякаш ще му раздават прощъпалник.

Най-после по мръкнало стигнаха накрай града. Спряха край един дол и почнаха да се питат:

— Е, сега какво щяхме да правим най-напред?

— Че каквото рече докторът. Трябва да го застреляме.

— А пушките ни?

— Забравихме ги.

— После?

— После щяхме да копаем ров.

— А мотика и лопата?

— И тях забравихме.

— Тогава?

— Тогава и газ нямаме да го полеем, и кибрит нямаме да го запалим, и тъмно стана вече, ами да го оставим тук, че утре ще видим. Къде ще иде тая кранта? Не видиш ли, че е пътник за оня свят. Както го оставим, тъй ще го заварим. Че тъй де! Най-много да вземе да умре, а умре ли, една грижа по-малко.

Речено и сторено.

Оставиха Черня да размишлява по положението през нощта, а те се прибраха, наспаха се и сутринта рано-рано, въоръжени до зъби, пристигнаха на лобното място.

Като пристигнаха, гледат, озъртат се — няма ни кон, ни дявол.

— Да е пукнал — дума единият — и да са го изяли кучетата, трябваше поне ребра да намерим тук за веществено доказателство; да е възкръснал, не е писано досега в черковните книги четвероного да е правило подобни чудеса — хай да му се не види макар!

Седнаха, мислиха, кроиха, па единият се обади:

— То с мислене не става, а с ходене. Я да се упътим да пребродим наоколо, да открием поне диря от него, защото иначе, научи ли се началството, нас ще застреля, ще ни полее с газ и ще ни зарови дълбоко в земята. Да тръгнем надолу към онова близкото село.

Поеха двамата, повървяха, повървяха и не щеш ли, насреща им един чичо.

— Чичо бе, не си ли срещал из пътя болен кон?

— Болен кон ли?

— Болен, болен, един болен чер кон. От заразителна болест, знаеш, тетанус!

— Хм — рекъл чичото, — болен не съм срещал, ама един здрав-здравеничък чер кон от тъмно го гледам да пасе в общинската люцерна до воденицата.

Хукнали се надолу войниците, стигнали до воденицата, кога погледнали — що щеш! Същият Черньо от линейка № 7 без никаква разлика.

— Хоо, че каква беше тая и каква стана — пита смаян единият.

— Защо?

— Че уж заразен, уж умира, а то...

— Заразен — вятър! Да вържеш и доктора да стои три дни и три нощи гладен на студа и Дъжда, че ще го питам аз него.

— Добре де, но нали беше сгърчен, нали трепереше и не можеше да ходи, от какво оздравя тогава?

— От суровицата, от какво! Да те подхвана аз тебе с оная голяма сопа, че ха по гърба, ха по корема, па по краката, да ти разтрия и кожата, и кокалите, че да почне да излиза от тебе пара, не тетанус, а холера и чума да са те натиснали, ще се уплашат и ще изхвъркнат завчас.

Тайна полиция

На едни хора, да ти кажа, и петлите им носят яйца, гдето има една дума, а на други не им върви и туйто! Та и наш Борко е от тях. Още от първата му женитба пролича. Мислеше си, че като се ожени за оная сврака, ще пипне петдесет хиляди левчуги, а те излязоха само десет. Кой ти ги дава без нищо и тях, ама поне на комар да му беше провървяло мъничко след това, та да пораснат, а то срещу Коледа пипна паричките, поразигра ги тук-там, поразмърда ги с добри намерения и не се усети как му се изнизаха между пръстите. Точно на Водици, значи, пи една студена водица и — толкоз! Няма ни зестра, няма ни пари, няма нищо — стопиха се като снежинки в комин.

А известно е на всички колко коварно нещо е жената. Щом проигра Борко парите, и тя го напусна. Е, не остана и той на пътя, да речем, ожени се втори път и пак се прибра с Куна Зюмбюлкина, че баща ѝ бил болен от рак и скоро щял да се спомине, ама нали корав човек бил пустият му Зюмбюл и нали рактът му не излезе девненски, а едно нищо и никакво раченце! Рязна му го един ден доктор Паранджилов, клъцна му бучката, тръсна се она ми ти човек, оправил се и освен че не мисли да мре, а се готви на зетя си да носи носилото отгоре даже.

Пък Куна, не стига, дето дойде гола, боса и без петак в къщата му, а се разположи като у дома си и почна да му развъжда поколения, знаете, като зайчета. Мине се не мине — вряк! — дете, мине се не мине — вряк-вряк! — две деца!

Въртя се Борката, въртя се като ударен в темето — няма работа! Подаде заявление за писар в съдилището. Вуйчо му Дечко бил кум на съдията, та дано, туй-онуй, се нареди. Занесе го вуйчо му, обеща човекът, ама още му несложил резолюцията, и го преместиха. Постъпи Борко след това при един адвокат като писар, го речи, като разсилен, го речи — изпъдиха го. В Инспекцията на труда постъпи — закриха я на третия ден.

Ха съдба де! Ха късмет де!

А зимата страшна се задала и Куна вирнала пак корем, да простите, готви се пак зайчета да развъжда. Хеле, даде господ, към Димитровден по увеличение на персонала пак го прибраха агент в общината. Хубаво, ама бюджетът не бил още утвърден и като го повърнаха — службата му излезе задраскана. Че не

искат да му платят и за изслужените две недели и нещо. Нямамо от кой параграф да ги вземат.

Борката стиска зъби, мълча, мълча, па процеди на себе си:

— Няма ли, няма ли, верицата ви душманска! Аз ще ви покажа къде има, че да помните!

Грабна си каскета и излезе.

На следната нощ някой разби касата на общинския бирник и задигна и водното право, и сметта, и всички други такси, които си беше изплатило населението, и си ги употреби за свои лични нужди.

След други три нощи ограби се златарският дюкян на арменеца всред чаршията, а малко след това претръскаха и дядо му — Зюмбюля — с оздравялото раче.

По подозрение арестуваха Борката. Три години и половина седя човекът в затвора — да го изследват той ли е, или не, ама, види се, не можа да се докаже и го пуснаха наскоро.

Дойде си Борката, бял-червен и кротък, кротък като овчица. И нали празен не бива да стои, нали комат трябва да се изкарва, че зайчетата врякат от глад — тук ли, там ли, с молби, с плачове, — прибраха го най-после на служба в тайната полиция.

— Ти — казва му полицейският началник — си опитен доста по тази част, познаваш някои от затвора, някои отвън и така нататък. Назначавам те — казва — за детектив специално по апашките работи. Ще следиш за кражби по пазара, из чаршията, през време на панаирите и така нататък, но опичай си ума! Стане ли кражба и не се залови крадецът, ти ще влезеш направо в клечките! Толкоз ти казвам, а ти си прави сметката! И тайна, казва, абсолютна тайна! Никой да не знае какъв си, що си, где си на работа и така нататък! В околийското — казва — ще идваш на доклад само нощно време и ако случайно някой те види, ще казваш, че си под полицейски надзор и идваш да се разписваш.

Слуша Борката с прибрани крака по войнишки, клати глава, обещава всичко точ в точ да изпълнява и още на другия ден започна най-прилежно новата си работа. Кара неделя, две, сключи месец — и началството доволно и той доволен.

Ето че дойде и панаирът. И щом го откриха, на един селянин измъкнаха кесията с парите из пояса. Разтичаха се

полицаи, хукна се и Борката, тук крадец, там крадец — сякаш в земята потъна. Обиколи крайните кръчми, ханища, бордеи — няма, та няма! По мръкнало, отчаян, тръгна към околийското да види да не би другите да са открили следи. Пътят му беше край цирка, та се отби да поразгледа между натрупаната отвън публика. По едно време забеляза, че на касата си купува билет някаква съмнителна личност. Мушна се Борката в тълпата, проби си път и застана зад личността.

„Ще вляза в цирка — рече си той, — ще застана зад него, ще го следя през цялото време, па ако стане нужда, и в джоба му може да бръкна даже.“

Добре, ама кога му не върви на един човек, кога го преследва съдбата, вари го, печи го — все толкоз! Влезе непознатият и Борката след него. Посрещна го вратарят, дигна Борката ревера на палтото си, за да му покаже полицейската си значка и да му не иска билет, а портиерът, кучият му син, голям патриот ли беше, та искаше да се покаже услужлив към органите на държавната охрана, или беше някой стар апашор, не зная, ама хвана го нежно за ръката, изведе го пред претъпкания с публика салон, в който бяха и околийският с жена си, и полицейският с годеницата си, и кметът, и целият град, го речи, потопорчи го и извика, колкото му глас държи, за да чуят разпоредителите:

— Тайна полиция молеем! Първо място!

Уволниха Борката на другия ден още. И щом го уволниха — същата нощ вратарят осъмна по риза и гащи само. Както си спял в палатката до цирка, някой му задигнал всичките дрехи.

Казваха отпосле, че това било Боркова работа, ама като не съм видял, брате, не мога си изкриви душата и не мога нищо ви каза!

Янковото радио

Отвори си кръчма Янко Басмянков. И то не, да речеш, каква да е, а модерна кръчма, хе, с мебелите му, с хладилниците му, с най-изрядни питиета, мезета и така нататък. Тъкмо по това време полската столица се бореше юнашки и не се даваше на немците, та по този случай взе, че я кръсти „Варшава“. Аперитивница „Варшава“, значи. А за да има и пискюл отгоре, купи си и радиоапарат. Извади си позволително, значи, плати си встъпителната вноса от 373 лв. плюс 200 за първото тримесечие, пусна го да свири, застана на тезгяха и зачака клиенти.

Хубаво, ама нашите дангалаци, свикнали на евтиния и прости кръчми, се мярнаха само в първите дни, пиха по ракийца, по две и като видяха, че им излиза солено, не повториха.

Чака Янко неделя, чака две, чака три, черпи се за кураж, гълта мезета без хляб, понеже почнаха да се развалят, докато един ден Варшава падна, значи, и Янко фалира.

Пренесе стоката и мебелите вкъщи, струпа ги в зимника, а радиото постави до леглото си да му пее жални песни и да го утешава.

Не щеш ли, един ден, тъкмо го беше пуснал, изгърси се служещ от пощата и почна акт да му съставя.

— Не може, вика, абсолютно е забранено да се свири на вересия. Трябва, вика, таксата си да платите, че тогава.

— Как тъй такса? — пита Янко. — А онези пари, дето ви ги броих преди месец, за лукова глава ли бяха? И разписките пазя, вика, ето ги!

— Те са невалидни абсолютно — вика служещият. — Нищо не струват вече. То беше така за обществено ползуване от апарата, вика, а сега вий си го използвате индивидуално. Ако искате да му се наслаждавате така, вика, ще трябва да си извадите ново позволително за домашно ползуване. Инак ще го запечатаме, вика.

— Ами ако реша да го продам и човекът иска да му чуе гласа?

— Ще подадете заявление да дойдем да го отпечатаме, вика. Ще платите и малко такса пак.

— Е добре, но ако го не хареса той и не стане пазарлъкът?

— Пак ще го запечатаме.

— И после, ако се яви нов купувач?

— Пак заявление, вика, пак ще си платите и пак ще дойдем да го отпечатаме. Пък не знам и дали въобще имате право да го продавате, вика. Дали имате изобщо позвоелително за продаване на радиоапарати.

Чуди се Янко, кръсти се, па взе ново позвоелително за домашно ползуване, плати още 172 лв. плус 203 лева за тримесечие и затърси още по-жални песни по станциите.

Мина се не мина още един месец, продаде той хладилника, част от напитките, сключи заем и тъкмо беше започнало да се привършва кафето, взе, че си отвори кафене.

И като го отвори, примъдри на тезгяха и радиоапарата, разбира се.

Постави го на най-видното място, значи, завъртя му там бурмата, развряка се оная ми ти кутийка, та събра чаршията, и, хоп, служещият от пощата довтаса пак.

— Не може, вика, абсолютно не може да се пуца този апарат на обществено ползуване, защото има разрешение само за домашно, вика. Ново позвоелително трябва и нова такса за тримесечие. Иначе, вика, ще го запечатам.

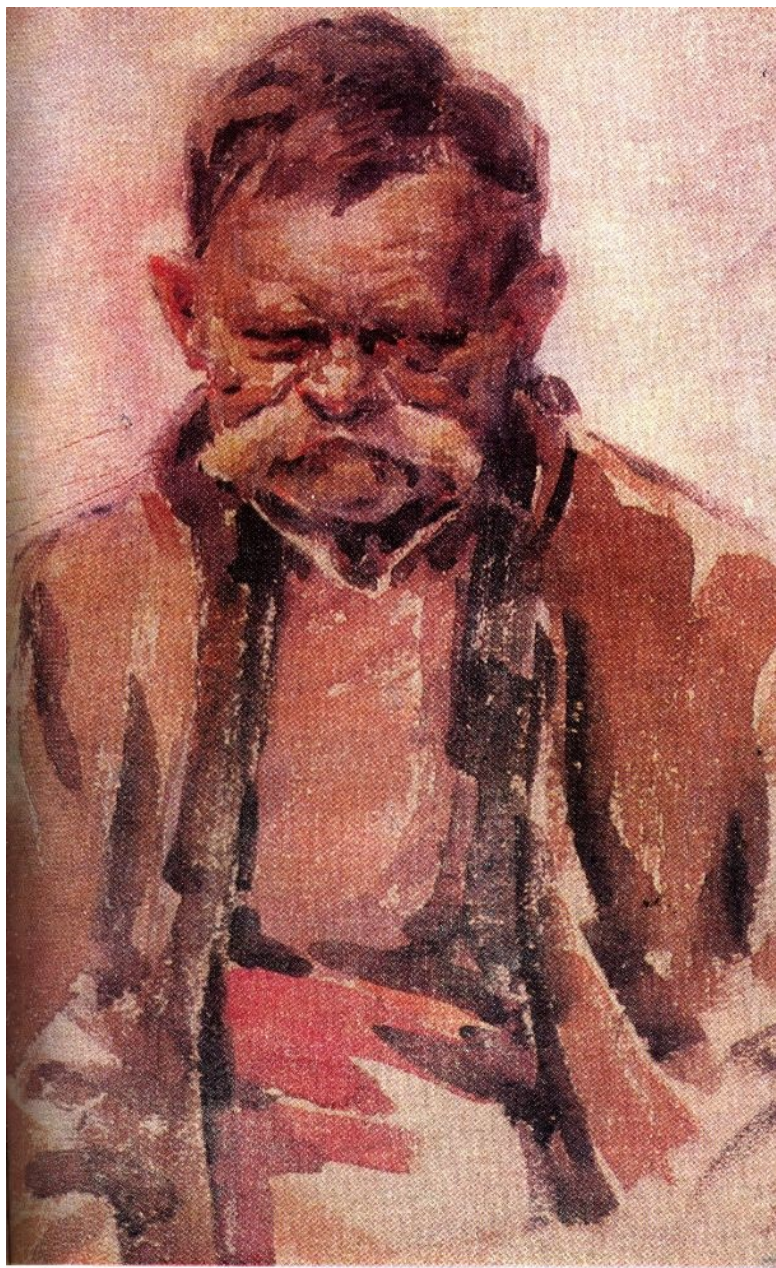
Янко Басмянков този път не можа да се прекръсти. Само пребледня малко, прежълтя и нищо не рече. Грабна апарата, пухна го с юмрук отзад, той се отвори, дръпна първата лампа — пух на земята, грабна втората, и нея пух на земята, после третата, четвъртата, петата, кондензатора, говорителя, щепселите — изпукка ги всичките, очисти го, значи, като заклано пиле от цялата му вътрешност, махна после платното, сложи на мястото му телена мрежа и си го направи кафез. Клетка за птичета, значи. Изпроси след това от вуйчо си едно канарче, сложи го в новата клетка, окачи я на стената и сега той си шета, прави си кафето, поднася бели сладка и локуми, а жълтото птиченце си пее, чурулика си на общо и домашно основание и нито го запечатват, нито позвоелително му искат, нито такса за тримесечие плаща.



КОШНИЧАРКА — 1963



НАШЕНЕЦ — 1964



НАШЕНЕЦ — 1962



СЕМЕЙСТВО



МАЙКА — 1963



ПОП — 1942

Консулт

Като припече съвсем и ситен прах напудри отвред градчето, отидох при Кръвното налягане и му думам:

— Докторе, казвам, не мога повече, братко! Задушвам се! Подлудявам! Отивам! Заминавам! Виж, казвам, прегледай ме внимателно и каквото кажеш — това ще е. Ще слушам, казвам, и ще се подчинявам.

Той намести очилата си, даде знак да се съблека, заослушва ме, заобръща ме ту на гръб, ту на корем като бърече на скара, измери ми кръвното налягане, както правеше с всички, и като ме чукна два-три пъти по коляното, рече загрижено:

— Видите ли, казва, изморени сте. Изтощени сте и нервната ви система е компрометирана. Почивка ще трябва, казва, отмора.

— Виждам, казвам, докторе, виждам, па и всички у дома виждат, ами казвай с време: на море ли, на езеро ли, на река ли, или просто на просто при някое кладенче трябва да отида.

— Видите ли... на гора — казва. — Планинска местност трябва, борове и тишина да има.

— Добре бе, докторе, ама тук наблизко, както знаеш, само букак. И горите, казвам, букови, и главите букови;

— Тука не, казва. Не тук. В Родопите трябва да идете. Месец поне да постоите. Положението ви, казва, видите ли... Месец най-малко!

Като ми рече Родопите, левият ми крак подскочи, без да е чукнат по коляното. След него десният, а после и двата почнаха да ритат едновременно.

— Далечно е, казвам, бе, докторе, много е далечно. И едни пътища, пущините, едни превозни средства — боже, спаси и помилуй!

— Нищо, нищо, дума, то не трае много. На отиване и на връщане само. Иначе, видите ли...

— Ами как малко, казвам, бе, как малко. Нали миналата година ходих и като се върнах приличах на изваден от консервна работилница?

— Че защо, вика. Твърдо ли беше, убиваше ли ви?

— Не беше твърдо бе, докторе, даже много меко беше.

От двете ми страни по една дебела жена имаше, ама

лошо, ти казвам, лошо! Не прилича ни на земетресение, ни на бомбардировка, ни на нищо. То, казвам, отвред блъска, тряска, люшка, мушка и отгоре на туй мирише, мирише на бензин.

— Не може ли, дума, с шофьора нещо да я наредите, та да ти е по-удобно?

— Примолих му се, казвам, миналата година. Тъй и тъй, му рекох, болен човек съм, нервен съм, ще почерпя една лимонада из път. И едно кафе ще ти поръчам, му казвам, само и само по-кратко и по-легално да караш, а той:

— Както и да карам, вика, господине, без тапа нищо не помага. Дорде си не вземеш една тапа, вика, и не я стиснеш между зъбите си, не гарантирам за тях. Особено за по-дългите, вика, за кучешките, не отговарям. Аз, вика, шофирам из Родопите вече девет години и навред си е все такова. Тук е — пак цвете, вика. Надолу към Кърджали да видиш какво е. Аз, казва, бях там миналата година. Карах колата на един богат турчин, търговец на тютюн. А той, казва, един особен: хем богат, хем луд. Където му скимне да вървим, тръгваме, па макар никакъв път да няма. Един ден го поканили на сватба в едно село навръх планината, дето и коза не може да се изкатери. Пехливани щяло да има, телета печени били приготвили — от радост взел, че се почерпил за сватбата предварително. Идва си вкъщи, клати се насам-натам и вика:

— Хайде, казва, Йован. Чабук, казва. Стегни колата, че тръгваме за село Меча дупка, казва!

Чорбаджия ми е, мога ли да кажа не? Изкарах колата, приготвих я, метнахме се двамата само — аз отпред, той отзад — и поехме. Беше ми дошло до гуша от лоши пътища, та си рекох:

— Ще карам право и с пълна пара, та дано се счупи тая таратайка, че да се отърва. Не е моя я! А той, щом иска — да търпи и се стиска. — Ударих му аз едни скорости нагоре из ония долища и камънаци, раздруса се оная ми ти кароцерия, заподскачаха седалищата, а аз не се и обръщам назад, а само от време на време подвиквам:

— Бурда му сун бе, чорбаджи? Тука ли си?

— Бурда, бурда — обажда се отначало той, но после млъкна и само изгрухтяваше понякога.

След един завой се показва нанадолнище. Пуснах аз колата, колкото си има сила, завих след това в един шумак и

като намалих малко хода, попитах пак:

— Чорбаджи, бурда му сун?

Нито се обади, нито изгрухтя.

Когато извих глава назад, господине, няма ни чорбаджия в колата, нито сиромаш.

Ами сега?

Спрях, слязох и тръгнах пеш обратно да го търся. Тук чорбаджия, там чорбаджия, че чак на два километра назад го намерих изхвъркнал като чувал из колата и се насадил в един смърч.

— Бурда му сун бе, чорбаджи? Тука ли си?

А той лежи прострян и едва мърмори:

— Оох! Оох! Тук съм, тук съм, чоджум, ама за какво съм!

Натоварих го на гръб и го занесох на колата. Обърнах и хайде назад. Направихме сватбата, значи, и едва му закарах мощите вкъщи.

— Ами тапа имаше ли в устата си той? — питам го.

— Там е работата, че нямаше, казва. Всичките му зъби си бяха разменили местата и затова ме уволни. И като ме уволни, се сетих, че за такива пътешествия без тапа не се тръгва. Всеки пътник трябва да захапе по едничка. Сигурно е, казва, и не е лошо, като свикне човек. Аз, вика, господине, постоянно си дъвча едничка. Цял ден ми е в устата и вечерно време я извадя, натопа си я в ракия, за да ми е готова за другия ден. За дезинфекция един вид я топя, пък и доста ракийца поема. Боксьорите, казва, захапват каучук, но то не е толкова практично.

Кръвното налягане ме гледа с опулени очи, бърше си очилата нервно и пита:

— Е, после какво е станало?

— Нищо, казвам. Оздравял човекът и си направил изкуствени челюсти, но искам да те осведомя само, за да знаеш, че е лошо. Лошо е! Друсане има, подскачане има, зъби се разместват и отгоре на това може да изхвъркне човек из колата и да се установи на летуване в непредвидена и не препоръчана от лекаря местност, дето няма ни бор, ни тишина, ни чист въздух. И вместо хляб може само една тапа да дъвче няколко деня, докато го намерят. Ами! Пък не ми е известно, знаеш, при една такава обстановка увеличава ли се кръвното налягане, или се намалява съвсем.

Той мига, мига с очички, барабани с пръсти по масата и най-после се обаждат:

— Видите ли, казва, при новите обстоятелства, които изтъкнахте, въпросът става комплициран и сам, казва, не мога да го реша. Още двама лекари трябва да извикате, казва. Консулт трябва, видите ли...

Петко Петлето

Кукурига си човекът от малък, като петле си кукурига от дете, че и досега. Почерпи го една ракийка и му рече само:

— Ха, Петленце! Кажи си урока!

Опъне шия, стрелнат се две сини жили нагоре по двете страни на гушата и:

— Кукуригооуу!

Затова му думат Петко Петлето.

Една сутрин рано, по здрачково още, се промъкнал, без да го усетим, приклепнал на кухненското прозорче, подал си четинестата глава, почуква с пръст и вика:

— Николчо! Комшу! Тука ли сте?

— Тука сме, тука — обаждам се отвътре.

— Няма ли чужди хора у вас? Самички ли сте?

— Сами, сами — казвам. — Какво има?

— Я отвори пенджерата — вика. — Искам да ти пришепна нещичко, такованканаке.

Отворих прозореца и му поднесох ухото си на разположение.

Той пристъпи, тъй както беше клекнал, навря си главата още по-навътре и почна тайнствено:

— Месценце бе, комшу, месценце от младо теленце сукалче. Тропни го в тенджерата само два пъти да клокне и готово! Сиромашия, знаеш, фукарлък! Не мога патент да си извадя, ни наем на дюкяна да плащам, та си коля вкъщи тайничко, нощно време, и си го разнасям по килце, по две на роднини, приятели, комшии. Абонати, значи, един вид си имам. Ако искаш и ти, таковозинкана... В халите 32 лева го дават, а аз само по 22 лв. на крак им го нося, дето се вика. Като мляко е. Топи се в устата като бонбон. Вземи си едно килце за опит само. Мъничко лучец, мъничко магданозец и като му туриш запръжката — два пъти да рече клок-клок, и толкоз! Да ти го оставя ли? За парите и дума да не става. Ако щеш сега, ако щеш утре, ако пък нямаш, мога и да почакам. Не се притеснявай. Не бързам. Когато имаш, тогава, такованкана...

Измъкна месото из някаква торба, увито във вестник, платих му и той изчезна като сянка.

След два дни изскимтя на прозореца:

— Яренце, Николчо, балканско яренце. Само млечице е

сукало. Мъничко е, ама е крехко, крехко — веднъж да клокне само на машината, снемай и яж! Вземи го и го мушни в тенджерата веднага, че гаче ли ме забеляза един агент от общината, като идех. Преследват ме, знаеш, такованкана, Николчо, гонят ме, чичовото, и агенти, и касапи, и стражари ме гонят.

Поех месото пак и той пак изчезна.

Не се мина много, и една заран отново заста на пред прозореца:

— Сърненце, комшу, дивеч, такованкана... Един турчин го убил в Търниченския балкан, ама нали е забранено — чуди се какво да го прави човекът. Ако щеш бутче, ако щеш предница. Младо е, чудо е! Топни го в оцетец да постои, после да го задуши фамилията ви, вземи си тогава от Попето от черното му винце и... ох, бабааач! Нека ти е зле. А? Какво ще кажеш? Предница ли, бутче ли?

— Предница, казвам, предница. Довечера ще имам гости, та добре се случи.

Взе си парите Петлето и пак се изниза неусетно.

Него ден помня, че ни се изгуби котката. Открадна ли я някой, убиха ли я съседи, пристана ли на някой котарак, ама виках я, виках я да ѝ дам кокал да гризне — не се обади и не се яви повече.

Някога пък Петлето със седмици не се явява. Отказал се е, мисля си, от контрабандата и е захванал по-почтена работа.

А той току се изпапули пак на прозореца:

— Зайченце, Колчо, гюдженче ми падна случайно на сметка, та рекох да се поотбия и попитам. Целичко ли го искаш, или половинката?...

По едно време престана да идва съвсем. Случайно ме срещна на улицата.

— Гонят ме, комшу, вика загрижен, преследват ме и много ми се заканват касапите. Назначили човек все по стъпките ми да върви и да гледа какво нося, та не смея да ходя по къщите. Ама аз пак му намерих цаката. Гювечи им правя, такованкана, на моите клиенти. От мене месото, значи, зарзават, пипер, сол и туйцък-онуйцък, а от тях само съдчето. Разнеса ги по тая фурна, по оная и те си ги прибират оттам самички. По 25 лева на гювеч им вземам. Евтиния. Сиромашка работа! Ако искаш, вика, такованкана, и ти, прати ми само съдчето да ти приготвя

аз касапско ядене, че да ми търтиш една владишка благословия, като го опиташ. Евтино и практично, знаеш. И питат ли ме агентите: какви са тия гювечи от тебе? — За мене си ги правя, казвам. Храня се, казвам, гледам се! Какво се интересувате?

Отивам си вкъщи, разправам на жената, а тя плесва ръце и подскача от радост.

— Разбира се, вика, разбира се, ще му пратим гювеча, че това е великолепно като идея, вика.

— Като идея, да, казвам, ама приложено на практика как ти се вижда?

— Ами много хубаво, вика, много хубаво. Прати му го веднага. Нека ни сготви. Те, вика, касапите умеят да готвят чудесно. Разнообразие, вика, икономия на дърва, чистота и време. Ще имам да ти наплета петите, да прескоча у Фанкини да си препиша новата торта и да ми погледа на кафе, вика.

Изпратих съдчето на Петлето, че като почна да прави ония ми ти гювечи — мине се не мине — гювеч, мине се не мине — гювеч. Умириса се къщата от меса, напълни се дворът с кокали и кучето ни затлъстя, по цял ден лежи и пухти и не ще да рече вече баф.

Близо година ни прехранва икономически Петко Петлето и добре се чувствахме вкъщи всички, но най-после го хванаха, че продава без патент, конфискуваха му и пастърмите, и суджуците, и инструментите. Акт му съставили и голяма глоба го глобили човека, казваха, та се отчаял много и напразно го карали стражарите да кукурига.

Защото се доказало, че през времето, когато ни прехранваше, успял да заколи и поднесе на своите близки, роднини и комшии 9 стари мъжки магарета, 5 женски, 13 кучета и 44 котки, котараци и котенца, между които и нашата Маца, представете си!

Дружество

Рекох и аз веднъж в годината на лов да отида. Стегнах се, братчето ми, закрачих направо през нивите, минах Тунджа и тъкмо да пресече шосето и да поема из гората нагоре — дзън-дзън-дзън — задзънка пощенската кола. Наближава ме, знаеш, и Мильо, пощаджията, побелял като платно, ми маха с ръка и вика ли, вика:

— Вълк, вика, бат'Димоо! Вълк! Страшна работа! Голямо нещо!

— Къде е той бе? Да не е при тебе в каруцата?

— Не е, вика, не е. Нагоре към гората пое. От моста чак до ханчето все пред мене вървеше, веричката му проклета! Все пред мене. Потича, потича — клекне, пак потича, потича, и пак клекне насред пътя. Ревах по него, виках, щях да пукна от страх. Хеле ме чул ханджията, обади ми се и вълкът драсна нагоре. Разправих му всичко, той грабна пушката и го подгони. Тичай и ти оттука, вика, и ще го пресрещнеш. Само бързай, вика, бързай! Из тоя дълбок сняг той няма да те изпревари.

Прекръстих се аз, братчето ми, плюх си в пазвата и хукнах нататък. Стигнах билото, огледах се, послушах се и тъкмо търсех позиция — дум-дум! Издумтя наблизко пушка, знаеш. Залегнах аз зад един камък и ето го вълка се зададе отсреща. Пък мястото едно никакво, знаеш, едни трапчини, едни драки, неудобно за стрелба. Пропълзях малко по-напред и се приготвих, но видя ли ме, крастата проклета, подуши ли ме, щом ме наближи, връцна се и хоп в дола. Пратих му аз един поздрав с пушката, ама не улучих, види се. Като чул гърмежа, ханджията се провикна:

— Тичай, вика, тичааай! Вдясно край дола тичай и се спусни после надолу при воденичната, да му пресечеш пътя. Той е уморен, вика, и не може да бяга силно. Аз ще пазя оттука.

Станах аз, разтворих си пергеля пак, изпреварих го, залегнах и чувам, че пращи из дола и иде към мене. Сърцето ми трака, братчето ми, като бръз влак, ама устисках и го дочаках да ми се наниже на пушката, дето има една дума. Пуснах му една шикалка в тиквата, ха още една, той се просна на снега и почна да бие такт със задните си крака.

— Свети ли му маслото? — обади се пак ханджията.

— Охоо! И молитва му прочетох даже!

— Хвани го тогава за крака и го извлечи при мене. После ще идем на ханчето да го одерем и да се почерпим.

— Приблжих го аз, братчето ми, наведох се да го хвана и какво мислиш? Вълкът, знаеш, с кожен колан на шията. Мърша една такава, знаеш, сякаш е постил, за да постъпи в манастир, и с колан с халка на шията, представи си.

Мислих, мислих какво да правя, па извиках другаря си. Като дойде той, прехапа си мустака, почеса се, дето не го сърби, па рече:

— Че е куче, вика, куче е. Че е вълча порода, вълча е, но след толкова тичане и стреляне да го оставим така не си е работа.

Наведе се, откачи му колана, мушна го в пояса си и добави:

— И без това ще се разчуе навред и ще ни се смее цялата околия. И тъй ще се давим, вика, поне в дълбока вода да се давим. Аз, вика, обявявам това куче за вълк, па да става каквото ще! Ако разберат и го познаят, вика, Ще се надуваме, кога ни бият, а ако не го познаят и мине за вълк, и пароляк, вика, ще падне, и храна ще съберем, и ще има пиене до второ разпореждане.

Повлече го из снега, май с човек, отидохме в ханчето, одрахме го, нанизахме кожата на една върлина, разроших аз козината на врата да се не познава, че е имал колан, и седнахме да се почерпим. Ха по едничко, ха още по едно колкото се черпим, братчето ми, толкова повече кучешката кожа ми заприличва на вълча. Същинска, без разлика, знаеш!

— Сега — вика ханджията — ще впрегна бричката и ще идем с кожата направо в лесничейството.

— Бре, не думай! Че там, викам, е най-страшното и ако падне бой, там ще падне.

— Защото е страшно, вика, затова най-напред там ще идем. Мине ли благополучно там, не я ли познаят, по-нататък работата е лесна и пътят ни е отворен.

Ударихме му още по едно за кураж, метнахме се на бричката и отидохме. Не щеш ли, в лесничейството не само че не познаха кожата, но ни похвалиха, пломбираха я и отгоре ни дадоха 500 лева възнаграждение, знаеш.

Вечерта късно се върнахме пак на ханчето и на другия ден тръгнахме из околните села по просия. Два-три деня

разлайвахме селските кучета и събирахме жито и ръж, и боб, и сланина, а пък пиенето, дето падна — не ти е работа!

Като се свърши цялата работа, продадохме и кожата, направихме си сметка и какво мислиш? — На всеки от нас се падна по 1000 лева суха пара. По хиляда левчуги братчето ми, ни повече, ни по-малко.

— Бря, викам на ханджията, че то било доходно нещо бе! Че то било келепир! Де, викам, да ни падне пак тия дни още някое такова куче!

— Сст! — вика ханджията. — Мълчи! Само си мълчи! Ще я наредим, вика, ще я нагласим.

Оттеглихме се в неговата стая на съвещание, редихме я, гласихме я и, тебе лъжа, мене истина, нагласихме я.

И сега, братчето ми, паролдоньор и между нас да си остане, ний двамата си имаме дружество, съвсем анонимно, знаеш, с равни капитали и безотговорност. В задния двор на ханчето си открихме кучкарница, знаеш. Завод, един вид, за развъждане кучета вълча порода. Ще си ги развъждаме, знаеш, ще си ги отгледваме и дойде ли пак зимата изведи си едничко в корията, обяви го за вълк, тегли му куршума и така на пет-шест през годината, ще събереш възнагражденията от лесничейството, стойността на кожата и каквото падне от просия из селата. Доходно нещо знаеш, келепир! И най-важното: сигурно, абсолютно сигурно, защото няма да имат ни колани на шията, ни нищо. Ами!

Произшествие

Щом старата джамия похлупи с тежката си сянка малката му дъсчена барака и откъм северната ѝ стена заскимтякато захвърлено кученце вечерният вятър, Дако Гуменият изтръска престилката си, изплю седемте клечки из устата си, наметна сивата си абичка, заключи и излезе. Като пусна ключа в левия джоб на потурите си, той се сети, че е скъсан, и веднага го премести в десния, спря се малко, помисли, помисли и забърза надолу из чаршията накъм касапниците. Днешната света събота беше щастлива за него. Два чифта подметки удари през деня, поправи няколко тока и залепи един пукнат отпред шушон. И всичко — платено в брой.

— Зъмбак, хей, Зъмбак! Комшу! — провикна се разтреперан, като се намъкна в касапницата и избърса с ръкав кървавата буза на една телешка глава. — Имаш ли джигер?

— Имам — пропя на тънко отвлъте Зъмбакът.

— Ами цял ли е?

— Цял-целеничък. Небутнат.

— Дай го тука!

Зъмбакът му го претегли, уви го в един вегетариански вестник. Дако го мушна в пояса си, плати набързо и като замляска с уста и си облиза единия мустак, заситни-заситни чевръсто и се намъкна отсреща в Ламбовата кръчма, приклепна до печката и разтвори обятия, сякаш да я прегърне. Като се постопли, той се надигна, проточи шия към тезгяха и извика:

— Ламбо, шкембе има ли?

— Има, разбира се!

— Ама варено ли е?

— То се знае! Ти тук сурово ял ли си някога?

— Отрежи ми тогава за два лева, ама от дамаря да бъде! Чу ли? Повечко ми отрежи и капни там... Ти знаеш!

Ламбо му донесе мезето и една половина вино. Бай Дако приседна на близката маса, избърса уста с ръкава и почна да гълта дебелиите парчета варено шкембе, които, понеже нямаше в устата си два зъба да се срещат, се превъртяваха веднъж-дваж из устата му, плъзгаха се цели почти из гърлото му и го караха да преглъща тъй, че адамовата му ябълка ту се покатерваше до небцето, ту се гушкаше в яката на ризата му.

Когато вече беше оплакнал втората половина и мека

топлина лазеше от петите до темето му, в кръчмата влезе Писан Кольо.

— Ооо... партия! Тука ли си бе? Здравсти!

— А, още едно двайсет! Отгдете те господ изпрати? Тъкмо мислех да си ходя!

И като му подаде стол, прибра си цигарите от масата и ги скри в джоба.

— Какво ги криеш? Сюртук! Дай тука една цигара!

— Не ги крия, ами рекох, че твоите са по-меки! Седни де! Сядай!

Писан Кольо беше също кърпач в другата махала и всяка събота се намираха и напиваха с Дака, затова му казваше и „партия“. Като се напиеше, той имаше обичай да си цапа лицето и да се кичи по главата, с каквото намери, та оттам пък му викаха Писания. Жените им страшно негодуваха от тия съботни срещи и всяка обвиняваше мъжа на другата, но всички усилия да ги разделят отиваха напразно.

Единият, да речем, се захванеше в горната, а другият в долната махала. Пият, пият самостоятелно и като дойдат до един градус, стават и почват да се търсят. Намерят ли се, почват дружно пак и всеки гледа другият да почерпи, другият да поръча, а в края на краищата и двамата пропиваха всичко, каквото имаха.

Към полунощ разкривените столове на Ламбовата кръчма правеха последни усилия да задържат върху себе си двамата приятели. На няколко пъти ги подкани Ламбо да си отиват вече, но те бяха изгубили и слух, и зрение. Дако Гуменият, полулегнал върху масата, каканижеше в непозната гама през нос:

Де е Ботев...

Де е Левски...

Де е Стефан... Караджата...

И след всеки стих главата му се чукаше ритмично в ръба на масата. А Писан Кольо, застанал насреща като разкопан фараон, гледаше някъде в пространството и не можеше да каже гък.

— Хайде, хайде — подканяше ги Ламбо. — И Ботев, и Левски, и Караджата си отидоха хората, ами вий какво чакате още? Хайде, че съмна! Затварям! Ставайте! — След това приближи, пресегна с големите си лапи, хвана ги под мишниците, изтързуи ги отвън и удари ключа.

Писан Колю направи две-три несигурни крачки, строполи се на стъпалото и не мръдна. Дако се наведе уж да му помогне, но невидими сили го тласнаха в стената, далече от целта. Той се заклати, заклати, да падне, но се удържа, след това се спря, пипна си шапката, попипа си и пояса и сякаш озарен от внезапна мисъл, насочи се към дома си и криволичейки, потъна в тъмнината.

Щом стигна до пътната врата, бухна се в нея и тя, понеже беше подпряна с камък, се отвори изведнъж и той се просна на гръб в двора.

Пяха първи петли, пропяха втори и почна да се съмва, а стрина Деша, благоверната му съпруга, се върти в леглото и сън я не хваща. Стана, облече се, запали фенера и реши да иде да го търси. Излезе на пруста, прозина се срещу месечината, нахлу чехлите и зацапа из дългия и тесен двор. Една черна котка ѝ пресече път, прибяга край краката ѝ и се покатери по дюлята. Като стигна до пътната врата и видя проснатия си мъж, стрина Деша се сепна първом, но понеже беше свикнала, наведе се с фенера и тъкмо мислеше да го срита, забеляза проточени черва из пояса му, дробове и кървава риза. Краката ѝ се подкосиха и седна. След това, ужасена, се отдръпна назад и изписка страшно:

— Божеее... убили го! Майчицеее, червата му изкарали!... Тичайте, хорааа! Дака го заклали!...

Подплашена, черната котка на два скока се озова от дюлята на комина. Чу се глъчка, тропот и след малко пред зиналите врата занадничаха сънните и рошави глави на пробудените съседи.

Съмваше се. Навалицата растеше. Дойде и Зъмбакът. Размушка тълпата, приближи се до трупа и почна да го разкопчава.

— Майчице... че кой беше тоя душманин, дето му разпра корема... Божичко, ами сега какво да правя... — редеше стрина Деша и си скубеше косите.

— Мълчи мари! Какво си се разврякала като коза — тросна ѝ се Зъмбакът, като все още бъркаше из пояса на Дака. — Корема му разпразили!... Тикви! Аз му го дадох снощи! Ето и вестника! Чудно ли е? Напил се човекът, паднал, например, така и заспал, подушили котките, че в пояса му има джигер, и го раздърпали. Какъв ти корем! Агнешки джигер! Аз му го дадох снощи за дванайсет лева. Корем! Тикви! Тъй се разпаря корем!... — И като го срита с крак в ребрата, извика:

— Комшу, комшу! Ставай бе!

Дако Гуменият помръдна, понадигна се, отвори едното си око, след това се обърна на корем и заспа отново.

Селски грижи и неволи

То не е да направиш добро на един, на двама, на трима, ами постоянство трябва, значи, на пет села работите да нареждаш и согласие да постигнеш, ако искаш да ти кажат „бравос“ и „тъй те искам“! Та и новият кмет. Потъкмил Нена Керин със зетя му Трифуна, дето се караха две години за осем дъбови колове, броил му Нено 16 лева сухи пари, подали си ръце и си отишли по живо, по здраво. И Чолпанкината крамола с Дечя Буйната за приклещеното в плета бяло петле я уреди. Разправи работата и на Дянковия ергенаш Стойча, дорде не речеш. Да вземе, келешът му с келеш да мърсува на Митя Питкин със среднъното момиче. Лъгал го, мамил го, по цели нощи седянкувал у тях, с пилета го хранили, яйца му пържили, наложник, качамак му бъркали хората и най-подире, когато се надявали сватовници да прати, то да вземе да иде у Луля бабин Данин и тайно да се сгоди за неговата рошла Кина. И наниз й дал проклетникът: два пендаря, две махмудии и шест рубета.

Хубаво, ама Митьо Питкин не е вчерашен, а е буден и законите ги зоби като мисирка царевичени зърна. Станал заранта рано и право при кмета:

— Тъй и тъй, рекъл, кмете, тъй и тъй ми осрами момичето Дянковият хубостник Стойчо. Лъга го, кажи, година и половина, изложи го, да прощава ваша милост, очерни ми къщата и отгоре на туй да вземе снощи да даде наниз на Луля бабин Данин на философсерата, щото имала двор, и нас ни остави в безпоследствие. Приемаш ли го ти, рекъл, това нещо, господин кмете? Право ли е? По закон ли е?

Кметът помислил, помислил, па пратил да повикат Стойча. Свил го накъсо, сплашил го, че ще го затвори при бика, и Стойчо омекнал като пазарски хляб завчас.

Отишел Стойчо направо у Лульови да си иска пендарите и да развали годежа, ама хората не ги дават!

Бря, ами сега?

Тогава кметът повикал Луля. Дошъл той, казал му кметът каквото трябва, а Лульо мига на парцали и дума:

— Аз, рекъл, кмете, съм в неутралност по вопроза. Него ден, рекъл, бях с козите и ме пра дъжда до мръкнало, та като си дойдох, припекох се до огъня и тъй съм заспал. Какво са правили женурята оттатък в собата, какво са стрували, нямам

никакво осветление. Те са женски какафонии, рекъл, и не им се месея.

Пратил кметът да повика Лульовица да дойде и наниза да донесе.

Пристигнала тя цяла брашнена и единият ѝ чорап червен, а другият чер!

— Дай, рекъл кметът, булка, да видим какво ти е дал снощи Стойчо.

А тя, хъката-мъката, помъчила се да клинчи, ама стиска ли ѝ. Извадила пендарите из пазвата си и му ги подала. Кога ги разгледал кметът, те всичките фашликация. До един от желта тенекия, дето ги продава Бохорът по два лева в града.

— Ти, булка, рекъл, знаеш ли какво си взела снощи от момчето?

— Че отгде да зная, рекла. Това е, дето го гледате. Друго няма.

— Тези неща, рекъл, са тенекиени и не чинат за десет лева.

Разгледал ги и дядо Лулчо. Фелдшерът, и той бил там. И той ги разгледал и същото ѝ казали, че като кипнала оная ми ти жена, та се запенила, че клетви, че клетви... Заплюла най-после Стойча, изхвъркнала из канцеларията като фъртуна, прецапала реката като диво прасе и отишла, та се не видяла надолу.

Върнал се Стойчо у Митови, направили си годеща с първата севда, както му е редно, и за сватба се стягат хората.

Та искам да ти кажа, дето има една дума, бива си го кмета, дарено момчето, юридически гледа на въпросите, Е настъпи ред в селото и атмосфера един вид.

Не щеш ли, за всички тия работи се научил и Петко Мокрият от Черняга. Помъкнал пълна торба през рамо и право в канцеларията.

— Добър ден, рекъл, кметче! Аз, рекъл, съм, както знаете, от Черняга. Кръчмар съм там, рекъл, от двацет години и благодарим се на бога. Поминавахме се досега кое с винце, кое с ракийца, кое с туй-онуй. Ама от пет-шест години насам, като рекоха пустите му хора да пият, пък да не плащат, че главата ми се е замаяла. Пият, кметче, пият, чичовото, като разпрани, а пари не дават синковците. Натрупал съм едни вересии, вересии и както е тръгнало, ще му туря ключа скоро и ще хвана гората.

Та добре те господ изпрати, кметче, да дойдеш да ни разправиш, чичовото...

Като рекъл това, че като почнал да вади тефтери из торбата. Вадил и ги трупал на масата, вадил и трупал, и все разправя:

— Ето ти ги, рекъл, кметче, ти баща, ти майка! Цялата ми сермийка е в тях, рекъл, ще правиш, ще струваш, ще ми събереш вересиите, па после е лесна. Бай ти Петко не е вчерашен. Той знае да се отплаща. Събереш ли, да речем примерно, три лева — двата на мене, единият на тебе. Събереш ли трийсет — десет на тебе, дваисет на мене. Само прошка да няма! Само прошка да няма на никому!

Това ми го каза Нено Сенегалецът. Той бил там тогава. Разправи ми го и ми дума:

— Извикаха ме, кай, и не чух какво му рече кмета, ама щом е тъй работата, ще следя, ще душа и видя ли го, че тръгне из Чернята вересии да събира, ще ида право при него и ще му реча:

— Господин кмете, ще кажа, тогава и аз си искам парите. През есента, преди Балканската война, се пазарихме с Драгана Чакърът да му изкарам торището на голямата нива на Синьовец. Ратаят му го беше напуснал и воловете му куцаха от шап, та не можеше да работи. Пазарихме се на кола. Карах аз, карах, дорде го изкарах цялото. Излезе трийсет и две кола тор. Четохме ги двамата и ги писахме с резки на хамбаря му, на задната страна. Не щеш ли, заинати се, дъртакът му с дъртак, и като рече: Не са трийсет и две, а трийсет и не щя да ми плати двете кола. Та парите си искам, значи!

Две пълни кола с тор ми изяде, кучето проклето.

Изяде ми ги като нищо и... толкоз!

Плакачки

Почина баба ми. Един проклет бабишкел с нос като паметник и шестнайсет косъма на брадата. Дълго време лежа болна, та беше дотегнала и на котките вкъщи даже. Дорде си бяхме сами вкъщи, никой не охна даже, но щом почнаха да прииждат близки и роднини, разписаха се ония ми ти жени, заудряха се по бедрата, заскубаха коси — просто трагедия! Драха се колкото се драха, но нали не е от сърце, измориха се, омръзна им и когато я понесохме за гробищата и когато най-трябваше да се плаче, млъкнаха като риби, знаете. Само леля Вѝта схвана положението и взе нужните мерки.

Повървим, повървим стотина крачки, и тя току извряка като приклещена коза:

— Бабо, бабкеее!...

Пак повървим и тя пак:

— Бабо, бабкеее... На кого ни остави-и-и?

— Защо, питам я после, те прихващаше на пресеклици из пътя? Дорде беше жива, всеки ден я кълнеше да пукне и я пустосваше, а сега мъчно ли ти беше толкова?

— Не бре, леля, не, но като гледах, че няма кой, и аз... Смъртник е това, не е сватба. Без плач може ли? На какво прилича и какво ще речат хората?

Погребахме баба, затрупах я с пръст гробарите, хвърлихме по една шепа и ний, близките ѝ, да не би да изскочи някак, и женурята се пръснаха из гробищата да навестят и полеят гробовете на близките си. Тръгнах напосоки и аз. На двадесетина крачки, гледам, стрина Йова Ковандимовата хълца над гроба на сина си, мой връстник и другар.

Плаче си тихичко жената и си нарежда. Като ме зърна, че приближавам, зачупи пръсти, повиши тон и се провикна:

— Кирчо, Кирчо, левент юнакоо... Виждаш ли, майка, какъв гост ти е дошел... Стани, стани, Кирчо, да те извади на портрет...

Аз действително тогава следвах в художествената академия, но, първо: клонях повече към пейзажа, отколкото към портрета, и, второ, няхах в себе си ни листове, ни моливи, ни гума, затова намерих за удобно да се оттегля набързо и на пръсти.

По-нататък баба Марина забожда китка върху кръста на

дъщеря си и ѝ се оплаква гласно от новата снаха; още по-нататък Деша Загубанкина веднъж охне, два пъти подсмъркне над малко детско гробче, а до нея пък Вълчо Козата уж дошел да прилива втората си жена, а току вири павурчето срещу слънцето и се черпи за свое здраве. На края пък хе, до самата ограда в трънаците, Черна Гана скубе троскот от мъжовия си гроб и хем разчиства, хем оплаква, хем му се кара:

— Минко, Минко, стопанинооо... Чуваш ли, Минко, виждаш ли каква се е пролет пукналааа. А пък колата в двора разглобени и воловете неподредениии... Минко, Минко, провалникооо... Цяла зима с оризена чорба и бял хляб съм те хранилааа... Да бях на твоето място, като свиня щях да напълнея и да оздравея, а ти се килна и умря, Минкооо... Минко, Минко, че сега ли му беше времетооо...

Като я слушах, дойде ми наум и за съседката на Тотя Чапкъна, дето оплаквала сина си, простудил се и умрял, като ходил за риба срещу Никулден.

Тя пък нареждаше така:

— Добре, Добре, Добре, добрина голямаа... Мама, мама, като бееше рекъл: мрена риба ми се ядеее... Ох, ооох... Мари отде се намери тоя Стоян Царъът... Стоене, Стоене, царство да не видиш, Стоенеее!... Ох, мари, единият взе сакът, а другият кошчетооо... И още при вратата ги срещна наша Великааа... Пък нали знаете тя какъв е куцузин... Ох, ооох... Велико, Велико, Великдена да не дочакаш!... Ходили що ходили, щом се върнаха, и Добри се вцепии...

С какво го не церих мари, с какво го не лекувааах... (Марийке, иди, майка, у Григорчини да вземеш чутурата да угруваме житото и виж на връщане, майка, кокошките да не са изкълвали магданозааа)... Оох, оох, че той не беше ни дюкян сайбия мари, ни сергиджия, но всеки вторник хамсия ми носеше и всяка събота — сюджууук... Оох... Прах те, Добре, прах те, мама, но не можах да те изсуша и мокър ти го навих поясааа... (пустите му мухи все по устата му кацааат)... Добре, Добре, Добре, добрина голяма... И каква ти беше като тебе табихетлийка, мааа... Плетеше чорапи и като ги не харесваше: арт-арт-арт — завчас ги разплиташе... Добре, Добре, защо тъй направи, мааа...

В старо време не било така. Тогава имало по-добри наредби и обичаи. Умре тъща ти, да речем, че склопи очи жена

ти или чичо ти, с когото цял живот сте се карали и влачили по съдилища. Никой не те е карал тогава да се разкисваш и да плачеш, за да угодиш на селото и защото тъй било прилично. В такъв случай хората просто на просто си откупували плакачки. Специалистки, значи, завършили курсове, организирани, с редовно облепени работнически книжки и всички права при фонда Обществени осигуровки. Пазариш си една, две, три — колкото обичаш — вървят си те след смъртника, оплакват си по всички правила на това изкуство, нареждат си литературно, а ти мяташ броеница отзад, слушаш си, наблюдаваш си весело съкрушен и толкоз.

На вдовиците пък раздавали стъкленички. Епруветки едни, мънички колкото кутле, в които събирали сълзите, пролени за покойния съпруг. Напълни ли се стъкленичката, значи, траурът се прекратява, тъгата отлита и вдовичката веднага дава малко обявление във вестника, че е самотна, че търси другар утешител, не по-възрастен от трийсет и шест години, с добра заплата, доходен имот и т.н.

И нямало тогава кой да проверява със сълзи ли е пълна стъкленичката, с чиста водица ли, или пък с вода и малко сол отгоре, да речем.

Тъй било някога, в доброто старо време.

А сега? Щяло-нешяло — ревноло да реве.

От даскал е

Не му върви на даскал Боня и толкоз. Тъкмо се настани някъде с постановление и рече дом да свие и туршия за зимата да си направи, емнат го партизани, наклопат го пред инспекцията други кандидати, че бил фармасонин, че карал децата тикви да му носят от къщи, че не знам какво и не знам що, и го запратят пак някъде по някоя граница. Къде не е обиколил клетникът и какво не е препатила рошавата му глава. Не може парица за старини да скъта, оголя, изпосталя и пусна една брада, да прощаваш, сякаш квачка се е насадила на лицето му. Такъв пристигна и в нашето село есенес, тъкмо Тачо беше станал доктор.

Луд беше за три села на млади години Тачо Мангата и гнездо нямаше из усойната да не е бъркал в него, ама един ден да вземе да се качи на големия бряст на Овчарското пладнище гарджета да лови, тупнал от върха и опулил очи като одрано яре. Видяла го бабина Райкина Куна, развикала се, дошли да го приберат и право в държавната болница го занесли. Три месеца лежа ни жив, ни мъртъв и оживя най-после, но остана куц и с двата крака, та с патерици пристъпя сега. Укроти се лудата му глава, притихна, на черква почна да ходи и веруюто се научи даже без книга да казва, ама нали за работа инак го не бива! Мусят се братя, сърдят се сестри, а снахите — коя отгде се опне, все него кълне и проклина. Сакат човек! Без полза нещо! Нито е за вкъщи, нито за в полето.

Лятно време станат рано всички, впрегнат колите, дигнат лопати, мотики, помъкнат торби и менчета с ядене, а на него оставят кора хляб и две-три зелени чушки да стои вкъщи и да пази пчелите. Седне Тачо на стълбата, стиска маточина в ръка, гледа рояците и си мисли:

Живот ли е то, да чакаш всеки ден като на куче да ти подхвърлят корица и да те ругае мало и голямо! Ами какво да хване, като за нищо не го бива с тия пусти крака нефелни! Мислил, мислил и решил да почне да врачува. Молитви, си рекъл, ще им чета, на боб ще гледам, куршум ще им лея, дано дано нещо изкарам и аз, та за човек да ме смятат вкъщи. Поискал от хаджи Дончо да му даде бялото камъче, валчестото, дето го донесъл от реката Йордан, и да му откъсне от честния кръст тресчица, светена вода да прави, но хаджията му отказал.

Тогава Тачо решил да бае за уроки и за подѐтелина да цери...

— Познава мариин, от доктор повече познава наш Тачо — препоръчва го майка му. — Една стиска човек, ама откак е зачел черковните книги, три пъти насън му се явява света Богородица и сè по косата го милва.

А голямата му снаха добавя:

— Да му се не надяваш. И аз, сестро, не вярвах, ама оная събота, по икиндиено време, както бяхме на папурите на Райнов трап, като се затръшка Йончо, като се запревива, че като го хвърли в един огън, прехласна се детето. Грабнах го и право в село при драгинка Тача, а той от пътната врата още, като го видя, запрозява се, заджубуля нещо с уста и ти казвам, сестро, само го поразтри малко по челцето и сякаш с ръка му отне болката. Умири се детето, легна си и заспа като окъпано. На сутринта гаче не е било. Стана, обух му цървулките, напълних му торбичката и го изпратих да пасе телците.

Повярваха пустите му жени, разнесе се из селото и стана Тачо доктор.

Седи си денем под черницата, пази пчелите, наглежда кокошките да не кълват магданоза и лекува за уроки.

Зададе ли се някоя жена с дете в ръце, отвори уста като циганска вулия и се запрозява насреща ѝ. Посегне след това, вземе детенцето, трие го по челото и нарежда като вещица:

— Черна крава черно теле отелила, сама го отелила, сама му уроките облизала... Черна крава черно теле отелила... — до три пъти. — И все се прозява. После поклати глава, подаде го на майката и рече важно: — Лошо го е хванало, булка, ама ще му мине до довечера. От даскал е урочасано детето. Приспи го сега и като стане, няма да му е нищо.

И все от даскал ги урочасваше пустият му Манга. Като видя, че прекали с даскала, почна да дума, че от поп са урочасани, но поп Еньо се научил, че като му теглил едно гамѐто:

— Ти, рекъл, юроде нечестивий, да си събираш устата, че не верую, а господи помилуй няма да ти дам да четеш в черквата!

И той остави попа и почна пак даскала:

— От даскал е урочасано детето ти, лельо Недо! Даскал го е срещнал, како Гинке!... От даскал е...

Нагрозиха жените даскал Боня, запустосваха го и срещне

ли го някоя, спре се насред път, извий се гърбом, прибере детето в полите си и го завий в престилката си, дорде мине.

А даскалът се сърди, кара се, ама де може да надвие! Защура се из селото като ударен и не знае какво да прави.

От притеснение един ден се разболя и той. Разкърши го най-напред, раздруса го, хвърли го в огън, че като рече: глава, глава!...

Влязла баба Донка, хазайката му, при него, сложила ръка на челото му и дума:

— Огън имаш, баби, огън! И очите ти мътни, да не би да си урочасан?

— Урочасан! Вятър! От какво ще урочасам?

— Че отгде да зная бе, баби, мене работа ли ми е, ама... да бяхте двама в село, щях да кажа, че от даскал си урочасан, пък ти си самичък. И огледало си нямаме... Отгде да зная!... Божа работа!...

Прокудиха човечеца и туй за туй! Дигна си даскал Боню партакешината една нощ, заду нанякъде и ни глас, ни вест. Ако не си е обръснал брадата, кой знае на кое село урочасва децата сега.



НАШЕНЕЦ — 1943



ЖЕНА — 1961

Добри хора

Едни особени са станали хората напоследък, знаете едни добрички такива, любезнички, приказливи, поздравляват отдалеч, усмихват се, място ти струват да седнеш в кафенето и като никога досега надпреварват се да черпят даже.

— Какво ще сръбнем сега — пелинец ли, или по един вермут със сода?

— Аз знам, че обичаш мастиката. Ела да те заведе и да те почерпя на едно място, та да видиш какво нещо съм открил, мляко! Мляко! Преснак!

— Да му опънем ли по едно аперитивче от мене днес?

И не противоречат никак вече, представете си. По-рано изкажеш ли едно мнение, не се смятат за българи, ако не застанат на противното, а сега всичко върви гладко като по масло.

Онзи ден един от моите познати неочаквано ми задава въпроса:

— На кого, кай, симпатизираш, ако мога да зная. На Ларго Кабалеро ли, или на Франко?

Понеже го зная за опърничав човек, отвърнах нарочно:

— На кого ли? Че как да ти кажа. Как да ти обясня, аз всъщност съм напълно с Ларго, ама от време на време и на Франко съчувствувам.

Очаквах да кипне, да дигне скандал, а той:

— Точно като мене, казва, точно като мене! И аз съм от тях! И аз така мисля!

Съседът ми, пенсионер, с когото с години се карахме за кокошки, за кучета, за динени кори, за капчуци и не знам за какво още, и той омекнал, разнежил се и го ударил на покаяние.

Иде завчера у дома, стиска ми ръка и се извинява, извинява...

— Аз, вика, комшу, пърдон, но бях напълно под женско влияние. Аз, вика, по природа и по убеждение съм си кротък и мирен човек и зло не обичам да правя никому, но тая холера, вика, тая испанска треска и остра инфлуенца — жената — все ме смразява с хората и ми трови живота. Прощавай, вика, пърдон, и да си живеем занапред по комшийски, защото времена — вика — не се знае кога и кой от кого ще има нужда.

Друг един имаше да ми дължи от десет години малка сума и тичешком ми я донесе, и лихвата плати, и едва и ръка не ми целуна даже.

Вчера ме срещна четвърти пък, почти непознат, спира ме наскред улицата и ме дърпа настрана:

— Искам, казва, любезний, да разменя две-три думи с вас.

— Разменяй, казвам, разменяй, те поне не са в чужда валута.

— Ще ви питам нещо, дума, ама искрено ще ми кажете!

— Добре, добре, казвам, искрено, най-искрено.

— Бил ли съм аз в миналото финансов пристав, или не?

— Били сте, разбира се.

— Служил ли съм 32 години, 4 месеца и 17 дена и с опитността си, с добросъвестността си, с умението си и с добротата си принесъл ли съм полза на тая държава, или не?

— Без съмнение! Без съмнение!

— Избран ли съм бил за секретар на организацията на финансовите служители и участвувал ли съм като делегат на три конгреса?

— Вярно е, казвам, вярно е, та това и бабите го знаят.

— Имам ли медал от Независимостта на България?

— Имаш, навярно, имаш! Може ли?

— Числя ли се още в дружеството на запасните подофицери и държал ли съм реч на Бузлуджа в 1926 година?

— Точно така, точно така!

— Ползвам ли се с добро име, значи, в обществото и другите среди, или не?

— Дума да не става! Дума да не става!

— Има ли нужда отечеството в тоя сублимен момент от своите верни синове, или не?

— Как да няма! Как да няма!

— Засега толкова, казва, след някой и друг ден ще чуеш подробностите. Мерси! Довиждане!

Пети пък ни в клин, ни в ръкав дойде вкъщи чак, изгорял от интерес за здравето на моите роднини в село.

— Аз, кай, майка ти, сестрите ти, лелите ти, вуйчовците ти, казва, много ги обичам и винаги мисля за тях. Те, гледаш ги, просто облечени селяни, ама умни са до един, мъдри са, целият ви род е способен, казва, но условия са липсвали да се развият всички като тебе например и да станат гордост и

украшение на народа в частности и въобще за отечеството. От вашия род, казва, и гений може да излезе, но трябва грижи, внимание, покровителство трябва и насърчение. Да, да! Някоя любяща ръка трябва да бди над него, да го пази, насочва и прочие...

— Хай да му се не види макар! А бе каква е тая работа — питам един стар и добър приятел от детинство — какви са тези хора, какво е туй нещо? Нова религиозна секта ли са, толстоисти ли са, духът на Ганди ли ги е озарил от Индия чак през тия гъсти мъгли, или незапомненият дебел сняг оказа някакво благотворно влияние върху душите на моите иначе дребнавички, зловнички, завистливички и егоистични познати и съграждани?

А той се чеше по небръснатата брада и бавно, проточено думаше:

— Нито едното, нито другото, нито третото. Тези всичките, казва, за които ми разправяш, просто на просто са кандидати за депутати в предстоящите избори. Затова са станали толкова добри и толкова внимателни. Никакви секти, вика, никакви душевни промени. Това е!

Жената днес

Кара ми се жената. Откак се е съмнало, все мърмори, все нарежда:

— Какъв човек се извъди, казва, та не помисляш мъничко поне за мене. Колко пъти съм те молила и напомвала да ме абонираш за списанието „Жената днес“, а ти сякаш без уши си останал. Виждаш, казва, че като се върна от завода, захващам къщната работа и не ми остава време не да изляза, а през прозореца да погледна даже. Отскочи ей сега до пощата, докато ти огладя ризата, и свърши тая работа, че срокът изтича. Я Тана Венковата го получава с години вече, Сийка инженерката — също, Лалкиното Доче — също, лелината Софка — също; всички жени, кажи-речи, са се абонирали, само аз не. Направи ми тая малка услуга най-после, та и аз да разбера, че мъж имам.

— Нямам дребни, казвам.

— Като нямаш дребни, ще дадеш едри и ще ти върнат хората.

— Едрите са в спестовната каса, казвам, но са на чуждо име записани.

— На̀ ти тогава два лева, казва, облечи се и върви. Хайде!

Взех двата лева, братче, но нали беше по аперитивно време, щом ги поех, яви ми се видение във вид на мастика и кисели краставички. Тръснах глава да го прогоня, а то се заковало напреде ми и не мърда. Забързах към пощата, а видението пред мене и не ме води направо, а извива, знаеш, накъм аперитива и аз по него. Не щеш ли, на туй отгоре до самата врата се срещаме със стария си приятел и боен другар от село Кольо Бабака.

— Хооо! Охоо! Как си, що си, какво правиш, къде се губиш и така нататък.

— Влизай, казва, влизай да се почерпим за добро виждане.

— Бързам, бързам, имам работа на пощата.

— Каква е тази бърза работа, казва, на телефона ли? Да не е умрял някой от вашите.

— За умряло, казвам, нямам късмет. Жената, жената ще абонирам за едно списание, а днес изтича срокът.

— А бе влизай, казва, да се абонираме двамата най-

напред, че после ще мислим за жените. Имам да черпя, казва, ида от говеждия пазар. Продадох едно малаче.

Влязохме, братче, поръча той веднъж, дважд, мастиката се оказа превъзходна, краставичките на високо равнище и като така трябваше и аз да почерпя. След това той пак, аз пак, докато отиде и абонаментът, и скритите в задния ми джоб няколко левчета. Наредих я, значи, както трябва, разделихме се любезно с Бабака, тръгнах си аз за вкъщи и си мисля как ще се разправам с жената днес за „Жената днес“.

Влязох тихо и скромно в кухнята, а тя:

— Нареди ли я, свърши ли я?

— Веднага.

— Как веднага? В 11 часа излезе, връщаш се в 2 и казваш веднага.

— Искам да кажа, че щом излязох, и веднага на пощата.

— Не знам, но доста си се напарфюмирал.

— Е, една мастичка само ме почерпи стар приятел.

— По носа ти познавам, че не е била една.

Както и да е, този ден мина сравнително спокойно, мина и другият, и третият, и току се изниза месецът. Ами сега? Тия дни трябва да се получи списанието, жената ще го очаква. Припнах към вестникарската будка, купих един брой, адресирах го, лепнах му една унищожена марка и го пуснах в нашата кутия за писма. Нейсе, мина този месец сравнително леко, но след това, братче, като се хукнаха ония дни от следващия, тичат ли, тичат и дорде туй-онуй, изтърколи се и той. Бягай пак към будката за новия брой — няма, продали го. Ами сега? Че тук ли, там ли, пък го откраднах от градската читалня и го адресирах на жената. Третият месец как изфуча като на щафета, не забелязах. Минали се два, три, пет дни от новия, жената ме гледа в упор и търси отговорност.

— Че зная ли, казвам, защо се бави? Българска поща, кой знае къде са го затурили или загубили. Ще ида, казвам, да ги наругая и да проверя.

Излязох, братче, спрях се до пътната врата, хванах се с две ръце за тиквата и си думам: — Ами сега къде да се запиляя, къде да търся новия брой?

Понеже и други като мене задигали вестници и списания от читалището, прибрали и ги давали само при поискване от читателя, в будката отдавна били продадени, сетих се, че и

Софка лелина го получавала, та отидох да поискам нейната книжка уж за няколко дни само.

Даде ми я момичето, малко поомачкана беше, но я почистих, надписах я пак, лепнах ѝ унищожена марка и я пуснах пак в кутията за писма. Отдъхнах си пак, братче, но не бе за дълго.

Това беше завчера, значи. Тази сутрин подреждам дървата под сушината и чувам глас:

— Како Ленке, како Ленке, дойдох да ми дадеш списанието, че щях да си вадя кройка.

— Кое списание ма, Софке?

— Че новата книжка на списание „Жената днес“. Онзи ден бате Марин я взе, че ти трябвала за малко, та дойдох да си я прибера.

Като чух тия думи, братче, глътнах си езика моментално, измъкнах се на пръсти като невестулка из задния двор, заклатих се из града като отровен и не зная как ще се прибера вкъщи и как ще се разправам с жената днес, с жената утре, че и през цялата година.

Питай ме де!

Трагическият актьор Кутьо Панчев Голтупански беше първостепенна сила в пътуящата кооперативно и пешком театрална труппа „Мила родино“. Висок, широкоплещест, с любопитен да надникне в устата му нос и с рунтави, сякаш неразгрити вежди, той имаше походка на запасен фелдфебел и глас, който в патетическите моменти гасеше лампите по селските сцени. Освен първокласен изпълнител на трагически роли той в случай на нужда може да лае като овчарско куче, да фучи и бумти и да наподобява същинска гръмотевица. Като се прибави към това и обстоятелството, че поради безследното изчезване на касиера (заедно с касата) той временно изпълняваше и неговата длъжност и имаше право да раздава по 60 лева аванс месечно, ще ви стане ясно какъв продукт от първа необходимост представляваше Кутьо Голтупански за театралната труппа „Мила родино“. Вследствие на всички гореизброени качества, особено последното, и поради наследени от леля си качества трагикът на сцената Кутьо се оформи като първи любовник в живота и завладя сърцата на трите четвърти от женския персонал на труппата и всички девизи от стопанските школи из провинцията изрязваха грижливо портрета му от афишите.

— Кутее! Кутенцее... — ще се провикне от женското отделение преди представлението примадоната. — Ела, моля ти се, да ми стегнеш корсета, че си по-силен в ръцете!

И той, понеже познаваше всички тънкости на гореспоменатия корсет, се отзоваваше моментално и изпълняваше задачата си със завидна сръчност и акуратност.

— Кукуу! — показваше се други път на вратата на стаята му в хотела пъргавата изпълнителка на типични роли. — Тази вечер и ти не играеш, и аз. Дай ми една стотарка да наредя една царска вечеря за двама ни в моята стая. И винце ще купя.

Бидейки трагик, Кутьо първом се намръщваше, но понеже беше и касиер, и първи любовник в живота, той я млясваше с велика грация, подаваше ѝ банкнотата и започваше грижливо да се бръсне и подготвява за пиршество. Като се бръснеше, той освежаваше с руж татарските скули, подчертаваше бадемовидността на очите си и тихичко се намъкваше в стаята ѝ.

Като обикаляха крайдунавските градове, един ден трупата им се увеличи с още една персона. Мъничко, нежно, дяволито, изключено от гимназията същество от женски пол, въпреки волята на родители и близки избягало от къщи и с всичкият огън на своите седемнадесет години се отдало в служба на Мелпомена. Постъпи в трупата, значи, и накара мъжкият персонал до един да притиска всяка вечер панталоните си под дюшека, за да се получат съответните ръбове. Кутьо Голтупански по този повод още първия ден се обръсна два пъти. Веднъж сам и един път при бръснаря, който подстрига занемарения му и настръхнал като подплашен котарак врат. На третия ден, чувствайки силни поражения в сърдечната област, той се опита да спечели малко терен, а на четвъртия смути окончателно душевното спокойствие на нежното същество, като му намигна зад кулисите явно и многозначително.

Както е редно в такива случаи, младото създание оказва нужната съпротива първоначално, но в черните ѝ палещи очи той прочете и молба, и надежда.

На седмия ден, точно както е според писанието, трагическият актьор Голтупански, отбил попълзновенията на всички съперници и обнадежден доволно, получи първата чувствителна победа. Когато цялата трупа бе заета в дневно представление, той я покани в стаята си в хотела под предлог да ѝ даде изкусителния и незаконен аванс от шейсет лева. Щом влезе в стаята му, той завъртя ключа, падна внезапно на колене и със страдалческа маска на лицето издекламира на един дъх седем подходящи монолога от класически пиеси и стопи сърцето ѝ окончателно. След това стана, прегърна я по последните изисквания на модерната режисура и устните им се сляха в дълга колкото антракт със смяна на декори целувка.

Но, о, коварство и подлост!

Комикът от трупата, Маслинков, който в тази пиеса имаше да каже само няколко думи в първото действие и който за икономия при дневните представления не употребяваше грим, си свършил работата, преоблякъл се и със същите намерения се запътил бързо към хотела. Щом се качил в коридора, послушал се, чул шум, надникнал през ключалката, изпсувал нашия трагик и хукнал обратно към театралния салон да съобщи за произшествието. Най-напред пришепнал на

изпълнителката на типични роли. Тя обадила тутакси на примадоната, която получила истински припадък зад кулисите и след това отърчала да каже и на директора. Излязъл той из задния изход, дотичал до хотела, застанал свиреп пред вратата на стаята му и нервно затропал.

Не се обадил никой.

— Кутьо, Кутьо бре! Голтупански! Отваряй!

— Кой е? — обадил се плахо глас отвътре.

— Директорът! Отвори!

Дочуло се шушукане, скърцане, ахкане и след малко, съблечен по риза, разчорлен и зачервен, се показал Кутьо на вратата.

— Какво правите тук? — изревал директорът. — Какви са тези безобразия! А?

— Че... че... че нищо, г-н директоре. Нищичко ррререпетираме.

— Какви дяволи репетирате, като още не съм дал никаква роля на госпожицата!

— Че... че... че... подготовка, такованка... предварителни упражнения...

— А защо си заключил вратата?

— А, че... че... да не ни смущават.

— Добре, а защо си се разсъблякъл така посред зима тогава?

Свършено изненадан от този неочакван въпрос, трагическият актьор Кутьо Голтупански преглътнал суха слюнка, краката му се подкосили, приклепнал до кревата, върху който хълцало нежното създание, и като се ударил с юмрук в рошавата глава, не знаейки какво да каже, едва простенал съкрушено:

— Че... че... че... защо? Питай ме де!... Питай ме!...

Милан Келешът

В ония времена, когато науката за възпитанието на младежта току-що пушаше корени из неразораната ни нива и нямаше още никакви ученически дружества и организации за насаждане на добродетели, вторият педагог след учителя ни беше Милан Келешът. Той беше напуснал училището, скиташе по цял ден из улиците на града за пакост и срещне ли някого от нас, ще го тупне по врата и ще му рече покровителствено:

— Как си бе, келеш?

Оттам пък бе добил прякора си. Милан беше с няколко години, по-голям от нас и изпълняваше доброволно длъжността главатар на горномахленските момчета. За череша ли ще ходим из лозята, с прашки ли ще се бием с долненци, в Тунджа ли ще ходим да се къпем, все той е начело. От него се учехме да пушим цигари от кестенови реси, да връзваме тенекета на опашките на чуждите кучета и да подмамваме хлапетиите да се качват на викалото на съборената джамия, а ние отдолу да палим слама при входа и да ги опушваме като лисичета в дупка.

Бием ли се с долненци, все на нас пукат главите, а Милан стои отзад нейде нависоко команда да дава. Идем ли в Тунджа, всеки носи по нещо за ядене от къщи, само той не носи. Всеки бе длъжен да му даде от своето по малко и така той имаше винаги най-много. Хванат ли ни случайно пъдари или стопани из градините, че вършим пакост, нас ще ни натупат и за ваше здраве, а той ще върти, ще сучи и ще се откопчи непобутнат.

Нагласили се една вечер с Павля Чинин да идат в Кайнарджа да крадат краставици. Като се мръкнало, намърдали се в една турска градина и почнали да тарашуват!

Пипа Павли из тъмното, рови из листуните, ама нали е неопитен, нищо не може да намери. А Милан напълнил джебовете и започнал в пазвата да мушка. Като забелязал Павля, с празни ръце, че бърка, като че ли лови риба, изсъскал му сърдито:

— Не тъй бе, келеш! Дигни стеблото нагоре, те ще увиснат, ще ги видиш и бери тогава, колкото щеш!

Послушал го Павли и можал и той да откъсне някоя и друга.

Брали колкото брали, измъкнали се на края под една

къпина и почнали да ги чупят и ядат. Както джвакали лакомо, изведнъж на пет-шест крачки от тях се изпопулил със сопа в ръка турчинът. Бре, ами сега? Че и за бягане време няма. Павли си глътнал езика от страх, ама Милан, нали е дявол, като усетил дебелия край, рипнал, оттеглил се встрани и извикал на Павля:

— Бягай, Павле!

Драснал Павли като опърлен през градините, а турчинът, като помислил, че той е виновният, оставил Милана и хукнал по него със сопата. Настигнал го, стоварил му десетина по гърба и му преседнали краставиците, а през това време Милан с пълна пазва се оттеглил бавно по обратна посока, сякаш ни лук ял, ни лук мирисал.

— Не ходи, майка, не дружи с Милана, чедо! Стой си въкъщи, чети си, пиши си, поиграй си, но с него не ходи, че на добро няма да те научи — ми думаше добрата майчица, ама кой я слуша!

Щом мръднеше някъде, аз грабна комата и хайде при него.

Бях вече в прогимназията. Вуйчо ми се беше завърнал от Румъния и ми беше донесъл подарък едно хубаво часовниче. Не можех да му се нарадвам. Само аз и Кольо Хаджипроданов тогава имахме часовници.

Един топъл ден се запътихме за Тунджа пак. Бяхме седем-осем души начело с Келеша. Бос, гологлав и с неразделното часовниче в джеба на ризата, аз тичах, гоних се с другарите, боричкахме се, докато пред нас лъсна сребърната лента на реката. Щом стигнахме големия вир на завоя под върбите, изхлухме мигновено дрехите и се нацамбуркахме във водата. Гуркахме се, плискахме се, търкаляхме се из пясъците, докато капнали от умора и посинели от дългото стоене във водата, почнахме да се обличаме. Милан беше излязъл малко преди нас и пушеше седнал на брега. Щом почнах да обличам ризата си, пипнах джеба и писнах. Часовничето ми го нямаше. Струпах се около мене всички, дойде и Милан и като разбра какво е станало, смръщи вежди, грабна един къrpел от кореняците и изрева:

— Ей, келеши! Друг никой не е идвал при нас. Ваша е тази работа. Който го е взел, да го даде, че бой ще падне тука. Хайде!

Всички гледат учудено и дигат рамене.

— Добре — изкряска пак Келешът — тогава да се разкопчаєте всички и да си извадите джебовете отвън. Ще ви претърся и ще го намеря.

— Хайде! Хайде, че удрям!

Наредиха се момчетата, разкопчаха се, извадиха си джебовете, Милан търси, бърника и псува наред, а няма и часовник, ни дявол. Аз надувам гайдата и се чудя как ще се върна вкъщи.

— Стига си хленцал бре! Я си спомни с него ли дойде, или без него. Ако си дошел с него, може из пътя да си го изгубил, като се боричкахме. Като се връщаме ей сега, ще го подирим. Стига си плакал!

Облякохме се и загрижена дружината пое за града. Гледахме из пътя, отбивахме се по полянките, гдето сме се спирали, ровим из тревите, а Милан все командува:

— Тук разровете, там в копривата вижте да не е отхвъркнал!...

Близо до града при самото шосе, до две високи ели блика кладенче. Капнал от мъка и терзания и изгубил всякаква надежда, отбих се да пия вода и наплискам пламналото си чело. Милан беше преди мене. Като стигнахме до извора, той беше вече легнал на корем да пие вода. Легна до него и аз тъкмо се каня да натопя устните си, чувам във вътрешния джеб на палтото му нещо вика: „Цък-цък, цък-цък, цък-цък...“

Рипнах, хванах го през кръста и се развиках:

— Часовникът ми! Часовникът ми, Милане! У тебе е! Дай ми го! Дай ми го! Скоро да ми го дадеш!

Стана и той. Държа го аз за палтото и не пуцам. Другарите ни ни заградиха в кръг, учудени и възмутени. А той, без да му трепне окото, изгледа ни всички презрително, блъсна ме в гърдите, бръкна в джеба си, подаде ми часовника и рече:

— На ти го бе, келеш! Вземи си го! Ти да не мислиш, че съм си умрял за твоята хлопка! Аз на шега го взех само. Искah да видя какво ще правиш.

Тикна си шапката на тила, запали цигара и като мушна ръце в джебовете на широките си панталони, тръгна гордо напред.

От този ден дружината на Милана Келеша намаля чувствително.

Новият курорт

Спира ме кметският наместник Кондакът и ми дума сериозно:

— Набор, кай, заедно сме служба служили с тебе, другарували сме и се знаем от пелени. И ти си старши подофицер, и аз съм такъв. И ти си в безработност, и аз кажи-речи, също, само че аз получавам месечина, а ти не. Като така, искам да ти докладвам какво мисля. Ела, кай, да се почерпим и да ме изслушаш, та ако щеш, възприеми го, ако не, мини го към дело.

Както си стоя, кай, в канцеларията през деня, като няма жива душа из село, изпадам в размишления по народните въпроси. От две недели мисля, мисля и си начертах един план. Както знаеш, кай, от ден на ден селото ни запада и икономическото състояние на населението осиромашава. Като така, прехвърлях си през ума какво може да му се помогне и се убедих, че няма друго спасение, освен да обявим селото за курорт. Ти четеш журналистиката, гледаш какво правят другите и виждаш, че само ний в туй отношение сме се оставили в безпоследствие, и като така, решил съм, докато съм кмет, да прокарам следните реформации: първо — чиновете във всички стаи да ги качим на тавана, ще постелем с букова шума стаите и ще обявим училището през лятото за хотел. Като почистим зимника отдолу, ще го обърнем на туристически дом, а гюлниците оттатък реката ще служат за обор на добитъка. Джанков вир съм решил да го почистя от джибри и умрели котки и като така, ще интернирам поповите патки надолу по реката, да го не мътят, и ще го обявим за лятна баня.

— Лековита и радиоактивна, добавям аз, защото на дядо Ради Котето жена му, кога пере горе на брега, си излива помията в него.

— Ти после ще приказваш, кай, не ме прекъсвай сега... И като така, значи, вода за пиене няма в село, ама ще назнача наряд по две коли на ден да носят с гюловите казани за продоволствие на гостите... Цанко, Попето и Ибрямът засега са скарани, ама ще им склуча примирие и като така, ще ги накарам всяка вечер да свирят пред училището за увеселение. Един киман, значи, една гайда и една гъдулка им стигат. Марин бозаджията, като ходи през ден с магарето на баните,

ще им донася хляб, защото нашият е чер, напукан и няма вид. И за бръсненето им мислех, защото ще дойдат хора ентелегенти и сякой няма да приеме да му бърка Цанко в устата с палеца си, за да му опъва кожата на бузите, кога го бръсне. Като така, ще наредим от баните да ни дохожда всяка събота по един бръснар. За разходки места имаме. Ако искат, до Зъмските камъни да идат и да гледат гора, ако искат, до Магарешник да се разходят и да си наберат трънки, ако пък щат, може и козя брада да си накъсат из Цигански дол. Навсякъде въздух и природност. За по-далечни места ще имат на разположение тебе, дядо Лулча и още пет-шест магарета.

Та думата ми е, кай, като ти изложих гореописаните работи по въпроса, да измайсториш една дописка във вестника за реклама и разпространение навред, та да дойдат повече гости. И като така, ще може комперацията да си изпродаде качето с развалената риба, хаджи Дончо виното, дето си полива печените пиперки с него, и населението ще разбере нещо от яйца, от масло, от мътеница и разни други продукти. Ти знаеш, кай, как да го наредиш, няма какво да ти разправам. Само побързай, докато не са си отишли светулките, та да осветяват вечерно време местоположението.

— Всичко хубаво си намислил, кмете, думам, ама все ми се чини, че тая работа без гроб няма да я бъде.

— Как без гроб? Какъв гроб?

— Тъй нà! Гроб като гроб, с паметника му, с работите му. То не е само за едно лято, а всяка година, думам, трябва да има за какво да идват хората. Вир, вир, казваш, ама като се размъти, и ще си отидат. Попето и Ибрямът ще се скарат и музиката ти ще пресипне, а гробът е друго нещо. Трайно е, постоянно е, за уважение се прави, за поклонение и за класосъзнание народно, с една дума.

— Ами какъв гроб бе, джанъм?

— Какъв. На Хаджи Димитра, да речем.

— Че той нали си има гроб на Бузлуджа?

— Има си, не че си няма човекът. И на Бузлуджа си, има, и на Кадрафил му направиха аджарци, а този ще бъде, значи, трети. Лошо ли ще му е да си има три гроба? Ще го направим или на Просойката, или в Бабин Делин трап, или при Големия камък в лозята. Ще му излее майстор Танко един паметник от чименто, Джанко ще му напише буквите, ще дигнем една

галимация из вестниците, че тъй и тъй е станало произшествието, и като му дръпнем едно осветяване по Петровден, гледай ти свят.

— Ами нещо за фашликация не мерише ли това и като така, значи, глоба няма ли да има?

— Не бой се. Аз ще я наглася. То историята е бамбашка нещо.

Кой ти знае тебе какво е било преди седемдесет години. Чунким дядо Цеко Комитата не се надява още, че Христо Ботйов ще се върне някой ден от Диарбекир. Ами цар Иван Шишман на колко места гробове има, примерно казано? А?

Историята, да ти кажа, кмете, е като вътрешните болести. Скрито нещо. Тъмнина, мракобесие и нищо се не разбира. Толкоз.

Помен

Човек от круша падне, дето е речено, и се обърка, та какво остава, кога е от череша.

Лятос, по Петдесятница, излязъл Станчо Пушкарят да обиколи ечемика дали е узрял, минал след това през Соргуня и се озовал под Караминковата череша, баллявката.

Каквато е голяма и затрънена, обикалял, обикалял, дано посегне от увезите да си зобне, ама кой ти оставя череша по ниското по това време! Гледал отдолу и преглъщал, гледал и преглъщал като циганин пред кебапчийница, не се стърпял и се покатерил. Ял колкото ял, тъкмо мислил да слезе, изведнъж Пенко Пъдарят се развикал откъм Зъмските камъни, Пушкарят се изплашил, забързал да слиза и — туп — изтърсил се като вулия на коравия слог. Паднал и примрял. Отворил очи по едно време, напънал се да стане, не може. Пъшкал, охкал, тътрузил се и едвам към среднощ се довялякъл вкъщи като пребито куче. Оттогава като рече: „Кръст, кръст!“ — та не патакса.

Аз да рече година, а ти кажи повече, така Гена със старата си майка дом въртя и по кърска работа тича. Поженаха, превозиха, превършаха, лозето обраха и напълниха двете бурета, ама кога няма здраве в една къща, пàла я палила! Ходи старата по врачки и по знахарки, куршум ходи да му лее, ходжата в Окчилар караха молитви да му чете, а Станчо съхне, вехне и за път се стяга.

— Няма да го бъде, Генке, няма да го бъде мама — дума старата на дъщеря си. — Отзарана му помагам да се преоблече, гледам, коремът му хлътнал навътре като копаня и ребрата му се четат. Няма да иде за дълго, ами гледай тебе си, чедо, и не си трупай отрова на сърцето! Млада и, хубава си и при тоя имот все ще ти излезе късметът пак.

А тя мълчи, пъшка и нищо не дума.

Един ден, както си лежал Пушкарят, сякаш му посветнало малко пред очите, надигнал се и рекъл на жена си:

— Гено — рекъл — днес гаче ми е по-добре. Улови — рекъл — едно пиле да го свариш, та дано сръбна малко от чорбицата.

Разтичала се така Гена, уловила пиле, оскубала го, почистила го, турила го да ври и отишла на реката да пере козинявата черга. Кога се върнала, Пушкарят се вкочанясал.

Умрял си човекът с отворена уста за пилешка чорбица.

Писнала така Гена, та събрала махалата. Върнала се и старата от козите, развайкали се, разтичали се жито да чукат, свещи да леят, цял ден насам-натам, от плач и шетане капнали и двете. И троха в уста не турили.

— Мамо — рекла така Гена — ти се навъртай тука при смъртника, пък аз да сляза в зимника да отсея брашно, че хляб ще трябва утре за гробищата.

Отишла тя в зимника, ама взела и вареното пиле под престилка. Приклепнала до бурето, постлала, сложила пилето, наточила с жълтата паница винце и... жив човек, дето има една дума, иска му се от това, от онова, нали душа носи? Хапнала си, сръбнала си за бог да прости Станча, повторила за тейка си, за баба си и най-последно, като му опънала и за ваше здраве, почнала да реди и оплаква с глас долу, в зимника. Чула я майка ѝ и слязла при нея:

— Мари, Гено, мари, дъще, полудяла ли си? Нали щеше уж брашно да отсяваш?

— Ох, мари, мамо!... Много ми е мъчно, много ми е тежко!... Боже, какво ми дойде до главата! Станчо! Станчо, Станчо, добрина голяма!... На кого ме оставяш, Станчооо!

— Де Станчо, де! — заругала я старата. — Я млъкни, да се не смеят хората! Станчо... хубав Станчо, заритала си за него. Вижда се! Тъй се оплаква то, с паница вино в ръка и варено пиле в зимника! Прилича ти! Помен ли му правиш още отсега мари, или четиридесет?...

— Ооо, оох, не ми се карай, мале, и не ме укоросвай — провайкала така Гена. — Сама си знай аз какво ме очаква занаят. Оох!... Черна мъка се задала, майко, и тегло голямо, та рекох... на гладен корем поне да го не посрещам.

Строителят на небостъргачи

Бях първа година студент в Париж, започна докторът. Седнал съм отвън пред Ротондата, пия си кафето и чета току-що получения български вестник.

— Ооо, земляк! Здравсти бе! Душицата ми е загоряла българин да видя бе. Здравсти, какво правиш?

Един добре облечен, енергичен човек с къси бакенбарди навря ръката си в моята, раздруса я здраво и седна на моята маса.

— По вестника те познах, че си земляк! Познах те и не можах да се стърпя дати се не обадя. От пуста работа не мога да отделя време да се срещна с нашенци. Преди пет месеца, ей тъй, както си вървах по булевард „Севастопол“, чух двама души, като си приказваха по български, и ги прегърнах на улицата. Питам ги, разпитвах ги, че като ги заведох в едно кабаре, цяла нощ гуляхме на моя сметка! Умирам българин да срещна! Тук, в Париж, съм от година и половина, и все с чужденци. Аман от чужденци! Какво ще вземеш, а? Гарсон, гарсон! Една бутилка бордо, силвупле! От девет години съм напуснал България и ми е душа и свят да я видя, ама пусти предприятия не ми дават да мръдна! Особено този сезон.

— Какво работите, ако смея да попитам?

— Тя моята е дълга. Бях в Америка. Допреди 18 месеца там работих. От нищо почнах и с труд, с честност достигнах до предприемач-строител на здания. Сдружих се с един поляк и четири години работихме заедно. Много работа падна из Щатите. Градихме и един небостъргач в Ню Йорк и пари печелихме, но на края полякът ме изигра. Изигра ме здравата мошеникът и едва можах да си запазя три-четири хиляди долара, метнах се на парахода и дойдох тук. Дорде се ориентирам, първите месеци не хванах нищо, но от година вече работя с един французин предприемач. Внесохме по равен капитал и работим добре. И той е доволен, и аз. Аз съм специалист по зидарията, а него по железобетона го бива, та върви ни и много постройки имаме. Ще карам тъй още малко и ще почна сам. Сръбни си де! Хай наздраве! Сам ще почна. Ортаци вече не ща. Имам и поръчки вече.

Дълго ми разправя съотечественикът, черпи вино, кани ме с цигари, вади златния си часовник и три пъти настоятелно ме

кани да му ходя на гости. Често да му ходя, понеже той нямал време.

Неусетно се мръкна. Плати той, остави три франка за прислугата и станахме да си ходим. Аз живеех към Порт Орлеан и той тръгна с мене да ме изпрати надолу по „Данфер Рошери“.

Като завихме по една странична улица близо до Сена, той се спря на ъгъла пред едно четириетажно здание, гледа го, гледа, па извади из вътрешния си джоб на палтото една малка металическа ролетка и почна да мери. Измери дължината на фасадата, премери входната врата, един прозорец на сутерена и почна да записва нещо в тефтерчето си.

Заинтригува ме много, но рекох да съържа ориенталското си любопитство и да не го питам, като се надявах, че сам ще ми каже. А той, синковецът, мълчи си и сякаш нищо не било. Тръгнахме пак. Не можах да се стърпя и го запитах защо му са тия мерки.

— Дреболия, кай, пазарихме да построим на това, здание още три етажа, та рекох да си направя проверка в изчисленията. Но то не е важно. Важното е, че се спазарихме да ми дадат и един апартамент от третия етаж. Другарят ми, французинът, си има две къщи в Париж и не иска, а аз тук си нямам дом, та искам да ти кажа, че след три месеца ей там ще ме дириш, на третия етаж, вдясно. Четири стаи и кухня ще имам там. Много са за бекярин човек като мене, ама, думам си, ще прибирам закъсалите българи да живеят при мене. Хем да си имам нашенци за другари, хем и добро да направя. Ако искаш, и ти можеш да дойдеш. Много ще ми е приятно...

По едно време, както си вървахме полека и си приказвахме унесени, той в своите строежи, а аз с вероятността да живея безплатно в апартамента му, той се сепна, спря ме и ме попита:

— А бе днес нали беше събота?

— Събота е.

— Ама я наредих и аз, аа!...

След това извади портмонето си и почна нещо да брои, и се тюхка:

— Ама я нагласих, аа!... Улисах се, знаеш! Не бях виждал толкова време българи, увлякох се и... Пропуснах!... Тюуу!...

— Какво пропусна? — питам го.

— А бе имах да изплащам на работници, знаеш. Нали всяка събота им плащаме, та бях тръгнал към банката да тегля пари, видях те, разприказвахме се и сега вече навред е затворено. В себе си имам само 2000 франка, а ми трябва още поне хиляда. Тюуу!... — И като ме загледа, рече: — Слушай, земляк, извинявай, ама направи ми тая услуга. Дай ми хиляда франка да им раздам, колкото да ги залъжа до понеделник. Ей тук ще влезем в едно бистро, аз ще ти подпиша един чек и в понеделник още сутринта ще си го осребриш.

— Съжалявам, но нямам толкова — му казах аз.

— Колко имаш?

— Всичко шестстотин само.

— А бе шестстотин, шестстотин — все ще свършат работа. Ето, аз ще напиша чека. Да влезем в бистрото. В понеделник рано-рано ще идеш в банка „Сосиете Женерал“. Тя има много клонове. Тук най-близко е на „Данфер“, насреща през булеварда. Ще минеш оттам и ще си земеш парите. На, аз ще напиша 650 франка вместо 600 за услугата.

— Мерси, нямаше нужда.

— А, нищо, нищо! Ний пак ще се срещнем в сряда, в Ротондата. На същото място, нали? Аз тогава ще ти се отплатя за услугата по-добре. Ще те заведа на едно място, дето не си го сънувал.

Дадох му парите, взех чека, сбогувахме се братски и той се метна на едно такси и хукна обратно назад да плаща на работниците...

Ти, вярвам, се сещаш как се развиха работите след това, нали, рече докторът, завършвайки. Сещаш се и се подсмиваш. И аз се сетих, но чак в понеделник, когато отидох в банката и се уверих, че това име им е непознато и никакви суми вложени няма за негова сметка там.

Теке

Арабска приказка

Като странна птица, кацнала на хълма, се белее старото теке. Верният слуга на аллаха, мъдрият и сладкодумен дервиш Шекер баба живее там, а Атиб е негов прислужник. Дълго време слугува Атиб, но додея му най-после и закопня по дом и родна страна. Забеляза това старият дервиш, спря го веднъж под сянката на кривата маслина и го запита:

— Защо си тъй мрачен, сине мой, и по какво тъгува душата ти?

— Седем години слугувам тук, Шекер баба, мъка ми падна за роден край и свои. Дай ми каквото ми се пада, за да отида да ги навестя.

Скъперник беше старият дервиш и така му отговори:

— Да бъде твоята воля, чадо мое, но аз нямам какво да ти дам освен малкото магаре, което ти тъй много обичаш. Вземи го и иди си със здраве!

Атиб нищо не отговори. Взе малката си скъсана черга, метна дълъг кривак през рамо, поклати тъжно глава и тръгна с магарето на път. Като нажежена подница гореше пустинята, жажда цъфкаше Атибовите устни, а малкото магаре едва дишаше и се топеше като свещ. На третия ден, изнурена от глад и жажда, на сто крачки от първия оазис, отлетя при аллаха праведната му душа.

Дълго и безутешно рида Атиб над скъпия труп, а когато нажеженото и огромно слънце потапяше лицето си в далечното море, той изрови в пясъка гроб и го погребва. След това начупи клони от оазиса и построи над него колиба. И когато, застанал съвсем сам, сразен от своята бедност и самотност, се чудеше накъде да тръгне, из пустинята се зададе керван. Четиридесет камили с поклонници спряха сред малкия оазис.

Като забелязаха злочестия самотник и неговата бедна колиба, поклонниците се приближиха и го запитаха защо е тъй печален.

Атиб постоя, постоя замислен и безмълвен, па като огорчи жестоко аллаха и неговия пророк, излъга и рече:

— Благословени бъдете, синове на аллаха! Пред вас се намира гробът на най-великия от великите и най-достойния от

достойните. Тук почива прахът на царя на пустинята, свещения вожд на „Черните орли“, а аз съм смирен служител при гроба му. Неизвестен беше досега той, но сам аллах ми се яви, посочи мястото и ме отреди за пазител.

Струпаха се тогава правоверните от целия керван над гроба на славния вожд, три дена пяха молитви за спасение на душата му и го обсипаха с безброй подаръци. След това отпътуваха далече на север, като разнасяха по пътя вестта за новото светилище.

През това време Атиб строеше сграда над гроба, чистеше и подреждаше наоколо, защото, дочули божествената вест, започнаха да се стичат отведнъж кървани с поклонници.

Запустя и заглъхна старото теке на хълма, никой вече не го спохождаше и горка самотност обхвана стария Шекер баба. Като научи той за новото теке, реши да го споходи и да види свящото онова място, което му отне всички поклонници. Шест дена вървя, подпирайки се на своята бамбукова тояга, старият дервиш и когато на седмия пристигна, насреща му се изпречи самият Атиб.

— Сине мой Атиб, ти ли си и какво си направил?

— Аз съм, премъдрий и пречистий Шекер баба, прости ми, прости на най-недостойния свой слуга, който в момент на страшно отчаяние бе изкушен от сатаната и направи от гроба на нещастното магаре светилище на правоверните.

— Аллах да ти прости, чадо мое — отвърна старият дервиш, — той да те спаси и помилва. — И като хвана дългата си брада, дълбоко се замисли. След това въздъхна и рече: — Всемилоствителен е аллах, Атиб, и неизброими са прегрешенията на човешките земни. Успокой се и седни до мене!

Тогава старият дервиш се наведе ниско до ухото му и прошепна тихо:

— Да се молим на аллаха, чадо мое, и да се уповаваме на неговата милост, защото и аз нося смъртен грях в душата си, който ми не дава мира: в гроба на старото теке на хълма почива прахът на бабата на твоето магаре.

Пътища

Седим надвечер под черницата на дяда Боя, вади той из пояса си жълти круши инджирки, а малкото павурче с преварена сливовица поцърква от време на време като птиче голишарче. Невярна болест беше повалила стареца в леглото с години, но нашето докторче го дигна, ококори се и сега, макар с два крака и една òсенова тояжка, проходи и казва, че нови зъби почнали да му никнат. Возил се днес за пръв път с рейсовата кола до града и току-що се беше завърнал.

— Бря, бряаа! Хубаво нещо, безценно нещо! Да му се позлатят ръцете на този, който го е измислил. То широко, светло, меко и няма да те клати, няма да те друса. По голям обед, кажи го, тръгнахме, прегледаха ме докторите, свършихме си работата и се върнахме неусетно, преди да е чукало клепалото за вечерня. Умна направа, голямо нещо! Пък един път измайсторили, майка му стара, едно шосе равно, гладко, сякаш със сапун намазано; та не усецаш возиш ли се, или се в люлка люлееш.

Едно време, като прашах малкия да ми купи пакет тютюн от бакалина, за да не се заплесва из пътя, му думам:

— Ама да бързаш, ха! Все да тичаш! Ей тука ще плюна на земята и преди да е засъхнала плюнката, да дойдеш. Чу ли? А сега до града чак да го пратиш с тая кола и да се върне, пак няма да засъхне. Хубаво нещо, голяма майстория, не ще приказки!

И като изцучурка пак с павурчето, обърса мустак, склочи вежди, замисли се и продължи:

— Какво тегло сме теглили едно време, дядовото, какво патило сме патили, дорде идем с кола дърва до града, не е за описване. Тогава впрягах две мършави крави — майка и дъщеря. Малката все преваряше майка си и все накриво теглеха, но други нямах. Нагласихме се един ден с баджанака да идем в града с жените да купим това-онова за зимата. Натоварих колата още от вечерта, метнах отгоре чувал със сено и щом пропяха първи петли, жената взе поводите, аз остена и поехме.

Тръгнахме, дядовото, ама неизминали стотина крачки, сред село до Хаджидончовата ливада тогава имаше гьол. Едно жабешко владение от незапомнени времена, заградило пътя от

плет до плет и няма как да се мине, освен през средата. Жената, нали все боса ходеше, нагази, а аз седнах отзад на стърчишката. Щом нагазихме, предното колело хлътна в някаква дупка, колата се наклони и чувалът със сеното цопна в гьола. Извади го жената кален, мокър, отръскахме го и продължихме по-нататък. Накрай село на долчинката тогава нямаше мост и кравките едва изпъплаха на другия бряг. Още по-надолу, дето сега е стопанството, и на реката нямаше мост, та затънахме в пясъка. Добре, че минаха двама козари, слезли в село за хляб, та тикане, та викане, та ха бре, та де бре — минахме и това препятствие. До Баните оставаха още две — второ жабешко царство и „Бонин дол“.

Още като тръгнахме, от време на време дочувах, че пред нас скърца немазана кола. Баджанакът ще е, мислех си, изпреварил ме е. Той, Голям Лальо, дорде не речеш, не ми е никакъв баджанак, ама едно време, като бяхме ергенчета, задирахме две братовчедки, та си викахме така, и тъй си остана. Като съм подвиквал на кравките, когато минавахме втория гьол, чул ме и спрял колата хем да си починат, хем да си помагаме, дорде минем този проклет дол. Уж не беше дълбок, пущината, но тъй беше изровен от пороите, тъй изрътен, че рядко кола минаваше оттам, без да се прекатури. Колко снопи сме вадили из него, колко чували със зърно, колко коли са се изпотрошили — никой не може им направи сметката. И не се намериха тогава пет-шест души да се сдружат и докарат малко камъни, пръст и дърволяк, та да го поправят, ама как ще се намерят, като бяхме разделени на десет партии, гонехме се, мразехме се и за задружна работа не ни биваше. Трима братя, значи, от три партии и единият ако прави, другите развалят.

Починахме малко, изпушихме по цигара и баджанакът поведе колата, като държеше здраво десния повод, а ний с жена му увиснахме като торби от лявата страна, за да не се обърне. След това направихме същото с нашата и, слава богу, отървахме се само с един счупен жегъл. Под Баните до „Гереня“ пак имаше тресавище, но изтикахме криво-ляво оттам и стигнахме до село Черняга, дето още веднъж трябваше да минем през нашата река. Там също нямаше мост. Баджанаковата кола, нали беше с волове, мина, а моите кравки пак закъсаха. Младата напиря напред, но старата разбира, че е

невъзможно, и не мърда. Удрям, мушкам, викам, не ще и не ще. Нагазихме двамата с цървулите, помогнаха и жените и изпъплахме криво-ляво. Най-после стигнахме до Тунджа. Като стигнахме, аз се обадох.

— Баджанак, спри, рекох, за малко, че ще ходим при доктор!

Там, на брега, под една голяма къпина, цялата окичена с червени конци, се гушеше „Светото кладенче“. То сега потъна под язовира и лекува само шараните, но тогава, който боледуваше от треска, щом се измиеше в него и превържеше червен конец, треската му минавала. Жената, нали, както казах, все боса ходеше, мине се не мине, раздруса я пущината и почне да трака със зъби. Изми се, значи, тя, откъсна от пояса ми конец, завърза болестта за къпината, поехме отново и стигнахме до държавното шосе. Стигнахме, дядовото, ама държи ли ни да тръгнем по него? Нали по онова време се бяха появил първите автомобили и добитъкът се плашеше от тях като от стършели. Наскоро хаджи Дончо беше тръгнал с каруцата за града, префучала край него онази дяволия, уплашил се конят и хукнал направо въз брега до ханчето. Драскал нагоре, драскал, ама баирът прав като стена, че ха назад — каруцата станала на парчета. Хаджията със счупен крак, а конят, цял кървав, пристигнал в село само със стреките. Та зарязахме главното шосе, значи, и тръгнахме из страничен път през нивите. Минахме край ханчето, след това железния мост и стигнахме до Салтъшница. Там пък друга беля. Тогава пътят не опасваше през кръста голямата стръмнина, както е сега, а минаваше направо през най-високото. На времето, когато го правили, наблизно имало турски чифлик и там му били лозята, та беят, Юсни бей се казвал, не позволил да се прави път през тях. Спряхме там и както сме правили и други път, разтоварихме половината дърва, изкачихме ги горе, стоварихме ги, върнахме се за другата и чак към голям обед стигнахме в града. Помисли си само — два часа път пеш да вървиш, а ний от среднощ до пладне.

Като пристигнахме кални, мокри и капнали от умора, повисяхме, повисяхме на главната улица, докато продадем дървата, купихме след това малко сол и газ, жената взе гранче прежда, баджанакът напълни катраника, за да не му квичи колелото, купихме и по едно симидче за внучетата и хайде

назад към село.

Та такова тегло беше, дядовото, такова мъчило, а сега да пееш и да пътуваш. Няма ни пясъци, ни долища, ни тресавища, ни стръмнини. И дорде рече машината в село „пух-пух“, виж, че се показали фабричните комини на града. Няма ни да бумти, ни да треци, ни пушилки да дига като едно време и да плаши добитъка, а си върви леко и легално. Потъна вдън горите тилилейски и треската.

Още като се връщахме към село и гледах това разорано и почистено поле, тия овощни градини и дръвчетата, строени като войници от двете страни на пътя, си рекох: Стига да е живот и здраве, приберем ли всичко от полето, стар-нестар, ще си взема бабичката, че горката от нашия град нататък не е стъпвала, ще се качим на тая кротка машинка, ще тръгнем двамката из хубавата ни Българийка, ще гледаме и ще ѝ се радваме.

Тъй съм решил, значи, и ще го сторя. На Бачковския манастир чак ще я заведа аз нея, живот и свят да види, пък след това, ако ще, и умирачката да дойде.

Мобилизация

Широкият двор на дивизионната болница е претъпкан с народ и нови хора, коне, коли все прииждат, прииждат. На пръв поглед личи някакво безредие и обърканост. Чуват се откъслечни викове, нервни заповеди — един бърза насам, други нататък и все пак всички изглеждат сериозни и съсредоточени. Из пъстрата навалица сръчно си пробива път запотен фелдфебел, ключар, с шапка изскача отнякъде и се изгубва наново, последван от няколко млади войници: цвелят коне, каруци се разпрягат, мирише на пот и на тор, а от голямата желязна врата на склада от време на време иде остра миризма на нафталин.

Под разпънатата палатка комисия начело с ветеринарния лекар приема коне, хамути, юздечки, седла. По-нататък дребен подофицер-фуражир с група войници разпределят на купчини бали със сено и торби с ечемик; колоездач пробягва нагоре по пътя, файтон с офицери спира пред щаба, а до отворения прозорец на канцеларията някой крещи по телефона:

— Ало! Ало! Интендантството, моля! Интендантството.

Пред входа на санитарния склад струпани грамади от сандъци с превързочни материали, по-нататък строени болнични линейки и каруци, а около тях купища от палатки, походни легла, носилки, одеяла, чаршафи, долни дрехи, маси, столове.

Вляво пред казарменото помещение група „увалии“ от Старозагорското поле, с шарени торби през рамо, с небрежно увити бели навои и с издути червени пояси през кръста. До тях стегнати синеоки загорци със сиви аби и морави пояси, още по-нататък малка дружинка из Харманлийско със синкави ризи и кърпи вместо шапки на главите, а най на края до самата ограда насядали с жените си с вулии на рамо няколко избръснати цигани.

Из желязната врата, отгдето иде миризмата на нафталин, се показва очилат поручик, навярно домакин. Двама войници — писари — излизат с бележници пред него, застават от двете страни на вратата и след малко из бездънното гърло на склада почват да се изливат вързопи с шинели, куртки, панталони, платнища, раници, шапки, пушки, паласки, ремъци, хлебни торби, колчета, които бързо се поемат и отнасят.

Някой се провиква високо и гърлено:

— Първо отделение! Всички от първо отделение след мене!

Една вълна от червени пояси, сиви аби и сини ризи се втурва след него.

— Второ отделение при чешмата!

— При чешмата! — повтарят гласове и друга вълна се повлича към южната част на двора.

— Трето отделение при кухнята!

— Санитарните взводове насам! Насам!...

Средата на двора пред склада за момент се опразва, само писарите до вратата все още бележат. Пръснатите на групи отделения получават дрехи и започват да се обличат. Търкалят се калпаци, каскети падат сплескани на земята, червени пояси се развиват на спирали около краката; някой се мъчи да обуе ботуш и подскача на един крак, друг нахлул панталон, който му достигнал до мишниците, на трети шапката му кацнала навръх главата — глъч, закачки, подвиквания.

Не се минава много, и безредието намалява.

Пъстроцветните групи изчезват и на тяхно място изникват сиви войнишки редици. Прави се последна „прогонка“. Сменят се шапки, шинели, ботуши. Цивилните дрехи са натъпкани в широките потури, които, завързани с „очкурите“ се търкалят по земята смешно набъбнали и разкراчени.

Дочува се команда:

— Надесно равниииис! По-бързо! По-живо!

— Средният от втората редица прибери си корема!

Коремаа!

А след това отсечено:

— Първи-втори, първи-втори...

Отсреща, където е складът за фураж, конете са вече отделени и завързани за колите. Новите им стопани ги преглеждат грижливо, скъсяват и подшиват хамути и юзди, чукат, навинтват, притягат. Измежду тях се щъкат още старите стопани. Един къс, побелял и разгърден селянин е застанал между двата си коня, прегърнал ги е и дума на войника:

— Кога поемнат стръмнина, не ги дърпай и не ги удрай.

Те са по-умни и от мене и си знаят работата. Червенко е кротък като буболечка и можеш да се мушкаш под корема му. И Сивчо е добър, само това, дете всяка вода не пие — или кладенчова, или изворова трябва да е. Друго всичко му е на място...

Изпречи ли ти се ръмнина, значи, няма дърпане, няма удряне и кряскане, а отпуснеш юздите и речеш: „Ха, чоджум!“ И толкоз. Друго нищичко няма да ти кажа.

И все се кани да си върви, и все пипа конете, гали ги и не си отива.

По-нататък друг, сух, беззъб, почти планинец, с шарено чердже под мишница, се моли нещо на сина си, а той се дърпа и се сърди.

Като ме забелязва, почва умолително:

— Кажи му бе, г-н поручик, речи му на наш Койча да вземе тая чергица. Зима е още, хладно е, дъжд може да завали, вятър... таквози — всичко се случва. На, и кожичка съм му приготвил. Тъничка агнешка кожичка. Счупи си крачето горкото още по Водици, та го заклахме. Почистена е, ощавена е, за такова време я приготвих, ама нали е упорито — не ще, та не ще. Казвам му: вземи ги бе, сине, нито са тежки, нито таквози, пък и каруци си имате. Мръкне ли се, постели си кожичката под кръста, метни си отгоре чергицата, па си гледай пашалъка, а то се дърпа. Речи му и ти, г-н поручик, кажи му, дано тебе послуша.

Още по-нататък млада невеста оправя отзад шинела на мъжа си и уж му говори нещо весело, а едри сълзи се свличат по страните ѝ.

Вече е обед. Прежурия. Черен облак се е задал от юг и вихрушки вият фунии по шосето надолу. Откъм пехотинските казарми проецава тръба. Веднага след нея откъм артилерийското отделение се обажда друга. Чуват се наново команди, задрънкват баки, канчета, притичват закъснели войници, за миг настъпва тишина, а след това по целия казармен район плътно и проточено проецава:

— Отче наш, и же еси на небесех, да светител имя твоє, да приидет царствие твоєе. Да будех воля твоя, ако на небеси и на зееемлии.

Облакът пълзи към града и става все по-тъмно и по-страховито. Далечни светкавици раздират небосклона. Чува се глух тътнеж. Буря иде откъм границата.

Убиец

На стотина крачки от заставата при езерото имаше малка горичка от десетина грамадни брястови дървета. На едно от тях през деня оставях пост. Набихме железни скоби по стеблото на най-зашумения бряст и на върха му стоеше постоянно войник наблюдател. Една сутрин преди разсъмване отидох при тоя пост, за да дам нареждане към коя посока най-вече да наблюдават през деня. Постът се състоеше от трима войници и едно младо, черно подофицерче, наскоро дошло във взвода ми от други полк! Момчетата се стягаха най-спокойно, а подофицерчето ги нареждаше на смени. В този момент, както стоехме на колене в малкото окопче зад бряста, изневиделица току изскочи един английски патрул. Види се, ни бяха открили от по-рано и знаеха, че сме тук, защото съвсем не се изненадаха, като ни видяха, а просто клекнаха на колене на 20–30 крачки от нас и един от тях, едър и червен подофицер, замята с пръст към нас и ни покани да се предадем. Настъпи неописуем миг. Аз хванах парабела на кръста си, но чувствавах, че просто не мога да го извадя и да действам. Войниците пред мен също стоят като заковани. В този момент се чува изстрел, куршумът изсвистява край самото ми ухо и английският подофицер се просва на гърба си. Изваждам и аз пистолета си и зачатквам бързо и нервно. Някой от войниците запрати бомба, която изтреща, и англичаните, без да могат да гръмнат ни веднъж, хукнаха да бягат.

Недочакало още да се изгубят англичаните от очите ни, черното подофицерче изскочи из окопа, затича се към убития подофицер и какво мислите? — Започна да му събува новите жълти обувца, представете си... изу тях, съблече му куртката, откопча му поясока с паласките, пребърка му джобовете на панталона и като му взе пушката, дойде спокойно при нас.

Гледам го в черните като трънки сливи очи и му думам:

— Браво бе, Недялко, как така можа тъй бързо бе? Как така ни спаси?

А то:

— Как така. Така. Зад гърба ти. Никой ме не видя, като дигнах пушката. Мамката негова ингилишка, с пръст ще ни вика, а? Че ний да не сме кучета.

Английският подофицер беше улучен точно в сляпото око.

В джеба на куртката намерихме портрет с жена му и двете му деца. Жена му стоеше от лявата му страна, по-големичкото дете беше отзад, сложило ръка на рамото му, а другото, мъничкото, седеше в полите му и в ръцете си държеше кукла. Всички ме гледаха в очите и се смееха.

Дорде се съмне, другите войници му взеха останалите дрехи и той остана там съвсем гол. Цяла седмица безстопанствени кучета ръфаха тялото му, ръмжаха и се джафкаха.

Из „Отечество любезно“

Габрово

Освен преданието, че основател на град Габрово е Рачо Ковача от Боженците, има друго за някакъв си Иван от Дряново, поселил се там след падане на Второто ни царство. Трето пък е, че първите му жители са дошли от близките гънки на Балкана. Кое е най-вярното, никой не знае, но не е нужна голяма наблюдателност, за да се види, че тия българи са замесени от малко по-друго тесто от съседите си. Бедната и безплодна почва ли ги е направила такива, относителната свобода, която са имали из тия пущинаци през време на робството, ли е възвисила духа им, или в жилите им тече буйната и благородна кръв на Асеня и Петра, не знам, но ако искате да видите какво значи труд, воля и творчество, идете в Габрово. От нашия Казанлък например има завършили художествена академия над 50 души. Там, както казваше един ден артистът Иван Димов, и кебапчиите, и уличните кърпачи разбират от театър, а „Искра“ сравнително от другите провинциални читалища има най-голям брой членове.

В Стара Загора пък не може човек да се размине от поети и писатели и той е единствен град след София, който с години поддържа своя оперна трупа. В Габрово не е тъй. Там, без да са се изоставили в туй отношение, насочили са усилията си най-вече в търговия и индустрия. И почват обикновено само с две голи ръце, нахвърлят се с такава смелост и упоритост и постигат в кратко време такива резултати, че просто да се чудиш.

Положителни, трудолюбиви, хитри и пестеливи до крайност, те наистина, габровците, трябва да превишават в много отношения съседите си, за да могат да възбудят толкова завист и да им се приписват толкова шеги и анекдоти.

В прекрасната книга „Из общественото и културно минало на Габрово“ г. д-р П. Цончев между многото и богат материал, който е събрал, ни дава цяла китка от такива анекдоти и шеги.

Един еленчанин — скъперник — рекъл и той с хитрост да използва чужд труд без пари, за да изкопае помийна яма в двора си. Повиква един циганин и като му разправя, че в едно писмо от някакъв ходжа от Цариград научил, че на това място в

двора му има заровено голямо имане, рекъл му:

— Копай, манго! Копай! Каквото намериш, ще делим наполовина.

Манго се почесал по врата и рекъл:

— Не вярвай на тоя цариградски ходжа, чорбаджи! Не му вярвай, че той много лъже. Той беше дал също такова писмо и на един габровец, на когото цял кладенец изкопах и нищо се не намери.

Друг габровец пътува с кон из селата. Стига в едно село, посрещат го любезно домакините, заобикалят го децата и се радват, че чичото ще им даде подарък, а той:

— Ха сега, дечица, рекъл, да видим кой ще изпревари да донесе на кончето сенце. Ха да видим кой е по юнак и кой повече сено ще донесе.

Хукнали се децата, донесли кое колкото може да носи, напълнили яслите да има конят цяла нощ да яде, дал им габровецът по едно шекерче и влязъл в къщата. Станало време за вечеря. „Да ида, рекъл, да донеса торбата, че каквото съм огладнял.“

Излязъл на двора и по едно време се чуло вик, крясък, заскачал оня ми ти кон, задърпал се, а габровецът го пердаши с една вършина.

Изскача стопанката и му дума:

— А бре какво правиш, защо биеш добичето?

— Защо ли? Измъкнал ми торбата из дисагите и ми ял хляба и гозбицата, крадецът проклети!

И продължил да го бие, но все по самара.

— Остави го, остави го и ела. Вкъщи има и хляб, и гозба, не мъчи хайванчето.

Връща се габровецът и й дума:

— А бе ти си добра жена, зная, че ще дадеш и хляб, и сирене, и всичко, ама конят да си знае яслите и да не си навира муцуната, защото може друг път гладен да ме остави.

Конят, разбира се, до никаква торба не се бил докосвал.

Трети габровец купил на сина си нови обувки. Тръгнали да идат на гости. Из пътя бащата пита сина си:

- Иванчо, ти с новите обувки ли си?
- С новите, тейко.
- Тогава крачи по-нашироко — добавя бащата.

Габровец ли е, не си прави труд да го лъжеш, казва друга една шега, защото един македонец надлъгва двама евреи, а един габровец — двама македонци.

Голяма част от многобройните шеги и анекдоти за габровците са дошли от чужбина и се отнасят най-вече до шотландците, но това няма значение. Нали на тях най-добре прилягат?

По-интересно и някак невероятно изглежда другото. Редом с тия качества на габровеца вървят общественото чувство, гостоприемството и голямата щедрост. Сполучилият в търговията и забогателият габровец веднага отваря широко кесията си. Даже и най-пестеливият и свидливият от тях през 1912 год. подарил 40 000 лв. за доизграждане градската библиотека.

През време на земетресението в Южна България за една седмица габровци събират 1 1/4 милиона лева помощ за пострадалите. Преди година-две събраха грамадна сума за бедните в града, а наскоро чрез една бърза подписка намериха 300 000 лв. за постройка на габровски дом в София. В този момент, освен многото дарения големият индустриалец и благодетел г. Пенчо Семов гради на площ от 650 кв. м четириетажно здание за училище, друг вече е привършил детско летовище, трети приюти, училища и пр., и пр., но за тия им дела няма кой да разправя шеги и анекдоти.

Няколкодневното пребиваване на журналистите в българския Манчестер убеди и най-големите неверници, че в Габрово се работи и твори така, както никъде другаде, че там в областта на индустрията са постигнати изумителни резултати и че в тоя прекрасен български кът бият най-чистите български сърца.

Ямбол

Историците разправят, че името на града Ямбол през времето на византийците е било Диамполис, от Дия — богиня и Полис — град, а турците по-късно за икономия го променят на Амполи, Иамболи и най-после става на Ямбол. Може би. Твърде възможно е богиня да е основала града и там даже да е прекарвала ваканцията си през лятото. За богините е лесно, че могат и да хвърчат, и на духове да се превръщат, когато си искат, но моя скромност, който носи върху 42-номеровите си обуца и български галоши отгоре дори, с големи трудности преодоля ужасия калдъръм на древния град, докато се добере до хотела. Понеже беше „мърчева“, както се изразяват ямболци, ний се спущахме из всевъзможни фугасни дупки, katerихме се по бруствери, падахме, ставахме и станахме, да се изразим пак по тяхному, „за хулата“. Тогава ми мина през ума жаловитата песен, която се пее из Тракия:

*Цял Ямбол да изгори,
сал мойто либе да остане...*

— която, колкото и да ми допадна в случая, поради своята жестокост и поради лютата омраза, която съществува между двата града, трябва да е измислена непременно от сливенец.

Първото впечатление от града е, че той е населен само с евреи и арменци. Така поне ни сочеха фирмите по магазините в центъра, но по-късно разбрах, че българите са повече от 21 000, евреите 1120, а арменците само 574 души. Такова впрочем е впечатлението от всички наши градове, като изключим малките ни крайбалкански селища. Българите в Ямбол са натъпкани най-вече в непроходимите калища на „Каргона“ — квартал, чието име пак според историците е произлязло от турската дума „карга“, която на български значи гарга.

Тъй сме си ний навред българите. Обикновено ще ни намерите или в „Парцал махле“, или в „Долнята махала“, или най-после в махалата на гаргите. В центъра на града са винаги други.

Ямбол е нашата „Курускел“, или сухото ни пристанище, където се стичаше златното зърно на тракийските полета, но

сега поради спадане на цените вече не е „скеля“, а е само „куру“ и има нужда от моруново масло за усилване. Този град преди години се славеше като такъв на поетите модернисти и анархистите, но пак поради спадане на цените първите се обявиха в несъстоятелност, а вторите недавна, когато върлуваше жилищната криза и народовластието, бяха изселени масово на оня свят.

В близката му околност се намира старата римска крепост Кабиле, но где е точно — един господ знае! Иречек я сочи при сегашното Таушантепе, но един сливенски историк, облегнат на Киперта, твърди, че тази крепост е била близо до Сливен в местността Хисарлъка: Ето ви нов повод за кавга между двата града! Югоизточно от Ямбол има шахти, откъдето гражданите копаят и продават хума. Затова сливенци им казват „хумаджий“ а ямболци пък казват на сливенци „шумадийци“.

— Това град ли ми е бе — думат сливенлии-човек за кмет нямат! Доскоро кметът им беше нашенец! Хора ли ми са ямболци? Когато салханите ни бяха под града на Коруча, и хвърляхме шкембетата, ямболци пазеха долу да ги ловят и да се хранят.

Един ден двама, като чакали край реката, забелязали, че нещо плава, помислили, че е шкембе, хвърлили се, сборичкали се кой да го вземе и се удавили и двамата. Га после се разбрало, че не било шкембе, а детска пелена.

Така добре съседски си живеят двата града, прочути, единият с черното си вино, а другият с бялото.

Злобата на деня в Ямбол е топлата вода, която протекла току до турската баня. Щом я откриха, обявиха я за минерална и много лековита и се юрнаха да я пият болните. Мнозина оздравяха, дори и се отблагодариха в печата. Не се мина много, и анализата доказа, че не била минерална лековита, а мръсната вода от банята попивала в земята и излязла отвън. Болните се разболяха отново. Сега наново я анализират и искат да я изкарат минерална, но дали ще я пият болните пак, не знам!

Като цепелинов хангар всред града стърчи изтърбушено недовършеното здание на театъра, което, за да стане на театър, нужни са три милиона лева. Отгде ще ги вземе нещастното им читалище със своите триста членове, не ми стига умът. Запитвам разсилния, единственото лице, което се навърта в

читалището:

— Пари нямате, членове нямате, а книги имате ли поне в библиотеката?

— Имаме, каже, шест хиляди имаме!

— Шест хиляди ли? Добре, добре! И село Пордим, Плевенско, има шест хиляди тома книги, и то подвързани и подредени по десетичната система дори.

— Може — дума разсилният — може!

— Може, може, ама така не може! Град с 26 000 жители, с 50 адвокати, 30 лекари, 9 акушерки, повече от 50 учители, попове, офицери, поети, художници!...

Да прощавате, но...

Не довършвам и излизам. Навън мъгла и студ.

Земетръсната снага на улица „Търговска“ се е нагърчила още повече и сякаш крача из замръзнала угар. Спускам се надолу край Тунджа, която като със сребърен колан опасва през кръста града, и си мисля: „Добре, че нашите градове и селища са построени все на стръмничко, та да се оттичат мръсотиите от улици и площади, добре, че попревалява дъждец да ги поизмива, и добре, че и ветрец подухва от време на време, та да ги помете, а то иначе туй, гдето му думат нивелация, канализация, павиране, кинтониране — няма да го видим и до второто ни умиране.“

В Сливен

Вятър ечи, Балкан стене...

Добри Чинтулов

Щом слязохме на гарата още, и стихът на великия сливенец се преобърна на жива действителност. Ечи, ти казвам, този сливенски вятър, фучи, бръмчи и керемиди събаря, макар че са притиснати с камъни; а ако си не държиш здраво шапката, до Зимница чак може да я гониш! Загърнати, приведени, хванали чанти в ръка, ние с другаря ми порим страшната стихия и като кораби без кормила се люлеем насам и натам. От време на време само извивам поглед настрани и прочитам крадешком някоя търговска фирма на Патков, на Папунков или на Мамулев и пак напъваме напред. Най-после завиваме наляво, пушаме котва и слизаем в тихо пристанище, наречено „Касапска среща“, богато с бурни питиета на дребно, пелин, който подмладява без маймунски жлези, и все възможна още пища бесурманска за изморени пътници, гладни касапи и мераклии пиячи. Като се сдобихме с кураж и разслабихме краищата си, ний излязохме смело на борба с вятъра, като се насочихме към центъра на града, водейки се по всевъзможните пожарни кули (стари и нови), по „Стария бряст“, подстриган а ла гарсон вече — уви! — и по хвърчащите като фокери из въздуха кинематографни плакати. Един такъв с порядъчен ръст и тежка рамка от летви се затече да ни посрещне, тупна ме по гърба и ме натика в коридора на хотел „Зора“, където и отседнахме.

Малко история: Сливен е древно селище, само че не му знаем годините. Въпреки трите тома на д-р С. Табаков миналото на града е пълно с празнини, отличителна черта на нашата история въобще. Най-старото му име е било Савулен. По-късно, към 1153 год., е бил отбелязан в хрониките като Стлифанос, още по-късно се наричал Селимния, Ислиме, Исливне, Сливно и пр., и пр. Най-важното във всеки случай е, че всички тези имена са произлезли от глагола сливам. Верни на своите традиции като българи обаче, да вършим тъкмо обратното на това, което ни учи мъдрата история, сливенци

вместо все повече и повече да се сливат, разливат се непрекъснато, късат се, цепят се, та дим се дига! Разцепени на парцали и демократи, и земеделци, и либерали, и всички, та като ги гледаш как се ядат помежду си, какво се правят, иде ти да призовеш пак духа на дяда Чинтулов и да извикаш от върха на новата пожарна кула:

*Къде си вярна ти, любов народна,
къде блестиш ти, искра любовородна?*

Защото са останали неразцепени само радикалите, и то поради това, че за подобно действие са нужни поне двама души.

Освен на партии град Сливен е разцепен и на следните сладкозвучни махли: Клуцохор, Кокошарска, Ескинамъзгях, Делибалта, Айша, Хаджи Яхя, Чобанмахлеси, Кафтанджийска, Мангърска и пр. Разцепен е и балканът наоколо даже на Атаната, Барамука, Кушбунар, Джанкуртаран и Ешекусуран, с извинение.

Мъжете в Сливен се казват Щилияновци, макар че ямболци им казват шумадийци, а жените — Куртези. Ако е похубава — може и Куртезка, Куртезичка, Куртезенце и т.н.

Големи патриоти и много гостоприемни са жителите на града с най-прочутите милинки. Когато преди няколко години идва в България Немирович-Данченко и посети някои градове, един ден знаменитият бай Гудев, като се разхождал из пазаря, забелязал белобрад старец, че прекосява улицата.

— Бре — рекъл си той — това е самият Немирович! Ами сега?

Хукнал се той, стигнал запъхтян в „Бунаркафеси“ при Тороса, където се събират местните държавници и пенсионери, и се развикал от вратата още:

— А бе какво правите? Данченко е тук от вчера, а вий табла играете! Я ставайте да идем да поздравим човека, както му прилича!

Разтичват се всички по домовете си, изваждат из раклите старите жакети и фракове, изчистват ги с чувен, вземат и учителя по руски да държи приветственото слово и тръгват към хотела. Качват се важни, важни, почукват, отварят вратата и

какво да видят: старикът с брадата седнал по турски всред стаята и нарежда в куфарите си пъстри селски поли и сукмани. Изправя се тържествено делегацията и учителят по руски език започва:

— Ваше превъзходителство, неоценимий приятелю на българския народ и достойний сине на великата освободителка, Василий Иванич...

— Извинете, господа, но трябва да имате грешка! Аз не съм Василий, а Иван. Да, да, аз съм професор Иван Мърквичка, художник, и дойдох да си набавя колекции от хубавите костюми на нашите селянки.

Още недовършил професорът, и делегацията урболешки и в абсолютен безпорядък се оттегли надолу по стълбите.

— Къде си ни повел бе, аланколу? — развикали делегатите към Гудева. — Не може ли да попиташ първом, да разучиш, че тогава да ни водиш? Какъв е тоя професор Мръвчица, седнал турски на земята?

— А бе какъв ти професор — обажда се друг — не го ли виждаш, че стари дрехи купува човекът! Евреин е жив чифутин!

Инак сливенци са ученолюбиви хора. От трийсет хиляди жители само петстотин души са членове на читалището, което въпреки това се нарича „Зора“. Ловджийското им дружество май повече членове има. Останалите граждани членуват в разни питейни сдружения и мюзевирски синдикати, а младежта пласира силите си в спортни български организации, две арменски и турската „Туран“, която брани мирните договори, когато ние се борим против тях. Най-добре е лумпенпролетариата на града — циганите, които са около четири хиляди души, и всеки мъж свири на кларне, а всяка жена знае тумка дааре. Напук на кризата и неравномерното разпределение на капиталите Мангърмахлеси гърми от музика по цели нощи. Пролетариатът мъкне дърва от балкана и псува буржоазията, която от своя страна пък затваря фабрика след фабрика и се оттегля по кафенета да следи в пресата как се развива въпросът за облекчение на длъжниците.

Изобщо в славния град на първите революционери и

поети, в града на безбройното количество катъри, магарета и станове, на които един тъче, а друг разтъкава вследствие на всичко гореизложено започва да си пробива път една нова политико-икономическа формация, която ежедневно печели все повече и повече последователи и поддръжници. Нейният девиз е: „Куйруклия гивеч, пол’ока вино и ямнала на пюшкюня! Всичко друго е вятър!“

Казанлък

Зеселен от турците през хиляда триста и не знам коя година, той е бил наречен, не знам от кого, според един Казанлък, според други Къзънлък и Казънлък според трети. Първите ни уверяват, че името му произлиза от казан и лък, вторите от къзън момичета, деца, а трети, те... и те не знаят от какво. А има и четвърти. Те твърдят пък че градът е заселен от бежанци из разрушената крепост Крън и се е наричал в началото Крън-лък. После станал на Кърънлък, докато един ден някаква нахална и без домашно възпитание муха кацнала върху третата му буква и като отлетяла след това, оставила на местопроизшествието някаква черна точица. Вследствие на това събитие турската буква „р“ се превърнала на „з“ и се получило Казанлък. Доколко това е вярно, ще има да видим наскоро от научния труд, върху който работи сега уредникът на местния музей. Той носи заглавие „Мухите и тяхното пакостно дело в историята на народите“.

Като почнал да се заселва градът, разчуло се по цял свят. Хукнали българи от околните села, колибари от Балкана и разни други елементи, но юруците и тюркмените от Мала Азия, като по-наблизо, ги изпреварили и разграбили безплатно всичките по-хубави общински места край Старата река. Българите се настанили по-после на „кърът“. Там сега е Къренската махала. Настанили се те, но били толкова малко, че едва смогвали да палят чибуците на турците и да ринат оборите им.

Чак през време на кърджалиите надошли бежанци от Копривщица и Клисура, които полека-лека побългарили града дотолкова, че един от тези преселници, чорбаджи Стоянчо Груйоолу, прогонил капуджибашията на града и почнал сам да дава команда. Тогава е излязла и песенна му:

*На земята два царя царуват —
първият е в Цариграда,
а вторият в акчаи Казанлък...*

Думата акчаи или акча значи на турски бял, хубав, а че Казанлък е и бял, и хубав, върху това могат да спорят само тия,

които му завиждат. Хубав си е той, и хората му са хубави. Особено пък нежната им половина. Когато на времето минал през него Любен Каравелов, той, освен „Маминото детенце“ видял и киприте казанлъчанки как се чупят на „Стъргалото“. От възторг и за потвърждение на нашите думи написал в съчиненията си следните висококомплиментни редове:

„Ако ви се случи да идете в Казанлък, то вежете сърцето си с козинийова ортама, защото твърде лесно може да останете без кръвочистител.“

А знаменитият творител на нови думи, покойният Иванчо Богоров, същият оня, който нарече кибритя „драсни-пални-клечица“, е изказал следните ласкателства по адрес на казанлъчани:

„Казанлъчани, ако и да са сюрмаси, тий твърде малко обичат да ходят по чужди страни, за да търсят средства за обогатяване. Тий по-добре са благодарят да ходя чясто край Кайнарджа да пият гюл-ракия и да стоят дома си при хубавелките свои стопаници.“

Изкушава ме да дам още един цитат, който, макар без помощта на уважаемия ми приятел професор Ал. Балабанов не бих могъл да ви изтъквам, все пак ще ви даде да почувствувате казанлъшките красоти. Той е от учения мъж господин Sallabery, посетил града през 1779 г., и гласи:

„Казанлък, защо ти нема̀ твоя Теокрит или твоя Анакреон? Той щеше да доведе Венера да председателствува беритбата на твоето скъпо и мило цвете. Плутон, ти би отнел една Прозерпина и розите на Казанлък биха направили да се забравят ливадите на Ена.“

Това е било, разбира се, в блажените времена на

„тиферичите“, на „пиринчлиите“ гювечи и на гуляите под прохладните сенки из „Абаята“, „Кайнарджа“ и „Тунджа“. Тогава чорбаджийските щерки са носили „кармазени“ рокли и „алени“ елечета, а майките им не са искали „кунтниени“, че избелват, нито „кураазе“, че „сулудисва“, а са искали да им купят рокли от „желт димитикон със сини рули“ или „атлазени“. Това е било времето, от друга страна, на изтощителните „шевекеки“, когато чираците са перели пелените на майсторовите дечурлига, миели са паниците, копаели са лозята и в замяна на това са получавали по сто оки бой без иксиклик. Сега вече закритата инспекция на труда не позволява такива работи, а разстроеният пазар на розовото масло, ограниченията на тая търговия и западането на занаятите почнаха да приравняват полека-лека класовите различия и с малки изключения градът е вече населен само с две категории жители: явно бедни и тайно бедни, както се изразяваше бай Петър Топузов, бог да го прости.

Иначе, като всички селища в царството ни, Казанлък е курортен град. Има обилна студена и вкусна вода, която тече във вид на подземни реки, за жалост на няколко метра под водопровода. Благодарение на тях почвата е чудесна и ражда чер боб, бял боб, Нончов боб, рогло боб, лястовичия боб и т.н. Освен това виреят добре джанките сливи, всичките сортове орехи, кестени, мушмули и дренчено сладко. Климатът е мек и корав според вкуса на гостите. Също такъв е и говорът. За доказателство са достатъчни следните два примера: „Ти вър’, вър’, а’ждоа“, което значи „Ти върви, върви, аз ще дойда“, и по-мекият: „Оле, ole, ole, наша Анна панна в’ватта“, което значи: „Оле, ole, ole, наша Ана падна във водата.“

За разлика от „рогачите“ по селата казанлъчани казват на вишните „фишни“ и „джурапи“ на чорапите. За по-голямо улеснение на курортистите наредено е вълната да се продава около дюкяна на бай Христо Вълнаров, кебапчетата около дюкяна на Иван Кебапчиев, а гроздето — до обущарницата на Стефан Гроздев.

Въпреки че градът не е много стар, старини се намират в изобилие. По-важни археологически паметници са: Кметството, мостовите на Старата река, Пирустията, Груйчовото бомбе и Генчооловото кафене с пенсионерите заедно.

Казанлък напоследък стана и фабричен град. Произвежда:

макарони и „Капрони“, текстил, конци, налъми, рибарски кошове и клюки. Последните служат повече за вътрешна консумация и са по-доброкачествени от врачанските. Производството на този артикул, изглежда, датира още от времето на заселването на града, защото още дядо Петко Славейков в закачките си за градовете му посветил следното двустиие:

*Гюл краси те на различни спосòби,
слана гюльт тебе завист ознови.*

Освен Алековия герой Ганьо Сомат градът е родил и откърмил много още велики личности. От страх да не пропуснем случайно някого и да си навлечем беля на главата отказваме се да ги изброяваме поименно. Доста е да се знае, че само 34 души има завършили художествена академия, половината град са драматически артисти, а другата — критици, политици и консуматори на пача и мекици.

Откак дойде новата власт, градът усилено се регулира, нивелира, трансформира, подновява и обновява под грижите на трите Г-ета: кмета Гурко, помощника му Гуньо и деятеля на Обновата Григор. Понеже на околийския управител името му не почвало с „Г“, казват, че си бил подал оставката. По този случай кандидатите да го заместят, бързали да се прекръщават с нови имена.

Във Велико Търново

Тръгнах уж за Варна. Ще се поразходя, си рекох, ще се попеча на пясъка, за да почернея и стана по модата и пр. Добре, но докато минах Балкана, напекох се достатъчно в нагорещения вагон, почернях колкото трябва от пушека из тунелите, съкратих си разходката и слязох във Велико Търново.

В старата ни столица бях ходил някога, хе, в ученическите години. Водиха ни на юнашки събор в София и на връщане минахме оттам и спяхме в някакво фотографическо ателие, построено под една пропаст. Освен коравия му под и мътните води на криволичещата Янтра нищо не бе ми останало в паметта. За пътни пари, храна и пр. от Казанлък до София и обратно през Велико Търново — Габрово бяхме платили на човек по 20 лв. и като си дойдохме, върнаха ни даже по 2 лв. Помня добре това, понеже с тия два лева цяла седмица си купувах халва, боза и разни шарени петлета от шекер и едва ги похарчих. Толкова отдавна беше то.

Понеже тъй малко познавах Велико Търново и не разполагах с много време, щом пристигнах, наплисках се с вода и тръгнах да разгледам „фотографирания блян на дядо господ“.

— Ето Стамболовия хан, Хаджи Минчовите конаци, ето къщата, в която се е „измътил“ дядо Петко Славейков, това пък е учредителното събрание, читалището, музеят... По-нататък видях Царевец, Трапезица, църквите, показаха ми мястото на курника, в който бил арестуван немирният Петко Рачов, видях отдалеч Арбанаси, манастирите и пр. и пр., но за всичко това е писано, писано.

Ще се спра само на музея. Да си кажа право, очаквах нещо много повече. Това е по-скоро склад на музей. Липсва преди всичко помещение. В музея на такъв исторически град всеки посетител, особено чужденец, трябва да получи веднага представа за Второто ни царство и неговата тогавашна столица. Трябват кроки, планове на крепостите, карти, макети, диаграми. Всички рисунки на тогавашните царе, боляри, облекла и оръжия, които се намират из чужди хроники и документи, трябва да се увеличат и подредят в него. Всичко намерено край града и околностите му и отнесено в Софийския музей и другаде трябва да има по един отливък или копие там. Могат да се направят и няколко великолепно диорами

например, иконите и части от иконостаси трябва да се почистят и заздравят, за да не се превърнат в прах и т.н. Това, разбира се, трябва да се подеме отгоре, защото, доколкото разбрах, ни музеят има средства, ни общината. Казаха ми между другото, че за посрещане и изпращане на хилядите гости на кмета били предвидени словом и цифром хиляда лева. Трябва постоянен уредник, а не учител, който, когато колегите му през лятото почиват, той да се катери по скалите и развежда гости. Велико Търново и Рилският манастир лятно време имат най-много посетители, между които чужди учени, специалисти-археолози и не всички могат да се катерят по скалите, където и без това не може да се види бог знае какво. Един такъв прегледен музей би дал на хилядите ученици-излетници много повече представа за нашето минало, отколкото катеренето по крепостите, където няма кой да ни каже и две-три думи. В него трябва да има отдели „Трето българско царство“ с точно възпроизведена напр. заседателна зала на учредителното събрание с портретите на всички участници, по-важните събития и пр.

То се знае, че търновци не трябва да стоят със скръстени ръце, а да се сплотят и почнат работа. Защото направи ми впечатление, че няколко души, които чувствуват и разбират това, са на различни мнения и никой никого не признава. Така били и художниците в града, музикантите. А не е късно никога за подобни неща, и има още много старини и материали неприбрани. Фактът, че уредникът на държавната библиотека в последните няколко години само е събрал голямо количество старопечатни книги, картини, стари тефтери, шампи и пр., показва, че не всичко е отишло в музея и много материали важни особено за историята на града, са пръснати из чужди лица и домове.

Иначе надвечер, съблечен по риза, седнал на терасата на хотел „Борис“, като му опънеш една-две студени бири и се загледаш насреща накъм Сечената скала и Балдуиновата кула, Велико Търново е тъй хубаво, тъй прекрасно, тъй възхитително, че те унася, унася и без да искаш започваш да декламираш знаменитите строфи на още по-знаменития поет Н. Станчев:

*О! Ти, велико градище!
Ако и не си в равнище,*

*името ти е наравно
с хубостите преславно!*

*Имаш местоположение
също амфитеатрално,
като че нарочно строено,
от Твореца дарено.*

(Стара Загора) като рекли...

Като рекли зааралии: докарват се казанлъклияте, фалтотят се, че туй имали, онуй имали; туй направили, онуй щели да направят. Нека си викат! Кое то си е вярно, вярно си е, защо да го крием? Не е ли тъй най-после? Нямаме ли „арсеонал“, „ирокланно“ училище, нямаме ли си копринена, макарена и макаронена фабрика? Нямаме ли пача, кебапи, кисело мляко, буйреци, фъстъци и мокреш? Ами те, като електриката им мъждука като газеник и водата им не могат да я пият и мъглижките магарета, защо над път и под път разправяват: „Нашата Заара нийде га нема?“ Хем се усукват да им дадем от Тунджа вода, хем пак ний лоши.

Ами имаме си всичко, какво да правим. Че зааралии само консулите ни не могат прочети. Я наш Петко е в Париж, наш Тодор — в Берлин, наш Дечко — в Прага, наш Иван до вчера беше в Рим, а те поне в Тирана нямат консул. Ами наш Попов не е ли професор в Женева, наш Дечко не е ли професор в Художествената, наша Мара, наш Тодор не са ли в Народния театър и опера? Ами като наш Петка музикантин имат ли те? Имат колкото за едно руско сантасе поети и са проглушили света. Ами че, ако рече да изброявам нашите, тайни и явни, трябва специален брой да издадем. Ами наш Григор, дето е в Шумен най-главен, ами наш Кирил в Народната банка, наш Георги в апелацията в Пловдив, ами брат му Тодор в Камарата? А пък инспекторите — край нямат! За даскалите да не говорим, че на всяка казанлъшка къща се падат по трима. Имаме си ги, дал ни ги господ, грехота ли е?

Една лъджа имат те, ний имаме три, една лятна баня имат те, ний имаме две. А ако речем да броим тия по Старата река и Тунджа — отиде, та се не види!

Какво щат да приказват зааралии, ама само в магаретата ще ни надминат. Инак, както сме се засилили във всички области, не Заара, но и Армаганово не може ни излезе насреща. Имат ли те кутии за смет по стълбовете и да стоят постоянно празни? Имат ли зарзаватчийска улица с два дюкяна, заложна къща имат ли? Колко им са дансингите? Тепис имат ли? Е, халите им са малко по-широки, ама кой им е крив? Да не ядат толкова много. И пожарна команда имат по-добра, няма какво да го крием. Нямаме си ний и каквато я имаме, пристига на

другия ден след пожара, ама се пазим и си не палим, щяло-нещяло, къщите като тях. Ами Розариум, Прахариум, Бозариум, Стъргалиум, а? А по сто нови къщи не правим ли на година в сто и пет различни стилове. Колкото за естетика пък, дума да не става. Там сме най-силни. Само оградата на реалката ни да дойдат да видят и им стига.

Надарил ни бог, всичко ни дал и наддал и да не им се зловиди, че му се радваме.

Само Дан Колов си нямаме още, ама що са дни, занаят са. Нали излезе копривата и лападецът и нали се научихме да ходим пеш до Енина и Армаганово да си купуваме контрабанда по 8 лева кило то месо — хем ще се тренираме с разходките, хем ще се храним добре, гледайте след някоя и друга година, че градът ни се напълнил и с данколовци.

Из „Съединените щати“

„Съединените щати“ заемат източната част на Казанлъшката долина и се включват между Хаинбоазкия проход, долината на Тунджа, Борущенската линия и самия Балкан на север. Това приказно царство, разположено на едно плато двеста метра над долината, получено от разклоненията на планинската верига, що се спуща от Поповци на изток, заградено отвред с планини, насечено от урви и долища, покрито с букови гори, из които пеят звънциите на многобройните кози стада, се състои от малките селища-колиби: Сливито, Жерговец, Дворище, Червени попове, Димовци и Брястова. Като независимо княжество може да се сметне скритото навътре в дебрите на Балкана „Пчелински рът“. Духовният и икономически център на Съединените щати е Бурушица с „предградията“ си „Бънзерите“ и „Чифлика“, което заедно с Поповци и Николаево са, тъй да се рече, главните пристанища на „Щатите“.

Между Жерговец и Червените попове е било някога старото село Суходол. Гладни и голи били преселниците в Суходол и мът към турците таели в душите си, та слизали долу в равнината около Тунджа да бастисват богатите турски чифлици. Пипват ги веднъж-дваж турците, докато най-последигат откъм Запълня бясна орда и разсипват до основи селото. Като пилци се разбягват суходолчане, кой където намери. Тогава родът Марковци се поселва в Жерговец, болен Жельо заселва Дворище, дядо Димо Чобанът заселва Димовци, а един едър и юначен поп, прокуден някъде откъм Ново село, се настанява в сегашното Червени попове. Юнак човек бил тоя поп и голям хайдутяга. Навред славата му се носела по Балкана. На чер кон яздил Червеният поп и като хала препускал из просторната си енория, в която влизали тогава Бънзерите, Сливито, Дъскарите, Петровци и целият Кованлък. Службата си здраво гледал той, но и на пехливанлък нямало кой да му излезе насреща. Една заран слязъл долу в дола да се мие и за да се поразкърши, на излизане изнесъл един камък — чудесия. С два чифта биволи не можеш го поклати. "Когато бяхме малки, разправяше ми Стайно Налбантинът, криехме се зад него, като играехме на „жуменица“. Ей там до дуvara му беше мястото. Преди две-три години го натрошиха и сега е в темеля на

Момчиловата къща.

Зачул за попа веднъж бъчварят от Върбаница, и той юнак като него, дошъл в селото и право у поповата къща. Попа го нямало у дома. Посрещнала го попадията, поканила го, а той пристъпя тромаво, почесва се по врата и хък-мък... Тъй и тъй, каже, бабо попадийо, да прощаваш, ама чува се по нашия край за юначеството на дяда попа, та дойдох да се поборя и аз с него.

— Хубаво си намислил, синко — рекла му попадията — но знам ли, преди да се срещнете с попа, добре е да опиташ да вдигнеш оня камък там, дето го изнесе завчера из дола. Ако можеш го дигна, остане да го дочакаш, ако ли не — иди си с време, докато не се е завърнал още.

Съблякъл си абата бъчварят от Върбаница, разкراчил се над камъка като мечка и дигнал го пустият му човек! Вечерта попът се завърнал, седнали да вечерят и от дума на дума разправил му бъчварят мерака си. Приказвали те, уговаряли, палили, гасили и най-после се обзаложили на другия ден на мегдана пред поповата къща да си премерят силите и ако попът бъде победен, три години бъчварят ще събира нурията от целия Кованлък, а падне ли бъчварят, ще направи на попа една бъчва 80 мери да събира, и сам на гръб ще му я донесе. Станали сутринта, разсъблекли се и застанали един срещу друг. Като страшен орангутан, настръхнал, се приготвил Червеният поп, а насреща му като мечка стръвница — бъчварят. Погледали се за миг като хищници, приближили се, вкопчили се, пропукали челичени стави и докато се сети бъчварят, отхвъркнал чак в тъгъла при телците. Поотръскал се бъчварят, взел си абичката и си отишъл, но устоял на думата си. От „Мостови дол“ чак, срещу Радунците, нанизал сурова бъчва от 80 мери на една върлина и я донася на попа. Доскоро се търкаляли дъски от нея, човешки бой високи и дебели като талпи.

Та такъв юнак бил Червеният поп, много години живял и челяд извъдил — цяло пилило. Като него юнак бил син му Богдан — оседлан кон прескачал и дъръперан сторил той Брадил беа.

За него пък каквото съм слушал... То край няма! Гробът на Червения поп е под селото, от дясна страна на пътя, до крушата.

Като пчелини по припечите на Кованлъка са ръснати

останалите колиби. Само Сливито се е проточило по реката дълго-дълго като въркузун, както казват ененките за Габрово. Петдесет къщурки са пръснати на едно протежение от два километра нагоре по реката.

— Много са ти далече комшиите, бабо — думам на една сливовченка.

— Нищо, баби, нищо, тъй е по-хубаво — инак се запарваме много.

Като горско село, както всичките по нас, и то води дълго изтощително дело за гори с Ветренци и робува на адвокатите. На пет километра на изток от него е Жерговец, а на три от Жерговец е Дворище. В Дворище е общинското управление на всичките горни села, въпреки че на надписа пише Димовска община. На километър от Дворище е Червени попове, което сега комисията по преименуване селищата предлага да се нарича занапред Жълтопоп. Кой си е позволил тази шега, не знаем, но вярваме само шега да си остане. На един хвърлей оттам пък са Димовци и Брястова, сухи и безводни селца, изнемогващи от бедност.

Легендата говори, че някога между Дъбово и Мъглиж в местността „Кадиевец“ е имало голямо и цветущо селище. Когато турците са поробили страната ни, довели са от Анадола много колонисти, които заселили по равнините, и тогава уж колонистите турци прогонили християните, които са населявали „Кадиевец“, и те избягали в балкана и част от тях основали селото Суходол. И понеже пътят през Хаинбоаз е работил много тогава, те са се побояли да се заселят близо до него, а са се качвали високо по планинските чукари и далече от турско око. Незиследвани, девствени селища в центъра на България. Тук близо е „Зеленков гроб“, на кроткия дядо Добря Зеленката, другаря на Филип Тотя, пред очите, на когото турците го убиват. Тук за пръв път кипва за мъст душата на младия още юноша, който грабва пушката и хваща горите. Тук в Дибичево време дружината на Генча Къргов от Хайнето е всявала трепет в кърджалийските пълчища; през тези места, сред нечувани несгоди, се е смъкнал и генерал Гурко и направил своя ловък обход. Много неща знаят тези бедни колиби, населени с пъргави пъстрооки мъже и набити българки с тъмни сукмани, обшити с пъстри шевици, с широки „шити“ ръкави и черни кърпи на глава. Някога, когато пътища

кръстосат тези места и автомобилни сирени писнат из планинското гърло, и по поляните почнат да кацат аероплани, тогава Кованлъка ще бъде може би прочуто летовище, оживено и шумно.

Сега там поради късната жетва още скърцат диканите и купите сено седят неприбрани по ливадите.

Из Балкана

Щом автомобилът ни преряза надве селото Шипка и полази из кривините нагоре, слънцето потъна някъде и гъста като дребн мъгла почна да лепне по нас. Минаваме царския завой, префучаваме под самия паметник, но нищо не се вижда. Спасителният дом. Тънък, студен вятър ни пронизва.

Ето и Свети Никола.

— Никакъв Свети Никола. Това е чисто и просто свети дух. Колкото пъти съм идвал тук, все вятър духа — обажда се намусен песимистът.

Влизаме в кръчмата.

— Шишенце коняк!

— Ментовка една! Три мастики!

— А чай няма ли някой да пие? — пита съдържателят.

— Няма, няма! Това питие е много дълго, а ние бързаме.

Отвън ни чака водачът Юрук с два коня. Плащаме набързо, мятане раниците на семерите и като призраци потъваме в мъглата.

— Еооо! Хайде! Хайде!... — викат първите.

— По-полека, по-полека! — обаждат се изостаналите. — Не се разкъсвайте, че ще се изгубим!...

Минаваме Лесистата висота, Малуша, и почваме да се спускаме надолу. Гената е отчаян. Качва се на един голям камък, дига очи към небето и реве:

— Богове! Смилете се най-после! Стига мъгли! Слънце ни дайте! Слънце!

— Слънцето, майко! — декламира любителят артист.

— Аз съм дете на слънцето!

— А аз да не съм пък незаконен син на месеца — пита песимистът и се мъчи да запали цигара.

Стигаме мандрата. Оглеждаме се — половината от нас заедно с конете изчезнали. Заблудили се и поели странична пътека за село Зелено дърво. Добре, че ги срещнал горският и ги насочил, та се оправили. Почиват малко и те и тръгваме пак през Шадраваните за Озанът, една от най-красивите балкански поляни. Лутаме се из нея, като патки в мъглата и не можем да налучкаме хижата. Викаме, стреляме, докато се обади най-после клепалото на хижата. Сядаме на малка балканска закуска, която се равнява на три юнашки обяда в града.

— Господа — дума прокурорът — най-напред да се накажат на смърт чрез изяждане кюфтетата и печените меса, които подлежат на разваляне.

— И мастиката! И мастиката!

— Присъединявам се към преждеговорившия!

— И аз!

— И аз!

Прибираме, качваме раниците и тръгваме за хижа „Мазалат“. Отстрани Равните гори, Сечен камък, Крачановият кладенец, Синята локва и Бухала фабрикуват непрестанно мъгли и ги трупат върху нас. Гора, гора и пак гора, а долу земята постлана с лаври. Грамадни пространства от лаврови храсти. Иде ми на ум игрословието на покойния Подвързачов: „О, лаври, които примирате за лаври!“

Защо не дойдете тук да си наберете, колкото ви душа иска, и да се накичите и по носовете чак!

— Яде ли ги някое животно тия листа? — питам водача.

— Охо, като изпада наесен шумата, че като ги подметнат козите, като гайди се надуват с тях.

— Щастливи и безсмъртни кози, увенчани даже и отвътре със слава!

Гена къса клони, вие ги на венец и накичва главата си. Видимо доволен, покатерва се на един пън и:

— Охо-хо-хооо! Хо-хооо! Ей тъй си викахме едно време — майка му стара — с цяло гърло, по пъдарски.

Отгде го измислиха това купешко и мършаво: ехоооо?

„Хо-хо-хоооо“... — отвръщат урви и чукари, а след това се дочува кучи лай.

— Коритата, коритата приближаваме! Юрушките колиби са тук някъде. Не се пръскайте и дръжете здраво бастуните, че едни кучета имат, от вълци по-лоши!

Песимистът, който единствен е без бастун, се навежда да чупи клон от суха вършина. Несварил още да се изправен, и глутница грамадни кучета връхлита върху ни. Събирани на кръг, въртим бастуни и викаме. Пристига запъхтян млад юрук и ги разгонва.

— Далече ли е хижата? — питаме наизскачалите като пилета из курник малки дечурлига.

— Близо е, близо — обажда се стара жена зад тях. — Като прехвърлите баирчето, дръжете се в края на гората и се не

бойте!

Из покритите с папрат колиби се показаха още деца, мъже и стари жени.

— А бе моми нямат ли тия хора тук? — пита стажантът.

— Имат, имат, но се крият — казва водачът. — Боят се да ги не открадне някой. В нас обичаят е да се крадат момите. Реши ли някой млад юрук да се жени, поведе дружина от Карловския балкан, стигнат, да речем, в Сливенския, скрият се около колибите и чакат, чакат, като хайдути зад букаците. Покаже ли се момичето, нахвърлят се върху му, дигнат валянката, писнат женурята, пропукаат пушки и сватбата е свършена. Така се женят юруците.

Правим снимки на пъстрата група и закрачваме отново. Мъглата ни обвива още по-плътнo. Подкованите обуца чаткат и бастуните отскачат от мокрите и остри камъни. Горe на висотата се малко разведря, лъсва голият гръб на Мазалат и пак изчезва.

— Богове — крещи намръщен Гената — ще ме разярите най-сетне!

После слага ръка на чело, заглеждасе съсредоточено в една посока, дига другата и реве:

— Хо-хо-хоооо! Хижата! Хижата! Здравейте, богове! След осемчасов изнурителен път ние сме приютени от най-кокетната хижа „Мазалат“, строена от севлиевци.

Пружинени легла, чисти покривки и грамадният чайник върху печката, пълен с балкански липов чай, ври и надига тежкия похлупак така апетитно, че даже и на песимиста се явява нещо като усмивка на устата.

Сутринта дигаме глави и надничаме през прозорците. Пак мъгли. „Мазалат“ сега се вижда по-близко, а долу в подножието му се вият гъсти пушеци. Щом просветна малко, поемаме, описваме дъга около изворите на старата Tonzus и нагазваме до колене в треви. Късно лято е, а толкова зелена и сочна трева! И цветя, цветя — истинска пролет. Горски теменужки, равнец, тинтява, морави камбанки, цветовете и корените, на които служат за десерт на юруците, и... една калинка, кацнала на рамото ми.

Какво правиш тук ти, мъничко и нежно божие създание? Душевни бури ли са те запратили като нас забрава и отмора да дириш, или късната балканска пролет те е примамила,

неразделна другарке на цветята?!

Просветва наново към юг. Зелените поляни на Говедарник и Русалиите разкриват измамните си красоти, долу блестят проточените смокове на Петоречието.

— Хо-хо-хооо! — трогва се пак Гената.

— Хо-хо-хоооо! — подемат всички и пат-пат-пат, изпразва от възторг малкия си пистолет стажантът.

Ехото повтаря, потретя и на края едва доловимо откъм следващата хижа се понася тънко женско гласче:

— Ехооо!...

Мъжкарската дружина полудя, крачките се усилват.

Никой не гледа ни път, ни пътека, а крачи на сполуки, всички пеят в един глас:

*Мали моми Дунава газеха,
под колене, над колене Дунава
газеха...*

Прецапваме Петоречието, покатерваме се по стръмна пътека и късно вечерта сме в хижа „Марагидия“, но няма ни женско, ни мъжко, само влага, студ и изтърбушени сламеници върху нарове.

В ранни зори на другия ден пълзим по коравата снага на Юмрука. През здрача и мъглата натоварените коне изглеждат като камили. Пред тях и зад тях наизскачват силуети, сякаш са човеци.

— Какво е това? — пита задъхан стажантът.

— Русалийските гробища.

— Кой почива там?

— Русалки.

— Ами кой ги е погребал там и издигнал тези паметници?

— Еее, стига си ме питал! Министерството на войната, отделение „Паметници и гробове“. Кой друг може да бъде?

Пъплим тежко и се спъваме в хвойнови храсти непрестанно.

Минаваме край Марин извор, разквасваме засъхнали уста и хайде пак, но тъй бавно, че сякаш тъпчим на едно място.

— Още ли?

— Още малко, още малко!

Пред нас като видение изведнъж се появява нов силует.

— Пирамидата! Пирамидата! Урааа! Ехооо! Охо-охоо!...
Юмрука! Юмрукаа! — крещи от възторг Гената.

Представете си грамаден къс земя, откъснат и висящ безпомощно над страхотни бездни. Отгоре като кабалистични знаци стърчат скелетите на две исполински пирамиди, пред които ние изглеждаме жалки някакви насекоми. Под нас в страшните бездни изригват кратери и диплят, диплят мъгли гъсти и плътни долу и колкото отиват нагоре, се разтягат нашироко ту сивопепеляви, ту светлопрозрачни. А може би това не са вулкани, а нещастен някакъв народ е запалил хиляди жертвеници и моли пощада от отдавна погинало божество. Или най-сетне това е самият ад с преизподнята и всичките му подразделения?

Ниското оловено небе мълчи. Самотният Юмрук също като сфинкс мълчи. Даже и Гената с комично провисналия на ушите му лавров венец, захласнат, зашеметен от гледката, не продумва дума.

Послание към туристите По случай сезона на розите

Възлюбленни голокраки, пешеходни и, превозни, луксозни и прочие любители на природни красоти от лека, средна и тежка категория.

Божественото онова майско цвете, наречено роза, гюл или трендафил, според случая, почна да кити красивите долини на Стрема и Тунджа, да лее благоухание в душите ни и да ни кани на велико празненство. Зарежете грижи всекидневни, значи, напълнете раници, торби, куфари, дамаджани, манерки и всевъзможни термоси и тръгвайте незабавно на път. Преди да сторите това обаче позволете на грешните ми уста, които по голяма милост на Миросъзданието пръв път са извряскали из долината на розите, да ви кажат няколко напътствени слова.

Милостиви поклонници на природата от средна и тежка категория.

Ако искате да се насладите без остатък на величествените гледки на цъфнали розови градини, по възможност избягвайте да се движите по държавните шосета, защото пречистата и свенлива роза не обича като махленка да стърчи край многолюдните пътища, а цъфти и благоухае край криволичните пътечки, обрасли в глогина в подножието на планините. Преселница от далечната и приказна родина на Махатма Ганди, като него тя е намалила до възможния минимум нуждите на тленното си битие и не обича тлъстия чернозем на полето, а пие само постните и ароматни сокове на крайпланинския пясъчник.

Оставете прочее луксозните си превозни средства в гаражите и ако собственото ви същество не е в състояние, нека някое мъдро мъглишко магаре ви понесе край малките и хубави селища, налякали на припек край Средногорието и Балкана, ако искате да видите чудо и приказ. Ако сте по професия журналист, тогава вий не ще дръзнете да пишете като ония, които префучават само с многоцилиндрови коли за 25 минути от Казанлък до Карлово, че в „Розовата долина няма рози“, ще възкликнете в дует със стоящото под вас четвероного от възторг и изненади.

Попадали сред цъфналите градини, ако сте група, клас или многолюдно семейство, не ги нападайте като скакалци в

надпревара кой по-голям букет да си набере, защото ще нанесете по този начин удар върху родното розопроизводство въобще и в частности — фалимент на стопаните.

Ако пътят ви е от Казанлък за Карлово, пренощувайте в първия дребномюзевирски център, хапнете си от прочутите му кебапчета, бюреци и пачи и не губете времето си в запознанства. Отличителните ви белези в лична карта, предявена на хотелиера, по неведоми пътища стигат до последния жител на града с бързината на звукова вълна. Легнете си по-добре рано и не се отдавайте на американските си алкохолни слабости, за да се събудите, преди да съмне. Защото о, сънливи почитатели на красотата, благоуханното цвете е ранобудно като славей. То се разпуква преди зора да зазори, и щом слънцето я стрелне с огнен поглед, тя или клюмва прималняла, или е вече обрана от стопаните. И ако вий, въпреки съветите ми, станете късно, тръгнете по шосето за Калофер и срещнете каруци, коне и хора, натоварени с пълни чували, знайте, че това не е ни вълна, ни дреб, ни слама, а обрани рози на път за фабриката.

Стигнали в Алтън-Калофер, не бързайте да идете в бръснарницата, защото може да попаднете на оня знаменит берберин, който, след като ви обръсне, вместо общоприетото „наздраве“ или „честито“ си служи с разни ръкопитателни движения без разлика на възраст и семейно положение.

Ако влезете случайно в разговор с калоферец и ви каже: ж'ия, ж'ям — ж'оа, не се смущавайте, и не мислете, че ви говори на някое французко колониално арго, а знайте, че човекът по съкратен метод иска да ви каже: ще ида, ще ям и пак ще дойда.

Кога се спускате по Стражата, пратете поне въздушна целувка на Юмрукчал. Той няма да ви се сърди, че не го спохождате, мислейки, че правите това само защото хижата му е опожарена.

Не отивайте в Карлово най-напред при паметника на Левски, защото, ако ме не послушате, ще получите нервен припадък пред зиналото чудовище. В такъв случай или трябва да се потопите веднага до гуша в Сучурума, или да си купите един от прочутите карловски „павури“ за ракия, да го напълните и да вземате редовно на час по три качамачени лъжици. Ако пък сте поканени на гости у Велизар Бабаров —

работата е друга. Домашната му „аптека“ изобилствува със специалитети против всички заболявания.

Не берете от крайпътните храсти букети за подарък на любимата, защото това не са рози, а шипки, на които по нас думат „кучешки гюл“.

През цялото пътуване мийте лицето, ръцете и краката си с розова вода и мажете филиите от хляба си с розово масло за премахване кризата и за насърчение на родната индустрия.
Амин!

Шарена сол Нашенци

Живот ли е това?

Не е живот това, чичо Минчо, на нищо не прилича. Поминък няма, прехрана няма и ми се е замаяла главата как ще я карам. Ето, задала се е есен, след нея зима ще довтаса, а няма нищо ни на пангаря, ни в хамбаря. По цял ден стоя и мисля и не мога да я измисля. Пък, да ти кажа, не съм нито за текезесе, нито за метесе. Ръце силни и големи като лопати, ама несвикнали ни да орат, ни да копаят, нито чук да въртят. Лошо, чичо Минчо, лошо! Като си спомня какъв живот живеехме преди, каква търговия, какви печалби трупяхме, очите ми се наливат. Двама души бяхме само и си имахме тайна работилничка в Балкана. Една землянка си бяхме направили, от партизанските по-скрита. Да стъпиш върху нея, няма да разбереш, че под тебе е цяла стая. Режихме си тютюн контрабандно, значи, и продоволствувахме, кажи-речи, две околии. Двамка бяхме само и две магарета, ама магарета, ти казвам — здрави, умни, послушни, сякаш завършили специално училище. Особено едното, моето, беше като тебе възчерничко и наперено. Другарят, значи, реже и приготвява стоката, аз я разнасям и продавам на свободни цени. Натоваря магарето с две торби тютюн, значи, тупна го по гърба и като му река: „Ха, Марко!“ — поеме си добичето право по козята пътека за Севлиевско. Върви си, не чака ни да му викаш, ни да го удряш, а аз подир него на стотина метра из гората само го следя и се ослушам, защото акцизните често ни устройваха засади. Ако попадне Марко в такава засада — няма значение. Нито го познават, нито лична карта носи, нито знае да говори. Конфискуват го, значи, заедно с тютюна, подържат го малко на диета в обора на полицията и на първия пазари ден го продават в полза на държавата. Добре, но ний имаме в града свой човек, който го купува и ни го препраща пак в Балкана. Моят Марко например три пъти са ми го конфискували с по две торби тютюн и пак имаше сметка, имаше търговия, печалби, имаше, значи, и в хамбаря, и за пангаря, а сега живот ли е това?

Калимаявката

Седим на припек в село пред читалището и разсъждаваме по въпроса за нейно височество царевицата. Отдолу, попрегърбен и накуцващ, се зададе дядо Танко Ташата. Кога бил мъничек някога, не можел да каже каша, а таша и оттогава му останал прякорът за спомен. Пристигна той, приклекна до стената, отръска си калпака и почна:

— Преди малко, кай, като излизах от дома, срещнах стария поп Антон, рошав, бос, по риза, стиснал калимавката под мишница и гони надолу прасето. По едно време се наведе за камък, види се, хвърли го по него, но си изтърва калимавката, която цопна в гъола до бабини Караиванкини и се насади вътре с устата нагоре като полог, та ми дойде на ум:

Едно време хе, на млади години, когато още нямаше железница, ний с каруци превозвахме хора и стоки до Стара Загора, Пловдив и по другите градища. В нашето село имаше над трийсет големи покрити каруци с по два коня и бяхме известни кираджии из цялата околия. Аз също имах два сиви коня като два гривека близнаци. Бях закарал седем-осем души до Пловдив и на връщане натоварих стока — железария, манифактура и какво ли не — за търговците в нашия град. От архиерейското наместничество пък ми бяха поръчали да взема от църковния магазин някакви пакети и оттам взех две големи картонени кутии с някакъв багаж.

Натоварих аз отдолу най-тежките сандъци, после полеките, най-отгоре сложих кутиите и поех за нашия вилает.

Времето беше тихо, небето чисто, като пометено, само далече над Балкана към Карлово се трупаше една чернилка, ама, рекох си, дано се размине. По едно време подухна ветрец, усили се, чернилката полази по небето: загърмя, чергата, с която бях покрил стоката, се запремята като дрипа, двете кутии се затъркаляха из голото поле и из тях заизскачаха калимавки — една, две, десет, двайсет — хукнаха се надолу, сякаш се надбягваха коя по-рано да се върне в Пловдив.

Бря, ами сега? Хукнах се аз подир тях, настигна едната, сложи вътре един камък да не бяга, догоня друга, сложи в нея буца или каквото ми попадне, погна трета, и с нея същото, докато ги укротих всичките. Поспря се вихрушката. Спрях се и аз да почина, кога ги погледнах, посял съм ги из полето по

квадратногнездовия начин. Взех кутиите и почнах да ги събирам една по една. Та думата ми беше тази: тъкмо по това време се запопи и нашия дядо поп Антон и калимавката му, която падна в гьола преди малко, е от същите, дето ги сях и брах из онова голо поле.

Четирийсет години има оттогава, станала е мазна и свети като лъсната тръба на печка, ама здраво нещо, хей, скъсване няма!

Специалитет против язва

Беше по гроздобер. Отбих се един ден у баджанакони и ги заварих тъкмо смачкали гроздето, напълнили бѣчвата и разчистваха наоколо.

— Ха добре дошел, кай, тъкмо навреме пристигна, да помогнеш да изхвърлим джибрите поне.

— Нима ще ги хвърляте?

— Че какво да ги правя. Пресата тъй им смачка кокалите, че нищо в тях не остана.

— Дай ги на мене тогава. Ще ги сипвам по малко на прасето, че много ги обича.

— Още по-добре, кай, вземай ги и се разправяй, та тях поне да не мисля.

Пренесох ги аз, братче, на два-три пъти с количката, тръснах ги в кацата и се прибрах за вечеря. Кога сутринта слязох в зимнина и ги поразрових, то що щеш — цяло вире шира се стекло на дъното. Чакай, рекох си, в тия вторични суровини май има живот още, може да излезе нещо от тях. Прескочих до магазина, купих пет килограма захар, насипах я отгоре, излях отгоре няколко кофи вода, разбърках ги с точилката и ги завих с една черга, да не ги хапят мухите.

Слушал бях да разправят, че за цвят слагали в ширата бѣз. Прескочих и до градината, набрах цяла кошница, смачках тия черни сачми, та станаха като мастило, гаврътнах и него отгоре, разбърках пак с точилката, завих ги и си мисля:

„Ти, баджанак, ще пиеш бяло памидово вино, ама аз ще те почерпя с черно маврудово, та да си обличеш и мустаците, и веждите даже.“

Така джибрите стояха близо месец, като от време на време ги разбърквах и се навеждах да им прислушвам сърцебиенето. Преточих ги след това в бурето, цръкнах си в желтата пахарка, дето събира един корем течност — бря! Радост вкъщи. Станало едно вино, братче, резняк — не ти е работа!

Че като го почнах аз: на обяд пахарка, вечер пахарка на обяд един корем, вечер пак. По едно време почна да ми се услажда и сутрин, та забравих и баджанак, и баджаначка, преселих се един вид в зимника и дорде не докапчих бурето, не мирясах.

И за тебе лъжа, братче, за мене истина, излекувах се от

язвата абсолютно. Девет години ме мъчи пущината, девет години ме гърчи и свива, най-после ѝ намерих специалитета. Не мога да ти кажа от джибрите ли беше, от бѣза ли, или от точилката, с която ги бърках, но изчезна окончателно и толкоз.

Ловец

Клекнал Нено Керин на пазара при грънчарите и си избира стомна. Грабнал една голяма жетварска, чука я с нокът, да не е пукната, обръща я да ѝ види дъното, надува я да се увери, че не издиша отнякъде, и пак почва да я чука и обръща насам-натам.

— Здравей, нашенец, казвам, пазаруваш ли, пазаруваш ли?

— Ще пазарувам, ами какво ще правя? Като ми е малко умът, тъй ще правя.

— Е, холан, защо ти е много ум, няма да оправяш света.

— Трябва, трябва, защото, ако го имах, нямаше да съм тук в града по това работно време.

— Какво е станало, какво ти се случи?

— Какво ли? Вчера, като копаехме на „Равнака“, допи ми се вода! Като ми се допи, взех стомната и тъкмо приближавам кладенчето, гледам, в един храст на две крачки от мене се свил заек. Едър, тлъст заек. Той ме гледа и не мърда и аз го гледам и не мърдам. Бря, ами сега! Сърцето ми забумтя и ми изсърхна езикът. Ще прежаля стомната, рекох си, ама довечера ще ядем тлъст заек. Помислих го, значи, и реших. Дигнах я и я запратих с такава сила, че устата ѝ изсвири като локомотив. Тупнах я, значи, ама не в заека, а в камъка до него и толкоз. Нали съм диване, такава я свърших. Хората с куршуми не могат да убият заек, а аз със стомна. Виж ме, значи, колко ми е умът и ме пиши ловец.

Кросното

В неделята щеше да се открива паметникът на Балкана. В събота вечер срещам в града автора му — известен наш скулптор.

— Какво правиш тук по това време, нали утре ще бъде тържеството?

— Изгониха ме.

— Как така! Защо те изгониха?

— Така. Повече от месец бях там — на Балкана, — работих по монтирането му и ношувах в близката туристическа хижа... Тази вечер обаче ми казаха да си събирам партушината, че щели да дойдат големци за освещаването и за мене място нямало.

— Е, утре ще отидеш ли пак на тържеството?

— Защо да отида? За да се надигам на пръсти и да си гледам творбата отдалече ли? Купих си билет и с вечерния влак си заминавам за София.

— Така, значи, ти сега си един вид кросно.

— Защо кросно?

— Ти си кросно, а паметникът ти е платно — изтъкаха си платното и ритнаха кросното.

Наш Пенчо

Наш Пенчо е много речовит. Де що има партийни, профсъюзни, просветни, квартални и прочее събрания, той, макар и последен, трябва да вземе думата. И за да разкраси речта си, освен със „значи“, „именно“, „например“ напоследък започна да прибавя обилно и „родният“, „родната“, „родното“ и „народният“, „народната“, „народното“ и „народните“. Така разкрасена я поднася и при частни разговори.

— Родните облаци, казва, тази есен са доста сухи, а трябва, значи, да се сее. И както се е застудило например, родната слана скоро ще падне.

— Да, казвам, и родната инфлуенца може да се появи.

— Няма, казва, такава опасност, значи, защото народната медицина е на своя стражеви пост.

— Ти, казвам, за всеки случай нахлувай родната вълнена фланела, за да си сигурен.

— Именно, именно, прав си, например, прав си, значи...

Мисля си, ако все така напредва в украсата на речта си наш Пенчо, скоро ще почне да казва „родната ни родина“ и „народния народ“.

Йорданка

— Класическата гръцка формула за пропорция на женско тяло е главата да се нанася седем пъти на тялото. Така са изваяни прекрасните им статуи на афродити, венери и пр. Ние българите и без това спадаме към големоглавите (коджакафалии — по турски, а по гръцки — кондрокефалос). Ти си бухнала косите по новата мода така, че главата ти не може да се нанесе на тялото и три пъти даже, та освен че изглеждаш изтървана от някоя лудница, но и много по-ниска, отколкото си. Такива ми ти работи, Йорданке, чу ли какво ти говоря!

А тя хич не мига, сякаш не се отнася за нея, и права е девойката, та може и името си да е забравила даже, защото е кръстена Йорданка, но откак се разроши, вече ѝ казват ЙОРИ.

Пиленце, сиренце...

Вечерта имах гости, та си легнах след полунощ. Тъкмо съм заспал, чух, че някой вика отвън. Чука настойчиво и упорито. Станах, отворих и насреща ми един от болничната прислуга.

— Бай Тошко, казва, много спешен случай и доктор Галчев поръча да дойдеш веднага. Една жена я ръгнал вол в слабините, казва, и дорде я докарат от село дотук, изтекла много кръв и трябва веднага да ѝ се прелее от твоята.

Зад прислужника се свил дребен, необръснат селянин с големи уши. Пристъпи той, разхълца се, заплака се и занарежда:

— Ти, кай, баща, бай Тошко, ти майка, моля те спаси ми жената и фамилията. Помогни ми, кай, ела, че умира горката. Аз, казва, няма да забравя добрината ти и ще ти се отплатя, стократно ще ти се отплатя, казва. Пиленце ще ти донеса, сиренце, петмезец имам, картофки и една кола дърва ще ти докарам, само я спаси.

Нали съм кръводарител, облякох се и тръгнахме, а дългоухият подтичва след мене и все нарежда зад гърба ми: пиленце, сиренце, картофки, сухи дъбови дърва имал готови в двора и щом се върнел в село, щял да натовари всичко, ще го докара у дома и т.н.

Жената действително беше много изтощена. Преляха ѝ 300 грама кръв от моята, но се оказа недостатъчно, та взеха още малко и полека-лека се справи и си отиде по живо, по здраво в село. След това, разбира се, мъжа ѝ с дългите уши не го чух, ни видях повече, нито пиленцето и сиренцето. Мина се година ли, две — не помня, — през есента не можах да си набавя дърва навреме ни от „Топливо“, ни от Горското стопанство. Една сутрин, като отивах на работа, гледам, селянин кара кола с дърва. Взрях се — същият онзи с дългите уши. Спрях се и го запитах:

— Познавал ли ме, байно?

— А че, казва, май че те познах. Нали си ти, дето даде кръв на жената?

— Аз съм, същият. Колко искаш за дървата?

— Ами че, както се продават на пазара — 12 лева на кубик.

— Колко кубика са?

— Точно два и трийсет са.

— Слушай, казвам, ето ти парите, ти знаеш къщата ми, закарай ги, че аз закъснявам за работа, стовари ги в двора под дюлята и си гледай работата. Ясно ли е?

— Ясно, казва, ясно ми е.

Стоварил ги хубавецът, синът ми си дошъл от училище по-рано, подредил ги и като се върнах, рекохме да ги проверим. Мерихме ги веднъж, дважд, три пъти и какво мислиш — вместо два кубика и трийсет сантиметра, излязоха точно един и трийсет. За да изглеждат много, отдолу на колата наручкал едни чепати пънища, дето и с взрив не можеш ги разби, едни криви клонаци — да се пукнеш от яд.

Не оскърбявайте персонала!

Отида ли в столицата, обикновено се разкрасявам в близката до хотела бърснарница. Когато преди няколко години влязох за пръв път, направи ми впечатление поставеният на най-видно място надпис: „Граждани, не оскърбявайте персонала с разни бакшиши.“

— Браво — рекох си — прекрасно, достойно, напълно в духа на епохата и социалистическия морал. Напредваме, значи, крачим смело към комунизма.

Доста време стоя този надпис и аз, като се придържах строго към предупреждението му, не дръзвах да оскърбя учтивия и любезен персонал и щом ме обръснаха, само с лек поклон излизах да си гледам работата. Неотдавна влязох в бърснарницата, огледах се — надписа го няма.

„Трябва да е овехтял — помислих си — да се е измърсил и са го свалили да го почистят или подновят. Може да са решили пък в рамка да го сложат.“ И като си спомних пак съдържанието му, стараех се да не оскърбявам персонала с разни бакшиши. В столицата стоях доста време и колкото пъти влизах да се бърсна, забелязвах, че учтивият и любезен персонал става все по-малко учтив и любезен спрямо мене и все по-накрито започва да ме гледа. Влязъл съм рано например, взел съм си номер, дошъл е моят ред, а друг седне на моето място и никой не ми обръща внимание. Обръснат този, който ме е прередил, друг след него сяда, после трети и бърснарите, учтиви, любезни, покланят им се, казват им „честито“, изчеткват ги да нямат прашина по дрехите и ги изпращат чак до вратата. Аз седя и чакам ред. И както седях, веднъж забелязах, че тези, които ме пререждат, започнали да ги оскърбяват с разни бакшиши, представете си. При ставане от стола или при излизане все им пушат по нещо в джобовете.

— Такава ли е била работата — рекох си и от този ден започнах и аз да оскърбявам всичките подред. И за да ги ядосам още, пушам им повече пари, отколкото е прието. Какво да правя, граждани, оскърбявам ги и ще ги оскърбявам непрекъснато, защото иначе рискувам да пусна брада, дълга като на владика.

Класовете

Беше преди години. Живееше в нашето село един дядо Петко. Той имаше синове и дъщери, но и добър имот за тях. Започнаха обаче едни войни, появиха се болести, единия син убиха на фронта, другият умря от холера, пръснаха се дъщерите и остана той с бабата си и една нефелна снаха. Продаде дядо Петко някоя и друга нива, на изполица даде други, но голямата до Тунджа остави сам да си я работи. Оряха я с бабата и снахата, сееха я, но по жътва викаше съседи и роднини да помагат по-бързо да се прибере зърното. Събрал едно лято четири-пет жетвари, подхванали я — едни жънат, други връзват снопи, а той зад тях само клас събира. По едно време чул, че съседът му Димката го одумва и му се присмива:

— Гледайте го, рекъл, пустия му дъртак, при толкова имот цял ден се гърбути класове да събира.

Бай Петко се престорил, че нищо не чул. Пожелали, прибрали всичко от полето, дошла зима, почнало да се запролетява и един ден току довтасал Димката у тях с кърпено чувалче под мишница.

— Какво те носи по това кално време у нас бе, Димка?

— Свърших брашното, дядо Петко. Изтупахме снощи чувала, пък и жито вече нямам, та дано ни дадеш някоя и друга крина в заем.

— И аз го свърших. Ни брашно, ни жито имам.

— Бре, не думай тъй, дядо Петко, не се шегувай. Може ли такова нещо? То ако у вас се е свършило, значи, в цялото село да няма зърно.

— За селото не зная, рекъл, ама у дома няма вече нищо. Имаше някога, ама сега няма. — И си тръгнал за към къщата.

Димката застанал на двора с клепнали уши, стоял и се чудел накъде да поеме. Стоял, стоял, па отново го ударил на молба. Бай Петко се обърнал, усмихнал се и му рекъл:

— Ела, рекъл, ела! То в хамбара няма, но се сетих, че в зимника бях насипал в един сандък малко жито от ония класове, дето ги събирах лятос из голямата нива на Тунджа. Помниш ли?

Димката преглътнал суха плюнка и нищо не можал да му рече.

Юсни

Оплаква ми се Юсни:

— Аз — казва, — бай даскале, съм сиромах човек, както знаеш — фукара. Само един дръглив и сляп кон имам, та не стига хлябът ни за мене, ни за него. Преди години, както знаеш, работих у бай Тодораки. Три години и половина му слугувах. Той имаше и файтон, и каруца, и три коня, ама умря човекът. Мина се колкото се мина, жена му продаде файтона и конете, остана само каруцата. Стара е, разглобена е, ама като за мене я бива. Научих се, че и нея продавала и искала триста лева. Триста — триста, не са много пари, ами като имам само половината, какво да правя?

Отидох при нея и ѝ казвам:

— Како Стефано — казвам, — чорбаджийке, дай на мене каруцата.

— Да ти я дам — казва — бе, Юсни, защо да ти я не дам, ама имаш ли толкова пари?

— Там е работата — казвам, — че ги нямам всичките. Сто и петдесет съм събрал само, ама както знаеш, аз имам кон, ще го впрегна в нея, ще превозвам тор до лозята, вода ще карам за пръскане, дръвца, туйцьк-онуйцьк — ще ти се наплатя. За три месеца — казвам — ще си изплатя борча до стотинка.

— Че знай ли, Юсни — казва, — да си помисля малко и ще ти кажа. Намини утре към пладня — казва — и ще видим.

Отидох, бай даскале, преди пладня, отидох, а тя още на вратата започна:

— Че знай ли, Юсни, знай ли какво да ти кажа? Чудя се и не мога да реша.

— Защо да не знаеш — казвам, — нали ти е за продан? Нали ми рече да дойда?

— Тъй, ама да ти кажа право, снощи ходих при баба Пелагия да ми гледа на боб и щом го метна, започна:

— Чер човек, чорбаджийке, чер човек душманлък ти мисли. С чер човек вземане и даване да нямаш... Та прощавай, ама не ми се дава на вересия каруцата.

— Е, щом не може, не може — рекох — то си е твоя работа. А пък че съм чер, чер съм и няма сапун за моята кожа, ама само аз ли в тоя град съм чер. Толкова години съм ви слугувал, нещо лошо от мене видяла ли си? Измамил ли съм ви

някога?

— Вярно е — казва, — така е, ама като ми го рече баба Пелагия...

Тръгнах да си ходя, бай даскале, ама толкова мъчно ми стана, че чак ми се доплака. Тъкмо отварях пътната врата, и тя се провикна:

— Ела, казва, Юсни, ела! Аз — казва — те познавам. Добър човек си, честен си и няма да ме излъжеш. Хайде — казва, — дай ми половината пари и вземи каруцата. За другите ще те почакам — казва.

А аз, бай даскале, тогава ѝ рекох:

— Няма да я взема, како Стефанке, не ти ща каруцата вече. Щом си се съмнявала в мене, щом си тръгнала да питаш врачки и билиарки, аз такава стока в двора си не ща, не ми трябва. Ще си намериш друг мющерия, рекох, ама гледай да му е по-бяла кожата.

Хитлер

— Кой е онзи там отсреща, дето се влачи с двете патерици? Клетия, гледай как го е изкривил ревматизмът.

— Не е ревматизмът, а фашизмът.

— Кой е той?

— Личо бе, Личо бабин Дудин, от долната махала. Къщата му е долепена до Писановия дюкян. Той сега остаря и е недъгав, но преди Девети беше здрав, прав и имаше резачка за дърва. Резачка и едно магаре да му я вози. Тогава нямаше из града такива машини и добре се препитаваше човекът. Добре, но нали си е малко дяволит, взел, че си кръстил магарето Хитлер.

Един ден го повикали да нареже дървата на Панталей Хаджикойов, а по онова време той колеше, той бесеше по нашия край. Пристигнал Личо с цялата си механизация, отворили му голямата кована порта, та се открил един двор като райска градина, магарето за пръв път видяло такава чудесия, сепнало се, забило крака в земята, не ще да влезе и не ще. Дърпа му въжето Личо, мушка го с пръчка — не мърда. Пак дърпа, пак мушка и вика:

— Дее... де бре, Хитлер! Де бре, шваба!

— Ти какво плещиш там бре — избоботил зад мермерната чешма Панталей Хаджикойов.

— Не ще бе, чорбаджи, срамува се да влезе у вас.

— Кой се срамува?

— Хитлер бе, чорбаджи, моят Хитлер, магарето ми.

— Маарш! — изревал Панталей. — Марш оттука, че като дойда, ще стане само Личовци и магарета. Маарш!

И Личо обърнал механизацията си и поел обратно за в къщи. Не се минало много, и двамата ангели-бангели от полицията го закарали в околийското, че бой, бой и оттогава се изкриви човекът, прегърби се и не можа да се изправи. После продаде резачката, половината двор продаде и преживява горе-долу.

— А какво стана с магарето Хитлер?

— То се изгуби още когато Личо беше арестуван, изчезна вдън земя като именника си и никаква диря не остави.

Нищичко няма

— Добър ти ден, леля Керано, къде си помъкнала тази кошница?

— На пазар, леля, на пазар излязох и аз, ама то пазар ли ми е? Обикалях, обикалях, подкосиха ми се краката и нищо не намерих. Еех, де едновременношните пазари, де ги? Каквото потърсеше човек, веднага го намираше, а сега нищо, нищичко няма.

— Че как тъй да няма ма? Аз нали ходих преди малко — сирене, масло, кашкавал, сланина, яйца, месо, колкото щеш.

— Няма мари, леля, няма, нищичко няма. Аз, като ти го казвам, нима ще те лъжа?

— Мари, леля Керано, що си кривиш душата ма? Как тъй да няма, като всичко има. Ами не видя ли лук, чесън, краставици, зелен боб, бакла, моркови, картофи, магданоз, гъзъм, копър? Сушени сливи, круши и череши не видя ли? Хубава работа, че кажи какво си търсила и не си намерила, та тъй приказваш.

— Мерудийка, Фанке, мерудийка исках да си купя, леля, за петдесет стотинки и не че няма, ами от градинската е, а пък аз исках от горска мерудия да е, че хем е по-сладка, хем по-хубаво мирише.



КАЛИНКА — 1962



НАШЕНКА — 1939

Писмо до Стойно Дрямков от с. Голо бърдо

Много пъти си идвал в града и някога си се отбивал в халите, нали? Виждал ли си какви грамадни риби се продават там? Едри, тлъсти като дългогодишни депутати. Има и пресни, има и солени, но за тебе всички са пресолени, защото не можеш да си купиш и само ги погледаш, погледаш, попрегълтнеш, купиш си след това един мек хляб пазарски, изгълташ го на бърза ръка и тръгваш обратно за село. И хич не помисляш даже защо са тъй едри морските риби и защо са тъй тлъсти.

Морето е наторено, Стойно! Ти и всичките като тебе сте го торили и торите го и досега, затова толкова риба се ражда там. Събираш ти всеки ден оборския тор на купчина до плевника, булката ти ходи по пътищата да събира също и трупате там през лятото, през есента, зимата, та чак до пролетта. И нависоко си го сложил, та да се оцежда. Щом завалят дъждовете, от него започват да текат червеникави вадички, които се събират сред двора в голяма локва. Щом локвата ти напълни двора, ти вземаш мотиката, изкопаеш вада, отправиш я да изтече под портата, оттам в реката, оттам в морето. Тъй прави и съседът ти, и неговият, и т.н. и морето се тори, дори и ражда големи риби, а нивите ти чакат напролет тор да им занесеш.

Вместо тор, братленце, ти им носиш слама и прахоляк и му се радваш, че е лек и по много се товари и лесно се изнася по нивите. Ако, не дай боже, те настигне вихрушка из пътя, може да ти опразни колата за едната хубост, ако ли пък не, от нивата го взема и го разнася по всички посоки на земята. Изкараш ли тази слама по нивите, ти си мислиш, че си ги наторил, и чакаш зърно, а то паламида се родила, метличина или само бяла трева.

Уруки да не са ти, Стойно, ама тъй си я караш, кардашим! Тури си ръката на сърцето и признай, че

от двайсет-трийсет години ти се разправя от специалисти и учители какво е тор, от каква храна се нуждае земята и как трябва да се направи торището, как да се размесва, как да се обръща, за да може работа да ти върши, и досега нà, провери сам: от 350 къщи в Голо бърдо само трима души досега са си направили циментирани ями за тор. Не му е голям масрафът. Няколко торби цимент, малко чакъл и пясък с колата и готово, ама кой да бистри политиката, кой да оправя в кръчмата финансите на Америка и дипломатическите сплетни между Русия и Япония! Много знаеш, братче, голям си дипломат, ама едно торище не си направяш! Ако си нямаш пари за цимент, и за това са те учили агрономите, ама слушаш ли ти?

Изкопай една яма до 30–40 см. в земята, докарай две коли червена глина от Цигански дол, измажи ямата хубаво и трупай тогава в нея. А ти не го правиш и това даже, а само сумтиш и се сърдиш, че земята ни била проста. Не е проста, приятелю, много е хубава тя, ама ний сме прости, защото не знаем как да я гледаме!

Наскоро един приятел ми разправи следната истинска случка: В едно наше село край Тунджа се преселил да живее някакъв чех или немец. Купил си малко нивици, кола, волове, направил си къщурка, ала сиромаш бил човекът и все не му достигало. Нямал си тор да натори нивите. Като гледал какви ви са торищата, примолил се на селяните, като си изкарат напролет всичкия тор по нивите, да му позволят да разкопае и вземе двадесетина сантиметра под торищата им.

Някои не му дали, а 5–6 души му позволили и той копал торната земя и карал на нивите си, копал и карал, па през лятото като избуяли ония ми ти гладни ниви, за чудо! Чак тогава видели селяните, че не тази слама и прахоляк, които карат на нивите си, е тор, а напоената под торището земя е сто пъти по-торна от техния тор. Гледали го те, чесали се по вратовете, а той се хили и нещо си бърбори под

мустак по чешки или немски, ама нали му не
разбират!

Тѐ такива работи, братленце, прости и ясни
като бял ден, ама сякаш ги не виждаме, затова ти
казвам пак: Стига си торил реки и морета да храниш
риби и китове, а направи си торище като свят, та да
си нахраниш гладните ниви, пък и те след това тебе
да нахранят, че тогава ми разправяй за Титулеско, за
Ганди и за Обществото на народите. Хляб не дават
те, Стойно, не хранят те!

Твой Ч.

1934

Рекох да минат празниците, да си похапнеш и попийнеш малко, че тогава да те почна пак. Затова не ти писах досега.

Наскоро слушах по радиото една сказка по земледелието у нас, отглеждане на плодовете, пазене на имотите и морала и отношението на нашия селянин и българин изобщо към своето и чуждото. В Дания, каза сказчикът, производителите на мляко, като го издоят и напълнят съдовете си, изнасят ги на селския мегдан или на края на шосето, оставят ги там и си отиват. Кога мине колата на млекарската кооперация, прибере млякото, а съдовете оставя пак на пътя и кога стопанинът намери време, отива да си ги прибере, без даже да му минава и през ума, че можа някой да му ги открадне или повреди. В Швейцария пък държавните шосета от двете страни са посадени с плодни дървета и от плодовете им, като ги продават, поддържат изправността на пътищата си. Всяко яйце в Дания, каза сказчикът, носи датата на снасянето и яйчарската им кооперация по този начин изнася на пазара само и винаги прясна стока, като по този начин конкурира другите. Ако някой се осмели да продаде развалено или старо яйце, от него вече никой не купува... и т.н...

Как ти се виждат тия работи, а? Сякаш са от „Хиляда и една нощ“, нали? Можеш ли да си представиш какво ще стане с млякото ти, ако го оставиш на шосето и отидеш да ореш, да речем? Ами можеш ли си представи шосето от Казанлък до село, от двете страни окичено с дървета, обсипано, да кажем, с червени ябълки, и ти минаваш-заминаваш и не се докосваш до тях? А тури си ръката на сърцето и кажи ми на ухо колко запъртъци си продал в града, колко прокиснато мляко и развалена сланина, а? Не ти трябва много, спомни си само за двете череши, дето са на шосето под ханчето, кога, не дай си боже,

се случи да родят. Спомни си как, щом се запържат, и клоните им се изпочупват, изсичат, та само дънерът остане, и ще разбереш какво искам да ти кажа. Ами знаеш ли ти, драгий, че за пазене на полските имоти от кражби ний, българите, харчим милиарди грешни пари и поддържахме една армия от кучета, равна на половината от цялото население? Имаш си, да речем, бостан, лозе или една овощна градина в полето. С месеци седиш ти и си губиш скъпото време да я пазиш и кучето, разбира се, е с тебе. Стоите вий там денем и нощем и ядете за сметка на това, което пазите. И най-важното е, че пак не си сигурен дали няма да те издебнат, да те приспят и пак да го окрадат. Ако го хванеш, ще се сбиете пък, ще се разкържавите и хайде подир това пък в съдилището. Мислило ли се е някога колко милиони се трошат по това?

Как тогава ще ти стига доходът от стопанството, когато такава голяма част харчиш по отгледването и опазването му? Туй сме си ний, Стойно-о-о, такива сме си ний, българите, крадливички сме, немарим за чуждото, а пък за общото счупен петак не даваме!

Не искам да кажа, разбира се, че това е единствената причина за сегашния ти хал. Съвсем не. Тази е може би не от най-големите, но позамисли се над нея и тя ще ти помогне да разбереш и другите.

Далече сме ний, приятелю мой, много сме далеч още от европейците в това отношение, ама да не мислиш, че гражданите са по-близо до тях? Същите са като вас. Че кои са гражданите? Не са ли преселници вчерашни от селата? Оттук, оттам се свлекли от разни села и образували град.

Та тъй. Взаимно доверие и почит, тачене чуждия труд и имот ще помогнат доста за подобрене стопанството и ще ни издигне и тебе, и мене, и всички ни пред собствените ни очи и пред очите на другите. За другото — други път.

Твой Ч.

Из бележника

Земляци

При тръгването направи ми впечатление, че в нашата част има един бял кон. Водеше го Петко Георгиев от с. Злати рът, служил само седемдесет и пет дена като трудовак. Той се движеше по средата. Още първия ден обаче забелязах, че конят се белее на опашката на колоната.

Пратих да викат Петка.

— Защо напущаш строя и оставаш назад?

Той мълчи.

— Отговаряй бе!

Пак мълчи.

На другия ден се повтори същото и пак пратих да го викат.

— Какво правиш ти казвам — защо се не движиш с отделението си? Защо не вървиш с другарите си? Конят ли не ще да върви, или какво?

А Петко навел виновно глава, дума:

— Не е конят, господин поручик, не е, ами един земляк имам там в онова отделение, един нашенец има, та оставам при него да си бърбим.

Зверове

Пристигнахме по тъмно в едно село. То беше заето преди нас от други части, та спяхме, кажи-речи, кой където намери. На сутринта рано-рано зацапахме пак из разкаляния междуселски път и Деньо писарят, на който мирновременното занятие е счетоводител в една кооперация, ми се изповядва:

— Ей, господин поручик, лоша вяра сме туй мъжете, калпаво нещо.

— Защо бе, Деньо?

— Защо ли? Преди три нощи у дома направих на нищо и никакво жената, загдето случайно сложила възглавницата ми наопаки, та едно копче от калъфа ме одраска и разбуди, а нощес спях на голата земя под една сушина и нито се пробудих, нито се сърдих на някого, нито се карах. Големи зверове сме ний понякога, не си ценим жените, и толкоз!

Работата му наред

Между войниците ми има и двама влашки цигани. Иван е коритар и е с три деца, а Таньо е мечкар и има шест. Иван обаче ми изглежда нещо загрижен. Питам го какво го мъчи, а той ми дума:

— Таньовата работа, вика, е лесна, г-н поручик, лесна е, а моята е лоша. Таньо си има една жена — мед ѝ капе от устата. Като нарами вулията, като влезе в някоя къща, че като магьоса чорбаджийката; накара я да ѝ легне в полата, покрий ѝ главата с престилката, па ѝ сваля звезди от небето, нарежда ѝ, врачува ѝ, а през това време циганчетата тарашуват из къщата, бъркат из долапи и сандъци и паланджосват каквото им попадне.

Пък моята — съвсем будала — за нищо я не бива и ще ми измори от глад децата.

Зъбът

Разкрихме болницата в едно основно училище. Поради липса на стаи в амбулаторията поставихме и кабинета на зъболекаря. За да върви по-бързо работата, дошлите за преглед войници се събличат, санитарният подофицер им измерва температурата и комуто дойде редът, съобщава на лекаря. Последен, гол до кръста, с термометър под мишница е останал моят Минчо. Изважда му лекарят термометъра, гледа, няма ни температура, ни нищо.

— Какво ти е, юнак? От какво се оплакваш?

— Такова, господин докторе, един зъб ми се клати, та дойдох да ми го извадите, такова...

Писма

Момчетата почнаха да се обаждат на близките си. Куп писма лежат на масата ми. И нали всеки си има къщица, жена, деца и малко стопанство, и нали никой почти не се е отделял ни веднъж през живота си от тях, затова, мисля, писмата им започват все с:

„Дълго време, откак сме се разделили“...
„Много време стана, откак не сме се разбрали“...

И тук-там само ще забележиш едва доловима, но дълбока и чиста нежност към съпругата:

„... Стояно, ти ми пишеш, че не си могла да изореш цялата нива до Тунджа. Не се притеснявай и си пази здравето. Каквото може, това. Митко да те не ядосва, че като се върна, ще му скъсам ушите“...

А Петко от Злати рът пък пише писмо до синчето си, ученик от трето отделение, и завършва с трогателна самоувереност:

„Твой създател — баща ти.“

Колет

Един ден същият идва при мене с нещо, увито в ръце удря крака и започва:

— Позволете да доложа, г-н поручик.

— Какво има, Петко?

— Искам да пратя един колет, ама не зная как.

— Какво ще пратиш?

— Цървули, г-н поручик. Цървули на жената. Тя ми е сега орачът, тя ми е копачът, а пише, че останала боса.

— А там, в града, няма ли?

— Може и да има, г-н поручик, ама е далече, пък няма на кого да остави децата и добитъка.

— А отгдето взе пари бе, Петко?

— От заплатата, г-н поручик.

— Нима не си я похарчил още като другите?

— Съвсем не, г-н поручик. Имам още 63 лева.

Нещо ново

Днес научих една нова пословица. Андрея ругае някакъв скъперник от тяхното село и казва в заключение:

— Остави го ти него, той е човек, който се мъчи от яйцето калай да изкара.

И една хубава тракийска песен чух, която почва така:

*Мари, мумѝнке, мумѝнке,
пуста юнашка изгора,
от мед ли ти бяха устата,
от бял трандавел лицету,
черноок невян очите...*

Образи

Народът ни обича много да си служи с образи. Понякога те просто изненадват със своята смелост и художественост. Искях да разгледам една стара черквица в края на града и попитах един войник за свещеника.

— Кой свещеник търсите — пита ме той — младия ли, или оня рунтавия, дето брадата му е като бутната купа сено?

А хазаинът гледа написаните от мене листове по масата и ми дума:

— Гледай сега, уж си учен човек, списовател, пък какъв лош почерк имаш. Ей тия листове сякаш си ги изписал, като си пътувал качен на магаре.

„Купешки“

И „купешки“ думи обича да употребява нашенецът, а пък фелдфебелът от щаба — на всяка дума:

— Тоя кашкавал подлежи на разваляне, казва, и трябва да се раздаде на войниците мот-а-мо.

Или пък:

— Пфу! Всяка тенекия сирене, като я претеглиш, дава по два килограма фалш.

А за писарите в щаба се произнесъл така:

— Безобразие, рекъл, скандал! Събрали се в канцеларията все висшисти със средно образование и не може човек да ги напопържа просто!

Груди, и той изтърси една купешка веднъж. Разпитвам го за нравите, обичаите и поверията в тяхното село. Разказа ми той за таласъмните, за караконджолите, за вещиците и орисниците и заключи дълбокомудрено:

— Аа... в нашето село има голямо суховерие, г-н поручик, голямо суховерие, ти казвам.

Из дядовите Данчови приказки

I. Водениците

— Ти помниш ли дяда Пеня Кавлъкът? Не ще да го знаеш. Малък си. Той се помина от синята пъпка наскоро сред Сливнишката битка. Четвъртъчен ден беше. Сега ми е на ума, че ръмеше дъжд, а аз бях ходил по Братанска просойка да дирия изгубена коза. Добър човек беше дядо Пеньо, песнопоец беше и чистник, ама беше сиромаш като врабец, клетникът. Не стига туй, ами взе, че му умря и бабичката, та колкото беше сиромаш, още по сиромаш стана. Мотае се сам-самичек из двора като въртоглаво шиле и няма ни кой чорбица от лобода да му свари, дето е речено, кой копче да му зашие. По едно време бутна тук-там из село, питачки пращал, казват, дано му намерят другарка, и до Чернята ходил, ама гол човек който ще го вземе!

— Зима иде, си рекъл един ден дядо Пеньо, тя тъй няма да я бъде, ами я да прескоча до баджанака си.

Туря си новия калпак и белите навуца, мятат се на магарето и право в Калофер. Изплакал си болката на баджанака, погрижил се и той, и жена му, питали тук, пратили хабер там и най-после му намерили една вдовица. Среცнали се, запознали се, както му е редно, и тя му рекла:

— Хубаво, рекла, ще дойда с тебе, ще ти стана жена, ама кажи ми по-напред да зная, какво имаш, какво нямаш? Нивки, ливадки, къщурка имаш ли си? Дал ли ти е господ добитък нещо, прасенце, да речем, кокошчици?

— А, всичко си имам, рекъл дядо Пеньо. И нивки, и къщурка си имам, колкото за нас двамата, уредена ми е и се намира в нея и дрешено и бакърено, а пък лъжици, лъжици за цяло село съм натрупал. Зимно време, да не стоя празен, дълбая си лъжици, рекъл, та се събрали купчини у дома. И тенджерите ми дал господ, рекъл, и паници, и саханчета... Имам си, рекъл, и две воденички, от дядо ми още останали... Та ще се поменуваме горе-долу, рекъл, стига слога да има помежду ни.

„Е, щом и две воденици има — си рекла на ума жената — то брашно ще има и живот ще се живее. Няма какво да му мисля, си рекла, ухилила се насреща като печена главичка и работата се наредила.“

Претупали набързо сватбата още там, метнал я дядо Пеньо на магарето и хайде накъм село.

Като си дошли, разшетала се бабата, замазала около

огнището и отвън околоръст, теглила и един перваз с червена боя и яйце отдолу надлъж по стената, помела двора, измила, изчистила, засмяла се оная ми ти къщурк като момиче. Радва се и дядо Пеньо и хем дялка нещо на дръвника, хем все към бабата поглежда. А пък котката сè след нея върви, върви, върти се, отърква се около краката ѝ и мъррр... мъррррр... Радост!

Минало се неделя, дошла втора, баба Пеньовица все чисти, все нарежда, ама нещо я човърка, пък не смее да каже. Най-послед се претрашила и продумала:

— Дядо бре, рекла, тъй и тъй, рекла, когато дойде в Калофер да ме искаш и разправяше, че туй имаш, онуй имаш, рече ми, че си имал и две воденици, пък толкова време, откак съм тука, нито ти си отишел да ги навестиш, нито пък мене си завел да ги видя и им се порадвам.

— Ууу... за воденичките ли? Аз, рекъл, съм забравил пък. Ами че те, рекъл, са ей там, в малкото долапче, под полицата. Едната, рекъл, по-новата, е за кафе, а другата е за чер пипер.

II. Хитрото лисиче

Наврѣх Стара планина, в една дупка в камѣнаците, живеела една лисица със своето малко лисиче. Хубаво си живеели двамката. Всяка нощ старата лисица слизала долу, в селото, и донасяла на малкото по една крехка кокошчица. Растяло малкото лисиче за радост на майка си и денем си сладко спяло на топло в дупката, а нощем подскачало по поляните и чакало да се завърне майка му.

Като пораснало, един ден старата лисица решила да го изпита дали е станало хитро вече. Излязла из дупката, качила се на един камък, изправила се на задните си крака, а предните проточила напред, уж че се грее.

— Какво правиш, мамо? — попитало я малкото.

— Виждаш ли, рекла, хее... там насреща, в Средна гора, де гори огън?

— Виждам — рекло лисичето.

— Грея се, рекла, на този огън.

Малкото се подсмихнало под мустак и нищо не продумало... След малко и то се изправило като майка си и почнало и то уж да се грее.

Стояли тъй изправени и двете, стояли и се греяли. По едно време малкото лисиче подскокнало встрани и почнало да си лиже крачето.

— Какво ти стана, маминото? — запитала го загрижено старата.

— Нищо, нищо, мамо — отвърнало малкото лисиче. — Една искра отхвъркна от оня огън и ме опари, та затова подскочих.

III. Пази, боже, от туна беда и лоша жена

Имало едно време един мъж и една жена. И двамата били опак човеци и постоянно се препирали и карали. Мъжът рече едно, жената рече две, мъжът рече бяло жената — черно; той рече куче, тя — котка и все не можели да се разберат.

— Опак жена бе, диво нещо — думал ѝ той.

— О, ох, какво си видял ти! — отвръщала му тя. — Да можеш да изпаднеш на, някоя, дете ги знам аз, че да видиш зло. Ще се кръстиш и ще думаш: „Пази, боже, от туна беда и лоша жена!“

Нали бил опак и той, отвърнал ѝ:

— Аз ли? Никога! От туна беда, рекъл, може да кажа пази, боже, но от лоша жена, не! От фуста се не плаша аз. Толкоз!

Жената този път премълчала и нищо му не отвърнала. На другия ден, като отишли да орат, тя турила в престилката си едно кило прясна риба. Стигнали на нивата, впрегнал мъжът воловете, хванал ралото, а жената поела поводите и върви отпред. Както водила воловете, по едно време извадила една рибка от престилката си, пуснала я на земята, спряла се и извикала:

— Е, мъжо, рибка!

— Рибка ли? — ухилил се мъжът. — Я гледай късмет!

Повървели, повървели още малко, жената пак пуснала една в нивата и пак извикала:

— Е, мъжо, още една рибка!

— Още една ли? Чудна работа! Кой се е надявал, че такава гладна нива ще въди риба! Събирай, рекъл, жена, събирай!

Орали колкото орали, и жената все пущала от време на време по една рибка на земята, събирала ги, докато станали доста.

Като изорали нивата, тя си отишла в село, а мъжът останал да пасе воловете до вечерта.

Върнал се по тъмно той, разпрегнал колата, подредил добитъка и засмян до уши, се провикнал на жена си от вратата:

— Е, жено, сготви ли я? Ще си хапнем ли прясна риба?

— Каква риба бре? — опулила се насреща жена му.

— Как каква? Ами че дете я лови днес из нивата.

— Е, боже! Ти да не си се нещо побъркал? Де сее чуло и видяло да се лови риба из нива бре?

— Каак — креснал мъжът — ти, значи, дорде си дойда аз, си я сготвила и излапала сама, а? Чакай да те науча аз тебе!

И хукнал да я гони, да я бие.

Писнала жената, развикала се и събрала махалата.

— Тичайте, хора селяни! Тичайте, че мъж ми полудя и иска да ме убива.

Дошли съседи, хванали го, питат, разпитват, а той крещи и из очите му светулки изскачат:

— Риба бе, хора, дума, риба! Цял ден е ловила из нивата, като орахме. Пълна престилка налови и докато си дойда аз, сготвила я и сама я оплюскала, чумата проклета! Кожата ѝ ще одера!

Спогледали се хората, смигнали си — луд! Побъркан човек. Хич риба из нива лови ли се? Вързали го за сливата и отишли да обадят на общината.

Изправила се тогава жената насреща му, ухилила се като печена глава и му рекла:

— Е-е-е, видя ли, мъжо, какво значи лоша жена? А? Ха кажи сега: „Пази, боже, от туна беда и лоша жена“ — та да те отвържа от сливата.

Мъжът примигал, примигал, па рекъл три пъти:

„Пази, боже, пази, боже, пази, боже от туна беда и лоша жена!“

И тя го отвързала.

Оттогава си заживели весело и щастливо. И рече ли му тя едно, и той казва едно, рече ли му бяло, и той казва бяло, рече ли му котка, и той дума котка.

Малко археология

Малко археология

Урок по патиниране

Като млад учител, който едва бе почнал да се занимава с музейно дело, си наех квартира в дома на отдавна починалия оръжеен майстор при полка в града ни. Един ден син му почистваше къщата и между другите вехтории, струпани в коридора, забелязах две малки статуетки. Едната представляваше бронзово орле с разперени крила върху малък пиедестал, а другата — ранен гладиатор с щит, полегнал на лявата си страна. Същите статуетки имаше в нашия музей. Попитах го:

— Що щат тия неща у вас?

— Имаме си ги — казва. — Те бяха доста, но аз ги разпилях. Някои раздадох на познати, други изхвърлих.

— Но отгде ги имате? Кой ви ги даде?

— Един човек, един възрастен човек ги носеше. Аз бях малък тогава, когато идваше и ги оставяше на баща ми, той отливаше по няколко от тях и му ги предаваше. После научих, че бил директор на музея в съседния град. Продавал ги човекът на този, на онзи.

— Но те имат такава патина, казвам, че сякаш векове са стояли под земята.

— А, никакви векове. Само по няколко месеца.

— Е как така, как е възможно?

— Много просто. Когато войниците лягали да спят, татко ги заравял край клозетите, там дето за по-бързо ходили по малка нужда, и от това ръждясвали така хубаво.

Колекционер

Бях вече уредник на музея, когато пристигна тежък гост — историк, археолог и един вид мой шеф. Посрещнах го, нагостих го, начерпих го, вследствие на което остана много доволен от музея, от работата ми и пожела да разгледаме старата църква в близкото село. Наех файтон и след час бяхме пред самата църква. Оставих госта малко да почака, а аз отидох до дома на свещеника за ключа. Той беше нещо зает и не дойде. Отворих, разгледахме църквата, търсихме подписи на зографа по иконите, пушихме, плюхме по пода, а гостът, понеже страдал от някакъв сърбеж, си чеса гърба о една колона и на излизане гледам: в джеба на пардесюто му една малка икона.

— А, рекох, така не може! Така не бива! Свещеникът на мене даде ключа, мене познава и ми се доверява, какво ще каже, като забележи, че иконата липсва.

— Е, холян, не бой се, няма да забележи. Голяма работа! За една нищо и никаква иконичка кой ще повдига на въпрос?

— Въпросът, казвам, вече е повдигнат от мене и ако не я поставите на мястото, ще ви заключа тук и ще отида да извикам попа и клисаря.

— Ама разбери, казва, аз съм колекционер, събрал съм доста такива икони и не съм имал никакви неприятности досега.

— Вие и сега няма да ги имате, казвам, неприятности ще имам само аз.

С голяма неохота я постави пак на иконостаса, върнахме се, без да си продумахме, и дълго време той не посети вече ни града ни, ни музея и постоянно говореше против мене и работата ми в него.

Нумизматика

В нашия град имаше двама доморасли археолози, двама отракани търговци на стари монети и всевъзможни „антики“. Те кръстосваха околията, събираха такива неща и ги продаваха на частни лица и музеи. В страната ни се срещат често едни „монети“, наречени „свинята с прасенцата“... Те са големи, груби и от едната им страна съвсем наивно е изобразена свиня със седем, девет или тринадесет прасенца. Мошениците, които ги измислили, създали и легенда около тях: който притежава такава монета, все едно, че има в ръцете си разковничето, с което може да открива всякакво заровено имане. Отливат те големи количества и ги продават скъпо и прескъпо на наивни селяни и иманяри.

Нашите доморасли археолози бяха успели да излъжат моя предшественик един-два пъти, бях предупреден, че имат и от тия монети и че ще се опитат да ме измамят чрез подставени лица. Един ден пристига при мене млад работник и ми дума:

— Днес, като копаехме кладенец на бай Коста Вълнаря, намерих тази парà и ми казаха, че струвала скъпо. Колко пари ще дадеш за нея?

Сложих я аз под лупата, разгледах я внимателно и му казвам:

— Тази, казвам, е със седем прасета, а такива имаме, ако беше с девет, тогава работата щеше да бъде по-друга. Вярно е, че са редки и скъпи монети.

След няколко дни пристига друг и ми носи монета с девет прасета.

Пак я разглеждам сериозно и казвам:

— Съжалявам, но много им дълги зурлите и приличат на диви, а ние купуваме такива монети, ако прасетата са породисти.

Не щеш ли, след седмица пристига познат старец, бивш златар, и ми носи пак такава монета, но с тринадесет прасета. Разглеждам я бавно, съсредоточено, обръщам я, чукам я с нокът и му казвам:

— Монетата е добра и струва пари, но много са мършави прасенцата, дядо Цаньо, дръгливи са много, отгдето ще им взема храна да ги угоя до Коледа. Подръж ги у вас още два-три месеца, поохрани ги и пак ми ги донеси. Ако пък нямаш храна,

поискай от тоя, дето ти я е дал да я донесеш в музея. Той трябва да има цял хамбар с царевица, защото знам, че отглежда още много прасета у тях.

Повече от тези монети не ми се предложиха.

Точна инвентаризация

Не се мина много, един от тия местни археолози почина и след няколко дни отидох у дома му хем да изкажа съболезнованията си, хем да видя не е ли оставил нещо интересно за музея. Оказа се, че почти нищо не оставил. Жена му обаче ми предаде един каталог по нумизматика, няколко незначителни части от стари накити и джебното му тефтерче.

Поразлисих това бележниче, попрегледах го и на една страница прочетох следното:

Римски монети, бронзови, намерени при
каптиране на Айтоските бани на брой 11. Купени за
3 лв.

Същите продадени на казанлъшкия музей за
лева 12.

Понеже под бележката беше отбелязана и датата на продаването, проверих в инвентарната книга и намерих, че римските монети от Айтоските бани са вписани като находка из околностите на Казанлък.

Такива историйки се случваха по онова време, преди тридесет години, когато растеше, цъфтеше и се мъчеше да завърже плод родната ни археология.

Бележки на провинциалиста

Голямо, модерно софийско кафене-сладкарница. Купих си два вестника и се отбих да закуся. Беше рано сутрин и колкото прислужнички имаше в него, толкова и клиенти. Седнах до една маса и се зачетох в очакване, че ще дойде някоя да ме попита защо съм дошъл. Прочетох първия вестник, започнах втория, като от време на време поглеждах към прислужничките, но те, обкръжили касиерката, обсъждаха вероятно последното модно ревю и не ми обръщаха внимание. Прочетох втория вестник и тъкмо щях да преговарям първия, край мене мина една, но нито ме погледна, нито ме попита.

— Ееей — изревах по нашенски — искам чай и кифла! Чай и кифла, ясно ли е?

Нито ме погледна пак, нито ми продума и отмина. След още половин час обаче поръчката пристигна, но чаят, минал през няколко митници и почивал на тезгяха, беше съвсем изстинал. Изпих го на екс, лапнах кифлата на два залька и поисках да платя, но сега се яви нова трудност. Прислужничките, скупчени около касиерката, разискваха по последното намаление на найлоновите чорапи пак и не ме поглеждаха. Зачетох „Справочник на читателя“ от втория вестник, разбрах, къде какви театри, кина, концерти има през седмицата, проучих програмите на радиото и телевизията, осведомих се за телефонния номератор на редакцията, но пак никой не идва. Извиках отново пак, както си знаем по нашето село, всички клиенти се обърнаха, но прислугата — не. Когато тръгнах да си отивам чак, ме настигнаха до вратата.

И у нас, в провинцията, е горе-долу така, особено в „реномираните“ заведения. Нали подражаваме на лицата.

* * *

Голяма модерна софийска бръснарница. Влизам и сядам на стола. В нашето село се бръснат само в събота, но аз почти всеки ден правя това и всеки ден бръснарите ме питат:

— С подстригване и почистване на врата, нали?

— Добре, казвам, щом трябва.

На другия ден пак:

— Да ви почистим ли врата?

— Вчера го чистиха, казвам, пак ли има нужда?

— Мисля, че има.

— Карай тогава...

Не минат ден-два — пак същото. Вчера на излизане от бръснарницата срещам един приятел и му думам:

— А бе я виж какво става с този мой врат, да не би, кога го почистват, вместо пудра да слагат изкуствен тор, та тъй бързо му растат космите.

— Не, казва, няма тор, но почистването му става по-бързо и се плаща по-скъпо от бръсненето, затова ще го почистват до второ разпореждане.

И в провинцията е същото.

Не съм срещал келнер с хубав почерк. Цифрата 3 например я пишат или като 5, или като 8, а пък 2 също като 9. Не са ли учили краснописание тия хора бе, джанъм?

* * *

Учудваща е бързината, с която се преобразяват нашите градове. Благоевград, Банско, Разлог, Сандански са оформили и украсили своите центрове, да им се не нарадваш. Спретнати малки градини, витрини, които съперничат на софийските, но пак по подражание на столицата над хубавите витрини неизбежно с големи букви крещят грозните чуждици: „Конфекция“, „Галантерия“, „Кинкалерия“ и пр. Кому са нужни те? На гражданите ли, които знаят къде какво се продава, или на селяните, да им е по-ясно съдържанието на магазина?

* * *

При големите празници манифестираме всички, но начело на всяка група са най-изтъкнатите, най-личните ударници, рационализатори и пр. За отличие обаче повечето от тях все още ги окичват с книжни ленти, забодени отзад с топлийки, които, докато свърши тържеството, обикновено се изпокъсват. Ако вали дъжд пък, всички тия ударници и рационализатори се

разжалват още в началото.

Толкова ли е трудно да се измисли нещо по-прилично, по-трайно и по-достойно за тия достойни българи?

* * *

Една вечер в Народната опера видях дама с кошница в ръка вместо чанта. Модата била такава. Охоо, че това в нашето село тази мода си я има отпреди сто години, жените, и бабите си имат кошници, само че опера си нямаме. Това е!

* * *

Напоследък крайбалканският пътнически влак няма вагон-ресторант. Понякога само из коридорите ще премине продавач с кошница кифли, шоколади, бонбони, или пък с разхладителни питиета. Напоследък се появи нов с явни поетически наклонности. Като ходи из вагоните, отдалече още му се чува гласът:

— Моля, моля, моля, пресен, вкусен, симпатичен, ароматичен и висококалоричен плодов сок!... Моля, моля, моля, и ледена-медена бира се намира!... „Карай, мисля си, упражнявай се, работи в тази насока и няма да сгрешиш. Римуваната проза сега най-добре се заплаща — 10 лева на ред...”

* * *

Самодейните танцови колективи при фабрики и предприятия често пъти излизат облечени съвсем чудновато. Нито е спасен местният национален костюм, нито е български, нито е сръбски, нито румънски, а е накръстосан с разни ширити съвсем произволно. И докога на тракийска сцена ще се явяват тия огромни молдовански, и то бели калпаци, които у нас и климатически даже са невъзможни.

* * *

Народната власт не жали средства за развитието на нашата художествена самодейност. Имаме вече доста режисьори и опитни артисти, които трябва по-често да оказват помощ на самодейците из по-малките ни градове. Как иначе ще растат и се развиват те, когато често пъти са режисирани от хора, които не са по-компетентни от самите самодейци.

* * *

При съвременните спектакли все по-голямо място заема осветлението. В кукления театър на Образцов в Москва преброихме осем прожектора, а ни уверяваха, че отвътре имало още. На балетния спектакъл „Каменното цвете“, който гледахме в Ленинград, осветлението спомогна до голяма степен да изглежда действително приказен. У нас в провинцията слабо се използват осветителните тела, а няма и подготвени за целта хора.

* * *

Прави впечатление, че сега малко внимание се обръща на ораторското изкуство у нас. Не става дума за оратори-демагози, а за красноречиви, за оратори сладкодумци. Нали не е важно какво ще кажеш, но и как ще го кажеш? Известно е например че Маркс, Енгелс, Ласал, Плеханов, Ленин са били и големи оратори, а когато едно време се появяваше на трибуната Георги Кирков, стичаха се да го слушат и политическите му противници даже.

* * *

Някои народни певци при радиоуредбите в провинцията, след като си изпяха заучените пет-шест песни, почнаха да

съчиняват и текст, и мелодии на много други още. План ли изпълняват, или хонорари гонят — не знам, но вместо истински народни песни почнахме да слушаме третокачествени ерзаци.

* * *

Библиотеки и библиотеки. В читалищната библиотека има непрекъснато опашки от четци. Една книга, след като бъде раздадена седемдесет пъти, става негодна, а ний имаме книги, раздадени повече от двеста пъти, и вече са се вкиснали от употреба. За някои читателите знаят даже, че им липсват страници, и пак ги искат. Трябва час по-скоро да се преиздадат творбите на Джек Лондон, Зола, Юго, Анатол Франс, Сенкевич и пр.

* * *

В една махленска сладкарница пък има шкаф с книги с нова и чиста подвързия. Питам прислужницата отваря ли понякога шкафа и раздава ли книги, а тя:

— Не — казва — никой не ги търси и само ми пречат тука да си наредя, както трябва, вафлите и локумите.

* * *

Най-рядкото събитие в провинцията са художествените изложби, затова в един петдесетхиляден град едва ли ще се наброят петдесет души, които да разбират що-годе от живопис и скулптура. Проектираните от Съюза на художниците „подвижни изложби“ тъй си останаха неподвижни. Липсват и подходящи за целта салони. Не се предвиждат в бюджетите и суми за купуване на картини.

* * *

В село Шипка са родени около една дузина художници. Въпреки всичко читалищната управа и селсъветът решили да открият малка художествена галерия от творби и ако това стане, тя ще бъде първата селска художествена галерия. Художници шипчени, подкрепете почина на вашите съселяни, за да засрамите Стара Загора.

В родния град

Дълги години не бях идвал в родния си град и горях от нетърпение да го видя. Като всяко родно място, във фантазията ми той се рисуваше хубав, чист, спретнат, истински град на розите. И когато влакът изсвири и спря пред малката гара в старобългарски стил, аз грабнах чантата си и слязох. Понеже никой ме не чакаше, казах си:

— Няма да бързам, бавно и внимателно всичко ще разгледам.

Започнах от гарата. Най-напред на фасадата пред погледа ми се изпречи един обръч от голяма каца, със стърчащи някогашни цветя по него. Това вероятно ще да е било венец по случай някакво празненство, но пред коя високосна година е било, не може да се каже. Под десния горен прозорец пък висеше дълго парче метрова хартия, съвършено изгубило цвета си под влиянието на годишните времена. Вероятно е било лозунг по случай заминаването на руските войски от България. В четирите ъгъла на чакалнята, през която минах, висяха четири различни по големина паяжини, а петата опасваше като с воал абажура на лампата в средата на тавана. Около гишетото за билети стояха за украса, залепени с тесто, избелели съвсем, нечетливи обяви и наредби, от които нищо не можеше да се прочете. Над вратата за бюфета емаилираният надпис беше зацапан с жълта боя — същата, с която преди много години са боядисвали чакалнята. По стените, оплутти от мухи и полускъсани плакати, които изобразяваха красотите на родината ни, а по пода — хартии, семки, трохи, парцали и други движими и недвижими имущества от по-малък размер.

Излязох из другата врата отвън. От двете страни на задния двор каменна ограда опасва нещо, което навярно ще бъде градина, но не се виждаха никакви други признаци, освен една пейка със счупено облегалo, друга, на която единият крак липсваше, а между тях един чимшир-инвалид, под който се излежаваше и чакаше навярно вечерния влак едно черно прасе. Поех нагоре към града из малката пряка уличка. От едната ѝ страна, край дългия зид на някогашния Шипков чифлик, цяла алея от магарешки тръни, а от другата — празно място, в което стои замислено магаре. Самарът му се е изхлузил и паднал под корема, краката му са уплетени във въжето и не може да

мръдне, а мухите са го натиснали от всички страни. При такова положение и човек би се замислил тъй дълбоко. По-нататък — купчина чакъл, заграден с венец от тръне, а още по-нататък — безредно нахвърляни орехови трупи, между тях пера от кокошки, смачкани консервни кутии, една пенсионирана метла и 3/4 от каскет. Излизам на главната улица. Тя е павирана с гранитни блокчета, на които има тънък пласт от говежди тор. Пред мен е чиста, спретната бяла къщица. По варосания зид с грамадни, разкрити букви е написано: „Да живее Г. Димитров“, „Долу фашизма“. Боята от повечето букви е потекла чак до земята. По-нататък — купчина смет, съборена дъсчена ограда, килнат комин, пробити водосточни тръби и водата, текла по стените, и скъсани парцалени черги, прострени да съхнат. По всички стени от горе до долу — афиши и плакати, лозунги.

Откъм Балкана духа силен вятър и търкаля по улицата скъсана книжна торба, която се удря в краката ми, посипва обувките ми с цимент и продължава към гората. По електрическите стълбове махат тъжно крила разлепени стари некролози.

Ненадейно из напречните улици изскачат десетина кучета. Малки, големи, ловджийски, овчарски. Грамаден рунтав пес се хвърля върху мъничко бяло кученце, сваля го на земята, стъпва върху му, то квичи, а песът само ръмжи. Из една ниска врата изскача и се показва пълен, ниско остриган човек с престилка, замахва еднометрова цепеница и кучетата се пръсват по различни страни. Малкото кученце още по-силно квичи. След малко обаче пак се събират около сива кучка с бяло на единия крак. Малкото бяло кученце подскача встрани около тях, като куца с единия крак. Главната улица, която води за центъра, към средата някак се разширява и този случаен площад е пълен с мръсни, изпочупени каруци, впрегнати в дръгливи коне. Каруцарите, повечето цигани, висят около тях, пушат, псуват и подвикват към каруците. Мирише на конски тор и урина. До тях ателието за паметници с порутени огради и схлупени бараки, потънали в прах и мръсотия. Групата стари къщи по-нагоре са се тъй притиснали една в друга и тъй се наклонили, че сякаш всеки момент ще се съборят. Първата по-голяма сграда е домът на военните, цял обкичен с портрети, лозунги и пъстроцветни лампи.

Пред Народната банка динени кори, половин зелен пъпеш и мухи, пчели, оси. Автомобилната агенция отсреща чака вятърът да се засили, та да падне. Отсреща дюкян, на който пише „Склад на брашна“, а под него — „Съдебен следовател“, но вътре няма ни следовател, ни брашно. Един кърпач на обуща, цял потънал в прах, удря мокра подметка, около тезгяха ровят кокошки.

Ето най-после и градския площад, с каменната чешма и четири липи около нея. Белият врачански камък е цял покрит с плесен и мръсотии, от четирите страни е пропукан, а коритата — покрити с жабуняк. Група камъни, в най-различни пози, лежат под сянката на липите. Няколко дрипави ваксаджийчета се боричкат и из малките им сандъчета изхвъркват проскубани четки, празни кутии и парцали. Около чешмата — магазини с хубави витрини, пълни с празни кутии и измрели мухи. Из един магазин излизат хора с хлябове в ръце. Прозорците са тъй нечисти, че вътре не може да се вижда. Две ступени стъкла, запушени с мръсен шперплат. Единият се оказал по-къс, та станало нужда да го наддават с картони. По балконите — газени сандъци с въглища, дърва, корита, нанизани от червени пиперки и изсъхнали борови клонки от някогашна украса. По телеграфните жици — парцали от хартии, хвърчила и лозунги. Пред всяка витрина насядали цигани, циганки и циганчета. Националното малцинство е окупирало площада с голямо мнозинство. Металическият надпис на Популярната банка е без една буква и се чете „Популярна анка“. На един магазин пише „бръснарница“, а продават сладки, на друг пише „зарзаватчийница“ — а то книжарница. По площада разхвърлян пясък, чакъл, а строеж не се вижда. Една грамадна купчина дърва, разпръснати и заели повече от половината му. По стените на големите сгради — портрети на видни управници, забравени кой знае откога, брулени от вятъра и мити от дъжда, неприличащи на себе си. Из една фуния от градската радиоуредба някой, болен от лошо гърло, гъгне нещо.

Тръгвам към читалището. Улица „Искра“ е една от най-късите улици и най-кривите. Никой не може определи колко пъти се чупи и криви тя. Въпреки това, понеже води към две кина, тя е една от най-оживените улици. По-важни учреждения в нея са: ОК на ДСНМ — телеграфически, на когото е „До съборената ограда“ — Казанлък. Преди три-четири години

общината оградила двора им със спретната дъсчена ограда, другарите от СНМ веднага я съборили, от тогава до сега тъй си стои — един вид като герб на организацията. Затова адресът им е този „До съборената ограда“, ул. „Искра“. Почти срещу тях е стародревното ателие на Петър Арнаудов, пред хода, на което стоят две грамади от счупени тухли. Самото то е тъй разнообразно, тъй порутено и течащо от всички страни, че просто сякаш моли: „Приберете ме вече в музея, защо ме държите? Не виждате ли, само исторически интерес представлявам вече.“ Непосредствено до него е големият завод за вакса... И пак цели стени с афиши, плакати, лозунги по стените (макар че има определени места за тях), и пак на всеки телеграфен стълб мятат тежки крила стари отлепени некролози.

Мили родни картинки, скъп роден край, даже и градината на „Искра“ не се е променила никак. Все тази вечно отворена, строшена врата от запад, все тези боклуци, камъни, вестници и сгурия на източния вход. И все този хлътнал зид и тясна врата на юг. Пак известните алеи утъпкани, пак тревата измачкана, пак кози и магарета свободно се разхождат, смесени с високо културното гражданство на града.



БЪЛГАРКА — 1964



НАШЕНЕЦ — 1959

Посетители и гости

Те са много и най-различни: групови, единични, влюбени двойки, местни, столични, селски, ученолюбиви, празноскиташки, претенциозни, нахални и пр. Нижат се пъстра върволица през цялата година като по екран и можеш ли всички да огледаш и всички да запомниш?...

„Зърр...“ — дрънчи телефонът.

— Кой, моля?

— Тук окръжният народен съвет, отдел „Култура“ — Пловдив.

— Какво има?

— Група столични и чужди журналисти, които бяха няколко дни тук, довчера към пет часа пристигат в Казанлък. Искат да разгледат музея и Тракийската гробница, след което ще ги придружите и до Шипка. Моля ви, запазете 26 легла в хотела, като имате пред вид, че има и три жени. Ще минат с коли през Карлово, Калофер — Казанлък. Не е зле една по-внушителна група да ги посрещне. Вижте там — читалищни членове, от редакцията на местния вестник и пр.

— Слушам.

Запазих легла, поръчах вечеря и към пет без четвърт вече бяхме пред хотела. Беше късна есен, подухваше хладен ветреца и отначало ний, събрани на група, си пуцахме шеги, закачахме се, след това почнахме да се разхождаме по пътя, откъдето щяха да дойдат, а след като мина пет часът, стана шест, шест и половина, заподскачихме на едно място, за да се стоплим. Двама от нас притичаха до къщи, за да си вземат палтата, и единият се не върна, една от жените отиде да си кърми детето, а гостите все не идват.

Към седем и половина излезе съдържателят на ресторанта и ми дума:

— Другарю, казва, 26 прижолки съм взел от халите и толкова реванета сме направили — кой ще ги яде тия работи и кой ще ги плаща?

От горния етаж се провикна и съдържателят на хотела:

— Хей, казва, пасажери чакат за легла тук. Има и две майки с деца, а тяхната стая запазихме уж за вашите гостенки — какво мислите?

— Сега, сега, викам, ще прескоча до пощата да политам.

А гостите отишли в Карлово, почерпили ги с прочутото мискетово вино, отишли след това в Калофер, почерпили ги с още по-прочутия пелин и всички почнали да боксуват на едно място, та чак до сутринта.

* * *

„Чук-чук-чук.“

— Кой чука?

— Ний, ний от Комитета за културни връзки с чужбина.

— Какво обичате?

— Придружаваме двама монголци. Бяхме в Търново, през Габрово, па се позабавихме горе на Балкана и закъсняхме, а трябва на всяка цена да видим музея. Такава ни е програмата. Да видим музея и да ноцуваме в Пловдив.

— Добре бе, другарю, но сега вече е десет часът без три минути и гробницата е вън от града, нашата програма пък е по това време да си лягаме.

— Да, но ний бързаме за панаира. Утре се открива.

— Ама и ний бързаме да се насним, за да сме готови за работа утре.

— Да, но гостите, монголците...

— Те ли ви пратиха?

— Не, но... панаира бе, другарю, ще закъснеем...

* * *

Пак вечер, но към 11 часа.

— Дум-дум-дум... Ало! Алоо!

— Кой думка?

— Ний, ний.

— Кой сте вий?

— Група екскурзианти от София. Дошли сме да видим музея.

— Сега посред нощ ли?

— Не, утре, но в хотела всички легла са заети, а този град само вас познаваме по име, та ако може... Само пет души сме.

— Съжалявам много, но преди един час дойде друга група от седем души и зае у дома всички кушетки и миндери. Двама души даже спят на тавана.

* * *

— Другарю директор, дошли сме да ни покажете манастиря.

— Кой манастир, Девическия ли край града, Шипченския ли, или Мъглижкия.

— Не, не, онзи, дето сте го разкопали от една могила.

— То не е манастир, а гробница, тракийска гробница.

— Тъй де, манастир, гробница — все едно.

— Имате ли разрешение? Посещението на гробницата се разрешава от Българската академия на науките в София.

— Ама ний нарочно за нея сме дошли бе, толкова път сме били.

— Не мога да ви помогна. Щом сте дошли само за нея, трябваше да знаете как да постъпите. Гробницата се отваря с разрешение, и то на специалисти само.

— Че и ний сме специалисти. Аз съм ветеринарен лекар, а другарят ми е специалист по пулповете. Едни мармалади прави — пръстите си да оближеш.

* * *

— Слушай, дума ми един познат, като разглеждаше монетната сбирка, сега ще разбере приятел ли ми си или не.

— Какво има?

— Ще ми подариш една от тия сребърни монети, да си направя пръстен. Ако щеш, тази от Александър Македонски, ако щеш, другата от баща му Филип, ако искаш пък, дай ми тази с бухала, дето пише под нея „Атина“. Идеята ми е хубава, нали? Един такъв пръстен — ефектна работа, а? Аз и за карфица на жената да ти поискам една, ама нейсе, друг път. Какво ме гледаш? Отвори шкафа, и туйто. Така де, за спомен и приятелство, нали ме разбираш?

* * *

Поднасят ми телеграма: „Утре пристигахме с група поляци. Чакай гарата.“

— Че ще пристигнете, разбирам, но не се разбира с кой влак — със сутрешния ли, с обедния ли, или с вечерния.

Препусках цял ден от музея до гарата, никой не пристигна и се оказа, че просто си променили маршрута.

* * *

Един познат с часове ме моли да му отворя и види гробницата. Най-после се присъедини към групата, която имаше разрешение, влезе, завъртя се на пета, излезе и каза:

— Хм, нищо особено, в Рилския манастир съм ги гледал по-хубави.

— Да, но тези стенописи са 16 века по-стари.

— Ха, така ли?... Нищо, че са по-стари, няма значение.

* * *

Влиза в канцеларията младо девойче с голяма чанта, вади разни книжа и нарежда:

— Другарю директор, казва, аз, казва, съм изпратена от Министерството на просветата. Ще издаваме, казва, алманах, та ще ни трябва една статия за историята и икономическото минало на гр. Казанлък. Сега е три без четвърт, а в пет часа трябва непременно да замина. Аз ще разгледам музея, а вий през това време я напишете.

— Може, може, казвам, но такива статии аз обикновено три дена ги обмислям, четири дена ги пиша и шест дена ги преписвам, та разгледайте музея и... елате след две седмици да я вземете.

* * *

Един от големците в града ми рече един ден:

— А бе какво правите вий там в музея, като нямате никаква работа?

* * *

Друг познат, след като цял час го развеждах из музея и му обяснявах, най-после, силно отегчен, ми рече:

— Да ти кажа искрено, тия неща хич не ме интересуват, ами приятели от София ми казаха, че си имал хубава сливова ракия. Вярно ли е, а?

* * *

А пък мой сродник от село, като обходи набързо залите, спря се и ме загледа учудено:

— Хоо, а бе ти не можа ли да си избереш по-приличен занаят, ами те оставили да пазиш тия ръждясали железа и тия счупени гърнета? Затова ли баща ти изпотроши толкова пари да те учи?

* * *

Пред входа на музея има голяма нова изтривалка. От 40 000 посетители само около 120 са си изтрили краката. Останалите или само се спъват в нея, или я прескачат.

Годишно събрание

Някога читалището ни се помещаваше в ливницата на старата черква, имаше 36 членове и 74 книжки и брошури, наредени на една полица, но сега не е така. Сега то се е развило, разклонило и освен голяма библиотека има театър, музей, хор, оркестър, народен университет, курсове по езици, кино и бюджетът му е надхвърлил вече два милиона лева. То си има няколко младежи стипендианти, раздава награди, участва и е център на всички културно-просветни почини и не е така лесно да се командува. Управата му постоянно бди, прави всяка седмица събрания, които често траят до полунощ, настоятелите дълго спорят, карат се понякога и всичко това вършат доброволно и съвсем безплатно. На края на годината в няколко последователни събрания подготвят отчета, който се оказва отличен във всяко отношение. Киното е дало повече приход, отколкото са очаквали, дългът към банката е почти погасен, без да са били занемарени културните отдели. Насрочва се датата на годишното събрание. Но защо настоятелите отиват в салона тъй унили, защо са неспокойни и изглеждат някак като подсъдими? Защо е това така? На какво се дължи?

Дължи се според мен на следните причини:

Първо. У нас, общо взето, лошо се критикува. Да разгледаш дейността на отделно лице или управа все още значи „да му дадеш да разбере“, „да го смажеш“, „да го разсипеш“, „да го навреш в миша дупка“. Друга критика, която да разясни, да подпомогне, да напъти, много рядко се упражнява.

Второ. Критикуват обикновено не тези, които познават основно нещата, а словоохотливите, суетните дърдорковци, които искат да се подчертаят и да видят името си записано в протокола. Най-често те са или желязци, които никога няма да бъдат избрани в управата, или такива, които поради липса на своя използват чужда аудитория. Те обикновено се хлъзгат по повърхността и се занимават само с дреболии. Научил или забелязал някой от тях някоя нередовност, или малко опущение още в началото на годината, вместо да го съобщи на управата веднага, за да се избегне или поправи, стиска го цяла година между зъбите си и дума: „Ще дойде годишното

събрание, че ще ги науча аз тогава.“

Има и такива, изостанали с цял век назад. Един такъв всяка година ни вършее тръни по главите, защото сме открили кино при читалището. Киното според него не било никаква културна придобивка, не било изкуство и само си развращавало младежта.

Напразно го уверяваме, че не е така, че без него ще изостанат назад всичките културни отдели — не чува и не чува. И интересно е, че той изобщо през живота си не е стъпвал ни веднъж на кино.

— Обърнали сте читалището на търговско предприятие с това кино — ще се обади друг като него. — Само пари трупате и тържествувате!

Казваме му, че пари не сме трупали никак и даже дългове още имаме и че ще е търговско предприятие, ако в края на годината настоятелите седнат и си поделят печалбите, а те, освен че работят безплатно, но ако искат да идат на кино, купуват си билети като другите членове, а той си знае своето и си го повтаря всяка година.

Имаме си един, който при разглеждане заплатите на служещите всякога прави предложение за увеличение им. И ако сме изпълнявали предложенията на тоя стар демагог, разсилните ни сега щяха да получават по-големи заплати от тая на Рузвелт.

Една година друг ни направи на нищо и никакво, защото в читалищния вестник сме посветили само една колона за починал наш член, негов приятел, когато за друг покойник сме написали колона и четвърт.

Едни виждат в сказките на някои лектори левичарски тенденции и ни ругаят. За равновесие, види се, други вземат думата и ни ругаят тъкмо за обратното.

Напразно председателят звъни и вика:

— По отчета, моля! По отчета! Говорете по същество!

Атмосферата вече е разгорещена и от различни страни долитат гласове:

— Столовете под първия балкон скърцат, а управата дреме!

— В гардеробната на лявата окачалка има един гвоздей, който без малко щеше да ми скъса палтото. Какво прави настоятелството? Защо не го зачука?

— Защо се не раздават годишните отчети две седмици порано, а само една. За толкова малко време може ли да се проучи?

— Защо не намалите цените на дневните кина от 4 на 2 лева?

— Крайно време е да се изпише за библиотеката повече английска литература, даже и един англофил.

— Немска, немска — пресича го привърженик на оста Рим — Берлин.

— Защо в музея така и така?... Защо народните четения това и това?...

— Любителската трупа само репетиции прави, а представления не дава. Вярно ли е това? Вярно ли е, че пак са се скарали?

— Вярно е — прогърмява дрезгавият баритон на един рошав артист-любител.

— Не е вярно — изписква от балкона „примадоната“.

— Лъжеш!

— Ти лъжеш!

Затракват столове, наскочват и други членове от трупата, викове, крясъци: „Маниаци! Негодници! Долу! Долу!...“

След големи усилия редът е възстановен, дневният ред приключен и събранието закрито. За след обяд остава изборът на шест нови членове от настоятелството, между които е и твоята скромна милост.

Отиваш си измъчен, огорчен, убит и нямаш охота ни да говориш, ни да обядваш: До вечерта не излизаш, не гласуваш и цяла нощ молиш бога и всички светни, дано не бъдеш преизбран пак. Дано те оставят да си починеш.

И когато на другата сутрин излезеш на кафенето, още първият познат те среща с: „Хайде да ти е честито!“

— Какво ми честитиш бе? За вчерашните ругатни?

— Не се прави на ударен, а черпи! Преизбран си пак. Кой като тебе — 16 години настоятел, 8 пъти непрекъснато преизбиран!

— Ама наистина ли? Сериозно ли говориш?

— Разбира се. И ти, и другите. Всички сте преизбрани.

Сръбваш от кафеподобието си, клюмваш с глава и си мислиш:

„Че каква стана тя? Как? Защо? Да не би, както казваше

едно време един стар читалищен деец, да е за това, защото мъчно се намират такива «културни диванета», които да работят без почивка цяла година и вместо благодарност да получават ругатни?“

Не ще да е само това. И друго ще да има.

Избраха ни тия читалищни членове, които през цялото време само слушаха и мълчаха. Слушаха, мълчаха и преценяваха. Те свършиха всичката работа и изобщо те са, които вършат всичката положителна работа в читалището. Те са, които могат да съборят човека и да го въздигнат. Те, трудолюбивите, скромни и безименни пчелици от кошера на нашата култура.

И без да щеш, заключаваш:

Ако всички, които обичат да говорят много, работеха, колкото тия, които мълчат, какви успехи щяха да се постигнат, какъв напредък!

Пазарен ден

На площада, където става седмичният пазар, цари оживление. Около малките неугледни сергии, покрити с рогозки или кърпени брезенти, шетат стопаните. Ето дългите месести пиперки са наредени като сардели в щайгите, до тях домати лъщят като лакирани, картофите са чисти, измити, краставици, зелки, бамя, а около тях китки магданоз и чубрица. Тежки плитки от лук и чесън висят по подпорите — всичко е с вкус подредено, сортирано, нагласено и отгоре поръсено с вода, та изглежда, като че ли току-що е брано от градината. Слънцето още не се е показало, а повечето сергии са почти готови, някои от продавачите премитат пред тях, други прибират празни щайги, чуват се и подвиквания:

— Прясна стока! Прясна стока, първо качество! Какво обичате, моля, заповядайте! Веднага, веднага!

Това са сергии на градинарите частници.

В центъра на площада пък са построени нови, удобни и кокетни бараки. Върху тезгяха на една от тях е седнал гологлав, небръснат селянин. Провесил нечисти боси крака, той яде диня и чак ушите му са мокри. В бараката нищо не се вижда. Питам го:

— Ти какво продаваш?

— Дини.

— Къде са?

— Ей тук, долу, под тезгяха.

— А кой ще знае, че там има дини?

— Не ме ли вижда, че ям.

Втора барака. Върху тезгяха натрупани празни изпочупени сандъци и щайги. До тях в една по-голяма има дребни картофи, изгнили моркови, пожълтели краставици и два сбръчкани сини домата. Под щайгата се показва краят на скъсан чувал. Питам продавача:

— Това ли ти е стоката за продан?

— Това е. От три дни чакам да ми изпратят нова и още няма нищо.

Трета барака. Между безразборно разхвърляните пиперки, домати, лук и картофи се мъдри една каца, покрита с кеневирена престилка.

— Какво има в кацата?

— Сирене.

— А отгде ще знае купувачът, че е сирене? Може да е разтвор от син камък.

— Да пита!

Четвърта барака, препълнена с дини и пъпеш, но целите покрити с кал. Отгоре на купа, за украса, види се, е сложен един голям смачкан пъпеш, чиято вътрешност се изтича надолу.

— Защо не ги поизмиете малко, казвам, защо ги не почистите? Чешмата е пред вас.

— Не е моя работа! Това ми пращат, това продавам.

В пета барака на голата земя са изсипани куп от разни сортове пиперки, примесени със слама, листа, клони.

Шеста барака е пълна с ечемик и е заключена. На единия прозорец художествено извезаната паяжина показва, че скоро не е отваряна, и т.н., и т.н.

Тези нови, удобни и кокетни бараки са на текезесетата. Над вратата на всяка има надпис с името на стопанството и селото. Продавачите са кооператори.

Такива мили родни картинки видях по пазарите в Русе, Варна, Казанлък и пр. Не ще да е по-добре и другаде. Като ги гледах, мислех си: „Толкова ли не разбират от търговия нашите селяни, чак толкова ли им липсва чувство за красота, чистота и ред. Та нали те същите са си подредили отлично магазините на селските потребителни кроперации, така че някои от тях биха съперничили на най-добрите софийски магазини? Нали прислугата им е внимателна, услужлива? Тогава? Тогава явно е, че в тия кокетни и удобни бараки се е настанила на квартира бюрократията. Явно е също, че докато уредбата на кооперативните магазини е контролирана, напътствувана, на най-добре уредените се раздават награди, преходни знамена и пр., тук, при нашия случай, изглежда, за това никой не е и помислял даже.“

Чудотворни извори

Чудотворните извори, както ясновидките и светците се явяват периодично из разни места на родината ни, славата им се разнася набързо и бързо угасва. В тяхната чудотворност и лековитост вярват най-много ония, които най-далече живеят от тях, а близките или се подсмиват, или хитро се спотайват.

Напоследък с най-голяма известност се ползува шипченският извор, който, понеже се намира в местност, наречена „Светица“, почна да прави чудеса. В началото разправяха, че една майка, като измила лицето на детенцето си, по което имало някакви пъпчици, те изчезнали. След това се заговори, че водата му лекувала не само пъпки по лицата, а и най-люти екземи. По-късно почна да лекува и гастрити, и язви, та хукнаха се и болни, и техни близки от всички краища на България към чудотворния извор. Влаковете и автобусите всеки ден стоварват в Казанлък маса свят: из Ямболско, Свиленградско, Хасковско и отгдето ли не. Непрекъснато минават Балкана и северняци, някои от които чак от Добруджа — всеки помъкнал по една-две дамаджани и тръгнал лек да дири.

В Казанлък вече циркулират специални рейсови коли до извора, няколко каруцари непрекъснато сноват дотам, търчат нататък мотоциклетисти, колоездачи, магарета, ездачи, пешаци и толкова свят се тълпи там, че селкоопът в с. Шипка построил барака до извора, за да ги продоволствува. Разправят, че наоколо имало купища стъкла от бинлици и дамаджани, строшени от блъскане кой по-рано да си налее от лековитата вода.

Все повече и повече расте славата на шипченския извор и взе да достига приказни размери. Преди няколко дни се разнесе мълвата, че една няма жена проговорила веднага, щом се измила, и току-виж, че и глухонемите са хукнали към Шипка. Както върви работата, не е чудно днес-утре да чуем, че на някой инвалид му израснал кракът, след като намокрил мястото, където бил отрязан, или че на Тинко Кьосето му пораснала брада до пъпа, щом сръбнал няколко глътки.

Още при „откриването“ на извора бе повдигнат въпросът за анализиране състава на водата му и доколкото знаем, са били изпратени проби в София. Може би са известни вече и резултатите от анализа. Безразлично какви са те —

положителни или отрицателни — трябва час по-скоро да им се даде широка гласност, та ако са положителни, да се знае как да се употребява водата, а ако са отрицателни, да си седят дома хората, да не се блъскат по пътищата и да не харчат напразно излишни средства.

Чете българинът, чете...

Българинът обича много книгата и ако не я прочита с удоволствие, я наризва във вид на цигарени книжки.

Младежите също я обичат и четат, но са от различни категории:

Читател-журналист. Той има склонност към книгите с илюстрации, които грижливо изрязва, за да си прави стенвестници.

Читател-естет, който, за да я запази чиста и красива, даже не я разрязва.

Читател-ревнивец, който толкова я обича, че като я вземе от библиотеката, не мисли да я връща.

Читател-скоростник, който, като дойде до някое по-дълго описание, прескача страници, за да стигне по-скоро до диалога.

Темпераментен читател. Той пък, ако не е съгласен по някой въпрос с автора, възразява му с химически молив върху белите полета на книгата. Ако пък се е възхитил от някой пасаж, подчертава го дебело и отстрани с химически молив пише „браво“.

Четец учена глава. Обикновено той взема от библиотеката по пет-шест дебели книги, та като го срещнат на улицата, да кажат: — Интелигентен човек, учена глава! След десетина дена ги връща непочетени и взема други, още по-дебели.

Четец-художник. Ако в книгата има рисунки или портрети, на всички рисува мустаци или бради, а на някои слага и лули в устата.

Много, много ги има. Едни подгъват страниците, за да отбележат докъде са стигнали, други захлупват отворената книга върху непочистената маса по същите причини, трети забравят запалената цигара върху книгата, четвърти ядат мекици и с блажни пръсти я прелистват, а домакините, за да не изгарят покривката, слагат тенджерата с кипналото мляко върху нея и т.н. и т.н.

Чете българинът, чете, много чете, да е жив и здрав!

Всички сме виновни пред братята от Солун Кирила и Методия, но най-много са виновни тия, които като мене пишат, и тия, които много говорят. Колко глупости сме изписали и

наговорили с тия прекрасни 30 буквени знака.

Защото аз мисля, че има много хора по света и у нас, на които трябва да се забрани да си служат с азбуката. Те могат само да съскат, да мучат, да цвилят или да квичат, ако щат, но не и да говорят.

Защото буквите, макар само тридесет на брой, са в състояние, както казва един писател, да изяснят цялата сложност на Лениновата мисъл, титаническата душа на Достоевски и Толстой и пак чрез тях да доловим острата пот на бай Ганя. Няма друг по-точен сеизмограф, който да отбележи така вярно трептенията на мисълта, нейния възторг или нейния гняв, нейната величавост или нейната глупост.

Затова, ако бяха живи Солунските братя в наше време, щяхме да ги направим лауреати, щяха да бъдат накичени с ордени, да имат домове в столицата и вили край нея, щяха да се разхождат с волги и мерцедеси и по три пъти да се развеждат. А те избързали да се родят рано, та са били гонени и преследвани приживе, а след смъртта им ги накичили с нищо незначещото звание „светии“, което не носи ни слава, ни ренти.

Казват, че понеже баща им се казвал Лев, те по произход били гърци, но аз познавам чисти македонци, които носят това име, а и граф Лев Толстой, както знаем, не е никакъв грък. Не се споменава нищо и за майка им, главния свидетел по това дело, не я чествуват и жените в „Деня на майката“ например, поради което въпросът стои открит вече единадесет века.

Единадесет века, представете си, и ний още не сме съкратили „по бюджетни причини“ тия тридесет букви от азбуката. Преди няколко години само уволнихме „по закриване на длъжност“ ер голяма и по-малкия му брат, които аз още не мога да прежаля.

На великите братя просветители и на покойните ер голям
и ер малък: „Вечна им памет“, а на нас, злоупотребителите с
азбуката: „Ум и разум и наздраве!“

Да очистим езика си!

Да го очистим я, защо да го не очистим? Че нали тъкмо за една чистота живее човек на този свят! Какви са тия непотребни чуждици, плъзнали като буболечки без открит лист и лична карта по него. Не може човек три думи да каже, без да бръмне из устата му някоя турска, гръцка, руска или англо-френска насекома (пардон) — животинка! Няма какво да им се церемо... назлъндис... еее!... Няма какво да им се... докарваме. Без да съм взел разрешение от съответните среди, без да съм питал г. професор Младенова и без да ми е работа, почвам:

1. Смърт без помилване по случай празниците на англо-френските: палто, панталони, жилетка, фланела, етаж, кураж, етикет, дузина, бира, трамвай, конфуз, балон, балкон, трон, бонбон, фуркет, билет, домат, транспорт, експорт, фокстрот, воал, вагон, визита, плаж, ваканция, пакет, пардесю, бал, багаж, десерт, грам, машина, шеф, кило, ултимат, портрет, концерт, секрет, салата, мигрена, манто, шапка, магазин, модел, маниер, каскет, копие, корекция, хроника, мода, жур-фикс, ревматизъм, диван, панер, софа...

2. Доживотен затвор с принудителна работа на: буюрунус, хошгелдинис, сафагелдинис, еваллах, колагеле, мухабет, келепир, пиринчли-гювеч, мухтанджи, хавлия, перде, калцун, лапчун, серсем, будала, чекмедже-суратлъ, дингил-Ахмед, миндер, баклава, таукгюусу, имамбаялдъ, тарана-кокусу, бахар, исьот, зюрул, истибеч, сюлеман, джинджифил, канкардаш, силимикия, катър-търнак, кефере, вачия, папаз-оту, лимонтузу, даул-тузу, минаре-гюргюсю и кепенк-саръ!

3. Веднага без отлагане да бъде прекръстен проф. Дечко Узунов на Длъгнеков, Гюдженев да се нарече Младозайчев, Фурнаджиев на Хлебопекарницов, Кръстьо Сарафов — на Разменов, а проф. Романски да стане проф. Български!

Перо Золотович да се нарече Похапников, а брат му Любо — Посръбников. Ангел Каралийчев — А. Илийчев-Черен, Елмазова — Скъпоценнокаменова, Бояджиева — Вапцарова, Чилингиров — Железариев, или Шинелов-Безпогонов. Никаква прошка никому! Ни на Батолов, ни на Моллов, ни на Кимон даже! Само на Владо Трендафилов да се даде двуседмичен срок, защото нито думата трендафил е наша, нито пък роза. Ако иска, може да се нарече Мирис Благоухайников.

Какви са тия галимации и умешани словесности! Онзи ден, като ме назначиха преброител в циганската махала, рекох да потърся и прочета малко съответна литература (книжнина) по въпроса и попаднах, представете си, на една брошура от директора на статистиката със следното заглавие:

„Харвардските конюнктурни изучавания и критика на проф. Андерсон относно персоновия метод за установяване на конюнктурните цикли.“

— Ха, превеждай сега, сине майчин де! Аз само, докато го прочета, ми изтече отпуската, та за превод ли ме дирите?

Та чистота трябва, господа! Чистота не само на зъбите, а и на езика! Не само да го квасим и лепим по него разни аперитиви, десерти, кренвирши, съомги и бутерброди, а стъргалка трябва да играе по него и по-едра пила, за да остърже всички чужди наслоения и да се покаже най-сетне чистият лик на „Езика свещен на нашите деди“, както се изразява поетът. Ами! Тъй мисля аз, тъй мислят и всички добри българи в страната.

Само че, между нас казано, и аз сам се намирам в голямо затруднение, господа. Представете си, моето собствено име било гръцко, бащиното ми от еврейски произход, а прякорът ми, с извинение, турски!

— Хей, пискюллю бея!... Пардон!... Хей, неприятност с висулки!...

За езика

За родния език е думата и за грижите по него. Разхубавявате го вие там софиянците, разкрасявате го и нали сте по-учени от нас провинциалистите, слушахме ви и ви подражаваме. И ние като вас *спускаме* плановете, и ние се *затормозяваме*, кога направим *авария*, и даваме *обязателство* да не се повтаря, и ние *отчитаме* грешките си, мъчим се да се справим с *текуеществото* и снемаме от служба онези, които са си *размножили* нуждите дотам, че посягат към държавната каса. Преди да *отпочнем* да правим *подметка* на стърнищата, и ние проверяваме дали е здрав гьонът и пр., и пр. Изобщо стараем се да бъдем добри ваши ученици, да ви догоним и ако е възможно, да ви надминем даже.

Тези езикови красоти ги усвояваме най-вече от вестниците. Учат ни на тях вестникарите. Напоследък един беше употребил *рубежа* вместо граница. Като забелязах това, рекох си: „Браво, нашенец, браво, ти достигна до последната *рубежа* на разхубавяване на езика!“

Та от тях научихме тия думи, те имат грижа за езика ни. У нас в провинцията пък тази благородна служба изпълняват ораторите по разните събрания.

— Другари — ще подхване някой, — ние трябваши *отдавна да се събиреми, да подговорими и да видим каква ша напайми и ако не можими да решими, да се съгласими и да избирем и комисия, която...* — и т.н.

— Другари и другарки — ще се провикне друг, — един от най-важните сектори, значи, в нашето селско стопанство е, *значи*, животновъдството. Да задоволяваме, *значи*, нуждите на широките народни маси с продукти, както, *значи*, и индустрията със суровини. Това, *значи*, може да стане само със земеделие, *значи*, и високо продуктивно животновъдство...

Стана дума за животновъдството, та ни дойде на ум за човека. Нали Горки беше казал: „Человек, това звучи гордо!“ В грижите си за езика не забравихме и него — най-висшето творение на природата. Той пък постоянно е *натоварен* да извърши това и това, понякога е *разтоварен*, а много често е *впрегнат*, не стига това, е и политически добре *подкован* например.

Щом е така, защо тогава да не можем да кажем още: и

архиварят А. в *ситен тръст* обикаля канцелариите в министерството. Примадоната Б. снощи *изцвили* прекрасно арията си. Другарят В. е добре *обезден* в своята специалност; или най-сетне: критикът Г., достатъчно *назобен* с чужди мисли, изнесе доклад върху задачите на новата литература. Мислим, че няма да е зле така, и тогава думата човек ще звучи още по-гордо, а?

Апел

Поне през седмицата на музеите и паметниците на културата не си палете печките със старопечатни книги и ценни архиви и не ги продавайте на килограм по 20 ст. на „Отпадъци“!

Не давайте редки златни монети на зъболекарите за коронки и на златарите частници за пръстени, защото ще ви ги направят съвсем от друго нещо, а монетите ще продадат скъпо на някой музей!

Не се подписвайте с ножчета върху историческите паметници — не виждате ли, че не е останало вече свободно място!

Не правете кирпичи от пръстта на гробните могили! Не вадете камъните от старите крепости! Не трошете мраморните клони и капители на големите ни исторически селища, за да си правите от тях вар!

Не връзвайте магаретата си по оградите на паметниците, издигнати за народните борци!

Деца, не замеряйте с камъни статуите и бюстовете и не се мъчете да улучите носовете им! Малко ли видове друг спорт има в днешни времена.

Селяни, ако случайно изкопаете или изорете някое старо „гърне“ и се окаже празно, от яд не го пухкайте в земята, а го отнесете в близкия музей, където ще получите добро възнаграждение!

Директори и главни учители, потърсете забравените из архивите ви летописни книги на поверените ви училища и старателно ги попълнете, защото ще има скоро специална ревизия за това.

Дараци и чепкала, не унищожавайте хубавите наши народни шевици, докато се напомним да ги приберем в музеите!

Иманяри, вие, които прекопахте Стара планина от Емине до Ком, за да търсите легендарните девет катъра злато на Вълчан войвода, ако със същото усърдие бяхте копали в кооперативните блокове, по-лесно щяхте да забогатеете.

Бояджии, не цапайте с блажни бои прекрасните ни стари дърворезби, по иконостаси, тавани, врати и пр. с цел да ги разхубавявате.

Граждани, посетете музея във вашия град! Той не е

отворен само за екскурзианти и гости.

Като отивате в художествените галерии, не си допирайте носовете до картините, а ги гледайте от разстояние и не пипайте с ръце статуите, че те не могат като вас да ходят всяка година на баня!

Хонорари

В редакцията на местния вестник и читалището имам възможност да преглеждам от време на време почти всички провинциални вестници, вестничета, многотиражки и т.н. Ако човек проследи техните литературни и хумористични страници, ще се убеди, че тук-там само може да попадне на зърно поезия, проза или хумор. Причините за това са много, но да се спрем засега само на една. През изтеклата 1963 год. аз помагах на окръжния вестник „Септември“ и срещу всяка отпечатана статия получавах със запис ту 4, ту 5 лв., като от тях се удържах и пощенските разноски. Един-единствен път за хумористично стихотворение от 66 стиха получих 7 лв. и като ме срещна едни ден редакторът, рече:

— Да знаеш, че такъв голям хонорар не сме давали на никого досега.

През същата година сътрудничих и на нашия, казанлъшкия вестник „Искра“, „орган на градския комитет на комунистическата партия, градски народен съвет и градския комитет на Отечествения фронт“. И за 14 отпечатани статии, бележки, карикатури и пр. съм получавал словом и цифром 55, 76 лв. Горедолу, колкото съм получавал за един само фейлетон, отпечатан във вестник „Стършел“ или кой да е столичен вестник. Нека бъда правилно разбран — не е въпросът тук за парите, защото през фашистко време, когато вестник „Искра“ беше орган на читалището ни, аз съм сътрудничил четвърт век и съм ги редактирал десетина години, без да съм получил сантим хонорар. Въпросът е да се види голямата разлика във финансовите възможности на столичните и провинциални вестници, целите и задачите, на които са все едни и същи, да се знае колко бедни са последните и колко недостатъчни са техните субсидии, които при това се намаляват всяка година.

Да се знае най-после защо не се разсърдих на онзи млад колега по перо, който беше написал нещо интересно, и като го попитах в нашия ли вестник ще го даде, или на окръжния, той веднага отсече:

— Да не съм луд. От тях ще получа хонорар за два килограма месо, а софийските ще ми платят за цял овен.

Ситнежи

Не гребенът реши главата, а времето.

* * *

Даже и лъвът е заставен да се пази от мухите.

* * *

Идеите са като брадите — мъжът ги придобива, когато достигне зрелост.

* * *

Дори и котките се облизват, кога ги похвалят.

* * *

Щом пълзиш като червей, не се сърди, че са те настъпили.

* * *

Мъжът започва да дири ум в жена си чак след като е опитал всичко друго у нея.

* * *

Покаянието на лицемера е също така лицемерие.

* * *

Никой не е по-силен от слабостите си.

* * *

Ако животните имаха разум, те също биха вършили глупости като хората.

* * *

Шопите се кръстят пред всяка къща в Копривщица, мислейки, че е черква.

* * *

За богатия и дявола вари каша, а за бедния и в кървавицата има кости.

* * *

Където има брак без любов — там има и любов без брак.

* * *

Колкото и да поевтиняват обувките, гъските все боси ще ходят.

* * *

На 6 август 1945 година американците пушат първата атомна бомба над Хиросима, където избиват около 300 000 мъже, жени и деца. В същия ден общинският комисар във Вашингтон взема решение да бъдат инжектирани против краста

35 000 кучета в града.

* * *

Мързеливите обичат да говорят за работа, пелтеците да ораторствуват, а в нашия град пък един съвсем тромав човек, който едва си влачи краката, е коминочистач!

* * *

По-рано казвахме циганско малцинство, но този термин днес повече приляга за евреите. Дошло е вече време да казваме циганско мнозинство.

* * *

Кучето обича господаря си, а котката неговата къща.

* * *

За лоши кучета в село питай циганките, за хубаво вино — попа.

* * *

Каква приятна тишина би настъпила, ако хората говорят само това, което са добре премислили.

* * *

И такива има още: питам бай Гутльо от село каква е политическата му принадлежност, а той мълчи. Един се обажда

отстрани: „Той ли? Засега е още ОФ-цанковист.“

* * *

Така е наредено, че всички хора да се смятат по-умни и по-красиви, отколкото са в действителност. Ако не беше така, биха настъпили масови самоубийства.

* * *

Напред и все напред, защото, речем ли да се върнем назад, писателят *Боян Болгар* трябва да се преименува *Боян Афузали*.

* * *

Всички мъже обичат да разправят спомени за войните, защото тогава може най-много да лъжат в своя полза.

* * *

В продължение на моя дълъг живот аз често забелязвах, че хората приличат повече на времената, в които живеят, отколкото на бащите си (Халиф Али — зет на Мохамед).

* * *

Шопен на четири години започнал да импровизира на рояла и спял в същата стая, за да не се отделя от него. На дванадесет години го наричат вече втория Моцарт, или малкия Моцарт, а ние до двадесет години не сме решили още какво ще следваме.

* * *

Простите изчисления показват, че със средствата, изразходвани за война, само за един месец може да се напои устинята Сахара или да се даде образование на десет милиона души (Жолио Кюри).

* * *

В нашия град има остра жилищна криза и за живите, и за умрелите — живите ги настаняват един до друг, а умрелите един въз друг.

* * *

Какъв духовен подем! Писателите станаха повече от читателите, ловците — повече от зайците и рибарите — повече от рибите.

* * *

Читалището ни има осем хиляди членове, а на годишни събрания присъствуват и избират управата стотина души.

* * *

Да ти кажат: „Честита Нова година“, когато си помъкнал на гърба си 75 тежки, по-тежки години, ми звучи като подигравка. По бих приел да ми кажат: „Опустяла тая проклета Нова година.“

* * *

Жената само когато я лае куче и минава мост над мътната река, не мисли за мъж.

* * *

„По-лесно е да напишеш 10 философски книги, отколкото да приложиш един принцип“ — е казал Толстой.

* * *

При комарите на 10 женски се пада един мъжки, а у тях няма многоженство и затова девет десети от женските умират девствени. Тия именно стари моми ни хапят, което доказва, че самотата е причина за свирепостта на насекомите, както и на жените.

* * *

Законът на боговете е да ни продават скъпо своите добрини (Херодот).

* * *

И това не бях очаквал. Съседът ми лекар-хирург ми казва: „Ела — казва — моля ти се, да ми заколиш една кокошка, че аз не мога.“

* * *

Дорде ѝ открият таланта, заприлича на кранта.

* * *

Каквото нареди дядо господ, това става. Решил един ден животът на Адама да не бъде толкова дълъг и толкова щастлив и създал Ева.

* * *

Една мъка ще занеса със себе си на оня свят — не можах да разбера тук на земята, кое е ново и кое старо изкуство.

* * *

Стоя на високия бряг край морето и един мой почитател току ми дрънка: „Вий, казва, сте главата, вие сте водачът на хумористите у нас.“ „Ох — му думам — ако аз съм овенът, който води стадото на хумористите у нас, веднага бих скочил оттук в морето да се удавя, ако знаех, че и стадото ще ме последва.“

Нещо за себе си

Малко биография

Роден съм в едно малко балканско селце в Долината на розите, но по-малко съм изпитвал аромата на тия рози, а повече трънните им. Понеже селото ми се пада в центъра на държавата, би трябвало да се развива и стане столица, а то всяка година все по-малко и по-малко става. Като завърших основното си образование, баща ми искаше да се уча за офицер или свещеник, защото по онова време те бяха най-почетните и най-доходни професии. Във Военното училище обаче приемаха само синове на богатите и въпреки че в село имахме голям двор, не ме признаха за дворянин и отказаха да ме приемат. За свещеник също не ме харесаха, въпреки че ядях блажно през пости и вече нарушавах някои от десетте божии заповеди. Тогава той реши да ме направи бакалин, но като се увери, че съм раздавал стоки повече на вересия и везните се наклонявали все в полза на клиента, отчаях се съвсем. Тогава реших да постъпя в Рисувалното училище:

— Ти си луд бе, сине, думаше ми той, това занаят ли е? Не виждаш ли колко социалисти се навъдиха у нас? Кой ще ти строи вече църкви и кой ще ти поръчва икони да изписваш. Ти от глад ще умреш бре!

Не го послушах, завърших училището, след това Художествената академия и той почина млад, с впечатление, че от мене човек няма да стане.

Завърших аз, назначиха ме за учител в гимназията на близкия град, построих си малка къщурка, един ден майка ми дойде на гости и като разгледа всичко, рече:

— Майка, като умра и отида на онзи свят, ще намеря татка ти и ще му кажа, че вече си станал човек.

Наскоро почина и тя, но не ми се е обадила още дали са се срещнали някъде из Космоса. Учителствувах малко време, след това станах директор на местния музей, влязох в управата на читалището, редактирах вестник, рисувах декори, дегизирах артистите самодейци, завеждах литкръжок, бях експерт в съда по фалшиви документи и станах не само общественик, а въобщественик.

Сега на стари години съм пенсионер, но еднакво ме интересува история, археология, белетристика и живопис, а една наша народна пословица казва: „Който гони два заека, не

улавя ни един.“ Аз обаче гоня не два, а четири, затова не можах да уловя нито един досега, но живея с надеждата, че през следващите седемдесет и пет години ако не заек, то поне заешка опашка ще хвана.

Нещо за себе си

От малък съм проявявал любов към изкуствата, но първото ми увлечение беше музиката. Дали защото тогава в нашето село имаше много цигулари, гайдари, славей и магарета, не знам, но освен това хорото неделен ден ставаше пред нашата къща и когато надвечер Таир циганинът надуеше зурлата, а по-малкият му брат задумкаше тъпана, хе, чак до голямата гора се чуваше, та и самодивите около студеното кладенче се разиграваха.

Бил съм на четири-пет години, когато баща ми донесе една дълга желта свирка или дудук, каквито и сега продават по панаирите, с неизказана радост я грабнах и по цял ден писках из селото, а вечер заспивахме прегърнати с нея. Един ден, гологлав, по ризка само, качен върху високи налъми, се разхождах из разкаляния двор и надувах свирката до пукване. Както си играех и се трудох да обогатя родната музика с нови творби, спънах се, паднах на очи и свирката — люп — намъкна се цяла в гърлото ми. Само крайт ѝ стърчеше навън, сякаш бях налапал цигаре, и аз плача, а тя, пущината, свири. Мъча се да извикам, а тя още по-силно писка. Най-после излязла майка ми, видяла ме плъснат в калта и си рекла:

— Е, боже, това дете полудяло ли е, та се търкаля по земята и свири.

Като забелязала обаче, че не само свиря, а и ритам от зор, изтичала, стъпила ми на корема и извадила двадесетсантиметровата свирка из гърлото ми.

След тази случка, естествено, интересът ми към музиката силно намаля и по-лесно бих налапал жива жаба, отколкото свирка.

По-късно, когато постъпих в гимназията, наново се почувствувах призован музикант и си купих мандолина. Предпочетох този инструмент, понеже не се слагаше в уста и защото беше на мода.

По онова време мъжете се бръснаха само в съботен ден и като нямаха работа, всички бръснари притежаваха мандолини и непрекъснато дрънкаха пред дюкяните си. Купих я от един нехранимайко (сега на такива им думат хулигани), който знаеше да гуляе отлично и да свири прекрасно. Купих я и започнах редовни упражнения и когато вече налущквах доста

добре мелодията на „Цвете мило, цвете красно, цвете с тъничко стебло“, пристигна една сутрин нехранимайкото и поиска да му я дам за няколко часа. Негови приятели се били събрали на почерпка, та да им посвирел. Понеже не му вярвах, отказах да му я дам, но той ми перна една плесница, взе я и повече не видях ни него, ни мандолината. После се оказа, че той редовно я продавал по този начин и пак си я прибирал.

След този втори случай музикалните ми наклонности се изпариха съвсем.

Певец също не можах да стана поради повредения ми от свирката вокал.

Все по това време са забелязали в мене несъмнени дарби в областта на драматичното изкуство. Учителите в нашето село готвели пиесата „Многострадална Геновева“ и на мене повериха ролята на нейния нещастен син Шмерценрайх. Известно е, че Геновева, наклеветена и опозорена, трябвало да бъде убита, но убийците я съжалили и я оставили в някаква далечна гора, където Шмерценрайх бил отхранен от една сърна. Въпреки че го няма в пиесата, за да се документира по-добре, главният учител и същевременно главен режисьор решил да изкара на сцената и моята дойка — сърната. Избрал той една шута, сива коза, отрязал ѝ брадата и я домъкнаха зад кулисите, та като му дойде времето, да я изтикат на сцената. Аз нямаше да казвам никакви думи, а там сред гората ще си стоя кротко в полите на Геновева, а тя ще оплаква своята злочеста съдба. Стоя си аз в полата ѝ на топло, кротувам си, а тя си разказва ролята. Дойде ред да излезе и сърната на сцената, но нали е коза, нали е инат животно, забило крака в пода и не мръдва. Блъскат я отзад, тикат я, а дядо Лулчо разсилният ѝ подава отсреща зад кулисите хлебец и дума:

— Козичи, козичи, нà, нà, нà...

Мъчи се да я убеди човекът, ала не ще и не ще. Най-после главният режисьор кипна и изсъска:

— А бе аз заради тебе ли, красто проклета, ще си развалям театро̀то. Ти ли ще ми пречиш на работата.

Че като я ритна отзад, колкото си има сила, тя отхвъркна на сцената, бухна се в нас и извряка. Извряка тя, извряка Геновева, извряках и аз и избягах от сцената с разкъравен нос.

На другата неделя искаха да повторим представлението и ме търсили пак да участвавам, ама аз избягах и се скрих в

чичовия двор в бѝзунека и не можаха да ме намерят.

Когато постѝпих в прогимназията в града, модата беше да се играе театро. Във всяка махала, във всяка къща, дето имаше някаква сушина, се даваха представления или „живи картини“ с бенгалски огън.

Аз живеех с двама другари и всяка събота вечер в „салона“, където лятно време си готвеше хазайката, давахме своите спектакли. Започнахме с жива картина, защото беше по-лесно. Първата, в която се провалих като драматичен артист, беше „Обесването на Левски“ според известната картина. На мене възложиха да бъда Левски и мене щяха да бесят. Като се стѝмни и публиката, състояща се от хазайте, две съседки и три деца, напѝлни салона, прекараха въжето през мишниците ми, склопиха го отзад на врата ми, качих се на едно туршиено каче, метнаха през една греда въжето и аз бях готов. Под краката ми върху две керемиди сложиха и бенгалски огън. Оставаше само да удари третият звѝнец, да ритнат качето, да запалят огъня и да приберат на една страна парцалената черга, която служеше за завеса.

Всичко стана точ в точ, както беше предвидено, и излезе една жива картина за чудо, но в най-сублимния момент, когато висях на бесилото и бенгалският огън светеше най-силно, от лютия дим, който се издигаше под краката ми, аз кихнах три пъти и стана каквото стана. Вместо да разплачем публиката, ний я разсмяхме и оттогава престанаха да ми дават отговорни роли.

В детските си години проявявах наклонност и към рисуване, но и в тая област не ми провървя. Трябва да забележа, че по тогавашната педагогика децата ядяха бой по три пъти на ден. За щяло и нещяло — пляс, пляс. Или ни биеха, или ни дърпаха ушите и ако се вгледате по-добре, ще забележите, че хората от нашето време са с по-дълги уши. За първата ми проява в областта на изобразителното изкуство ядох бой от мама, защото бях надраскал с въглен току-що варосаната стена на къщата ни, а втори път увеличи размера на ушите ми поп Никола, защото с гвоздей бях издѝлбал на черковната стена един голям кон. Трябва здравата да ги е издърпал проклетият му човек, защото и сега, срещна ли поп, ушите ми пламват и се зачервяват.

Само към писането не съм изпитвал никаква любов,

защото имах много лош почерк, много разливах мастилото и цял се оплесквах, но съдбата, нали обича да си прави шеги с хората, не остави и мене и ме накара и в тази област да направя опит.



АВРАМ НЯМА ВЕЧЕ ДЮКЯН — 1959



КУКЕРИ

Петачето

Брат ми беше учител в съседното село. То е близо до нашето и често си идваше, а и нашите му ходеха на гости. Веднъж и аз ходих. Щяло да има някаква забава в училище, та брат ми покани учителите, сестрите ми, няколко младежи и аз, едва 5–6-годишен, тичах пред тях. Беше ясен, топъл ден и не можех да се налудувам из пътя, който се виеше из пресечената местност. Ту се спущах от високите сипеи, ту прескачах вадички и къртичини из ливадите, ту се катерех по леските, надвиснали над самия път, и не усетих как влязохме в селото. В квартирата на брат ми всички се измиха, нагласиха и понеже бързаха за забавата, че било късно вече, мене ме забравиха в широкия двор, където аз за пръв път видях пуйки... Когато ги потърсих — нямаше никого. Върнах се на двора пак, гледах надутия с разперени крила пуйка, въртях се из стаята на брат ми, рових се из книгите да търся картинки, като се надявах, че ще дойдат да ме вземат, най-после излязох на улицата и тръгнах напосоки. На един ъгъл група деца бяха обкръжили халваджия. Приближих се и аз. На кръгла табла, закрепена на три крака, бяха наредени халва с орехови ядки, друга без ядки, сусаменки, захарни пръчки и красиви, шарени захарни петлета. Някои от децата си бяха купили и смучеха сладко, но аз си нямах петаче, пък и нашите ме изоставиха. Погледах, погледах, попрегълтнах, продължих по-нататък и достигнах до реката. На другия бряг се белееше голямо здание, около което имаше доста хора. Реката обаче беше голяма и бучеше, мостът беше дървен, разкривен и на места имаше цели дупки. Уплаших се и не се реших да мина през него. Повъртях се, повъртях, па се върнах обратно в бацьовата квартира. Обикалях насам-натам и се чудех какво да правя. Пиеше ми се вода, а такава не виждах никъде. И тия шарени захарни петлета не ми излизаха из ума. Едно петаче струват, но къде да се намери? Почнах пак да тършувам из стаята. Отворих някакъв долап, прерових из кутията на масата, по едно време бръкнах в джоба на бацьовото пардесю и не щеш ли, намерих си едно ново лъскаво петаче. Стиснах го аз здраво в шепата и щях да тръгна към халваджията, но ми мина през ума:

— Ами после? Ако брат ми се върне и си го потърси? Ами нали това е кражба, а кражбата е лошо, много лошо нещо?

Държах така петачето, стисках го в шепа и не се реших да го похарча. Пуснах го отново в джеба и излязох пак на пътната врата с надежда, че ще се сетят за мене и ще ме потърсят. Стоях тъй самотен в чуждо село, жаден и без шарено петле, стоях, стоях, па се разплаках. Плачех тихо, неудържимо, подпрян на пътната врата, докато някаква добра жена ме приближи, погали ме по косата и почна да ме разпитва кой съм и откъде съм.

— Горкото мари, то било братче на даскала... Че как са го оставили самичко?... Ела, леля, ела, аз ще те заведа при батко ти в училището. Ела, то е близичко. Хе, там — отсреща е.

Хвана ме за ръка и ме поведе. Тъкмо стигнахме до реката, ето сестра ми насреща — тича по моста. Като я видях, ревнах наново. Прегърна ме тя, усмири ме, изми ми лицето на реката и ме преведе през разкривения мост. Забавата в училището обаче беше към своя край и аз, какъвто бях малък, от последния ред почти нищо не видях. Върнахме се всички у батьовата квартира и докато обядваме, докато се нагостуваме, клепалото зачука за вечерня и тръгнахме обратно за селото. Както и сутринта, аз все тичах пред групата. Прескачах вадички, катерех се по слогове. Като стигнахме до ливадите, на едно място пътят беше много разкалян и тясна пътечка се отбиваше встрани. Стопанинът на имота, през който минаваше тя, беше изкопал малък трап, за да не минават оттам селяните, но те го прескачаха. Тъкмо се канех и аз да го прескоча, нещо лъскаво ми се мярна близко до пътечката в тревата. Наведох се. Оказа се гребен, женски извит гребен за коса, с който си забождаха коковете тогава. Дигнах го високо в ръка и хукнах обратно към групата, за да се похваля. Като ме видя още отдалече, учителката Гина извика:

— Моят гребен! Боже, отрепах се да го диря, а той паднал отзарана, когато съм прескочила тук. Браво, Митко, bravo, момчето ми!

И като го взе, сложи го на косата си, помилва ме и почна да рови из чантичката си. После се обърна към брат ми:

— Георги, моля ти се, дай ми някоя паричка да дам на детето.

— Няма нужда — каза брат ми, който ни изпращаше. — Голяма работа!

— Моля ти се, дай ми каква да е монета. Ти не знаеш колко си обичам този гребен и какъв спомен ми е той.

Брат ми бръкна неохотно в джеба на пардесюто, което беше облякъл, извади и ми подаде онова същото новичко лъскаво петаче, което аз без малко щях да открадна през деня. Стиснах го аз в шепа и хукнах радостен и доволен пак напред. В село стигнахме преди здрач и аз, без да се отбивам където и да е, се втурнах направо в бозаджийницата и си купих едно още по-шарено захарно петле. То беше така красиво, с такъв червен гребен и завита човка, че ми досвидя да го започна откъм главата, а го засмуках откъм опашката.

Коледари

Мръкнало-немръкнало, вечерта срещу Коледа ние, малките коледарчета, хапнем надве-натри, пристегнем цървулките, метнем през рамо торбичките, грабнем сопите — и хайде на мегдана. Платнените кесийки, с връв навървени и закачени на шията, дремят празни по голо в пазвите. Писнат свирки, разлаят се кучета и оттук, оттам заприичдат другарчета. След няколко минути сме готови за път и малката дружина поема из дебелия сняг! Главите ни са завити с качулки или парчета от пояс, а големите ни сопи завършват на края с „джумаци“ като юмрук. Да му мислят кучетата из козарската махла!

Най-напред решаваме да идем у дома, защото знаем, че... кучето е вързано и че кравай и мръвка от свинята ще има, па и едно петаче. А може да е и десет пари — нищо се не знае. Пристигаме при пътната врата, мушкам сопата под нея, надигам и резето изчатква, отскача нагоре и тя се отваря. Аз, разбира се, зная много добре, че като дръпна връвчицата, що виси по средата на вратата, тя ще се отвори, но тъй е по-коледарски някак. Влизаме в двора, кучето скача като лудо до хамбара, но ние знаем, че е вързано, и храбро вървим напред. Изкачваме стълбата, заставаме пред вратата и почваме:

*Тебе пеем, дядо Христо,
тебе пеем, бога славим...*

Почваме изведнъж и без паузи, без дъх да поемем, изкарваме цялата песен наведнъж и млъкваме пак изведнъж.

— Мари, тези са нашите коледари — обажда се мама — по гласовете ги познах. Елате, елате, майка, елате вътре да се стоплите и да ни попеете още!

Влизаме. Около големия огън са се наредили тати, мама, сестрите и баба. Баща ми е в „къта“, облегнат на шарена възглавница. Една зелена паница вино му е до коляното. Сестрите са от лявата страна, а баба е до главните. Къщата сякаш не е нашата. Големият „бъдник“ лежи в огнището като искрящ змей и кара калайдисаните сахани на полицата да святкат. Голямата бъклица виси на водника и чака големите

коледари, а кървавицата на огъня къкри ли, къкри.

— Ха, попейте и на какини си де! — подканя мама. — На баща си пяхте, попейте и на тях!

Само се споглеждаме и веднага като автомати почваме:

*Израсла е ябълчица,
ябълчица ле, юбвачица,
на пътища, на друмища,
ябълчице ле, юбвачице...*

— Тази е за едната сестра, а за другата няма ли да попеете?

Изпяваме и за нея една, от нас нека да замине! През това време мръвката е вече влязла в някоя торба, краваят е нанизан на пръта, а петачетата не са едно или две, а пет: на всекиго по едно.

След този неочакван успех, окуражени, ние изхвъркваме из къщи, и то не по същия път, а от другата страна — откъм реката, където е с плет заградено. Мятаме се урболишката през плета на качурки, та чак в реката. Изтръскаме се от снега, хванем здраво сопите и хайде у Ивана Станчов. Преди да влезем още, питаме се каква есен ще се пее и понеже у тях има ерген, а дворът им е малък, още от пътната врата почваме:

*Снощи Рабрьо сърдит дойде
и конят му кален, мокър...*

През това време големите коледари, разделени на два „кола“, в Долната махала до Савкови избират „кумове“, та се е дигнала такава гюрюлтия, че кучетата не знаят по нас ли да лаят, или по тях. Тук ни заключили вратата, та се промъкваме под портите като котки; там прескачаме зидове; някъде лоши кучета ни спричили — въртим дряновиците като вретенарки циганки. На друго място ни дали влашко петаче, на трето сушени круши вместо кравай. Така обикаляме до късно след полунощ, докато прегракнем. И все бързае, бързае да не ни настигнат големите коледари, че минат ли те, стопаните си

лягат колкото и да мякаме из дворищата, рядко вече ни отварят.

Като капнем от умора, разотиваме си, а получените подаръци складираме у „кума“. На другия ден отиваме у тях и делим полученото. Оттам на халваджийницата. И следобед, когато писнат гайдите и ситно заситни на Попчето „кеменчето“, та се люшне онова ми ти голямо коледно хоро, ние, обути с нови топли навуща и цървулки, с платнените кесийки, обвесени на шиите ни, в които се мъдрят пет-шест петачета, засмукали червените шекерени петлети, се топим в онова блаженство и чиста радост, които в такива дни само тази възраст може да изпитва.

Спортни години

Спортът е вроден както в нас двуногите, така и в четвероногите. Слушал съм майки да разправят как бебетата спортували и правили всевъзможни упражнения още преди да са видели белия свят. Спортуват още щом се родят, и кончетата, магаренца, агънца, яренца, кученца, котенца и доколкото си спомням, и бълхичките даже. Без да им е била известна лечебната гимнастика „КОНГ-ФУ“, създадена преди хилядолетия от будисткия монах Тамо, те правят такива упражнения и движения, в които вземат участие всичките им мускули и стави.

В началния си стадий на развитие не помня какви спортни прояви съм имал, но в предучилищната си възраст се виждам все със скъсани панталони от боричкане, катерене по дърветата и все с вързани пръсти на краката от тичане, ритане и прескачане. По главата ми пък още личат следите, получени в ожесточените сражения с хлапетата от другата махала. Няма да забравя и отчаяните спринтове при дълго бягане, за да не попаднем в коравите лапи на пъдаря, изненадал ни, като берем праскови из чуждите градини.

Твърде рано се усъвършенствувах и във водния спорт. През лятото нашите ме оставяха да стоя у дома, да пазя кокошките да не ровят из лука, и ако се рои пчела, да извикам дяда Рача на помощ. Реката обаче течеше край нас и щом пекнеше слънцето, свличах единствената си ризка, цамбурвах се в пълния с деца вир при кривата върба и забравях съвсем и за кокошки, и за пчели. Ловехме дребни рибки по бързея, правехме си микроязовири, търкаляхме се из затопления пясък, боричкахме се, докато се захлади и почнат да ни тракат зъбите. Голи-голенички по цял ден правехме гимнастически упражнения, нали гимнос на гръцки език значи гол? На обед само прескачахме по домовете си, където под някое кринче или кош ни чакаше дневната ни дажба боб чорба.

Така, напреднал доста във водния спорт, аз почнах да си позволявам и по-сложни упражнения. При една неправилна стъпка по моста, който се състоеше само от две греди, веднъж цопнах в придошлата река и пътувах около стотина метра. Извади ме един от учителите, който бил наблизко. Тогавя нямаше кой да ми каже, че съм бил рекордьор на подводно

плаване, та да се радвам, а ревах неудържимо, защото ми нямаше едната обувка. Малко по-късно отбелязах нови успехи в този спорт. Бяхме ходили за сено и на връщане се бях покатерил на върха на натоварената кола. Пътят ни беше през Тунджа и щом навлязохме в нея, едното колело хлътна в някаква дупка, колата силно се наклони и аз, хоп, във водата. Тогава съм бил собствения рекорд по подводно плаване, но ми се губят часове и не помня. Ратаят ни, който водеше воловете, забелязал късно как ме подмята водата, хукнал се и ме извадил на сушата. На другия ден ми разправяше:

— Хванах те, кай, за крака, ти увисна с главата надолу като убит заек и из устата ти шурна вода.

— Много ли бях погълнал?

— Не беше много, но все имаше, колкото може да изпие един прежаднял бивол.

Оттогава нямам особено влечение към тази течност.

Понеже у нас имаше винаги коне, и този вид спорт бях усъвършенствувал.

Някои дисциплини, като надбягване с диканя например, и досега не са въведени. Един ден, като вършеехме край селото, префуча край нас мотоциклет, конят се подплаши, хукна заедно с диканята и мене да вършее из околните стърнища. Дърпам му юздите, моля му се да спре, а той не ме и чува даже. При един завой диканята се откъсна заедно с мене и отхвъркнахме в някакви трънаци, а той запраши нататък към село.

Като съберехме овършаното и нашите почваха да веят, аз му се мятах на гърба и отивах да го паса на Дългата ливада, в средата на която имаше трънлива круша. Там се събираха много пастирчета и за да им се похваля, щом пристигах, навеждах се и смущках коня да галопира чак до другия ѝ край. На връщане пак и т.н. Един ден, като го гоних така три-четири пъти из ливадата, конят вероятно си е рекъл: „Ей, хлапе, ти не ме оставяш да си почина и откъсна малко тревица, ама аз ще ти предам един урок, та да не ме мъчиш толкова.“ И както галопираше по края на ливадата, наведе глава, зави към средата и въпреки моите усилия да го отбия встрани, мушна се под крушата, клоните ѝ ме пернаха през лицето и аз отхвъркнах като треска зад него, цял ожулен, издраскан и със скъсана риза. Тази дисциплина, значи, можем да я наречем

„яздене с препятствия“.

Наскоро продадохме този кон и си купихме друг, черен и толкова кротък, че му се качвах, като стъпвах върху чупката на задния му крак. Наричахме го Арап и защото беше добър, не го оставях на мира. Един ден, като отивах да го паса, смушках го да бяга, а той, цял ден мъкнал пълна каруца с тор, потичва в един особен тръс, от който едва запазвам равновесие на голия му гръб. Не мога и да го спра, защото е без юзда, а само с едно въженце на врата. Тръска ме той, друса ме сякаш нарочно, докато се тръснах под корема му, главата ми се пребори с един камък и за кратко време изгубих представа за време и пространство. Като се ококорих, забелязах с ужас, че съм под него и задният му десен крак е точно над корема ми.

Добричкият ми, милият ми Арап беше го свил и стоеше на три крака. От време на време го спускаше леко и като ме докосваше, веднага го дигаше още по-високо.

Ако беше магаре или човек, освен дето щеше да стъпи на корема ми, но щеше да рита, да скача по мене, докато ме довърши.

Освен тези видове спорт, освен редовната борба играехме с топки от волски косми, мяхахме камък, обикаляхме черковния двор без щафета, прескачахме воденичната вада, поради което често се връщах у дома мокър до ушите, знаехме игрите „свинка“, „челик“, „папета“, „прескочикубила“ и пр., и пр.

Към този период трябва да отнесем и спортната стрелба с лък и прашка, подобна на тази, с която някога Давид улучил Голиата в сяпото око. Централно място в този спорт обаче заемаше дървеният пищов, собствено производство. Състоеше се от криво дръвце, едната част на което служеше за дръжка, а на другата имаше дълб, в който поставяхме гилза, здраво завързана с тел. В гилзата сипвахме барут, натъпквахме я с парцали, а понякога слагахме и дребни камъчета вместо сачми. До главичката на гилзата слагахме малко барут, който възпламенявахме с главня, и се получаваха ужасен гръм. Неудобството на това оръжие бе това, че често пъти стреляше и точно в обратна посока. В дясното ми рамо още личи белег от парче гилза и показалецът на дясната ми ръка зарасна накриво.

Истински, системно обаче започнах да спортувам, след като завърших в село основното си образование и се записах в

казанлъшката прогимназия. В началото на учебната година още бях приет в юношеската чета на гимнастическото дружество „Юнак“, в което членувах осем години. Там освен свободните упражнения и тия с тояжки, с гири и бухалки почнахме да се катерим по паралелки, лостове, халки и пр. Тогава за пръв път видях и футболна топка. Учителят ни, швейцарец, ни изведе веднъж на полето, подхвърли я и рече:

— Ритайте!

Ний това и чакахме. Без правила, рефери и свирки ритяхме я цял час и след това я не видяхме повече. Ако така я подхвърлял и на другите класове, сигурно в късо време са я скъсали.

В извънучилищното време „борбата продължаваше“. Живеех с другар от нашето село и като се вчепкахме на борба, ту той печели по точки, ту аз. В древна Гърция единият от борците, като тръшнел другия три пъти на земята, се е смятал за победител, а в наше време въпросът бе много усложнен. Тупна го аз, да речем, „залепа му плещите на тепиха“, а той не се признава за победен, защото имаше още едно правило — поваленият „трябваше“ да види небето. Добре, но той си затворил очите и не ще да го види. Сядам тогава на гръдния му кош, затискам с колена ръцете му да не мърдат и почвам да му отварям клепачите. Отворя дясното око — лявото се затвори, отворя лявото — дясното не ще да гледа и така, докато се разплаче и хазайката пристигне с точилката.

На другата вечер пък той почва да ми разтваря клепачите.

По това време научихме от гражданчетата как се ходи по ръце, „циганското колело“, бокс и доста неприлични думи.

Въпреки че от града до село имаше повече от 20 километра, често си ходехме в събота следобед и в неделя се връщахме с пълни торби продоволствие. При тия пътувания се усъвършенствувахме в спортна стрелба с камъни по изолаторите на телеграфните стълбове. Изучавахме и цирковия номер „балансиране“ върху парапета на железния мост на Тунджа, висок 20 метра, а един ден влязох на бас в дълбок и запустял кладенец. Въпреки че веднъж бях влизал в нашия да вадя кофата и баща ми ме беше превързал с въже през кръста, като се научил за новия ми подвиг, дойде специално в града и ме наби така непедagogично, че няколко дни не можех да стоя седнал.

През лятото на 1904 год. в пълна юнашка униформа участвахме в III юнашки събор в столицата. Той се проведе на игрище „Юнак“ и може би името си игрището получи тогава. Сега и него преименуваме.

След това постъпих в гимназията. Другар ми беше също такъв голям „юнак“ като мене, та още през есента си направихме лост, или „висилка“, в двора на хазайте. Понеже бяхме доста напреднали в тия уреди, учехме вече най-трудните упражнения — „смъртния скок“ и „слънцето“. За първото упражнение изнасяхме сламеника от моето легло, защото често вместо на краката аз падах на врата си и по седмица ходех с изкривена шия. При един опит пък да направя „слънце“ не можах да се превъртя на прави ръце, повърнах се назад и се плъснах по корем далеч от лоста, като изрових всичкия лук, който хазайката беше посадила.

Въпреки тия дребни произшествия и „слънцето“, и „смъртния скок“ бяха овладени до съвършенство, разбира се, за сметка на алгебрата и геометрията. Упражненията тогава бяха такива, че развиваха повече горната половина на тялото ни и се перчихме с широките си гърди и изпъкнали мускули на ръцете. Физкултурната наука още не беше свела поглед и към долната половина, както е сега.

Средното си образование продължих в София и понеже спортът ми беше станал навик и нужда, продължих членуването си в дружество „Юнак“, като упражненията правехме в салона на I мъжка гимназия и макар дошли от провинцията, не се давахме на софиянци. В празничен ден пък продължавахме свободната борба из околностите на столицата под командата на един по-голям другар.

По нашите села тогава на Великден се устройваха традиционни борби. В моето село инициаторът беше баща ми. Вземаше той един топ шарена басма от дюкяна и почти всичко мъжко поемаше край село на харманите. Най-напред излизаше селският „баш пехливанин“, поразходи се из „Алая“, поразтъпче се и ако няма кой да му излезе насреща, оттегля се и тогава започват двойките — първо най-силните, след това по-младите и накрая най-младите борци. Бях на 17–18 години, когато и аз полугол, излязох да се боря с един мой връстник. Той беше по-силен, а аз по-ловък и още в първата хватка му легнах и го прехвърлих с крак далече през мене и той се отказа

да продължава повече. На победителите баща ми отрязваше по едно парче за риза от тази басма. И аз бях удостоен с такава награда, но сестра ми я обсеби и си уши блуза, понеже била много шарена и по приличала за женска дреха. Вечерта у дома пристигна делегация от мои другари и връстници. Помолиха ме да ги запозная с разните хватки. Излязохме край селото пак и дълго време се боричкахме и им предавах моя опит. Към полунощ чак се прибрах у дома с гордото самочувствие на учител и треньор по свободна борба в село.

След това започнаха войни, погроми, болести, глад, фашизъм, революция, социализъм, неусетно пристигна старостта. Спорта обаче не изоставих. Запомнил съм някакво упражнение на йогите, едно от Луи Куне, нещо от системата на Мюлер, но и най-вече си служа с домашно-битовата система, състояща се в следното: сутрин рано изнасям две пълни кофи с въглища и една с дърва от зимника, изчистване, подклаждане и излъскване на печките, изтупване на одеялата, измитане стаята и двора. После копане, плевене и поливане из градината, донасяне от пазара пълна чанта с хляб и други колониални и кулинарни стоки, един път седмично изнасяне и внасяне голямото дървено корито за пране, пресяване въглища, цепене дърва и пр., и пр. Вечерно време против ниско кръвно налягане един-два часа „кокоша гимнастика“ в хоремага, после връщане, кратка, но енергична караница с жената, в която се включва упражнението „дълбоко дишане“, и край.

По тази изпитана вече система със „здрavo тяло и здрав дух“ мисля да дочакам края на спора за старо и ново изкуство и окончателното ликвидиране на култа към личността.

Първият урок

В учителската стая, подпрян на маса, отрупана с книга, стои само един учител. Познах го веднага, понеже беше брат ми. Цяла върволица от деца с майките си, с бащите си, а някои сами чакат ред да бъдат записани за ученици в първо отделение.

Понеже знае от по-рано колко и кои деца подлежат на обучение, брат ми изпълнява само една формалност. Извиква ги при себе си едно по едно, влиза в разговор с тях, колкото да свикват, запитва ги за имената им и ги отмята в приготвения списък.

Пристигнах и аз, обърсах си мокрите ръце в пояса, понадигнах си потурките и се наредих да чакам ред.

По-бързите майки и бащи изтласкваха другите назад и стиснали за ръце синовете или дъщерите си, бързаха да извършат тази формалност, колкото се може по-скоро.

— Нашия, учителе, наш Пенча пиши, че ми изкипя манджата на огнището — чу се дрезгавият глас на Мокра Иваница, която изтичваше пред себе си едно рошаво диваче. — Два пъти го пиши, та да не се забравя! И правете, чинете, час по-скоро да ги приберете, че да ми миряса главата.

— Защо? Не слуша ли?

— Слуша, много слуша, сладките и медени да го прислушат! По цял ден лови кокошки по двора с примка, скубе им перата и ги бодe по шапката си, да мяза на плашило.

— Нима? Тъй ли бе, Пенчо?

— Ами — обажда се дивачето, — тя лъже ба!

— Как тъй лъже? Майка може ли да лъже?

Пенчо дъвче края на някаква връв и мълчи.

— Не бива така да се говори за майка. Не бива. И кокошките не трябва да се скубят — съветва го брат ми.

— Че те не са наши ба!

— Ами кои са?

— Чинините Костовчини.

— А... Значи, чуждите само скубеш, а! Да се познават, значи, кои са ваши и кои — не. Лошо правиш, момчето ми, лошо! Я да ти оскубят на тебе косата, добре ли ще ти е?

Пенчо се пипа неволно по темето и наново загризва мократа връв.

— Той няма да прави вече така, чино Иванице, няма!
Пенчо е добро момче и сега — като стане ученик — все книжки ще чете и няма да закача ни кокошки, ни кучета. Ха сега кажи кой Пенчо си ти, кое си момче, та да те запишем.

— На татя ба!

— Знам, че си на татя, ама кой тати? Как се казва той!

— Наш тати ба!

Брат ми го оставя. Отбелязва нещо на книгата и поканва следващия.

Едно дребно, оперено, с нова ризка и червен пояс, пълен с орехи, момче се приближава до масата.

— Кое дете си ти? Как те викат?

Дребосъчето пристъпва още една крачка, опъва шия и високо, на един дъх, сякаш си го знае на вода, издекламирава:

— Мене ме викат на Димитра бабин Иванин момчето.

— Ха така! Браво! — казва брат ми, потупва го по рамото и добавя: — Ха иди играй сега, че утре по това време пак ела!

Малкият се изхлузва, стисва пояса с орехите и изхвърква като врабец из вратата.

— Този вашият юнак ли е, бай Трифоне? — обръща се брат ми към един с мустаци като миши опашки селянин.

— Той е, той е, даскале, нашият обесник е. Снощи майка му го окъпа като малко дете в коритото и го преоблече, ама нà, видиш ли го? Напипал варените тикви, плюскал, плескал се, та не мога да го позная, маскарата с маскара!

— Как те казват бе, момченце? Как ти е името?

— Никак ба!

— Никак ли? Е добре, тебе те казват? Никак, ами татко ти тогава?

Честолюбивият тиквоядец мълчи.

— Кажи бре, тъпанарино, кажи си името на учителя, че видиш ли шамара! — заканва се бащата. — У дома по цял ден плещиш като кречетало, а сега едно име не можеш да кажеш. Казвай де!

Нацапаната от тиква уста не се помръдва.

— Той ще каже, на мене ще каже — подхваща пак брат ми. — Тебе, значи, те казват Никак, а татко ти?

— И него никак ба! — отвърща упоритият хлапак, загледан в ръба на масата.

— Остави ми го ти, даскале, остави го ти на мене. Аз ще

го науча да приказва! Ей сега ще омекне тая корава кратуна, дето се е метнала на майчината си. Ела тук бе, келеш! Скоро!

И като го хваща за яката, баща му, без да даде възможност да се допрат краката му на пода, изнася го на двора и почва да го налага с шамари.

Атмосферата почва да се нагорещява. Иде мой ред, а аз хем уж не се плаша, хем нещо ме стяга за гърлото. Пристъпям плахо и си мисля: какво ли ще ме мъчи бащо и мене пък?

Той дига глава, усмихва се едва и веднага пак става сериозен:

— Ела по-наблизо!

Приближавам се и сърцето ми тупа, тупа.

— Как се казваш! — пита строго той.

Аз мълча и го гледам учудено.

Защо ли ме пита? Не знае ли? Подиграва ли се? Нали ми е брат? Нали живеем в една къща?

— Казвай, казвай, че бързам!

Аз пак мълча. Очите ми почват да влажнеят.

Брат ми губи търпение, надига се от стола и повтаря порязко:

— Как ти е името?

— Кажи бе, кажи, бащо ти те пита — шушнат ми отстрани. — Кажи, че ще ти откъсне ухото!

— Няма да кажа! — отсичам изведнъж аз.

— Ще кажеш, ще кажеш, защото иначе няма да те запиша ученик и ще ходиш да пасеш патките — започва по-кратко брат ми.

„Ех, голяма работа — мисля си, — с това ще ме плашиш.“ Но долната ми устна трепери и се готви за плач.

— Хайде, казвай, че виж колко много чакат още.

— Няма да кажа!

— Защо няма да кажеш?

— Защото... защото... ти знаеш ба — изхълцвам аз и се хуквам към двора.

Като излязох отвън, видях мама, че пере на реката, дожаля ми още повече и надух свободно гайдата, та дано ме чуе. Реката обаче шуми и тя буха ли, буха с бухалката и не поглежда.

Хванах се с две ръце през корема и като си пуснах най-горния регистър, надскочих петолинието с цял чуперек.

Майка ми се сепна, изправи се и като ме забеляза,
провикна се:

— Какво ти е бре, майка? Какво ти е бре, сине? Падна ли?
Удари ли те някой?...

Аз пицця като приклещен.

Мама прецапва реката, тича към мене и вика още по-
силно:

— Герге бе! Гергее! Защо реве детето бе? Какво му е
станало?

Брат ми се показва през прозореца, смее се и дума:

— Нищо му няма, нищо! Урока си не знаеше само! Първия
урок си не беше научил, затова плаче!

На учение в Стара Загора

Като завърших прогимназиалното си образование в Казанлъжското педагогическо училище през 1904 година, изпратиха ме да продължа в Старозагорската гимназия „Иван Вазов“, защото тогава педагогисти не приемаха в университета. С още един другар се настанихме в квартира на сегашната улица „Раковски“ 118. Тази малка къщурка, която може да се натовари на едно ремарке, още е жива и здрава. Състоеше се от две стаи и една кухничка, колкото кафез. В едната живеехме ний и за по-право влизахме през прозореца, в кухничката — хазаите, а в другата — двете им дъщери. Сега от запад са прилепили нещо като кокошарник, а от източната страна, където прекарваше старините си магарето на хазаина, направили още една стаичка. Хазаинът ни, дребен, кротък човечец с потури, се казваше дядо Петър, но понеже в учебниците ни имаше нещо писано за Базиликата на свети Петра в Рим, ний си го кръстихме „Базиликата“ и така си го наричахме. В празничен ден, като си облечеше нова риза, слагаше и висок черен калпак, за който с особена гордост казваше:

— Това не е какъв да е калпак, а скъпа работа, то е направен от материя...

Жена му, баба Замба, пък носеше шалвари и вечно залепена на долната устна цигара. Тогава най-простият тютюн се продаваше на пакети и бай Петър, като купеше един, разрязваше го на две половини, разделяше цигарените книжки по равно и си живееха щастливо. В кухничката, освен двамката квартируваха и цели дружини дървеници, които обаче не помрачаваха щастието им.

Веднъж в училище нарисувах теменуга, поставена в чашка. Когато баба Замба я видя, извика удивена:

— Въх, боже, същинска, само дето не мирише.

Срещу нашата квартирка беше дядовата Вельова воденица и водата течеше надолу край пепинирата, край сегашната пожарна служба и по-нататък. В къщата до воденицата разправяха, че някога живял поетът Кирил Христов и стопаните му били роднини. На север от нас имаше само още три къщи, а оттам, додето улицата се пресече със сегашната „Стоян Златев“, се простираха зеленчукови градини. Махалата Алтън

топ обаче си съществуваше. Тази квартира беше предпочетена от родителите ни, понеже беше близко до казанлъшкото шосе, та по-лесно да ни намират нашенците, когато идват в Заара.

Тъй като и двамата бяхме членове на гимнастическото дружество „Юнак“ в Казанлък, записахме се и тук и решихме да си построим лост, или висилка, както тогава се наричаше този уред. Едната греда откраднахме, а другата и желязото купихме. Щом го построихме, започнахме да учим най-трудните упражнения — „слънцето“ и „смъртния скок“. Понеже бяха опасни, постилахме под лоста сламеника от леглото, та да падаме на меко, но въпреки това аз по цели седмици ходех с изкривен врат. При един опит на „слънцето“ (въртене на прави ръце) не можах да се превъртя, върнах се обратно, не се удържах и паднах далече от сламеника, в лехата, дето баба Замба си беше посяла лук, и изрових всичкия ѝ арпаджик. Дълго време след това ходех с обелен нос и разранени лакти.

Вторият ми любим предмет беше рисуването, може би защото нямаше нищо да се чете по него, нито да се пишат домашни. Преподаваше ни Васил Маринов, на когото бързо станах любимец дотолкова, че в час ми позволяваше каквото си искам да рисувам. Веднага след рисуване имахме история и които от другарите ми не си беше научил урока, поставях го да чете и го рисувах. Маринов ме води и у тях да разглеждам картините му и ми внуши, че непременно трябва да следвам живопис. Побърка ме този добър човек, вманиачи ме, навирих нос и макар че дотогава бях добър ученик, зарязах всички останали предмети и считах за голямо геройство, като ме дигнат на урок, и да го знам, да кажа:

— Не съм готов.

— Че защо не си готов?

— Защото ще ставам художник.

Учителят ми по математика Христо Ангелов ми думаше тогава:

— Художник, художник, но без общо образование, без всички тези предмети, които се изучават тук, мъчно се става художник.

Но где тогава такива уши да слушат. По ученическата ми книжка все по-често почнаха да цъфтят двойка след двойка. Настояникът ми, гостилничарят Иван Шопа, неграмотен от рождение, хич не се вълнуваше от това. Като му занеса

книжката да я подпише, ще рече:

— Казвай, казвай на кое място да се подпиша, че ще ми прегори манджата — и като завърти два-три асировавилонски знака вместо подпис на посоченото място, смяташе, че си е преизпълнил плана на срока.

Благодарение на тия грижи за моето бъдеще на края на годината успях да занеса на родителите си нанизани като броеница девет двойки и бих всички дотогавашни рекорди по слаб успех. Девет двойки, една тройка по химия и две тлъсти шестци по рисуване и гимнастика.

Имах наклонност и към музиката, но непредвидени обстоятелства ми попречиха да се проявя. По онова време, преди филоксерата, Стара Загора имаше толкова много вино, че ако го пуснеха, можеше да залее цялата ова чак до Марица. Но заралии не го пущаха, а си го пиеха с голямо усърдие, особено в празнични дни. Събираха се големи компании по домове, по поляните извън града, под сенките на Бедечка, по баните и гуляеха казашки. По цели нощи из улиците на града се чуваше песента:

Заралии все пиянци, думай де...

В квартирата на наш съученик попаднах в такава компания, която развеселяваше един известен певец и изкусен майстор на мандолина. Той така свиреше, че ме подлуди и пожелах и аз да си купя.

— Да ти продам моята — каза той.

Съгласих се веднага. И след веселбата я купих. Обаче стоя у мене само десетина дена. Едва бях научил песента „Карамфилчето, трандафилчето, тиллидосано, варакосано“, и той дойде да я вземе за един ден. Поканен бил да свири на някоя компания. Дадох му я и повече не я видях. Когато го потърсих някъде из „Акарджа“ и си я поисках, той ми завъртя една плесница и прекъсна музикалното ми образование. Оплаках се и на полицията, но нищо не помогна. Разочарован от обществения строй, в който пред очите на властта се крадат мандолини и се удрят плесници, аз станах социалист, като хабер си нямах, че били два вида — тесни и широки. С двама по-възрастни другари от Павел баня от задния двор през един

прозорец влизахме нелегално в клуба на широките, който беше малко по-на изток от сегашната сграда на БНБ. Още от първите посещения главите ни се замаяха от ораторското изкуство на адвоката Цоньо Бръшлянов — висок, красив човек, с рошава коса, с брада и максимгоркиевска риза, препасана през кръста с шнур.

Освен с красноречие той в съботните вечеринки ни очароваше с чудни руски романи и стари наши песни. Една вечер пък излязох на концертно рисуване в другия им клуб, който беше близо до църквата „Свети Никола“.

Голямо разочарование преживях обаче, когато след няколко години научих, че нашият кумир Цоньо Бръшлянов зарязал социализма и станал окръжен управител в Плевен. Почнах да не вярвам пак ни на дълги коси, ни на бради, ни на ризи а-ла Максим Горки.

Все от същото време датират и първите ми сърдечни вълнения. Между гимназията и гостилницата на моя настойник Иван Шопа живееше едно приказно създание. Два пъти на ден минавах край прозореца, усмихвах се, тя ми се усмихваше и... толкоз. Така се усмихвахме цяла година, без да се запознаем и без дума да си речем. Веднъж само я сварих в книжарницата на Мильо Касабов — бащата на Гео — и тъй си замръзнах до вратата. Тя се изчерви до ушите, наведе глава и изхвъркна веднага навън. Стар приятел ми каза, че още била жива, но не смея да я срещна, да не би да се уплашим един от друг.

В горните класове на гимназията се открояваше разкрачената фигура на Стоян Омарчевски, който през земеделския режим стана министър на просветата, куцийт „поет“ Христо Доброволски, който си беше измислил космическия псевдоним Сумрак Надзвездин, писателят Георги Илиев, който още като гимназист издаде малка сбирка стихове, а една година след нас крачеше Иван Хаджихристов.

Освен учителя си по рисуване Маринов и по математика Ангелов спомням си много културния историк Лотев, Черноколев, химика Бурмев, на когото нарисувах за кабинета Фарадей и ми се наплати с тройката, и Фратьо Илиев, комуто дължа и до днес грешките по български.

Един ден дойде на ревизия в класа ни директорът Козарев — сух, очилат, с тясна брадичка. Стори ми се много интересен и дори учителят предаваше новия урок, аз му направих скица.

Другарят зад мене я видял, грабна я и тръгна тя от чин на чин. Забелязал това, директорът стана и я взе веднага. Погледна я, сложи я в джеба си и рече строго:

— Художникът, който я е нарисувал, да дойде през междучасието в дирекцията.

— Сега я оцапах — рекох си — ще бъде чудо, ако не ме изключи веднага.

Блед и разтреперан, явих се при него и го сварих как разглежда рисунката леко усмихнат.

— Добра е — казва, — прилича на мене, но я ми кажи какво запомни от преподадения урок. Нищо, нали? Даа — съвсем нищо.

След това ми прочете едно конско евангелие и този инак строг човек не ме наказва.

Така неусетно изтече годината 1906, свих си чергите на вързоп, заключих сандъчето с книгите и с малко знания, много двойки и с развалено поведение, но със самочувствието на бъдещ художник се качих на една сахранска каруца на път за село, където вярвам да се сещате какво ме очакваше.

Сламеникът, изтърбушен от скачане и падане по него, подарих на бай Петровото магаре, защото сламата му се беше превърнала на плява.

Из моите спомени

В град Казанлък се установих като учител в педагогическото училище през 1920 г. и оттогава започна членуването ми в читалище „Искра“. За член в управата му бях избран през 1926 г., та и досега. По онова време не беше лесно да се влезе в тази управа, трябваше доказателство, че милееш за това дело, че си работил и работиш за него. Шест години преди това аз бях редовният изпълнител на „концертно рисуване“ по вечеринките, лепях мустаци и бради на любителите артисти, рисувах декори, сътрудничих във вестника и помагах в музея.

Читалище „Искра“ тогава се управляваше по строги неписани закони. Който от настоятелите занемареше работата си, на края на годината автоматически излизаше от настоятелството. А работата не беше лесна, защото освен многобройните отдели имахме читалищно кино и съвсем малък платен персонал, та често пъти, освен редовното седмично дежурство изпълнявахме портиерска, разпоредителска длъжност, ставахме понякога и билетопродавачи даже.

Спомням си, че играхме в село Мъглиж „На дъното“ от Горки, театрото продължи до късно след полунощ и част от публиката задряма.

Немалка грижа ни създаде по-късно и министър Йоцов с наредбата да изхвърлим из библиотеките всички книги със социалистическо съдържание и да лишим от членство евреите. Ние обаче извадихме само фишовете на тези книги, евреите водехме на отделен списък и така изпълнихме заповедта.

Особено тежко беше положението през 1944 година, когато на път за Румъния често прелетяха над града ни американски бомбардировачи и всеки час очаквах нападение. Обявили сме дневно кино, публиката напълнила салона, изведнъж ревнат сирените и всички хукват към скривалищата. Вечерта пак тревога, на другия ден пак. Най-после решихме да прекратим спектаклите и да евакуираме апаратите, музея, библиотеката и всичко по-ценно.

През есента на 1944 г. народната власт ме завари председател на читалището и директор на музея. Един ден заповядаха да свикаме извънредно събрание, бламираха ни и

избраха ново настоятелство, в което бях избран пак и аз. Същото се случи и във върховния читалищен съвет. Задълженията ми обаче не намаляха, а се увеличиха още повече. В стария ми бележник през 1948 г. съм отбелязал:

„Наближава годишнината от смъртта на Левски и постоянно прииждат при мене посетители:

— Моля ти се, нарисуй ми за стенвестника един Левски, напиши ми кратка статийка за Левски, ха надраскай и заглавието, че хубави ги правиш.

Досега съм нарисувал Левски седем пъти и четири статии съм написал, а са се задали «Ден на жената», «Ден на Червената армия» — дръж се, Митре!“

Вечерта се прибирам вкъщи и заварвам балдъза си:

— На моето първолаче Руменчо учителката поръчала да направи стенлист за Левски, а то, горкото, гризе молива и не знае как да го направи.

— Не знае, разбира се, но учителката знае кой ще му помогне, затова му възлага тази непосилна задача.

Надрасках набързо за осми път един Левски, който всъщност беше някакъв далечен негов братовчед, и я изпратих.

С дата 28 април съм отбелязал:

„Рисувам първомайски портрети и плакати.

Предадох портретите на Ленин и Г. Димитров, два по-малки на ударници, написах два лозунга за «Топливо», един стенлист за читалището и един за женското дружество.“

А с дата 20 февруари 1949 г. съм изброил длъжностите, които съм изпълнявал през изтеклата година: „Директор на музея, уредник, екскурзовод и билетопродавач. За уплътняване на времето имам парцал за почистване витрините. Председател съм на читалището и на околийския читалищен съвет, но цялата работа върша сам. Общински съветник съм, член съм на комисията по благоустройството и тази за социални грижи. Член съм на библиотечната комисия, на литкръжока и на комитета за мир. Членувам в управата на Върховния читалищен съвет, председател съм на колектива на художниците в града, но вода и протоколната книга. Постоянен

член съм на журито по прегледите на художествената самодейност. Редовен експерт съм в съда по фалшиви документи и т.н., и т.н.“

Затова, косато някой ми каже, че съм бил общественик, аз отговарям:

— Общественик... да, но може да се каже и „въобщественик“.

Трудности, разбира се, имаше много. И бомба ни хвърлиха фашистите пред вратите на читалището, за да попречат на нашите спектакли, и сълзливи газове пущаха в салона и опити правеха да вземат управата в ръцете си. Пожар ни унищожил сцената, та трябвало да изнесем на улицата и музея, и библиотеката и що усилия бяха необходими, докато построим нова.

В читалището аз разширих кръгозора си, обогатих душата си, научих да сглобявам мислите си, свикнах на полезен колективен труд и сега, когато обръщам поглед назад, и виждам колко много, много съм получил от него и още колко много, много му оставам задължен.

Прелестите на столицата

Писмо от провинцията

Ти ми се чудеше и сърдеше, че не мога да понасям живота на столицата и бързам да си отида. Ако би могъл по някакъв начин да надникнеш и ме видиш в каква съм обстановка, би си обяснил всичко изведнъж. Поезия, драги Никодиме, наситена поезия е тук, ти казвам! Колкото и да е трудно за тебе, нещастния обитател на кооперативния каршер от шестия етаж, но ще се помъчиш да си представиш една малка спретната къщичка с дворче, заградено с дъски, по които са полазили тъмни бръшляни, повой и зелени кратуни колкото главата ти висят на тях, като полилеи. До самите дъски храсти от малини, а пред тях високи двуметрови илдъзи, зокуми, латинки, босилек, здравец, магданоз, копър и няколко корена с едри като юмруци узрели червени домати. В средата на двора дюля, а под дюлята — наша скромност по риза с възпретнати крачоли и боси крака, потопени блажено в леген със студена вода. До мене чешма шурти, до нея корито, а в коритото две големи черни любеници и стъкло с мастика, треперещи от студ. От едната ми страна Радка — любимата ми котка, а от другата — гащат като бай Георги петел пристъпя важно и самоуверено. Наоколо „шир, безбрежност, тишина и безмятежност“, както се изразява стихотворението. Няма ни свирка, ни звънци, ни камиони, ни трамваи, ни пожарни сирени, ни коне стражарски, ни нагайки... Тишина, спокойствие и туйто! А то на какво прилича там в столицата? — Лудница! Двадесет дена поседях само и двадесет пъти животът ми висеше на косъм. Ами че там всеки момент човек може да се спомине в разцвета на своята младост и да остави близките си в неутешима печал, както пишат некролозите. Разхождам се, представи си, един ден по „Царя“ бавно, кротко и с необходимата в случая важност и изведнъж до италианската легация запрепусаха стражари, заплюяха камшици — едва успях да се оттегля в безпорядък до Градската градина. Питам един случаен минавач: какво има бе, чичо, та ме гонят така? „Противофашистка демонстрация, кай, по случай идването на италианските моряци.“ Хабер си нямам! Дорде ми разправя човекът, ето откъм „Балкан“ се зададоха пак стражари, пак бягане — едва сварих да се добарам до хотела. На другия ден, тъкмо излизам, пак полиция, пак

гонитба, пак паническо отстъпление, само че сега не улучих хотела, а банята. Питам теляка каква е тая работа и защо пак ме преследват, а той: „Западните покрайнини“, каже, искат да манифестират, а полицията не позволява. „Ами аз като съм от източните покрайнини, защо ме натикаха в банята без време?“ Нищо не ми отговори, само ми насапуни очите и устата и аз млъкнах. След два-три дена една сутрин рано чета си вестника в Градската градина, че като се развъртяха едни бастони, заплюяха парабели, едва можах да се натопа в шадравана. Питам пак ужасен и мокър: „Каква е тази канонада бе, джанъм?“ „Новоселски, каже, и Пенчо Маджаров си оспорват първенството.“ „А бе не ги познавам тези хора, разберете най-после и ме оставете на спокойствие.“ Никой те и не слуша даже. Други път си вървя, както всякога, тихо по „Дондуков“, зяпам по фирмите като истински провинциалист и се заплесвам по тънките женски съблека, изведнъж пак паника, пак гонитба и догде се разбере, една нагайка се стовари по врата ми. „Ами това пък отгде ми дойде?“ — питам пак. „Това, каже, е парализиране акцията на съюза на „Сините блузи“.“ Гледам си блузата — кремава, гледам си акциите — мирни и тихи, само вратът ми дава признаци на парализиране, но все още нещо не мога да разбера. Тази работа така няма да върви, си рекох на другия ден, ами да взема да изляза вън от града, та дано намеря мир и тишина. Купих си малко сирене, хляб и два домата и хайде от Борисовата градина до семинарията. Тъкмо си постлах вестник и разположих продуктите си от първа необходимост, и хоп: „Горе ръце те!“ Допрял, майчина му син полицейски, пищов до гърдите ми, а с другата ръка бърка из джебовете. „Какво е това чудо, възмущавам се аз, най-после няма ли да оставите един мирен гражданин на България да си изяде спокойно доматите?“ „Претърсване на градината, дума, от съмнителни личности“ — козирува и отминава като нищо. Уж претърсва градината, а бърника из джебовете ми, че как мога да разбера аз тая работа бе, бай Никодиме? Как мога аз, бедният, неосведоменият, да свикна с всичките тия ваши порядки и да обикна столицата ни? И да беше само това поне! Веднъж на път към игрището един рекорден мотоциклет отне значителна част от задния анфас на панталона ми; друг път се оцапах с боя от новите парапети пред „Феникс“, трети път... няма какво да ти ги изброявам. После какъв е този ваш

софийски навик: „дай 100 лв. в заем до утре, дай 200 лв. до довечера“... че и у нас си има тия работи, но чак дотам не отиваме. У нас има скромност и съобразяване с изключителните условия на момента, тъй да се каже, и почват от 5 лв. в заем, в краен случай ще стигнат до 50 лв. Че как иначе може да издържи повече време един човек като мене на такива големи и непредвидени суми.

Та ти се чудеше, че не съм могъл да понасям хубавата ни столица. Недей се чуди, а ела, ела ми на гости, да ти приготвя аз тебе мезе за мастика, та да си изядеш пръстите. С цариградски зехтин ще го поля, а не с вашето нещастно софийско олио. И копър ще му накъсам отгоре, пресен-пресен, от градината избран.

— Ти само ела!

Твой: Чанга-Чунга

Как се случи

Литературните ми прегрешения започнаха още от млади години. Като ученик в тогавашното „Рисувално училище“ бях изподраскал в салона параваните с карикатури на другари и преподаватели. Видял ги Никола Пулиев, карикатурист от хумористичното списание „Барабан“, и ме покани за сътрудник. Това беше през 1908 година и аз съм бил осемнадесетгодишен. Този вестник се издаваше от стопанин на печатница, който го пробутваше между другите поръчки, и понеже се харчеше доста, всяка събота плащаше на сътрудниците малки хонорари. Аз в началото не отивах в редакцията, а давах карикатурите си лично на Пулиев, тогава студент в последния курс на същото училище, и без да зная, той получавал отредените за мене левчета и се почерпвал с тях за мое здраве. Поради това и за други провинения издателят го уволни и аз станах негов заместник. Сътрудниците бяха доста и все едни дългокоси, мустакати, брадати. Като им гледах брадите и сравнявах с това, което печатаха, си думях:

— Че и аз бих могъл да пиша такива лоши стихове — и започнах, като между получените с пощата купища писма пробутвах в един плик и моите творения. Първите се посрещнаха много добре и редакторът, който, без да знае, че всеки ден съм при него, ме насърчи в отдел „Поща“ и ме покани да продължавам в тоя дух. По едно време забелязаха, че на пликовете ми няма ни марка, ни печат, усъмниха се, че това е близък, вътрешен човек, и ме откриха. Оттогава аз вече станах редакционна необходимост и ми се определи 60 лева месечна заплата. Така с момчешки нескопосани карикатури и сакати стихоплетия аз измъчвах доста време читателите. Балканската война обаче и след нея Първата европейска между другото извършиха едно добро дело — отклониха ме и ме освободиха от тия младежки прегрешения.

Завърших след това Художествената академия, станах учител в провинцията, одаскалих се, ожених се, почнах да развъждам кокошки, да правя туршии и така се изминаха, кажи-речи, двадесет години. Към 1932–1933 година културата и просветата у нас бяха взели такива огромни размери, такова свръхпроизводство на интелигенция се бе натрупало, че излезе закон за учителските двойки — двама души от едно семейство

не могат да бъдат учители. Помислихме с жената, посъветвахме се и решихме, че аз като мъж по-лесно бих си намерил някаква работа, следователно мене да съкратят.

Простих се с учителството, но какво да захвана и как е се оставя жена да ме храни. Да развия птицевъдната си ферма, състояща се от три кокошки и един петел, трябва голям двор, помещения, да стана коминочистач, вие ми се свят, щом се кача нависоко, да отворя будка и продавам клечки за зъби, сапунчета, гребенчета и фуркети, нужен е капитал — това ли, онова ли, пак се залових за писателство. Не трябва ни двор, ни помещения, не трябва ни капитал — топ листове, подострен молив и баста!

После разбрах, че и коминочистач да станеш, и писател да станеш, пак ще ти се вие свят, щом те качат на високо.

Аз всъщност и такъв нямаше да стана, ако не беше дошла на помощ една сляпа случайност. По това време в „Зора“ излизаше с „Весела страница“, която се списваше от Райко Алексиев. И той като повечето мъже извършил глупост, оженил се и предприел сватбено пътешествие. Събрали се в редакцията тогава, мислили кой го замести и един се сетил за мене.

— Едно време, рекъл, той и рисуваше, и пишеше, но се забута някъде из провинцията. Нека го потърсим.

Един ден получавам телеграма, а след това дълго писмо и нали бях без работа, отидох, хванаха ме наздраво и започнаха пак старите прегрешения.

Първите си писания подписвах най-различно, някои само с една буква даже, а други никакви.

— Не може така — казал редакторът — трябва да има едно постоянно име или псевдоним. Подписвай се постарому — Чудомир.

Аз се дърпах, не исках, най-после се съгласихме само с Чуд, а когато си харесам нещо, тогава ще сложа цялото си име. И понеже си живееш в провинцията и оттам пращаш материалите, той почна да ме подписва с цялото име, но аз не се помирих и почнах да се крия под псевдонима Дели Димо, та балдъза ми, гимназиална учителка в София, един път ми рече:

— Ти ги пишеш, Чудомире, пишеш ги, ама има един Дели Димо, от тебе по-добре ги докарва.

— Да, казам, по майстор излезе магарето му с магаре.

Малко по-късно, при едно отиване в столицата, ме срещна

покойният писател Симеон Андреев и отдалече още се развива:

— Кога дойде бе, кога пристигна? В кой си хотел? Знаеш ли откога питам за тебе?

— Защо ли съм ти потрябвал толкова, казвам.

— Директорът на издателство „Хемус“ е поръчал на всички познати, щом дойдеш в София, веднага да му се обадим.

Казах му на кой съм хотел и още същия ден той довтаса при мене засмян до ушите, любезен и като ме тупаше по рамото, започна направо:

— Да ти издадем едно томче, а?

— Ха, наредихме я, сега пък томче.

— Не се дърпай, казва, аз познавам тази работа, имам опит и т.н.

— Не искам! Не бива! Работите ми не са още за отделна книга.

— Слушай мене, казва, не бой се. Ще видиш, ще се увериш, само се съгласи и по-нататък няма да имаш никаква грижа. Аз така и така, така и така...

На края ми каза, че ще получа хонорар една такава сума, каквато дотогава не бях сънувал. Щом чух това, наново ми се зави свят, изгубих преценка за нещата и се съгласих.

Така се появи на бял свят първата ми книга „Не съм от тях“.

Болестта писателство

От болестта писателство се заразих за пръв път през време на студентството и боледувах, докато завърших. След около тридесет години наново ме сгази, измъчва ме още шест-седем и пак ме остави. Оттогава ето вече двадесет години не ме е хващала здравата. Болестта ми е хроническа с дълги периоди, поради което за седемдесет години едва можах да стигна до фейлетона и късия хумористичен разказ. За да напиша солидна литературна творба, ще ми са нужни, значи, най-малко още седемдесет години.

Това, разбира се, няма да стане и толкова по-добре, защото, право да ви кажа, хуморът освен че е много трудна, но и много главоболна и неприятна работа. Въпреки че не съм го измислил сам, първата ми неприятност дойде от псевдонима. Като чула, че другарите ме кръстили Чудомир, мама се развика:

— Какъв прякор са ти измислили бре, сине? Нямах ли си кръщелно име? В нашия род никой няма прякор, само ти, че скарай им се на тия калпазани, дето ти думат тъй!

След това ми се разсърди бай Дечо Порът, на когото само името бях използвал за разказа „Ревни, Марко“. Пристигам един ден в село и гледам: пред кръчмата насядали няколко старци, между които и Порът. Всички ме здрависват, само той сумти, рови с бастуна си и не ме поглежда.

— Какво има, бай Дечо, защо си ми сърдит?

— Какво ли? Аз ще ти кажа какво, като те подхвана с патерицата. Ей тук са най-почетните хора на селото, кажи пред тях кога съм бил кмет и кога съм арестувал на Дянка магарето, кажи де!

Иван Станчов пък бил писан свидетел по горско дело между нашето село и едно съседно. Из пътя към гората председателят на окръжния съд разговарял с него и между другото му рекъл:

— Дядо Иване бе, вашето село такова малко и забутано, а я какви хора ражда.

— Какви? Хора като хора.

— Ами Чудомир например.

— Чудомир ли? Хич да го не беше раждало. Направи ни резил и маскара из цяла България.

Разказът „Навици“ пък излезе от печат случайно срещу измисления тогава ден за „християнизирание на младежта“. Почувствували го като провокация, надигат се всичките попове от града начело с архиерейския наместник и отиват да се оплакват от мене пред околийския управител. Извика ме той, изгледа ме под вежди и ми рече:

— Опичай си ума, че работата е сериозна. Приготвили са и писмо до Синода и искат да бъдеш отлъчен от църквата.

Не се мина много, излезе разказът „Погребение“. Тогава пък управителният съвет на запасните подофицери се свика на извънредно заседание и ме направили на пух и прах. Написали и остра дописка до съюзния си вестник и ме обрисували като най-неблагонадежден елемент в околията.

От организацията на запасните офицери получих „мъмрене с предупреждение“ за разказа „Отчет“.

След това си развалих отношенията с дружеството на овошарите заради разказа „Караджейка“. Напразно ги уверявах, че случаят не се отнася до тях.

— Не е вярно, казва председателят, защото там си цитирал буквално един член от нашия устав. И две градини имаме изсечени.

Жените в града пък какво не измислиха за мене и как не ме очерниха заради клюкарката от разказа „Не съм от тях“. Минех ли край тях, събрани пред някоя порта обаче, веднага млъкваха, но щом отминех, чувах как съскат като усойници зад гърба ми.

Един ден дойде при мене съгражданин и ме помоли да „нацапам“ майка му във вестника, защото не искала да му припише къщата. Не пожелах да я нацапам и той ми се разсърди.

Друг пък ме убеждава с часове да „наплескам“ във вестника съседа му, защото прасето му квичало по цяла нощ и не му давало да спи. Не го наплесках и той се разсърди.

Трети пък настояваше да „натрия носовете“ на учителите от гимназията, че лошо възпитавали и не се грижели за учениците. Двама от тях брусали ореха му в нивата край града. Не им натрих носовете и той почна да ме гледа накриво.

Служещите в общинското управление пък, за да си направят шега с архиваря, подплашили го, че съм бил написал цял фейлетон за него. Оттогава, има двадесет и пет години,

този човек ми е сърдит и не ме поздравява. А бяхме съученици, другари и важното е, че не съм помислял даже да пиша нещо за него.

Понеже книгите ми се търсеха и често преиздаваха, почнаха да негодуват и някои писатели.

— Брей, Чудомире, ти задръсти книжния пазар бе — ми рече един наш белетрист.

— Бъди спокоен, му отговорих, трето качество цигари най-много се харчат, а твоите книги са екстра, затова по-слабо вървят.

Много, много неприятности и главоболия ми донесоха тия мои писания, много горчивини и още тогава се запитвах градивен ли е моят хумор и върши ли полезна работа, или е пакостен и разрушителен, но не намирах друг отговор освен този: за незасегнатия читател е полезен и градивен, а за засегнатия е вреден и разрушителен. И се питах още след колко столетки ний ще свикнем да търпим и понасяме каквато и да е критика, шега и закачка.

Неотдавна във в. „Крокодил“ срещнах карикатура, която представляваше човек с отчаян израз, седнал, хванал се с две ръце за главата и се чуди къде да се дене. До него друг, прав, а зад тях през отворената врата се вижда салон с публика. Първият човек го пита:

— Какво ти е бе? Какво става с тебе, да не са те критикували на събранието?

— Не, казва отчаяният, не, аз критикувах, а аз!

Лоша работа, неблагодарна професия — едни казват: пиши, пиши! Защо не пишеш? Толкова много сюжети има, а ти мълчиш, спотайваш се. Пиши, бичувай, осмивий, помагай да лекуваме нередностите! А други клатят глави и ръмжат:

— Ти ще пишеш, ще пишеш, ама знам ли после!...

Не стигат всички тия неприятности и главоболия, но за моя голяма изненада явиха се няколко съавтори. Единият е занаятчия. Запитах го веднъж за някакви подробности от неговата професия, които после използвах във фейлетон. Оттогава той наляво и надясно почна да ме хвали:

— А, Чудомир ли? Ако не съм аз да му разправявам тия истории, нищо не може написа.

Другият пък сам ми послужи за герой на разказ и оттогава се почувствувал също мой съдружник.

Ако беше само един, щях някак да се разправа, но понеже са двама, оставих ги сами да си поделят славата.

Много неприятности ми създадоха и артистите изпълнители, да са живи и здрави. Те пък тъй оглупяваха моите герои, тъй ги изкълчваха и разлигавяха, че се питах: аз ли съм писал тия неща, или те.

За критиците какво да кажа. Има една народна мъдрост. „Когато режеш на кучето си опашката на публично място, едни ще кажат, че късо я режеш, а други — че дълго я режеш“. Имаше и такива, които рекоха, че добре съм я отрязал, аз обаче смятам, че не е трябвало да режа на публично място никакви опашки, но това между нас да си остане.

Независимо от всичко свикнал да гледа на живота през онова прозорче, от което се виждат само грешките и недостатъците, струва ми се, полека-лека хумористът почва да става черноглед — нищо положително да не вижда, нищо да не харесва.

В нашия град познавам един такъв. Когато се строеше пътят през Хаинбоаз, този склерозиращ като мене гражданин мърмореше:

— Хм, с вчерашни хлапета Балкана ще ми разбиват. Глупости! Небъдна работа!

Пътят обаче, широк, павиран, удобен и красив, бе направен предсрочно.

Като видял как същите бригадири дращят с кирките гранитните брегове на Тунджа при село Копринка, пак мърмореше:

— Хм, и тук язовир няма да стане, че кой каквото ще да ми разправа.

Язовирът обаче стана и той често ходи там на разходка и си донася по някой тлъст шаран оттам.

Същият надвечер обича да сяда в градинката пред читалището. Допреди няколко месеца тя се осветяваше само от една-две лампи и по стъмените пейки често присядаха влюбени двойки. Тогава той мърмореше:

— Каква е тази власт, какъв е този градски съвет бе, джанъм? На какво прилича това? Градина ли е, или не знам какво. Толкова ли нямат средства да поставят още няколко лампи?

Не се мина много, и поставиха осем големи лампиона, та

светна навред. Същият отново замърмори:

— Каква е тази власт бе, джанъм, какъв е този градски съвет, дето пилее така електричеството? За какво им са толкова лампи, градинско увеселение ли ще правят всяка вечер? Няма ли кой да им дръпне ушите на тия хора бе, няма ли по-горна власт?

Та дотегнаха ми вече неприятности и главоболия, не ми се ще и да заприличам на този наш съгражданин, не ми се пише хумор.

Утешители

Боледувах от грип и ми излезе една пъпка на устната. Пъпка като пъпка, на кого не е излизала след простуда и не е изчезвала след ден-два. Моята обаче изглежда, че се почувствува добре на устната ми, разположи се и застоя доста там. Не мога, значи, ни да се усмихна, ни да се прозина, нито да целуна някого, примерно казано. Не мога и по-голяма хапка да хапна даже, а без тия елементарни човешки щения и нужди живее ли се? Има ли смисъл?

Реших да се посъветвам с лекар, и то не какъв да е, а столичен. Пристигнах един ден, явих се при прочут професор, прие ме човекът, поогледа ме, поопипа ме и рече:

— Дребна работа! Сега имаме съвещание, но елате утре по това време и ще ви излекуваме. Бъдете спокоен, не е страшно, ще мине.

Знаех си аз, че лекарите най-добре лекуват с успокояване и никога не казват истината на пациента, ако положението е сериозно. Но и аз като всички се поуспокоих и реших да се почерпя с кока-кола, защото това вносно питие я пристигне някога в провинцията, я не. В кафенето, където се отбивам обикновено, кога дойда в столицата, заварих няколко приятели.

— Охоо, добре дошъл! Добре дошъл! Заповядай при нас. Как си? Какво има из Тракията?

— Пролет, казвам, пролет мила, животворна: цветя, птички, мухи, насекоми, череша, краставици и прочие.

— А това на устната ти какво е?

— Пъпка — казвам, — обикновена пъпка.

— А бе то, че е раче — раче е, после се превръща на рак и така нататък, но ти недей се плаши.

— Да, и на морски рак, на омар може да се превърне — отвърщам смутено аз, но какво да сторя.

— Не е страшно — обажда се друг. — Ясно е, че е рак, но се лекува, щом е външно. Баща ми имаше на същото място и го рязаха, гориха, та се беше разтворила една голяма рана и с години не можа да заздравее.

— Чичо ми пък го имаше на носа — обади се трети — и вярно е, че дълго го лекува и изчезна, но не се мина много, и наново се появи в гърлото пък. Появи се, знаеш, и аха, да го

задуши, но сегашната медицина не е като едновременната — пробиха му гърлото, мушнаха му една каучукова тръбичка, диша си през нея човекът близо шест месеца и чак тогава умря.

— Че се лекува, лекува се — намеси се четвърти, — но лошото е, както каза, че пак се появява. Аз знам един случай, когато на един познат от носа се премести в ухото, та ревеше от болки човекът, на лудост го избиваше. Един ден не можа да издържи и в нервен припадък си отрязал ухото с джебно ножче. Отрязал го като нищо, но пак умря.

— Слушал съм — обади се пак първият, — че най-лошото е, когато ракът се появи в червата. Там също болките били непоносими и операцията невъзможна. Казват, че са правили опити и след време можело да ги заменят с найлонови черва като на кренвиршите, но дотогава колко свят ще изгине.

Така ме утешиха моите приятели, значи, така ме успокоиха, че не помня пих ли кока-кола, не пих ли, платих ли, или не — изхвъркнах из кафенето и досред нощ скитах като замаян по улиците. Капнал от умора, най-после се дотъртах до хотела, легнах, но спи ли се след такива приятелски разговори? Въртях се в леглото, въртях се, докато чаршафът стана на топка в краката ми, най-после съм задрямал, че като почнаха едни кошмари, едни сънища, да полудееш просто. Сънувам например, че се мъча да дишам през едно каучуково черво, мушнато в пъпа ми. След това, че Михал касапинът ми реже ухото с големия си нож. По едно време ми се стори, че един огромен рак ме сграбил и се мъчи да ме удуши. С едната щипка ме стиснал за устата, а с другата — за палеца на левия крак. Едва можах да изрева, стреснах се и станах разтреперан и цял облян в пот. Беше се вече съмнало. Трамваи, тролеи и автобуси бяха вече постъпили на работа и тресяха улицата. Отворих прозореца да подишам чист въздух, но той се оказа по-мръсен от този в стаята. Съвсем разстроен и разбит, хванах се за главата и се чудех какво решение да взема: дали да тръгна към болницата да ме позалъже докторът пак, или да потърся моите приятели да ме довършат със своите утешения, та да се отърва веднъж завинаги от болести и от утешители.

14 октомври, Правителствената болница

... Положението ми е „безпощадно“ ясно, но съм спокоен, примирен. Та малко ли са годините изживени, та не са ли си отишли повечето от моите връстници? А тук е тъй тихо, тъй чисто, хората са тъй внимателни, сякаш не си в България, а кой знае в коя приказна страна. Прозорецът ми обгръща цялата Витоша и не мога да ѝ се нагледам. Особено вечер, когато палнат лампите по полите ѝ. О, о! Та то е цяла феерия! Най-близките са същински едри минзухари, към Драгалевци добиват сребърен цвят, а горе на Витоша същински синкави звезди. На едно място святкат няколко и ми напомнят за „кокошката“ с пилците си. На изток от Драгалевци светлините са така скупчени, че ми приличат на огньове, запалени на някой събор. Дали полите на Витоша са тъй окичени околоръст? Вероятно. Тази столична хубавица заслужава това.

Легнах си в 9 часа и се събудих в 6. Цели девет часа сън, когато обикновено спях по 5–6 часа. Гледката, въздухът, тишината, вниманието приспаха като младенец мене, на когото положението е „безпощадно“ ясно.

15 октомври



НАШЕНЕЦ — 1948



ТОЧИЛАР — 1936

Драсканици в болницата

Почнат ли да ти устройват юбилей, да те честват и кичат с ордени, почнат ли да те снимат на филми — готви си завещанието.

Аз обаче няма да умра през 1966, защото тя бе определена за най-добрите представители на изкуството ни.

Седемдесет и седем години навършвам скоро. Прилична възраст за умирачка.

Напоследък пък такива тържествени погребения правят на писателите, че просто да ти е драго да умреш.

Не ще да е занапред скучно на „оня свят“. Кацнат ли космонавтите на Луната, след това ще кацнат при нас и ще ни носят новини от Земята.

Уж съм безпартиен, пък червените ми кръвни телца били много повече от белите.

Ех, да имаше магазин за запасни човешки части, бих сменил всичките и най-напред главата.

Народната поговорка казва: Който гони два заека, не улавя ни един, а аз гонех три, затова Емилиян Станев ще яде зайци, а аз ще преглъщам суха плюнка.

— Как си, как си! По-добре, нали!

— Унче малце болен — в петък погребение.

Аз ще напусна тази проклета болница, но по гръб.

... и все пак, и все пак, колко самотен е човек, колко е сам-самичък в света!

Преливаха ми кръв, та казвам на доктора: Тази кръв трябва да е от комсомолец, защото почнах да се заглеждам в медицинските сестри и боя се да не почна да налитам.

А като си дойдох в Казанлък, една жена, продавачка на цветя на пазара, хили се и ме гледа.

— Какво се смееш!

— Вярно ли е, казва, че като ти прелели циганска кръв, почнал си да играеш кючек!

Аз така се шегувах в болницата, но как е достигнало от София дотук!

След като ме оперираха, доста време не можах да се обръсна и ми поникна бяла брада, та като се погледнах в огледалото, бях приятно изненадан, че приличам на Хемингуей. Ех, да имах и пушката му...

Тук на мен се „яйце пече“, а въвн животът си тече...

Като се пооправих, отидох в болничната библиотека и казвам:

— Дайте ми да прочета нещо весело!

Библиотекарката, която не ме познава, ми подаде сборник от моите разкази.

— Този автор, казвам, не ми действа. Той не може да ме разсмее.

Мили мои избиратели, когато занапред ще избирате народни представители, искайте им свидетелство за здравословното състояние, да не бъдат по-стари от 60 години и да знаят да държат речи — не като мене.

Стари и добри мои приятели и другари, не съм се съмнявал ни за минута, че няма сърдечно да ме изпратите до „вечното ми жилище“, ако не вали дъжд.

Скъпи ми Стойне и Пеньо, като ида горе, ще кажа на Свети Петър да ви запази най-хубавото място в рая и сто години да го пази за вас. Той мене няма да ме пусне, че съм много грешен, но ще ме послуша, защото ще почна да сътруднича в органа на дяволите и ще го атакувам постоянно.

Жено, бъди спокойна, въпреки че там ще сме безсмъртни, уверявам те, че няма да се ожения втори път.

Напразно спорят коя марка леки коли била най-удобната. Най-удобната кола е безсъмнено катафалката. Возиш се легнал, окичен с цветя, и не усещаш друса ли или не.

Не се плаша... Чистата ми съвест ще ми бъде добра възглавница.

Ах, ти рак, ти мой враг, медицината може да е безсилна, но аз...

Чудех се, като остареея, какво ще правя, а аз щял съм да развъждам раци.

Трябва да си пострадал, за да добиеш представа колко

много лекари-мошеници на неизлечими болести има у нас.

Живописец! Дорде разбереш, че „мястото ти е сторено“, веднага усетиш „че ти е време минало“.

Тъкмо тези, които винаги са ме уверявали, че ме обичат и ценят, не са ме посетили в болницата.

Този път ми преляха кръв от жена. Аз дотогава не знаех, че можело. По този повод писах на приятели в К-к, че чувствам как гласът ми става по-тънък и ханшовете ми по-дебели. Ако изляза в града, виж че съм се премъдрил с тенжера на главата в някой фризьорски салон.

Получих ново звание „Народен деятел на културата“:

*Титли, титли, титли,
да напълниш кола с ритли.
Претоварен съм със звания
и страдания...*

Колкото приближава отиването ми при Дядо Господа, толкова повече почвам да го разбирам: Бог, значи, е името му, а Саваот, Аллах, Йехова, Зевс, Буда, Мохамед, Конфуций и пр. — това са му псевдонимите.

Азис Несин, Азис Несин, може и да си добър хуморист, братко, но трудно е да разсмееш човек в състояние като моето.

Ще ме пращат на нагrevки в Берлин. Защо не в Египет или Йордания, та да ме нагреят англо-американците с помощта на

Израел!

Види се, са усетили, че скоро ще почна да изстивам, за да ме нагрят. Първо ще ме нагрят в Берлин след това ще ме изстудяват в София, после ще ме опяват в Казанлък.

Доста книги прочетох в болницата. Колко много съчинени съчинения излизат напоследък!

Липсват ми левкоцити (бели кръвни телца) и казвам на сестрата:

— Като те сменят, купи ми, моля ти се, от града 1 килограм левкоцити. Ако няма другаде, попитай в „Кореком“.

Какво животинче е човекът: за да се докопа за час живот, е готово на какви ли не мъки и компромиси.

Избраха ме народен представител тогава, когато и себе си не можех да представлявам.

За четвърти път съм в болница през тия две години. Пътя до гробищата в Казанлък го зная, но оттам нататък, като е толкова далече! Ех, тия астронавти, как бавно пипат!

Какво оздравяване очакваш, когато в болницата са те поставили в стая № 13!...

Че ще се мре — ще се мре, но най-смешното е, че преди три месеца си купих нов костюм. Има да се карат наследниците.

Чудомир

22. XII. 1967

Правителствена болница

Из недовършената книга „Мама“

Пазвата на мама

Родителите ми ме очаквали дълго време. Брат ми, шестнайсет години по-голям от мене, следвал в семинария и се готвел за свещеник, а след него се родили още три момичета, та баща ми особено искал да има син, който да му помага на дюкяна, на воденицата, да ръководи полската работа и пр. Появяването ми на бял свят прочие се посрещнало с голяма радост и пиршество като в приказките. „Един курник варени кокошки само изядохме, думаше дядо Чакър, пък за виното — прави му ти сметката. Баща ти, кай, стреля с пищова в тавана, стреля, после вика дядо Муто да се качва на покрива и сменя счупените керемиди, че ви протече къщата“.

Кръстили ме на маминия брат вуйчо Митьо, когото едва запомних, защото заради името ми беше подарил една коза с хубаво яренце — черно с бели петна.

Толкова ме обичали, че съм бозал три години. Като почнали да ми се смеят, че вече съм голям, а още бозая, аз съм вършил тази работа тайно. Ако например мама е седнала на „хората“ със съседките на улицата, аз съм я извиквал да дойде в двора и съм вземал порцията мляко. Понякога, когато е бързала за работа, нацърквала ми е с мляко една филия хляб и заминавала. Тези неща не помня, но помня, когато ме „отбиха“, т.е. когато престанах да бозая. По стар обичай, когато настъпи този ден, сварили или опекли едно яйце и както е още горещо, дигнала ми мама ризката, парнала ме отзад по голо, търкулнала след това яйцето из стаята и извикала: „Тичай, мама, тичай да го уловиш и да знаеш, че яйца отсега ще ядеш и няма вече мляко от мама“. Запомнил съм го, види се, защото ме е опарило доста. Взел съм го аз, излапал съм го и сме легнали да спим. На сутринта, като съм се ококорил, веднага съм посегнал към пазвата на мама, а тя рекла:

— Ами казахме снощи, че няма вече, нали те отбихме вече.

— Аз рекох пък от утре да ме отбиете.

Това като си спомняше мама, винаги се усмихваше.

Под шарената черга

Като се върне надвечер уморена от работа, мама ще сложи мотиката на пръстника до стълбата, ще израмчи цедилката с малкото, ще го търкулне на козяка, ще му даде намокрена коричка хляб да се залисва, па ще се разтича съчки да събира, огъня да стъкне, за да попари набързо нещо за вечеря.

Докато се разгори огънят и се стопли водата, тя ще издои кравата и козите, на квачката с малките пиленца, дето е захлупена под коша, ще тръсне зрънца, водица ще сипе в паницата и като прибере прането, ще влезе в къщи, за да нахрани най-малкото. След това ще го разсъблече, ще го прекръсти пред старата икона, ще го целуне и ще го мушне под чергата.

Тогава ще почне да нарежда вечеря за другите. Баща ми, когото всяка вечер чакаме до късно, преди да влезе в къщи, ще се изкашля и чуем ли, пресекват всякакви боричкания, караници и плачове и за миг в стаята е въдворен относителен ред. Ще го посрещне мама, ще му помогне да си съблече кюрка, ще му полее да се измие и той като седне в къта до огнището, ще се наредим в кръг около голямата паралия всеки с комат в лявата ръка и лъжица в дясната и ще чакаме да почнем. Прекръсти ли се и сръбне ли веднъж, втурваме се едновременно с лъжиците всички и почваме едно сръбане, едно мляскане, сякаш от три дни хапка не сме слагали в уста. Мама ще сипва, ще присипва, хляб ще реже, нослета ще бърше, фасулени зърна ще отделя или късчета месо на злоядите и не смогва залък в уста да сложи. Не стига това, но баща ми по два пъти ще я праща в зимника вино да точи. Похапне ли малко и дигне пръст, тя си знае: ще рипне, ще вземе малката зелена пахарка, ще я оплакне и тичешком ще му я поднесе, а той ще обърше мустаци, ще я дигне и ще си я изцуцурка до дъно. Ще обърше наново мустаци с длан, ще примляска и пак ще дигне пръст и така два, че понякога и до три пъти. Затова мама никога не сядаше да се разположи като другите за вечеря, а някак особено. Свита при главните до огнището или зад някое от децата с един подгънат до нея крак, а другия пречупен така, че коляното достига до брадата, готова всеки миг да стане.

Рядко някога, като ѝ додее от седане и ставане, ще се сопне:

— И-и-и! Да ти се не види и виното, и намярата! Че кажи да ти наточа една кофа или напълня голямата бъклица, да пиеш и се напиеш, та да не ставам час по час.

— Не може! — ще промърмори той през нос. — Тъй се пие вино. Прясно трябва да е, искри да пуца. То не е боза.

Като се нахрани и допие последната пахарка, както си седи по турски в къта, баща ми ще се поразкопчее, ще поотслаби пояса, ще се измести малко назад и ще се търкулне върху леговището си. Ще лежи, ще пухти, ще примлясква, па като почне да го унася, мама ще му разкопчее калцуните, ще ги изуе, ще го разсъблече като малко дете, ще го завие, като му подгъне около кръста откъм стената, ще му прибави още завивки, ако му е тънко, или ще отнеме, ако му е горещо, и пак ще защъка из стаята да дига, да слага, да разтребва и подрежда.

До баща ми, който освен на общата рогозка и козяка спеше и на една голяма меча кожа, се гушеше обикновено най-голямото момче, след него по-малкото, още по-малкото и т.н. След тях следваше женската челяд и най-накрая „кушлето“ — най-малкото.

По някое си време хе, след полунощ, като раздигне и измий съдовете, отсее брашно, което ще меси преди зори, и зарови огъня, мама ще изправи вкочанясала снага, ще застане сред стаята, ще склучи ръце на кръста и ще спре кротък поглед над спящите си седем рожби, ще гледа, ще гледа, после ще въздъхне тихо и едва забележима усмивка ще огрее посърналото ѝ от труд и грижи лице. Този момент може би бе единственият на щастие и доволство. Изправена така, зад нея кандилото и иконостасът ще очертаят златна нимба над главата и тя ще напомня на старинна икона, изписана от дълбоко вярващ майстор зограф.

След това пак ще се приведе, ще почне да подгъва завивка, да намества, да оправя чорлави коси, покрили лицето, и закопчава някоя разкопчана риза.

Една от сестрите ми спеше много неспокойно и често така се извърташе насън, че главата ѝ отиваше в краката на другите. Ще я прихване внимателно, ще я изтегли да я постави на подглавката, тя ще почне да проплаква през сън, а мама ще ѝ шепне:

— О, о, о, мама, о, о, няма, мама, няма, няма... Спи,

детето ми, нанкай, нанкай!

Аз обичах да спя открит до гърдите, а по-малката ми сестра пък се завиваше така, че само носът ѝ се показваше отвън. Ще дръпне чергата да ме завие, ще сложи устна върху челото на друго да провери няма ли температура, че цял ден се е къпало в реката, изскочил крак ще прибере под завивката и чак тогава почти неразсъблечена, ще подгъне колена, ще се свие в самия край на постелките, ще надигне главичката на най-малкото да я сложи на лявата си ръка, а дясната ще преметне като скоба, за да придържа тежката черга, да не го задуши, и като въздъхне пак тежко, още веднъж ще притвори подлутените от умора клепки.

Голямата шарена черга с тъмнокафявите и сиви от карнобатска вълна пръти, дето достигаше от единия до другия край на стаята, и козяка на черните и червени квадрати — тъй си ги помня плътни и рошави, прикътани в топлите си пазви девет души. Девет проснати тела, девет рошави глави, наредени, една до друга, тихо пухкащи и почиващи след усилена дневна работа и игри.

И рогозката отдолу, и дебелият козяк, и шарената черга бяха тъй широки, тъй дълги, а на клетата мама все не достигаше ни постелка, ни завивка. Все на края беше тя, все полуотвита, все полубудна, все нащрек.

Наспал ли си се сладко и си отворил очи след втори петли, тежка вечеря ли не ти дава да се унесеш в дрямка, или кошмарен сън те е сепнал посред нощ и се взираш плахо в тъмнината; когато очи и да отвориш, ще я видиш на самия оръфан край на рогозката, свита на скоба и бдяща над своята челяд или леко надигната, наглежда кой как спи, или пресяга някого да завие, или пък бавно люлее на ръка разплаканото малко и тихо, нежно и провлачено пропява като в просъница:

— Нани, мама, нании, нании... чедо, нани, нании... ъ, ъ, ъ, ъ, ъ, ъ, ъ, ъ...

Семеен портрет

Трябва да съм бил пет или шестгодишен тогава. В една пролетна утрината откъм Долната махала се чу звън от много звънчета с тънки птичи гласчета, които някак бързо и особено звънкаха и не приличаха на воловарски, ни на козарски. Като чух, изхвъркнах от къщи, прекосих градината и кацнах на кривия клон на Омуровката слива до самия бряг на реката. Погледнах надолу — прахоляк на кълба се вие и коне, два хубави червени коня препускат впрегнати уж в каруца, но не е каруца, а черна, лъскава и някак пристисната в средата. Вътре седнали трима души с градски дрехи, а четвъртият — отпред на по-високо, с войнишка фуражка на главата и с камшик в ръка. Спуснах се от клона, прецапах реката и право на нашия дюкян, където бяха отседнали. Тогава за пръв път видях файтон. С него, както научих после, бяха дошли търговци на розово масло и с тях фотограф. Постоях доста в село, ходиха и до розоварните, но аз останах да гледам и се чудя на файтона и на хубавите коне. На обед дойдоха у дома. Мама беше постлала нови черги на пруста, наредила беше възглавници и на средата голяма паралия. Помня, че върху нея имаше сготвени пилета и много пържени яйца. Нас обаче не ни пуснаха при тях, а се хранихме в стаята.

Следобед баща ми рече на мама:

— Измий децата, облечи им новите дрехи, стегнете се всички, че ще се извадим на портрет.

Мама сбръчка чело, смънка нещо неодобрително и почна да ни приглася.

Понеже ни обличаха празнично, ний малките се радвахме много, без да разбираме какво ще става. Като ни нагизди мама, изведе ни пред къщата до кладенеца, дойдоха и другите и фотографът почна да ни нарежда. Баща ми, мама и баба седнали на столове, големите сестри и братя прави зад тях, а ний отпред. Близко до краката ни наредиха и няколко саксии с цветя. Поправя ни той, намества ни, сочи ни кой накъде да гледа, по едно време отиде зад черната кутия, закрепена на три дълги крака, наведе се, метна на главата си една черна покривка, та заприлича на някакво страшно животно с едно голямо око само, и аз замръзнах от страх, а най-малката ми сестра изписка и се сгуши в полите на мама. След това той пак

се показва, поправи на баща ми калпака и извика:

— Мирно.

Нещо рече щрак! Сърцето ми също рече щрак и всичко се свърши.

Ето го сега пред мене избелял, пожълтял и пречупен през средата стария наш семеен портрет. Седемдесет години като мъниста са се изнизали оттогава и всяка е оставила върху му своя отпечатък. Някога той стоеше на най-видно място в „собата“, която служеше само за гости, след това се премести в общата стая с камината, а оттам отиде на почивка в едно сандъче на тавана.

Ето я баба, дето ни разказваше все страшни приказки за караконджоли, таласъми и самодиви. Ръцете ѝ опънати на коленете, някак сепната и с полуотворена уста. Вляво от нея, наперен, с накривен астраганен калпак, сукнена салтамарка, грамаден морав пояс и широки потури, е баща ми. В ръка държи ерусалимска броеница, а през шията му е праметнат широк сребърен кордон на часовника, който работеше само в изключителни случаи. Засукал мустаци, накривил калпак, той гледа някак гордо и надменно, сякаш иска да каже:

— Хм, проста работа, колко съм ги виждал аз такива по Цариград, Божи гроб и Александрията!

Пред него, с ръка, сложена на коляното му, съм аз, неговият любимец. Помня, че дорде ни нагласи фотографът, ръката ми се изпоти, та си разтворих пръстите, за да влезе хлад, и тъй излязла на снимката. Облечен съм с хубаво, но станало вече късо палтенце, с шаячни панталони, шити от сестра ми, и с „кундури“ с ластик отстриани. За подсилване на тоалета прикачили ми и кордон от единия джeb на палтото до другия, уж че и аз имам часовник. Ръкавът на ризата ми, като по-дълъг, е изскочил навън разкопчан. Показалецът на лявата ми ръка е вързан, защото наскоро се бях порязал, като си правех върбова свирка. Копчетата на панталона са отвън и най-горното е разкопчано.

Отпред между баба и мама са малките ми сестрички. Подплашена от фотографа и апарата му, Недка гледа ококорено, готова да бяга, а Минка — с плетена шапка с пискюли, под която се подава встрани плитка като козя опашка. И тя сякаш едва поема дъх. Зад нея мама здраво я държи за ръката и както винаги, не е сварила да се облече по-

добре. Суха, слаба, с вехтата си „полка“, с проскубани „боази“, забрадена с черна кърпа и с черна престилка с бели „кенари“ на края. Права зад нея, накокошинена, с накъдрени коси, струпани на кичур върху челото, и с „буфани“ ръкави на блузата е сестра ми Лила — подявката. До нея е по-голямата — Донка, — със същата мода, с цвете в ръка и някаква бяла яка на шията, която се е сляла с бялата стена на къщата, та изглежда с отрязана глава. Зад баща ми, с изрядно градско облекло, с колосана яка, широка връзка и с обло, кораво бомбе на главата, е най-големият ми брат Георги, току-що свършил семинарията в Самоков. Това бомбе по-късно го носеше нашият ратай и кога минаваше през Тунджа, плискаше биволите за разхлада с него, а на Пиперовата чешма поеше коня пък с него. Отстрани до него е по-малкият, Дончо. Той не беше учен и е със селско облекло, с „кръкми“ на челото и вълнена антерия на пръчки.

Зад цялата група, доста назад, допрян до стената, с фуражката, с рунтавите мустаци като гавазин е застанал и файтонджията на търговците. Той стои мирно по войнишки с камшик при нозе, сякаш е наказан под оръжие.

Помня, че фотографът му направи бележка да не застава там и не увеличава и без това голямата ни фамилия. И той се отдръпна, но в последния момент пак се е присламчил, без да го забележат.

По-възрастните са все важни, сериозни и наперчени. Малките пък сме и учудени, и подплашени от черното трикрако чудовище, опулило голямото си светещо око срещу нас. Само мама, която не можеше да търпи никакви суети, е с бръчка между веждите, със свити устни, гледа някак сърдито и недовошно, като че ли иска да каже:

— Иии... да ви опустеят и фотографчиите, и намярата. Веднъж да се свърши това мъчило, че да стана да си гледам работата!

Розобер

— Митко, Миткоо, ставай, майка, ставай, че слънцето наближава да изгрее, а ти още спиш. Хайде, аз тръгвам!... Миткоо, Митко бре, чуваш ли? Че погледни де, отвори тия клепащи, дето сякаш с туткал са залепени. Хайде, погледни ме, погледни! Там до водника съм ти оставила чувала, престилката и коматче хляб с бучка сирене вътре. Стани, мама, стани! Нали я знаеш на „Горчилов дол“ градинката е само от седем къси редчета, ще ги претършуваш на бърза ръка и ще дойдеш да си отспиш. Чуваш ли бре, сине?

— Хммм... — мънкам аз сърдито, обръщам се на другата страна и се завивам презглава. Мама обаче ме хваща за рамото, раздрусва ме и още по-сдържано нарежда:

— Стани, стани, майка, че какини ти досега са обрали градината на „Кантарска ливада“ и са тръгнали вече към Сивата вода. Ставай и не ме бави повече. И не си обувай обувките, защото нощес пак е валяло дъжд, та е кално. Хайде! Като обереш всичките редове и ти се препълни чувалът, напълни и престилката, завържи я здраво и ги остави на синура под инджирката круша. Седни на чувала след туй и дорде си изядеш хлебеца и сиренцето, батю ти ще мине с каруцата и ще ги натовари. Или батю ти, или аз ще дойда. Хайде, мама, хайде!

Мъркам аз, обръщам се ту насам, ту нататък под чергата, но става ли се тъй рано, когато си толкова малък, когато е май, под прозореца бълбука приспивно реката; когато славеите се надпяват по крайбрежните ели; когато въздухът ухае на люляк, акация и опива като лудо вино?

Мама най-после губи търпение, отмахва чергата, издърпва ме, нахлува памуклийката, мушва комата в джоба ми, мята чувала и престилката на рамото ми и тръгваме. Щапам аз като в просъница из калната улица настръхнал, гологлав, неумит, бос и с вързан палец на левия крак. Мама крачи по мъжки пред мене, а аз подтичвам след нея и ми се плаче. Накрай селото, при стария мост, се разделяме и аз прецапвам студените води на „Горчилов дол“ и поемам към градината. Току-що се е съмнало, а някои селяни вече се връщат натоварени с пълни чували розов цвят. Ето го и чичо Съби с едноухото си сиво магаре. Като ме зърна, какъвто бе закачлив, отдалече още се

провикна:

— Охоо, малкото даскалче, гаче ли е позакъсняло. Чакало е, види се, да удари училищният звънец, че тогава да тръгне гюл да бере. Хайде, хайде, чичовото, ти побързай, а пък аз, като отивам нататък към слънцето, ще му кажа да почака, да не изгрява още.

Нищо не можах да му отговоря. Засрамен, наведох глава и усилих крачките. Като пристигнах на градината, метнах чувала на един клон от крушата, препасах престилката, като забих здраво двата ѝ края около кръста си и навлязох в първия ред. Трябва да се бърза, че от изток почна да се източва тънка розова ивица, а над нея жълта, по-широка. Първият ред започваше с два пъти по-висок храст от бели рози. Надигам се да настигна високите цветове, краката ми потъват в калната и студена земя, извадя единия, другият потъне. От дъжда и сутринната роса по ръцете ми се стича вода и чувствам как лази чак около кръста ми. Докато оберя високия храст, няколко пъти се одрасквах до кръв. Окалях се до колене. Превръзката на палеца ми паднала и раната почна да ме боли, но бързам и навлизам вече в третия ред. Поглеждам тревожно на изток, защото розите трябва да се обертат, преди слънце да изгрее.

Напече ли ги, те губели от своята сила. Небето е пламнало високо над планината, сякаш зад нея бълва огън и пламък някаква огромна пещ. Ето и слънцето показва нажеженото си чело, а аз едва съм обрал половината градина. Краката ми са премръзнали и раната боли, боли. По пръстите на ръцете ми е налепнал дебел слой смола от чашките на цветовете и по-често заедно с цвета хващам майски бръмбар или друга някоя буболечка. Зажужиха и пчели и една подранила ме жилна по ръката. Изсипвам често препълнената престилка в чувала, който почти е пълен, а необраните редове все повече се отрупват с цвят. Чувствам умора и болка в крака и ръце, мокър съм, кален и иде ми да ревна с глас. Наоколо вече почти няма хора, всички са обрали градините си и са си отишли.

Изведнъж по тясната пътека откъм дола, като изтриваше лицето с престилката, се показва мама. Щом я видях, сърцето ми се разтупа и долната ми устна затрепера, но направих усилие и се въздържах. Сълзите обаче не можах да спра и те затупаха едри, едри по измокрената ми памуклия.

— Тъй, момчето ми, тъй! — провикна се отдалече тя. — Я

колко цвят е набрало — цял чувал! Умори ли се, мама? Ух, ух, колко се е изкаляло, колко се е измокрило, горкичкото. И пръстчето му разкъравено, и превръзката я няма. Паднала ли е, мама, изгуби ли я?

— Паднала е някъде в калта — промълвих аз и като изхълцах, добавих:

— И една пчела ме ужили.

— О, о, маминото, измъчило се, горкото, изтрепало се. Хайде стига, чедо, стига. Изпразни престилката в чувала, развържи я, иди в дола при кладенчето и си натопи ужилената ръка в студената вода. После си измий лицето, краката и раничката на пръстчето. Хайде, мама, хайде! Дорде се измиеш, аз ще обера останалите редове и след това ще седнем да починем, да си изядеш хлябеца и сиренцето, дорде мине бабю ти.

Една дълбока, облекчителна въздишка се откъртва от гърдите ми и бършейки сълзите си с ръкава на памуклийката, тръгвам към кладенчето. На още тъмния фон на голямата кория, огрени от слънцето, стройните тополи край воденицата горят като запалени свещи. Пламнаха и керемидите на близките къщи, грейнаха и градините наоколо. Небето е бистро и синьо, синьо като планински вир и цялата околност дъха на рози. Един засмян майски ден пристигаше в нашето село.

Жетва

Голяма равна нива на Синьовец, със скорушата и черните къпини по синура, която се е проснала от дола до Юрушките гробища чак, днес има гости. Цяло ято жетварки с Драгоман Коя начело са накацали из нея. Екнали са рътлини и долища от песни, съскат сърпове-змии, кълват с дългите си човки паламарките и пот се лее по заруменели страни. Падат подкосени тежки ръкойки, поемат ги вързачите, приклякват, забиват кривела, като че ли ги изтърбушват, и сноп до сноп се стеле из стърнището. Отзад Драгоман Койо бавно отбира по-дългите отрезии, топи ги във вода, за да прави от тях въжа, и от време на време спре, дигне ръка над вежди, изгледа радостно натегналото от плод поле и дълго я държи така, сякаш му козирува. Той е наш роднина. На млади години водил жътварки по Румъния и оттам си е получил прякора.

Една от жетварките е изпреварила всички. С черен сукман и черна забрадка, тя е направила дълбок пробив и сякаш не жене, а коси. Ръцете ѝ сноват бързо като на стан. Върти сърпа, без да поглежда встрани, без да се изправя, и тихо, тъжно, повлечено си пее:

*Радки лее, мила, мамина...
гдето те видя, де срещна —
все плачеш, все си плакала...*

Това е мама. Жетварките са свои хора — близки и роднини, — та никой не мисли сили и сръчност да мери с нея. Безполезно е. Нека върви напред. Като стигне до синура, няма да навлезе в чужда нива, ще се обърне срещу тях и ще им помогне.

Преди години, когато ни идваха на помощ жетварки от Етъра, една ли се е опитвала да я наджене и не е успявала. Засилят се, разбързат се в началото, дордето премалеят и ги подпре буца в гърлото, па махнат с ръка:

— Божкее!... Та това женище е змейничево ма! — И се тръшнат грохнали върху някой сноп.

А пък то какво ти змейничево. Едно дребно и сухо същество, дето и на мравка не може път да мине, ни човек в

очи да погледне и гдето от тъмно до тъмно знае само едно: работа, работа, работа.

Слънцето — нажежен палешник — се е спряло горе на дядовите Милчови кошари, стои като заковано и не мърда. Да се падне на Рача Ковача да го стисне с дългите клещи, да го сложи на наковалнята, че да го пухне с големия чук, ще цвърне и ще пръсне искри, та ще замирише на опърлено из цялата Тунджанска долина.

А пладня е още далече. Трябва да пожънем захванатото, да се върнем още веднъж и тогава обедът ще пристигне. Ще свием колело тогава под сянката на скорушата, ще се нахраним бързо и лакомо и ще се натъркаляме кой където свари наоколо и всички веднага ще заспят. Само аз ще се гърча и мятам насам-натам и няма да мигна, защото ме болят всички мускули и стави по тялото. Аз и мама, разбира се, която никога денем не спи и или ще чисти бурени, или клас ще събира из нивата.

Ако ме види или чуе, че попъшквам, ще дойде при мене, ще приклепне и сложи главата ми на коляното си, ще забие пръсти в залепналата ми от пот коса и тихо ще ми шепне:

— О, о, на мама даскалчето, ученото ми, с меките ръце. То не е свикнало още, горкото, изморило се е.

Ще рови из косите ми, ще духа в тях с уста за прохлада и аз ще забравя болки и умора, ще ме унесе, унесе, докато потъна в златното царство на сънищата.

Заспивал ли е някой от вас, грохнал от умора, сред полето, върху майчино коляно?

Галила ли го е нежно майчина ръка и шепнала ли му е думи прости, които опиват като билки и като с магия ви приспиват?

Ако не сте изпитвали тази сладост, нищичко не знаете.

Пладня е превалила вече. Сянката на скорушата се е измъкнала неусетно из нашата нива. Прескочила синура и слънцето пържи ли, пържи на Драгоман Коя тлъстия нос. Мама измъкнала коляното си, сложила главата ми на сноп и жъне сама. Съвсем наблизко, в съседната нива, остро и ритмично прозвучава:

— Път-път-пътпъдък-пътпъдък...

И пак настъпва тишина. Драгоман Койо се сепва, надига се, бърше изпотения си нос, почесва се под мишницата и като вижда мама, се провиква:

— Хайде! Ставайте, че мръква!

Надигат се един след друг сънни жетвари, плискат се с вода, пристягат пояси и колани, грабват сърпове и работата почва отново.

Страшна жегата е. Наоколо трепти и прежурия. Небето като опален връшник суши ризите по гърбовете и дребни мушици кръжат около главите ни. Клепачите са зачервени, а по устните ни пълзи солена влага. Аз едва дигам голямата стомна, пия, пия и се не насищам. Още малко, още малко, и кръстците ще прострат дълги сенки из стърнището, ще лъхне хладен вечерник, а нивата едва е започната. Три дена подред трябва да идваме, докато я пожънем. Три дена пращен дълъг път ще се бие до село и обратно, докато падне последният клас и кръстците като новобранци се наредят в строй из нивата.

Само мама няма да си дойде.

Ще натроши клас в шепата си, ще духне шлупките и ще рече:

— Хляб е то, майка, жито като злато е, нà, сякаш гълъб с човка зърно по зърно го е отбирал. Готовичко е, узряло е, узряло е, та дори презряло, а е под открито небе. Буря може да свие и да го орони, градушка може да го удари, трябва да се бърза и да се прибере навреме. Идете си вий, идете си, а аз ще остана да откъсна още някоя ръкойка по хладното.

И като нареди на сестрите какво да ошетат и как да нагостят жетварите, ще ни изпрати до синура и ще се върне да завърти сърпа отново. Притъмнее ли съвсем, ще се свие до някой сноп, ще дремне като заек с отворени очи и ще чака да огрее месечината.

Покаже ли ѝ се голата глава горе над дядовите Милчови кошари, ще рипне отново и сам-сама в нощта сред заглъхналото поле, като някакво странно и приказно видение, превита надве, ще жъне, ще жъне, докато почнат да капят една по една звездите от небето и ситна утринна роса ороси бледото ѝ и морно чело.

Вършитба

Пак мама ни буди. Ставайте, че Неньо Станчо вече е насадил, а да се насади, преди да е пекнало слънцето, е безсмислено. Мъчно се мели с волове и кон. На конската диканя — повечето аз. От тъмно до един-два часа следобед, станеш на въртоглав от въртене, жегата и прах. Дремна, но конят излиза из хармана. Харманите — един до други, всичко се върти в определен кръг. Обед — зелен боб или трахана. Скрити круши или сливи в снопите. Пия вода. Към обяд всичко замира от умора и жегата. От време на време ще се чуе острият глас на Митьо Райчев: „Де бре, кранта“ — придружен с традиционната псувня. Цялата „каба“ — въртележка. Понякога само, когато му падне на ръка, Стойко Шилето ще хване някое куче, ще му превърже на опашката тенекия, ще го пухне с остена и ще викне: „Ууу! Дръжте го бе!“ Сънливите стопани се ококорват от диканите и край който харман мине кучето, длъжни са всички да викат: „Ууу! Дръжте го!“ След това пак тишина, жегата и прах.

Събираме смляното накуп. Задал се дъжд. Завявай. Няма вятър. Стърчи прав до вечерта и чакай да подухне вятър, за да вееш.

Докато обядваме на хармана, мама мете около купена, обира пръснатите класове, мете краищата на хармана, връзва нова метла. Седне ли да хапне залък и усети, че е подухнал ветрец, рипва пак и тича да вее. След като съберем овършаното, тя все мете и зърна събира, набити в хармана, в мокрото, дето е пикал конят или воловете. Загърми, затреши, покривай, завивай разтворения купен със снопи.

Товари зърно и плява, стоварвай в къщи в плевника. Ах, тази плява. Късно надвечер, когато и клепките са ти натегнали от прах и плюеш черни плюнки, отиваш на кладенеца да се измиеш.

Стадата се завръщат

Някога преди войните в нашето село — Казанлъшко — едва ли имаше човек, който да не знае да свири на някой народен инструмент. Спомням си, веднъж бяхме на сватба и развеселен, баща ми грабна гъдулката на един от свирачите и продължи успешно прекъснатата мелодия. Тогава не само аз, но почти всички присъстващи се зачудиха, защото никои дотогава не бе го виждал да свири. Само дядо Доко — самият гъдулар, който беше на неговата възраст — не се зачуди, а ухилен до уши, продума: „Какво се чудите? Дядо ви хаджи на колко сватби е свирил едно време, когато беше ергенче, колко икрани е изженил“!

Освен гъдулари в селото ми имаше най-малко десетина кавалджии, още толкова гайдари и безброй майстори на „тънка свирка кокаляна“. Пастирите носеха по една в пояса си и особено вечер околните баири на селото ни писваха от свирки и кавали.

Нашите селяни имат вроден усет към музиката. Особено козарите и овчарите. Като ученик в града съм се удивлявал на музикалния им вкус и чувство за хармония. Може би защото пасищата ни бяха все из горите и гъстите сечища, та отделни животни се отлъчваха от стадата и се губеха, затова се употребяваха много звънци. Те бяха два вида — медни „хлопки“ и бронзови, наречени „тучове“. В града имаше няколко магазина за ножове, ножици „кръклъзи“, с които стрижеха овцете, и разни видове звънци. Ще дойде нашият козар, ще ги разглежда, ще ги опипва, след туй ще вземе не един, а два — меден и бронзов, — ще ги разлюлее бавно и внимателно ще ги прислушва. След това ще остави единия, ще вземе други, после трети и пак ще ги люлее и слуша, докато намери такива, които си „уйдисват“, които си хармонират, и тогава ще ги купи. Като се върне в село и ги върже на козите, дълго ще ги прислушва отново как звучат пък в общата хармония и дразни ли му някой слуха, веднага го продава или го сменя с друг козар. Затова всяко от десетината стада по свой начин звънеше, свои мелодии редеше, та когато надвечер започваха да се връщат през голямата кория току до селото, без да се вижда ни стадо, ни пастир, се нижеха мелодии след мелодии, една от друга по-различни и по-красиви.

Като чуе първите звънци на първите стада, голямата ми сестра, вече момичка, ще се премени набързо, ще сложи китка на чело, ще вземе голямото калайдисано медниче и ще извика:

— Мамо, отивам! Това е Стойновото стадо.

Мама, която е заета с къщната работа, ще излезе за малко на пруста, ще се ослуша и ще рече:

— Не бързай, не е Стойновото, не познаваш ли, че е Караколювото.

Свлече ли се стадото из корията, потъне долу из тесните улици и се заглуши, след малко се зададе друго.

— Мамо ма, това пък е Стойновото я.

Мама пак ще излезе до стълбата, пак ще се ослуша и пак ще отсече:

— Доне ма, не можа ли да се научиш. Не чуваш ли, че това са козите, дето ги пасе Дечо Буйната.

Сестра ми стои напрегната и тръпне, че там в големия Стойнов двор с кошарата са се събрали нейните дружки, че има млади козари и ергени и много хора, които имат кози и чакат да ги издоят.

Като се източи и второто стадо в селото и се зададе друго, мама пак ще се покаже и ще рече:

— Слушай сега и запомни. Ето това са нашите кози. Стойновите звънци най-хубаво пеят. Отвори си ушите и чуй песента им. Не прилича ли, когато на голям празник пеят всичките камбани на Шипченския манастир? Хубаво слушай и запомни им песента. Най-големият туч в село е в неговото стадо. На Бошнаковия, лудия пръч на шията звънецът като камбана най-хубаво звъни... и издебело пее.

Сестра ми оправя блузката си, пипва китката дали е на мястото и се хуква към Стойнови. Изневиделица изскачам и аз и се развиквам:

— Мамо, нали и аз ще отида?

— Защо и ти бре, мама?

— Ами нали оная коза с черното на гърба не дава да се дои. Колко пъти е разливала медничето и е стъпвала с крак в него, ще ида да я държа за рогата, докато така я издои. — Майка ми се усмихва леко и продумва:

— Хайде иди и ти, майка, иди, но да не закачаш кучетата, че те са страшни и не само вълци ядат, но и такива немирни момчета като тебе.

Къщата на Стойно козаря беше малко на стръмно, понеже беше в подножието на склона, от който веднага почваше гората. Кошарата му беше стара, прихлупена, останала още от дядово му време, козите нагъчкани една до друга, някои полегли в страни, звънците им едва се клатят в тиха и бавна мелодия, а козите нещо дъвчат. Някои, проврели глави и проточили през рядката ограда, мъчат се да откъснат лист от съседната градинка.

Стойно, едър, рошав, с малки кротки очи и от пояса до под колената завързал кози кожи да му пазят потурите, кога ходи из храстите, ми прилича на някакво горско животно. Той ходи из стадото, дири по белезите на ушите козите и ги тика към „Стъргата“, където, клекнала, ги дои стопанката.

Аз също по белега, цепнато ляво ухо, познавах нашите кози. Примъквах се сред стадото, намерих козата с черното петно на гърба, хванах я за рогата, примъкнах я до стъргата и зачаках ред, загледан в големия, едрия пръч, който носеше най-големия туч на шията.

Селяни — кой с менче, кой с тенджера...

Дорде издои сестра ми козите и се върнем в къщи, то се вече стъмнило.

— Мамо ма, започвам аз, дай да си сръбна мляко.

— Чакай, чедо, чакай да го прецедим, че може косми да са паднали в него. Да го прецедим, подварим, че тогава. Потрай малко.

Залисана около млякото, мама почва да се оглежда и запитва:

— Къде отиде така ти бре? Къде се изгуби, та не дойде да помага?

— Тя е до пътните врата и приказва с Тодора.

— Кой Тодор бре?

— Тодор мари, чичовът Дойчов Тодор, дето ми даде шарената тояга. Чакаше я до портата.

— Де Тодор, де! Де тояга, де! Да я взема, че да го почна с нея по гърба, да му кажа как се лъжат млади момичета. — И сякаш на себе си добавяше: — Коскоджамити ергенин, с мустаци като къдели, войник ходи и няма да си намери лика-прилика, а тръгнал да лъже децата.

И като излезе на вратата, се провикна:

— Доне мари, Доне! Къдя се запиля мари? Скоро донеси

дърва да подварим млякото! Хайде! Идеш ли?

Сестра ми след малко, засмяна, зачервена, се връща с
наръч сухи дърва и без китката на челото.

Старини

Пораснаха неусетно децата. Едни от момчетата се изучиха и останаха на работа в града, други поеа полската работа и се отделиха, момичетата се омъжиха и си свиха свои гнезда, разделиха имота и всеки потъна в своите грижи. Дончо и Марийка пък си отидоха от тоя свят млади и зелени и й оставиха само черната кърпа на главата и тъжните песни, с които ги опяваше често, когато нямаше никой около нея. Прегърби се старата, набръчка се и в стария дом, където кипеше толкова живот и гъмжеше от добитък, остана сама-саменичка като кукувица.

Каниха я, молиха я да се прибере, при когото обича, да си почива и гледа старините, но тя благовидно отказа:

— Стара съм, майка, кекава съм, не ме бива за нищо, само ще се петлея из краката ви и ще ви преча. Тук, в старото гнездо, ми е добре и тук ще си остана. Дъщерите ми са наблизно, преглеждат ме и ме навествят, внучетата ми идват, щом узрее черницата, прасковите и ябълките, аз им ходя на гости — какво по-хубаво от това. Тук съм свикнала, тук съм пяла и плакала и тук искам да склопя очи.

И остана в прихлупената и разкривена вече като нея къща, на която е копала основите след завръщането си от бегът през Руско-турската война, носила е камъни и кирпичи на майсторите, сама я варосала и с червен гривуз като със загорски пояс я опасала отпред над плочника. При подялбата най-малкият ѝ син, който работеше в града, се бе отказал от ниви и ливади, за да му отстъпят бащината къща, където си идваше през време на отпуск.

Остана си старата там, че не можеше да се раздели от камината с черната верига, с ръжена, пиростията, медния тиган и малкото почерняло като негърче гърненце, в което си готвеше. Не можеше да се откъсне от полицата с грейналите наредени един до друг сахани, от шарените паници и водника с медниците, които, когато побягнаха през Балкана, бяха напусkali в кладенеца и след туй ги вадиха един по един зеленияли и кални. Нито пък с градинката с латинките, с лалетата и илдъзите, двата чемшира, високи до два човешки боя, и големия орех до пещта, из клоните на който се надпяваха славеи и дроздеи и църкаха из гнездата малки

полуголи кадънчета. Ако се разделеше от големия двор, който щеше рано сутрин с кринче в ръце да се изправи до стълбата и да вика:

— Пи-пи-пи... кът-кът-кът — та да се хукнат презглава из всички ъгли на двора кокошки, петли, квачки с пиленца, да се струпат около ѝ и като клекне, да се покатерят по ръцете, раменете и по колената и тя да ги гали по меките пухкави гърбове и кротко да им нарежда:

— О, о, о, бабиното, гладничкото, лудичкото, дето не се прибира вечер на черницата, а спи по плетищата, та да го сграбчи някоя нощ лисицата. Хапни си, баби, клъвни си и не се отделяй от другите, а там на клона, на височкото, да нощуваш, че лошо ти се пише:

Или:

— Ела, Гащатке, ела по-насам, зобни си от шепата, че ти си ми най-добричката и най-носливата; че даваш на баба си яйчица, та да има и за внучетата, и за нея, да си купува солчица и пиперец...

Или пък:

— Ко, ко, ко! Гиди, кондьо, гиди, пакостнико, дето все ровиш с големите си крачуни из бобището и ми кълвеш доматите. Да не правиш повече така, че ще те хване баба и под коша ще те тури. Чу ли? Под коша да живееш.

В първите години на своето доброволно усамотение мама имаше и крава, която всяка година се телеше и всяка година някое от внучетата ѝ получаваше подарък теленце, но като отслабнаха крака, ръце и очи, предаде я на една от дъщерите и остана само с пернатите си приятели.

Зимно време прекарваше повече край огнището. Или рони царевица, донесена от дъщерите, и с кочаните поддържа огъня, или преди дреб. Вретеното пее, къкре черното гърненце в огнището, котката до нозете ѝ мърка, а навън снегът се сипе, сипе и слага бели мукански калпаци по комините. И в тази приспивна тишина се низят спомени за нерадостни младини и робство, за война и разрушения, за несподелени радости и скърби, за първи рожби и първи гробове, прекъсвани от време на време от дълбока и тежка въздишка.

Зададе ли се пролет, тя става неспокойна. По цели дни щъка из големия двор с мотиката, чисти, окопава, скубе бурени или си бере лапад за чорбица. Много често пък надене

цедилката и грабне лесковата тояга.

— Защо си не стоиш в къщи, за тебе ли е къра да ходиш?

А тя:

— Не мога, Рачо, не мога да търпя. Тя, работата, от мене минала и заминала, ама ей тъй, да обиколя само нивите и да ги видя...

— На коя нива мислиш да ходиш?

— Че на голямата, рекох, дето е на Синьовец. Дадохме я уж на Деча Буйната да я оре на изполица, а чувам, че само я надраскал надве-натри и цялата била удавена в троскот. Да ида, рекох, да я обиколя и да го пооскубя. То само ще се ядосвам, ама...

— Ела се качи на колата, кога е тъй. И аз нататък отивам.

— Амии... Не ща. Тъй ми е по-добре. Пък и защо да тежа на кравките.

— Какво ще им тежиш, като си една шепа човек.

— Не ща, не ща. Тъй ще си вървя и ще се отбия тук из пътечката. Хем е по-направо, хем да видя и гюла на Горчилов дол.

По-нататък я среща пъдарят и почва да се задява с нея:

— Хей, дърто, къде си тръгнала тъй и надничаш в чуждите имоти?

— Гледам ги, гледам ги и им се радвам. Я каква зеленина, как на хубаво мирише и хладничко е на полето, не е, както в село.

Стигне до нивата, ще се спре, ще я изгледа, ще изпъшка, ако види, че не е добре подредена, и ще почне да я обикаля отворед. Като я кръстоса и почисти троскота, ще го сложи в цедилката, сухи клечки ще събере оттук-оттам, ще напълни цедилката и като се задене, поеме пак с патеричката за село. Веднъж на връщане от полето, като минала край общината, писарят я закачил:

— Бабо Марийо, ти пак си ходила да крадеш тикви.

— Какви тикви бе, Пенко!

— Ами това в цедилката какво е?

— У-у-у — то ли? То е камък, баби, камък е... Като съм такава прегърбена, че го слагам да ме дърпа назад и да ми крепи кръста. Каква ти тиква по това време!

На гости

В един късен есенен ден мама ми дойде на гости. Мой приятел ходил с колата си в село по търговия, отбил се да я види, придумал я и за голяма моя радост и изненада тя се съгласила.

— Как тъй се сбърка, как тъй се реши да дойдеш в града? Толкова много съм те канил и молил.

— Е, дойдох най-после. Каних се, каних и се реших. То да не беше приятеля ти, да не бяха и сестрите ти у дома, кой знае дали щях да дойда, но натиснаха ме, облякоха ме, качиха ме на автомобила и довтасах. Дойдох, майка, да ти видя новата къща. Толкова години те мислех, че скитах и се измъчвах по чужди, та сега искам да те видя как си се настанил под свой покрив, в свой дом, че може тази зима да склопя очи и много ще ми е мъчно.

— Само за къщата ли дойде?

— Е, ти пък. Не само за нея. За тебе, за булката, за децата, ама и нея искам да видя.

— Е, харесваш ли я?

— Че чакай де! Чакай да пообиколя и я разгледам.

Приведена, потропвайки с тояжката си по циментовата пътека, тя тръгна най-напред из двора. Разгледа градинката, надникна в курника, попипа едно новопосадено дръвче, почука каменното стъпало на стълбата, откъсна две-три сухи листа от едно цвете в саксия и като се спря по-дълго до чешмата, рече:

— Ей това ми най харесва и за него най-много те облажавам. Такова нещо да си имам в село, не ми трябва друго. Ох, не мога, майка, не мога да дигам вече тая голяма кофа на кладенеца. Кръста не държи вече, а пък вода трябва постоянно.

— Да купим една помпа.

— Помпата си е помпа, а това нещо е друго. То цена няма.

И като подложи шепа, сръбна няколко глътки и рече:

— Ух, че е хубаво нещо! Мека водица, сладка водица, не е като нашата варовита... Блазе ви, майка, блазе ви, то, дето речено, с пари не се купува.

Помогнах ѝ след това да се качи на малката тераса, обходи стаите, прегледа кухнята, надникна в зимника и като забеляза в един ъгъл изсипани пет-шест килограма картофи, запита тревожно:

— Че где ви е зимнината бе, синко? Това ли са ви всичките картофи? Ами лук, фасул, леща имате ли?

— Това са, но ще си купим и фасул, и лук, и всичко.

— Ще си купите. Все с купило. Все с пари.

На обед сложихме още един стол и я поканихме да седне до нас около масата. Тя постоя малко, повъртя се, па слезе и седна на пода до печката.

— Аз, майка, на стол не мога да седа. Боли ме кръста. Тук ми е по-добре. Тъй съм свикнала.

Постлахме ѝ отпред, сипахме и казах да ѝ дадат дървена лъжица и почнахме да обядваме.

— Ами ти нищо не каза за къщата, за стаите, харесват ли ти, не ти ли харесват.

— Хубаво е бе, майка, много ви е хубаво наредено и нагласено, само да сте здрави, само здраве да е.

— Както виждаш, имаме три стаи. Двете са за нас, а третата е за тебе. За тебе съм я направил, та стига да седиш сама като кукувица в село, а да дойдеш тук да почиваш и да си гледаш старините. Ако трябва, и момиче ще взема, та да ти шета. И пари ще имаш, колкото искаш, и всичко.

— Уу, и момиче пък. За какво ми е момиче. Какво шетане имам аз? Пък колкото за парите, мене не ми трябва. Защо ми са? Онези петстотин лева, дето ми ги даде миналата година, тъй си стоят небутнати. В село, както си отглеждаме и ни се ражда всичко, да може да си сеем и сол, за нищо пари няма да давам.

— Че сол сее ли се?

— Зная, че не се сее, само казвам. Като си има брашно човек, като си има в зимника, като си има вълна от овцете и мляко от кравата, защо му са пари?

— Ами газ за лампата?

— И тя тъй стои оттогава.

— Защо? Не си ли светиш.

— При тия дърва, дето ги имаме, защо ми е светило? Като наручка един огън, и за ламба не ми идва на ум. Пък аз през зимата и дърва рядко слагам в огнището. Ронкам си царевица, хвърлям кочаните в огнището и хем ме топят, хем ми светят. Няма да чета вестници я! Преда нещо дебело за сестрите ти, я за навуца, я за козинява черга и много светло ми не трябва.

— Е, какво ще кажеш за твоята стая. Онази, дето е към

пътя. Харесваш ли я, ще можеш ли да живееш в нея?

Тя помълча малко, па рече:

— Нали ви казах бе, майка, всичкото ви е от хубаво похубаво. Къщата ви е наредена, нагласена, постлана, с пръчка да я удариш, и ще тръгне, дето има една дума, ама...

— Какво ама?

— Много ви е чисто бе, майка, пък аз съм стара жена, няма да мога да ви пазя. После кашлям, нощно време не мога да спя и ще будя децата.

И като замълча, пак добави:

— И още нещо. Че вий нямате камина бе, майка. Такава къща, пък без огнище. Да не би да сте забравили?

— Не сме забравили, но тук в града на печки си готвим. По-лесно е и по-евтино. За камината трябват много дърва, а тук ги няма като в село.

— Тъй, тъй... Пък аз съм свикнала все около камината, все около огнището. Боб в гърненцето да си сложа, водица да си стопля, хляб на жаравата да си припеча, че да го поля с водица и да го увия в една кърпа, та да омекне... Аз тука, да ти кажа, не зная ни какво да ви помогна, ни къде да седна, като нямате огнище.

Три дена стоя в града и сякаш й се сториха три години. Все нервна, все неспокойна ходи из двора, гледа затворените в курника две-три кокошки: храни ги, сменя им водата по три пъти и им говори:

— Ох, ох, бабините, горкичките, и перушината им опадала от мъка в тоя затвор. Да сте в село, че да ви пусна из оня широк двор...

Два пъти ходи на черква. Опита се да завърже приятелство със съседките, но не успя. Водихме я на кино, на сладкарница, в градската градина...

На третата нощ спях неспокойно. Пробудих се към един часа и чувам: някой пъшка. Мама спеше в съседната стая. Между двете стаи нямаше врата. Щракнах лампата на нощната си масичка, надигнах се, гледам, а тя кокори очи.

— Защо пъшкаш, да не си нещо болна?

— Не съм, ама не мога да спя.

— Защо? Да не ти е неудобно леглото?

— Не, мисля.

— Какво мислиш?

— За село мисля.

— Какво толкова има да мислиш за село?

— За къщата, за градинката. Ще влезе някое чуждо прасе в двора, че ще изрови всичко.

— Сестрата нали наглежда, нали пази?

— Де има време тя постоянно да наглежда.

— Кажи, че ти е домиляло село и искаш да се върнеш.

— Тъй, майка, тъй. За къщата, за градинката, за кокошките, за съседите... Тук все учени, все кокони, а там от едната страна кумата, от другата кумицата, леля ти Рада е през две къщи пък. Ако ги няма и са по работа, седнем на прага на пътната врата с дяда ти Рача и си приказваме за туй, за онуй и си разбираме от приказките. И с черковата съм си свикнала, и хората ми са близки, и кравите, и козите им познавам, дето е речено, а тук всичко ми е чуждо...

Да си ида, майка, да си ида, че ще се поболя. Като се съмне, намери ми една талига и ме изпрати. Хубаво, много хубаво е у вас, и булката ти е добра, дано ви даде господ още по-хубаво да се наредите и да живеете, ама аз не мога да свикна тук. В село искам да си отида и там да си умра. И бацько ти ме кани да ида у тях, и сестрите всеки ден ме викат — не мога и не мога. Нали знаеш приказката — дето се окучило, там се научило. Намери ми ти талига, пък аз пак ще ви спохождам, пък и вий ще ми се обаждате. Аз като знам, че сте живи и здрави, стига ми.

На сутринта беше мъгливо, студено и ръмжеше дъжд. Помъчих се да я убедя да остане, дорде се оправи времето, но не помогна.

— Дъжд да вали, град да вали, аз си отивам.

Излязох, намерих каруца, заведох я на хана, качихме я, увихме я с черга и като потегли за село, сякаш слънце пекна над града. Такава чиста и светла радост, отразена в лицето й, аз отдавна не бях виждал. Това не беше майка, която е навестила сина си, а сякаш помилван затворник на път за бащиния си дом.

Издание:

Автор: Чудомир

Заглавие: Съчинения в три тома

Издание: четвърто

Издател: „Български писател“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1981

Тип: сборник

Националност: българска

Печатница: СПК „Д. Благоев“ София

Излязла от печат: 15.VI.1981 г.

Редактор: Татяна Пекунова

Художествен редактор: Елена Маринчева

Технически редактор: Любен Петров

Художник на илюстрациите: Чудомир

Коректор: Ани Иванова; Лили Пеева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/>

[books/7643](https://biblioman.chitanka.info/books/7643)

Заслуги

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.